De Psalmen Davids, ende ander lofsanghen

Pieter Datheen

bron
Pieter Datheen, *De Psalmen Davids, ende ander lofsanghen*. s.n. Heidelberg 1566

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/dath001psal01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

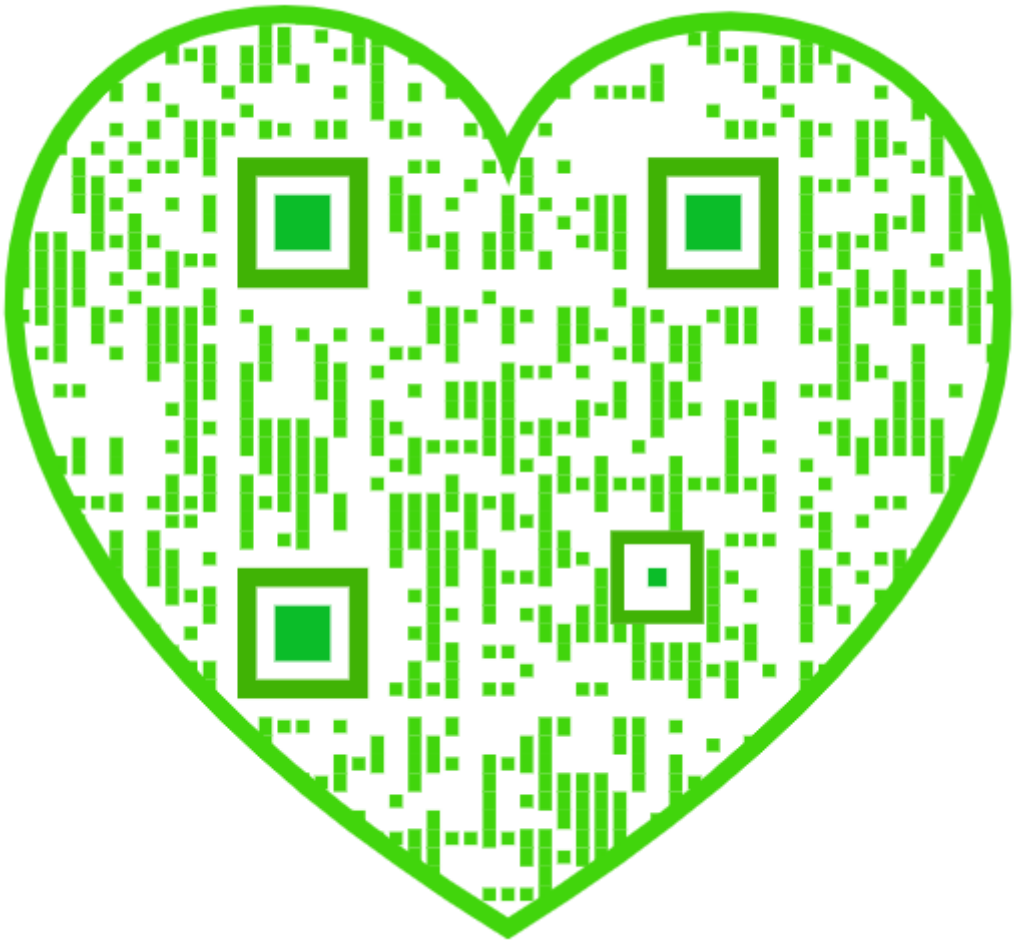

Verantwoording van de digitale uitgave van vier kerkboeken:
Dathenus 1566, Van Haecht 1583, Marnix 1591 en Het Boek der Psalmen 1773

door Nicoline van der Sijs

Bronnen

De uitgave betreft de digitale versie van vier kerkboeken waarvan de titelpagina's luiden:

1. DE PSALMEN DAVIDS, ENDE ANDER LOFSANGHEN, WT DEN FRANCOYSCHEN DICHTE IN NEderlandschen ouerghesett, DOER PETRVM DATHENVM. Metgaeders den Christelicken Catechismo, Ceremonien ende Ghebeden. [...] HEYDELBERGH. M.D. LXVI. = Dathenus 1566
2. De Psalmen Dauids, in Neder-duytschen dichte ghestelt: Midtsgaders de Compositien opde Psalmen, en*de* de Christelijke Lidekens. Soo de Christelijke Gemeynte*n* binnen Antwerpen en*de* Brussel (der Confessien van Ausborch toe-ghedaen sijnde) sijn ghebruykende. *T' HANTWERPEN*, By Aernout s'Coninx. *Anno 1583*. Met Priuiligie. = Van Haecht 1583 [NB. In deze editie wordt de auteursnaam niet vermeld]
3. *HET BOECK DER PSALMEN*. Wt der Hebreïsscher sprake in nederduytschen dichte, op de ghewoonlicke oude wijsen van singen, ouergeset. Mitsgaders de heylige schriftuerlicke lofsangen, uyt den ouden ende nieuwen Testamente by een getogen, en*de* oock in nederlantschen dichte, na der Hebreisscher en*de* Grieckscher waerheyt, Mit elck sijnen text van woirde te woirde daer tegen ouer, int duytsche gestelt, Doir *Philips van Marnix*, genaemt, van *Sint Aldegonde*. *MIDDELBVRGH*, By *Richard Schilders*, Drucker der Staten s'Landts van Zeelandt. 1591. *Met toelatinge der voorsz Heeren*. = Marnix 1591
4. *HET BOEK DER PSALMEN, NEVENS DE GEZANGEN BIJ DE HERVORMDE KERK VAN NEDERLAND IN GEBRUIK*; *Door last van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden,* Uit drie berijmingen, in den jaare 1773, gekooren, *Met de noodige daar in gemaakte veranderingen. MITSGADERS DE Christelijke Catechismus, Formulieren en Gebeden der Gereformeerde Kerken. TE HAERLEM, Gedrukt by JOHANNES ENSCHEDE EN ZOONEN.* 1774 = Het Boek der Psalmen 1773

Als ‘leggers’ van deze digitale edities zijn gebruikt:

1. Het exemplaar van *De Psalmen Davids* door Petrus Dathenus uit 1566 dat berust in de bibliotheek van de Universiteit Utrecht (AB: D. oct. 1297 rariora) en dat voor zover bekend het enig bewaard gebleven exemplaar is van de eerste druk van dit werk; er is gebruik gemaakt van de facsimile-editie die in 1992 bij Den Hertog B.V. te Houten is verschenen, met inleidingen door J.N. IJkel en W. van 't Spijker. Uit ditzelfde jaar 1566 zijn volgens de STCN zes andere drukken bekend, die bij andere uitgevers zijn verschenen.
2. Een exemplaar uit de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam met signatuur: OK 69-91; er is gebruik gemaakt van een kopie/microfilm van *De*

Psalmen Dauids van Van Haecht uit 1583 (derde druk), aanwezig op het Meertens Instituut (signatuur: 3978 14 Haecht Ps1583). Als referentie bij moeilijk leesbare passages is het exemplaar geraadpleegd dat berust in de KB Brussel onder signatuur: II 17.641 A LP; een fotokopie hiervan is aanwezig op het Meertens Instituut met de signatuur: 3978 14 Haecht Ps1579. De STCN noemt alleen deze exemplaren van de editie.

3. Een exemplaar van *Het Boeck der Psalmen* van Marnix uit 1591 uit de bibliotheek van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem, signatuur: 392.61“1591”-Marn / 558. De STCN vermeldt nog 12 andere exemplaren die aanwezig zijn in openbaar boekenbezit.
4. Een exemplaar van *Het Boek der Psalmen*, gedrukt bij Johannes Enschede en Zoonen, Haerlem, 1774, beschikbaar gesteld door Roel Bosch. Van dit boek zijn bij diverse uitgevers in principe identieke edities verschenen in 1773 en latere jaren.

Achtergrond van het Bijbeldigitaliseringsproject

In juni 2007 heeft Nicoline van der Sijs in verschillende media een oproep gedaan voor hulp van vrijwilligers bij het digitaliseren van de Statenvertaling 1637. Vanwege de grote respons is het zogenaamde Bijbeldigitaliseringsproject vervolgens uitgebreid met andere laatmiddeleeuwse en vroegmoderne bijbelvertalingen waarvan het NBG de afbeeldingen op internet heeft geplaatst. Inmiddels zijn er transcripties gepubliceerd van de Statenvertaling uit 1637, de Delftse bijbel uit 1477, de Leuvense bijbel uit 1548, de Lutherse bijbelvertaling van 1648 en de Deux-Aesbijbel uit 1562. Er wordt gewerkt aan een digitale versie van de Liesveltbijbel (editie 1542), van de Biestkensbijbel (1560), van de Vorstermanbijbel (1528/1531) en van de tweede druk van de Statenvertaling uit 1657. Niet-bijbelse deelprojecten zijn *Het Groot VVoordenboeck: Gestelt in 't Neder-duytsch, ende in 't Engelsch* door Hendrick Hexham (1648); de spreekwoordenverzameling *Nievwe Wyn in Oude Le'er-Zacken* van Johan de Brune de Oude (1636); en de spreekwoordenverzamelingen van J.P. Sprenger van Eyk, *Handleiding tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen, bijzonder aan de Scheepvaart en het Scheepsleven, het Dierenrijk en het Landleven ontleend* uit 1844, en *Het Spreekwoordelijk gebruik van Bijbeltaal in de Burgerlijke zamenleving* (z.j., ca. 1840).

Een apart project vormt de Friese bijbelvertaling van dr. G.A. Wumkes uit 1943, waarvan de gedigitaliseerde versie te vinden is op de website van de Digitale Historische Bibliotheek Friesland (www.wumkes.nl). De digitalisering van de Friese bijbelvertaling wordt tevens gesteund door de Fryske Akademy. Aan de digitalisering van de Nije Fryske bibeloersetting wordt momenteel gewerkt.

Begin 2009 zijn de werkzaamheden van de vrijwilligers die meewerken aan het digitaliseren, ondergebracht in een stichting, de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal (SVNT). Het Bijbeldigitaliseringsproject wordt gesteund door de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (dbnl), het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL), het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) en de Nederlandse Taalunie. De digitale tekstuitgaven van de vier kerkboeken worden gepubliceerd op de website van de dbnl.

Voor het Bijbeldigitaliseringsproject is een besloten e-maildiscussiegroep opgericht waarin de vrijwilligers informatie met elkaar uitwisselen. Het INL heeft, met Dick

Wortel als webbeheerder, voor vrijwilligers en geïnteresseerden een apart onderdeel van zijn website ingericht.

Medewerkers aan de digitale uitgave van de vier kerkboeken

Aan het overtikken en tot tweemaal toe corrigeren van de tekst van de vier kerkboeken hebben 44 mensen een bijdrage geleverd. De medewerkers hebben een of meer porties van de tekst overgetikt. Een aantal van de medewerkers heeft zich, vaak naast de overtikwerkzaamheden, beziggehouden met de correctie van door anderen overgetikte porties; in onderstaande lijst is dit achter de desbetreffende namen toegevoegd.

Coördinatie

dr. Nicoline van der Sijs, Leiden (NL)

Medewerkers

drs. M.P. Angenent MPA, Utrecht (NL)
drs. Sybe Bakker, Groningen (NL) *(corrector)*
drs. Jan van den Berg, Goirle (NL) *(corrector)*
dr. Ingrid Biesheuvel, Rijswijk (NL) *(corrector)*
mr. Geertje Bikker, Oudewater (NL)
mr. drs. Jan Blok, Bergen (NL)
Kees Blom, Epe (NL)
drs. ing. DickJan Braggaar, Assen (NL)
drs. Dirkje Ebbers, Culemborg (NL)
ir. J.F. (Jan) Entrop, Tiel (NL)
drs. A.J. (Bram) Ettema, Wassenaar (NL)
Jakobus Folkersma, Mariënberg (NL)
Jan Fraanje, Krimpen aan den IJssel (NL)
drs. Herman de Graef, Bazel (B)
drs. Annalies van Haaften, Maastricht (NL)
M.N. den Harder, Soest (NL)
Ruud Hendrickx, Brussel (B) *(corrector)*
mr. Frits Houtman, Berg en Dal (NL)
dr. J.J. (Jantien) Kettenes-van den Bosch, Putten (NL) *(tevens corrector)*
René Kurpershoek, Amsterdam (NL)
Tineke van der Laan, Rome (I) *(tevens corrector)*
Brenda Mudde, Amsterdam (NL)
Huib Neven, Krimpen aan den IJssel (NL)
Elly Pijpers, Rotterdam (NL)
Henk van de Rest, Alphen N.B. (NL)
dr. Willem Rump, Nieuwegein (NL)
dr. ir. Frits Schutte, Goor (NL) *(tevens corrector)*
drs. Carri Sijssens, Maarn (NL)
drs. Saramarie Snoeij, Katwijk (NL)

Ton van der Steenhoven MA, Ouderkerk aan den IJssel (NL) *(tevens corrector)*
drs. Dagmar Stiebral, Den Haag (NL)
drs. Poul Stolp, Oss (NL)
dr. Pieter van Thiel, Bennebroek (NL)
drs. Ingrid Vedder, Bunnik (NL) *(tevens corrector)*
Louis Vermeulen, Kalmthout-Heide (B)
Wim Visser, Castricum (NL)
drs. J.M.A. (Koos) van der Werff, Rotterdam (NL)
drs. Conny Wesdijk, Breda (NL)
drs. Frans Wetzels, Breda (NL)
drs. Joke van der Wey, Amsterdam (NL)
Jan Dirk Wiegman, Alphen a.d. Rijn (NL)
Herman Wiltink, Krimpen aan den IJssel (NL) *(corrector)*drs. Dirk van Wolferen, Goor (NL)

Een aantal personen verdient bijzondere vermelding vanwege hun meer dan gemiddelde bijdrage. Rien den Harder en Tineke van der Laan hebben een uitzonderlijk groot aantal porties getranscribeerd. Jan van den Berg, Ruud Hendrickx, Jantien Kettenes, Frits Schutte en Herman Wiltink hebben alle porties voor de tweede maal gecorrigeerd en tot complete boeken samengesmeed, waarbij zij tevens allerlei extra technische controles hebben uitgevoerd. Zo heeft Frits Schutte inconsequenties in de gedrukte registers van de vier kerkboeken opgespoord. Sybe Bakker heeft de rol gespeeld van geduldige en betrouwbare vraagbaak, en heeft, net als Hans Beelen, veel nuttige adviezen voor deze verantwoording gegeven. Jantien Kettenes heeft uit de teksten van Dathenus en Marnix gegevens verzameld en deze, geholpen door Sybe Bakker en Hans Beelen, omgezet naar genormaliseerde spelling ten behoeve van *Het Sweelinck Monument: II de Psalmen Davids*, dat verschijnt op initiatief van Harry van der Kamp. De teksten van Dathenus en Marnix zijn opgenomen in de delen II A t/m II D van *Het Sweelinck Monument*.

Achtergrondinformatie over de vier kerkboeken

In 367 n.Chr. bepaalde de kerkvergadering van Laodicea dat niemand in de kerk mocht zingen dan alleen de kanonieke zangers, de geestelijken dus - en dan nog in het Latijn. De protestanten voerden echter het gebruik in om de kerkgemeente actief te laten deelnemen aan de eredienst door het zingen van psalmen, liederen en gebeden, en wel in de landstaal. Voor katholieken werd pas sinds het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) in de liturgie ook de landstaal toegestaan.

De psalmen vormen een apart bijbelboek en ze werden dus met de rest van de bijbel vertaald. Maar die onberijmde vertaling kon men niet gemakkelijk zingen. Daarvoor moest de vertaling aan bepaalde eisen van metrum, ritme en rijm voldoen. Omstreeks 1524 maakte Luther van enkele psalmen een berijmde vertaling. Calvijn werkte er als eerste naartoe om van alle psalmen een berijmde vertaling (in het Frans) te maken. Vanaf omstreeks 1540 vervaardigden Clément Marot en Théodore de Bèze (ook wel, in gelatiniseerde vorm, Beza genoemd) een zeer succesvolle Franse psalmberijming. De berijming werd in 1562 gepubliceerd. Deze zogenoemde Geneefse psalmen werden al spoedig gebruikt als voorbeeld voor Nederlandse vertalingen,

met behoud van de Franse melodieën, als eerste door Petrus Dathenus, die op deze manier de band met de Franse zusterkerken wilde versterken.

Achter de berijmde psalmen werden binnen de calvinistische traditie in het kerkboek voor de gelovigen ook enkele gezangen opgenomen: bij Calvijn waren dit er slechts twee, bij Datheen werden het er zeven, in latere kerkboeken werd dit aantal nog uitgebreid. Datheen plaatste achter de psalmen en gezangen nog zijn vertaling van de Heidelbergse catechismus (zie hieronder), en verder allerlei liturgische geschriften: formulieren (bij Dathenus 'forme') en gebeden (zie verder de inhoudsopgave). Deze verzameling geschriften werd tussen 1586 (synode van 's Gravenhage) en 1618/1619 (synode van Dordrecht) nog aangevuld met vijf formulieren en drie gebeden. Ook werden enkele teksten door boekdrukkers toegevoegd die nooit door een synode officieel werden aangenomen: de Ziekentroost en een verzameling Spreuken voor zieken en stervenden om te bidden. Wel oordeelde een synode dat er ook iets uit Datheen moest verdwijnen, namelijk het Ghebedt by de Begrauinge der Dooden, maar de boekdrukkers hebben zich daar lang weinig van aangetrokken.

De Heidelbergse catechismus was opgesteld door de Duitsers Caspar Olevian(us) en Zacharias Ursinus (geboren Baer), en wel op initiatief van de keurvorst Frederik III van de Paltz, die in zijn gebied de gereformeerde godsdienst beschermde en verdedigde tegen de zin van keizer Maximiliaan, die de keurvorst wilde uitsluiten van de Godsdienstvrede en met de Rijksban dreigde. Het leerboek bevat in de vorm van 129 vragen en antwoorden de voornaamste punten van het gereformeerde geloof. De tekst ervan werd door de predikanten in de Paltz officieel aangenomen in 1563. In latere drukken werden de vragen en antwoorden verdeeld over 52 zondagen, zodat men met een wekelijkse leerdienst (op zondagmiddag) de hele stof in een jaar kon behandelen. Dathenus verzorgde van deze catechismus een Nederlandse vertaling, die werd gepubliceerd in Emden. De tweede druk van zijn vertaling werd afgedrukt in zijn kerkboek uit 1566. Door het convent van Wezel in 1568 en de eerste officiële gereformeerde synode te Emden in 1571 werd deze catechismus als leerboek aanbevolen, een bewijs van Dathenus' gezag. De tekst van deze catechismus, werd, samen met die van de Nederlandse geloofsbelijdenis van Guy de Brès (1561) en de pas opgestelde Dordtse Leerregels door de Dordtse synode in 1618/1619 geauthoriseerd en later beschouwd als 'Formulieren van Enigheid'. Eeuwenlang is de Heidelbergse catechismus zowel in Nederland als in Duitsland hét leerboek van de gereformeerden geweest; hij was tussen 1619 en 1801 - toen de eerste Nederlandse schoolwet werd aangenomen - verplichte leerstof op de lagere scholen.

Meer achtergrondinformatie is te vinden in het digitale artikel van Sybe Bakker waarnaar een link is toegevoegd bij deze digitale verantwoording.

1. Over het kerkboek van Petrus Dathenus uit 1566

Petrus Dathenus of Datheen (Kassel, Frans-Vlaanderen ca. 1531 - Elbing, Oost-Pruisen 1588) was calvinistisch predikant, onder andere bij de Nederlandse vluchtelingengemeenten te Frankfurt am Main en Frankenthal. Hij was enige tijd raadsman van Willem van Oranje op het gebied van de kerkelijke zaken in de Nederlanden, maar zijn felle optreden leidde ertoe dat de Staten hem enige tijd gevangenzetten. Na de beeldenstorm in 1566 keerde Dathenus korte tijd terug naar Vlaanderen. Zijn populariteit als volksprediker was enorm: met zijn hagenpreken trok hij duizenden mensen, en hij kreeg al spoedig de naam 'principaalste Minister

der Calvinisten' (belangrijkste predikant van de calvinisten). In 1563 vertaalde hij als gezegd de Heidelbergse catechismus, in 1566 gevolgd door de hier gedigitaliseerde vertaling van de Franse psalmberijmingen van Marot en De Bèze, met als tweede deel de zeven gezangen, de Heidelbergse catechismus, de formulieren en gebeden etc. (zie de inhoudsopgave hieronder).

De psalmberijming van Dathenus werd vrijwel onmiddellijk ingevoerd in de Gereformeerde Kerk, mét de melodieën van de Franse psalmvertaling, en verdrong een vertaling van Utenhove, die in hetzelfde jaar, maar een paar maanden later dan de berijming van Dathenus, postuum verscheen - in 1551 had Utenhove al een bundel met 25 psalmen uitgegeven, gevolgd door een uitgave met honderd psalmen in 1561. Utenhove's berijming was gedeeltelijk naar Duitse en gedeeltelijk naar Franse voorbeelden gemaakt. In de invoering van zijn berijming heeft Dathenus zelf sterk de hand gehad: het Convent van Wezel in 1568 (een belangrijke vergadering van vluchtelingengemeenten) besloot - onder zijn voorzitterschap - tot aanbeveling. Ook de Provinciale Synode van Dordrecht en de Nationale Synode van Dordrecht schreven, in 1574 respectievelijk in 1578, Datheens psalmberijming voor; ook die laatste synode werd door Dathenus voorgezeten.

Het kerkboek van Dathenus is het oudste Nederlandse kerkboek en het is eeuwenlang, tot 1773, het enige officiële kerkboek geweest. Op diverse synoden, zoals Emden 1571 en Dordrecht 1618/19, werd de inhoud ervan uitgebreid, onder andere met de Nederlandse geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels.

Dathenus' berijming bleef dus lang in gebruik en is dus uitermate invloedrijk geweest. Dit ondanks het feit dat er zeer veel kritiek op is geweest. Die kritiek betrof vooral de woordkeuze en het feit dat te weinig rekening was gehouden met de melodische accenten en de vers- en zinsstructuur. De vertaling was vooral een slaafse navolging van het Franse origineel. Een van de critici van Dathenus was de schrijver en advocaat Johan de Brune (Middelburg 1588-1658), ook wel De Brune de Oude genoemd ter onderscheiding van zijn naamgenoot en jongere neef De Brune de Jonge. In 1644 vervaardigde Johan de Brune dan ook een nieuwe, niet rijmende, bewerking van de psalmberijming van Dathenus, *De CL Davids Psalmen* (De 150 psalmen van David), gedrukt in Middelburg en in 1650 herdrukt. In zijn woord tot de lezer die hieraan voorafging schreef hij (in hertaalde vorm):

> Wie van gezonde zinnen bemerkt niet de ellendige gebrekkigheid van dat werk? Om niet te spreken van het on-Nederlandse taalgebruik, van het armzalige dichtwerk, van de onnutte stopwoorden als *fijn, bloot* [duidelijk], *eenpaar* [steeds], *koen, gaar* [geschikt, geheel], *klaar* [duidelijk], *rein* [waar, zeer], *zaan* [spoedig], *dit termijn*, &c., die overal rondgestrooid zijn.

De psalmvertaling *De CL Davids Psalmen* van Johan de Brune is gedigitaliseerd en te vinden op http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/JohandeBruneBibliografie.html. De Brune vertaalde de psalmen rechtstreeks uit het Hebreeuws, met behoud van het Hebreeuwse metrum. Bovendien probeerde hij in zijn vertaling de Statenvertaling uit 1637 zo nauwkeurig mogelijk te volgen. Het resultaat was een stroeve vertaling die vrij letterlijk de Hebreeuwse tekst volgde.

Ook de dichter Jacob Westerbaen bekritiseerde de berijming van Dathenus in de voorrede van een door hemzelf vervaardigde nieuwe psalmberijming uit 1655, getiteld *Davids Psalmen in Nederduytsche rijmen gestelt*:

> Terwijl het in de Gereformeerde Kerken gebruikelijk is dat de gemeente voor en na de prediking iets zingt uit de psalmen van de koninklijke profeet David, beklagen velen zich erover dat de Nederlandse Kerk tijdens de Reformatie voor het dichten van haar psalmen een zo slechte dichter heeft gehad aan Petr. Dathenus - dit te meer omdat wat eenmaal in zwang geraakt is, heel moeilijk weer afgeschaft of veranderd kan worden, vooral als het met godsdienst te maken heeft, omdat alle nieuwigheid of het geringste verlangen om daaraan iets te willen veranderen, verdacht is. En dus zal de Kerk de psalmen van genoemde Datheen wel aanhouden, hoe slecht ze ook zijn gemaakt, hoewel sommigen wel wensen dat ze *Dat heen* en de Kerk uit verdreven waren. Velen hebben ze een erbarmelijk slecht werk gevonden, zeggende dat ze bij het lezen en zingen niet vloeiend zijn en ongemakkelijk, zoals een paard dat zich tegen zijn rijder verzet, en dat ze doorgaans tegen het metrum ingaan, en verder vol stoplappen en stopwoordjes zitten, zoals *rein* [waar, zeer], *certein* [waarlijk], *eenpaar* [steeds], *fijn, bloot* [duidelijk] en soortgelijke hulpmiddeltjes om een rijmwoord te vinden.

Tegenwoordig wordt de psalmberijming van Dathenus nog in zo'n 30 kerkelijke gemeenten gezongen, met name in Oud-Gereformeerde Gemeenten in Zeeland.

2. Over het kerkboek van Willem van Haecht uit 1583

De Zuid-Nederlandse dichter en rederijker Willem van Haecht of Van Haagt is ca. 1530 geboren, waarschijnlijk te Antwerpen, en tussen 1585 en 1612 overleden in Noord-Nederland. In 1579 verscheen van zijn hand *De CL Psalmen Davids*, vervaardigd voor de Lutherse gemeente in Antwerpen. De bundel bestond uit 150 berijmde psalmen (met andere melodieën dan de sinds Dathenus in gebruik zijnde wijzen van het Geneefse psalter, dus ook met andere strofebouw), gevolgd door een tweede deel met ‘Psalmen, lofsangen, hymnen ende gheestelijke lidekens’. In 1582 en 1583 verschenen in Antwerpen herdrukken. De editie van 1583 is de laatste die verscheen tijdens het leven van Van Haecht; die tekst is de bron van deze digitale uitgave. In de derde druk uit 1583 wordt Willem van Haecht niet vermeld als auteur, anders dan in de uitgaven uit 1579 en 1582. De eerste druk is voorzien van een privilege van de Aartshertog Matthias en de tweede en derde van een van de Hertog van Parma, beide roomsgezinde vorsten.

Volgens P.G. Witsen Geysbeek (deel drie van zijn *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters* uit 1822) geldt de derde druk als de beste en is hij buitengewoon zeldzaam. ‘De Psalmen hebben daarin nog het Roomsche bijhangsel *Gloria Patris, &c*. op zevenderlei wijzen in het Nederduitsch vertaald. Natuurlijk is deze berijming vrij lam en gebrekkelijk, maar toch in lang zoo walglijk niet als de bespottelijke wartaal van DATHENUS, waaraan de Hervormden twee eeuwen lang de voorkeur gaven boven zoo vele vrij betere berijmingen, die van tijd tot tijd in het licht verschenen.’

De psalmberijming bleef tot 1688 bij de Luthersen in gebruik. In 1671 publiceerde de Amsterdamse Lutherse drukker en uitgever Christoffel Cunradus een editie die was uitgebreid tot een compleet kerkboek, met onder andere gezangen, gebeden, geloofsbelijdenissen en De Kleyne Catechismus van D. Martinus Lutherus. In 1688

publiceerde Jan van Duisburg een bewerking van de psalmen en gezangen van Van Haecht, een jaar later voegde hij hieraan negen bijlagen toe met onder andere geloofsbelijdenissen en De Kleyne Catechismus. Dit kerkboek van Jan van Duisburg bleef tot 1779 in gebruik. In 1779 verscheen een nieuw Luthers liedboek, dat tot 1826 in gebruik bleef. Het Lutherse liedboek uit deze tijd bevatte 150 psalmen en 165 gezangen (waaronder 117 gereviseerde gezangen uit de bundel Van Haecht-Van Duisberg). In 1826 en opnieuw in 1850 verschenen synodale bundels, die braken met de inmiddels gegroeide traditie om de gezangen te laten voorafgaan door een volledig psalter. De bundel-1826 bevat alleen 376 gezangen.

3. Over het kerkboek van Marnix uit 1591

Marnix van St.-Aldegonde (Brussel 1540 - Leiden 1598) begon zijn carrière als staatsman en streed aan de kant van de Oranjes tegen de Spanjaarden. In 1583 werd hij buitenburgemeester van Antwerpen en moest hij de stad verdedigen en onderhandelen met de hertog van Parma. Dit werd een jammerlijke mislukking: de stad viel in 1585 in Spaanse handen. Vanaf dat moment wijdde Marnix zich volledig aan zijn letterkundige werk.

Marnix zette zich als eerste aan een complete psalmberijming ter vervanging van die van Dathenus. Daarbij vertaalde hij rechtstreeks uit het Hebreeuws; voor wat betreft de melodie hield hij vast aan de inmiddels ingeburgerde Franse melodieën van Marot en De Bèze. *Het Boeck der Psalmen Davids* verscheen in 1580 te Antwerpen. De digitale tekst hiervan is te vinden op de website van de dbnl.

Marnix was echter niet tevreden over deze vertaling. Daarom herzag hij haar in het daaropvolgende decennium. In 1591 publiceerde hij de nieuwe vertaling onder de titel *Het Boeck der Psalmen*. Achter de psalmen nam hij een groot aantal lofzangen en gebeden op (veel meer dan in de eerste druk), gevolgd door de Heidelbergse Catechismus en de gebruikelijke formulieren voor doop e.d. en gebeden, die we - behoudens enkele aanvullingen en varianten - al kennen uit Dathenus, en die weggelaten zijn in deze digitale uitgave. De tekst van de psalmen en de oudtestamentische lofzangen waren opnieuw direct vertaald uit het Hebreeuws, terwijl de nieuwtestamentische lofzangen direct op het Grieks teruggingen. Dit was bijzonder omdat het in die periode in de Nederlanden nog gebruikelijk was om de bijbel te vertalen uit de Latijnse Vulgaat of uit de Duitse Lutherbijbel. De titelpagina van de tweede druk meldt dan ook dat de liederen gemaakt zijn ‘na der Hebreisscher ende Grieckscher waerheyt’. In dit opzicht was Marnix het grote voorbeeld voor de Statenvertalers.

Naast de berijmde vertaling heeft Marnix in de kantlijn een complete prozavertaling van de psalmen en de lofzangen gemaakt, die ook is opgenomen in de digitale editie. Hoewel de berijming van Marnix al door tijdgenoten hogelijk werd gewaardeerd, niet alleen omdat hij het Hebreeuwse en Griekse origineel raadpleegde, maar ook vanwege de literaire kwaliteiten ervan, is het niet gelukt hem in te voeren in de plaats van de berijming van Dathenus uit 1566, die inmiddels algemeen was geaccepteerd. Daarbij speelde ook een rol het feit dat Marnix zeer bewust koos voor de ouderwetse voornaamwoorden *du* en *dijn*, en voor *sick,* in plaats van de toentertijd al gebruikelijke vormen *gij, uw* en *zich*.

De editie van Marnix uit 1580 verschilt zeer van die uit 1591. Als voorbeeld de teksten van de eerste strofe van psalm 1 in beide versies.

1580

Wie niet en treed't inder god'loosen raet,
Oft op den wech der sondaers niet en staet
Noch op den stoel der spotters is geseten,
Maer heeft zijn lust in s' Heeren Wet te weten,
End' ouerleght de selue dach end' nacht,
Die mach terecht voor salich zijn gheacht.

1591

WEL salig is de man, die inden raet
Van tgodloos volck om niemantds wil en gaet,
Noch op den wech der sondaers staet vermeten:
Noch op den stoel der spotters is geseten.
Maer zijnen lust heeft in des Heeren wet,
End nacht end dach wel neerstich daer op let.

4. Over Het Boek der Psalmen uit 1773

Het Boek der Psalmen is de opvolger van het kerkboek van Petrus Dathenus uit 1566 en heeft als ondertitel 'Door last van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Uit drie berijmingen, in den jaare 1773, gekooren, Met de noodige daar in gemaakte veranderingen'. Deze tekst verwijst naar het ontstaan ervan. Het kerkboek van Dathenus voldeed al enige tijd niet meer en er verschenen concurrenten. In 1686 stelde Hendrik Ghysen een bundel samen uit zeventien berijmingen, *Den hooning-raat der psalm-dichten*. In 1759 richtte een groep dichters het genootschap Laus Deo, Salus Populo (Lof voor God, Heil voor het Volk) op met als doel de psalmen opnieuw te berijmen. In diezelfde periode gaf Johannes Eusebius Voet een nieuwe psalmberijming uit. Het gevolg was dat in de kerk verschillende psalmen gezongen werden - dat was mogelijk doordat de melodieën en het aantal verzen gelijk bleven. Deze situatie was ongewenst en daarom kregen negen predikanten de opdracht een nieuw psalm- en gezangenboek samen te stellen. Zij kozen de geschiktste psalmen uit de bundels van Ghysen, Laus Deo en Voet, die zij bewerkten.

In 1773 werd *Het Boek der Psalmen* als officieel kerkboek ingesteld. De distributie leverde echter veel ongekende problemen op: de omvang van de klus was zo groot dat de markt overspannen raakte, er was niet voldoende papier, er waren te weinig drukkersgezellen en de binders konden het werk niet aan. Veel eerste drukken kennen door de haast veel fouten. Al met al bleek het onmogelijk om de tekst overal tegelijkertijd in te voeren: de invoering wisselde per plaats en vond gemiddeld plaats in de herfst van 1774. Ook de bron van de digitale editie dateert uit 1774, en is gedrukt in Haarlem.

De Staten-Generaal bepaalden dat er achter de psalmen allerlei teksten opgenomen dienden te worden, zoals de drie Formulieren van Enigheid van de Gereformeerde Kerk en de

Formulieren voor de Eredienst (zie de inhoudsopgave hieronder). Elke uitgave van het kerkboek, elk exemplaar, moest gezien en getekend zijn door een door de overheid aangewezen controlerend predikant, ter bewaring van de 'enigheid' [=

eenheid] van het ware geloof. Het was een tijdrovende formaliteit. Hierdoor is het mogelijk om te traceren welke uitgaven authentiek waren - deze zijn gesigneerd door de corrector-dominee. De onderhavige digitale editie is ondertekend door Ioh. Trellont. In de marge is naast de psalmberijming de tekst van de Statenvertaling opgenomen, om te bewijzen dat de berijmers zich aan de brontekst hielden. In de digitale editie is deze tekst niet opgenomen, omdat de officiële tekst van de Statenvertaling 1657 als aparte digitale uitgave verschijnt.

De tekst van *Het Boek der Psalmen* uit 1774 is gezet in gothisch schrift. Dat is interessant, want na 1760 nam gotisch zetsel dramatisch af in wereldse teksten. Voor kerkelijke geschriften verkoos men echter wél het gotische schrift: het gaf ze een geur van heiligheid en orthodoxie.

De nieuwe bundel bleef van 1773 tot 1968 in gebruik. Toen gaf de Interkerkelijke Stichting voor de Psalmberijming een nieuwe berijming uit onder de titel *Psalmen*. In 1973 werd deze berijming, samen met 491 gezangen, opgenomen in het *Liedboek voor de Kerken*, dat werd aanvaard door de Doopsgezinde, Lutherse, (synodaal) Gereformeerde, Hervormde en Remonstrantse kerken. Vanaf dat moment heette *Het Boek der Psalmen* in de volksmond 'de oude berijming'. Deze wordt nog steeds in sommige orthodoxe kringen gebruikt. Momenteel wordt er gewerkt aan een nieuw liedboek, dat in 2012 zal verschijnen, en waarin de psalmberijming uit 1968/1973 weer integraal wordt opgenomen.

Gebruikte literatuur

Meer informatie over ontstaan en achtergrond van de kerkboeken is te vinden in:

- Sybe Bakker, 'Psalmberijmingen van Datheen en Marnix', in: *Het Sweelinck Monument: IIA Eerste Boek der Psalmen Davids*, Glossa, Spain, 2009, 58-72.
- H.H. Barger, *Ons Kerkboek*, Groningen, 1900.
- Hans Beelen, '*Deftigh zingen*. De receptie van de Geneefse psalmen in Nederland gedurende de zestiende tot en met de achttiende eeuw', in: *Neerlandici aan het woord. Handelingen van de bijeenkomst van universitaire docenten Nederlands in het Duitse taalgebied (Zürich, 17-19 maart 2006)*, red. Jelle Stegeman, Münster, 2007, 136-152.
- Dr. Roel A. Bosch, *En nooit meer oude Psalmen zingen (Zingend geloven in een nieuwe tijd, 1760-1810)*, Zoetermeer, 1996.
- J. de Bruyn & W. Heijting (eindred.), *Psalmzingen in de Nederlanden van de zestiende eeuw tot heden*, Kampen, 1991.
- Nicoline van der Sijs, *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN*, Den Haag, 2004.

Andere (digitale) uitgaven

- Voor achtergrondinformatie over de Heidelbergse catechismus en moderne digitale uitgaven zie de website van prof. dr. W. Verboom: http://www.heidelbergsecatechismus.nl/. Een versie van de Heidelbergse catechismus daterend van 1619/1611, is te vinden op:

http://www.heidelbergsecatechismus.nl/volteksten/p890.pdf. Deze oude tekst is echter stilzwijgend in spelling aangepast; zo is het gebruik van u en v genormaliseerd.
- Een herspelde digitale uitgave van de psalmen van Dathenus is te vinden op: http://www.hervormdegemeente-delft.nl/, Liederen.
- Een gemoderniseerde digitale editie van *Het Boek der Psalmen* is te vinden op: http://www.hervormdegemeente-delft.nl/, Liederen, en op: http://www.theologienet.nl/westerbeke/bijbel-psalmberijming_1773.rtf
- Van de onberijmde tekst van Marnix uit 1591 is een transcriptie met spellingsaanpassingen te vinden in het 19de-eeuwse standaardwerk van J.J. van Toorenenbergen (ed.), *Philips van Marnix van St. Aldegonde, Godsdienstige en Kerkelijke Geschriften* II, 's Gravenhage 1873, p. 541-699. Van de berijmde tekst (alleen van de psalmen) bestaat verder een (bijna) diplomatische uitgave uit 1928 - hier zijn de breviaturen stilzwijgend opgelost.

Inhoudsopgaven van de kerkboeken

Inhoudsopgave van Dathenus 1566

- De Psalmen Davids, etc. [titelpagina]
- Voorrede P. Datheni
- Register aller Psalmen
- Errata, die ouersien sien in't drucken, ende met de penne lichtelick konnen verbetert werden
- Een ander Voorrede, aen alle Christenen ende liefhebbers des Woorts Godes (van Calvijn)
- Psalmen Davids, In Nederlandschen dichte ouergesett
- Die tien gheboden des Heeren
- Den Lofsangh Zachariae
- Een Lofsangh der Ionckfrauvven Mariae
- De Lofsangh van Simeon
- Symbolvm Apostolorvm. Dat is, Een korte bekentenisse des vvaeren Christlicken gheloofs
- Dat Ghebedt onses Heeren Iesu Christi
- Een kort Ghebedt voor de Predicatie
- Catechismus, Ofte Ondervvysinghe in de Christelicke leere
- Forme om den heyligen Doop wt te rechten
- Volght een korte Ondersoeckinge des Geloofs, voor de ghene die sick tot de Ghemeynte begeuen vvillen
- Forme om dat heylige Avendtmael te hovden
- Forme om de Hovvvelicken voor de Gemeinte Christi te beuestigen
- Christelicke Ghebeden, die men in de Vergaederinge der geloouigen ende elders ghebruycken kan

    Ghebedt des Sondaghs voor de Predicatie
    Een algemeyne belydinghe der sonden, ende Gebedt voor alle noot der Christenheit
    Een Ghebedt voor die leere des Catechismi

Ghebedt na die leere des Catechismi
Een opentlicke bekenteniß der sonden, ende Gebedt voor de Predicatie
Een korte forme des Ghebedts nae de Predicatie
Dat Morgen Gebedt
Dat Auendt Gebedt
Gebedt voor eten
Gebedt nae eten
Ghebedt voor krancke, ende aengevochten menschen
Ghebedt by de Begrauinge der Dooden

- Register

Het eerste deel van Dathenus is in het origineel ongepagineerd; de Catechismus en de daaropvolgende stukken zijn gepagineerd van pagina 1 t/m 190.

Inhoudsopgave Van Haecht

- De Psalmen Dauids, etc. [titelpagina]
- Inhout der Priuilegien
- Register
- De Psalmen Dauids, in Nederduytschen dichte ghestelt
- Een cort Register, om te vinden de Psalmen, die de Christelijke Kercke, oft eenich persoon in sonderheyt voor hem seluen, na'de geleghentheyt der saken sal willen ghebruyken
- Het Tweede deel, In-houdende de Psalmen, Lofsangen, Hymnen ende gheestelijke Lidekens, etc. [titelpagina]
- De Compositien op de Psalmen, Ouerghesedt wt den Hoochduytschen dichte Psalm ii; xij; xiij; xiiij; xv; xxiij; xxv; xxxi; xlvi; li; li (2); liij; lxvij; lxxix; c; ciij; cxiiij; cxv; cxix; cxxiiij; cxxiij; cxxv; cxxx; cxxxvij
- De Lofsanghen, Hymnen ende Gheestelijke Lidekens
  De x. Gheboden Godts. D.M.L.
  Het Christelijc Ghelooue. D.M.L.
  Het Ghebet Christi: Math vi D.M.L.
  Vanden H. Doope. D.M.L.
  Van het H. Auontmael. S.H.
  By het H. Auontmael te singhen
  Het Liet van I Hus by het H. Auontmael te singhen. D.M.L.
  Agnus Dei
  Dancsegghinghe na het H. Auontmael
  Den Lofsanc Zacharie. Luc. j. I.E.
  Lofsanc Marie. Luc. i. S.P.
  Den Lofsanc Simeonis Luc. ij. D.M.L.
  Vande Menschwerdinghe Christi. *Hymnus, Veni Redemtorgentium*
  Van de gheboorte Christi. *Hymnus, A solis ortus cardine*
  Vande Gheborte Christi. D.M.L. (Gheloeft zijt ghy Heer')
  Vande Gheboorte Christi *Dies est Lititie*
  Vande Gheboorte Christi (Een kindeken soo louelijc)

Vanden Gheboorte Christi (Van bouen quam d'Enghelsche schaer)
Vande gheboorte Christi. D.M.L. (Vanden Hemel coem ic tot v)
Dancsegghinghe voor de verlossinghe des menschelijken gheslachts
Van de Verrysenisse Christi (Christus is verresen)
Vande verrijsenisse Christi. D.M.L. (Iesus Christus onse Heylant)
Van de Hemeluaert Christi. C.S. (Christus voer ten Hemel)
Van de Hemeluaert Christi (Ten Hemel voer Christus ghewis)
Eenen schoonen Lofsanc. D.M.L.
Vanden Heylighen Gheest. *Veni creator Spiritus*
Vande Heylighe Gheest. D.M.L.
Vande H. Dryvuldicheyt. D.M.L.
Hoe de Sondaer tot ghenade comt. M. L.
Vande sonde ende het lijden Christi
Ter tijt der Orloghen, ende voornemelijc teghen den Turcken
Een Christelijc Liedt
Vande Wet ende het Euangelium, midtsgaders hoe wy voor Godt salich worden. P. S.
Vanden val, ende verlossinghe der menschen
Voor alderhande noot der Christenheyt
Een ghemeyne bekentenisse der sonden
Eenen Lofsanc tot Christum. E. C.
Een Ghebedt om Ghelooue Liefde ende Hope
Teghen de dry Eerts-vianden der Silen
Vande cracht des Godlijken Woorts
Der Enghelen Lofsanck. *Gloria in excelsis Deo*
Een Christelijc Liedt, waerinne om Vrede ghebeden wordt. W. C.
Vande woorden Christi, Mat. ij. Comt all' tot my, etc.
D.M.L. (Behout ons Heere by v woort,)
Da Pacem Domine, etc.
Byde begraeffenisse. D.M.L. (Midden zijn in t'leuen wy)
Bijde begraeffenisse. I.W. (Laet ons t'Lichaem begrauen saen)
Auond Ghebedt. D.M.L.
Morghen-liedt
Des Auonts
Segheninghe voor den Eten
Dancsegghinghe na den Eten

- Besluyt der Psalmen, Oft Gloria

Er zijn liederen met dezelfde titel - daarachter is door ons ter identificatie tussen haakjes de eerste regel opgenomen. Achter de titels van sommige liederen staat een afkorting vermeld. Het betreft de namen van Duitse kerklieddichters wier tekst Van Haecht als voorbeeld heeft gebruikt. Het gaat om de volgende afkortingen:

D.M.L = Doctor Marten Luther
C.S. = Christophorus Solius of Christoph Söll
E.C. = Elisabeth Creussiger
I.E. = Johann Englisch
I.W. = Michael Weisse [waarom Van Haecht als voorletter I. geeft, is niet helemaal duidelijk]

P.S. = Paulus Speratus
S.H. = Sebald Heyden
S.P. = Symphorianus Pollio, oorspronkelijke naam: Altbiesser
W.C. = Wolfgang Capito

In de tien geboden wordt vele malen herhaald: H.o.v.o., wat staat voor: Heer' ontfermt v ons'.

De twee delen zijn in het origineel apart gepagineerd: het eerste deel tot en met de psalmen loopt van pagina 1 t/m 391, het tweede deel, de Lofsanghen, Hymnen ende Gheestelijke Lidekens, loopt van pagina 1 t/m 128.

Inhoudsopgave Marnix 1591

- Het Boeck der Psalmen, et cetera [titelpagina]
- Extract van t'privilegie
- Leser, wilt veranderen [errata]
- Aende Hoog-ende welgheborene, Edele, Eerentfeste, Eerbare, Wyse, ende voirsienige Heeren, Mijn Heeren, Representerende de generale Staten der gevnieerde Landen ende Prouincien van herwaerts ouer, Ende aen hare gemeenten doende professie vande Euangelische Religie
- Voirrede ende waerschouwinge aenden Christelijcken goetwillighen Leser
- Register der Psalmen Dauids op de orden des ABC. Ghestelt
- Tafel der Psalmen diemen singt op eenderley wijse
- Tafel der Psalmen, daer de wijsen der Lofsanghen op accorderen
- Psalmen Dauids in Nederlantschen dichte
- Register om te vinden die Psalmen die de Christelijcke Kercke, ofte een yegelijck bysondere persone, na haere bequaemheyt ofte gelegentheyt der saecken, sal willen ghebruycken
- Het Boeck Der heylige schriftuerlijcke Lofsangen, etc. [titelpagina]
- Register der Lofsangen alhier in dichte gestelt
- Voirrede
- Het eerste Lofsanck Mosis
- Het Lofsanck Marie des Susters Aarons
- Het tweede Lofsang Mosis
- Het Lofsanck van Debora
- Het Lofsang van Anna Samuelis moeder
- Het Lofsanck Davids
- Het Lofsang Salomonis
- Het eerste Lofsang des Propheten Iesaie
- Het tweede Lofsang Iesaie
- Dat derde Lofsang des Propheten Isaie
- Het Lofsang des Conincks Ezechie
- De Prophecije van het lijden Christi
- Het gebet Danielis des Propheten
- Het Lofsang des Propheten Ionas
- Het Lofsang des Propheten Abacuc
- Het Lofsang Marie
- Het Lofsang Zacharie, des Vaders Ioannis des Doopers

- Het Lofsanck der schare der Engelen die den Schaep herderen by nachte verschenen
- Het Lofsang Simeonis
- De thien geboden des Heeren, nae der Hebreïssche waerheyt ten allernaesten uytgelegt
- Het heylig Gebet dat ons de Heere Iesus selve geleert heeft
- De twaelf Artijckelen des Christelijcken geloofs, welck is een cort begrijp der Apostolisscher leere, uyt haere schriften getogen
- Fauten [errata]

Hierna volgen nog Catechismus, formulieren, gebeden, ziektentroost e.d., die ook zijn opgenomen in Dathenus (in deze digitale editie zijn deze teksten bij Marnix daarom weggelaten), met nog als aanvulling vier formulieren: Forme des Bans of afsnijdinge, Forme van wederopneminge des afghesneden inde ghemeente Christi, Forme om te beuestigen de Dienaers des Woordts, die noyt te voren ghedient hebben, Forme van beuestinghe der Ouderlinghen ende Diaconen, en voorts enkele gebeden, bijvoorbeeld Een Christelyck Wacht-ghebedt in Crijchsnoot te ghebruycken.

De tekst van Marnix is in het origineel ongepagineerd.

Inhoudsopgave Het Boek der Psalmen 1773

- Het Boek der Psalmen, nevens de gezangen bij de Hervormde Kerk van Nederland in gebruik, etc. [titelpagina]
- Acte van Consent
- Aanwijzing van eenige Psalmen, die bij bijzondere gelegenheden, en bij het verklaaren van de Christelijke leere konnen gezongen worden
- Het Boek der Psalmen
- Eenige Gezangen
    - De Tien Geboden des Heeren
    - De Lofzang van Maria
    - De Lofzang van Zacharias
    - De Lofzang van Simeon
    - Het Gebed des Heeren
    - De eerste Berijming van de XII. Artikelen des Geloofs
    - De tweede Berijming van de XII. Artikelen des Geloofs
    - Bedezang voor de Predikatie
    - Morgenzang
    - Bedezang voor het Eeten
    - Dankzang na het Eeten
    - Avondzang

- Lijst van alle Psalmen, naar den rang van 't A.B.C.
- Catechismus, ofte Onderwijsinge in de Christelicke Leere, die in de Nederlantsche Gereformeerde Kercken ende Scholen geleert wert (= Heidelbergse Catechismus)
- Belijdenisse des Geloofs der Gereformeerde Kercken in Nederlant. Overgesien in de Synode Nationael, laetst gehouden tot Dordrecht, in de jaren 1618 ende 1619

- Kort Begrijp der Christelicke Religie, voor die haer willen begeven tot des Heeren heyligh Avontmaal
- De Liturgie der Gereformeerde Kercken in Nederlant: Ofte De Formulieren by deselve in den uyterlicken Dienst gebruyckelick

    Christelicke Gebeden, Die in de Vergaderinge der geloovigen ende elders gebruyckt worden

        Gebedt des Sondaegs voor de Predicatie
        Gebedt voor allen noot der Christenheyt. Des Sondaegs na de Predicatie
        Gebedt voor de Leere des Catechismi
        Een Gebedt na de Leere des Catechismi
        Een kort Gebedt voor de Predicatie in de Weke
        Een kort Gebedt na de Predicatie in de Weke
        Het Morgengebedt
        Het Avontgebedt
        Een Gebedt voor de Handelinge des Kerckenraets
        Een Gebedt na de Handelinge des Kerckenraets
        Een Gebedt voor de vergaderinge der Diakenen
        Het Gebedt voor den Eten
        Het Gebedt na den Eten
        Gebedt voor de krancke ende aengevochte menschen

    Formulier om den heyligen Doop te bedienen aan de kleyne kinderen der geloovige
    Formulier om den heyligen Doop te bedienen aan bejaerde Persoonen
    Formulier om het heylige Avontmael te houden
    Formulier des Bans, ofte der Afsnijdinge van de Gemeynte Christi
    Formulier van Weder-opneminge des Afgesnedenen in de Gemeynte Christi
    Formulier om te bevestigen de Dienaren des Goddelicken Woorts
    Formulier van Bevestinge der Ouderlingen ende Diakenen, daer men deselve te gelijcke bevestigt
    Formulier om den Houwelicken staet voor de Gemeynte Christi te bevestigen

- De Sieckentroost: Welcke is een Onderwijsinge in den Geloove, ende den Wegh der Saligheyt, om williglick te sterven

    Sommige troostelicke Spreucken der heylige Schrift, om in dootsnooden te bidden
    Nogh sommige Spreucken, den krancken dienende in sijn uyterste

- Belijdenisse des Geloofs, gestelt in 't Concilium van Niceen, in den jare na Christi geboorte 325
- Geloofsforme ende Bekentenisse van Athanasius, Bisschop van Alexandrien, Geschreven in 't Jaer na Christi geboorte 333
- Register

De onberijmde psalmvertaling van de Statenvertaling die in de marge is gedrukt, is in de digitale editie niet opgenomen. Het voorwerk is gepagineerd met romeinse cijfers en de psalmen zijn gepagineerd door middel van folionummers op de rechterpagina's: fol. 1 t/m fol. 89; de catechismus en de daaropvolgende stukken zijn gepagineerd van pagina 1 t/m 47.

Gevolgde werkwijze bij het digitaliseren

Eerder is voor de Statenvertaling 1637 onderzocht in hoeverre het mogelijk is de tekst te scannen en met behulp van software te 'lezen', en vervolgens de scan met de hand te corrigeren. Het aantal scanfouten bleek voor deze werkwijze echter veel te groot. Dat komt vooral doordat de tekst voor het grootste gedeelte gezet is in lastig leesbaar gotisch schrift. Daarom is ervoor gekozen de teksten in hun geheel over te tikken. Daarbij werden alle tekstelementen (boektitels, boekinleidingen, tussenregels etc.) direct voorzien van coderingen teneinde de tekst gemakkelijker op internet te kunnen plaatsen.

Elke overgetikte portie tekst werd integraal met het origineel vergeleken en gecorrigeerd. Daarna werden alle porties samengevoegd tot complete boeken en vond een tweede controle plaats. Die tweede controle betrof enerzijds technische aspecten, zoals de plaats van de folio- of paginanummers, de compleetheid van de tekst, het gebruik van de juiste coderingen. Anderzijds werd opnieuw gekeken naar de legger, met name door gericht te zoeken naar veelgebruikte lettercombinaties waarin gemakkelijk tikfouten kunnen optreden, zoals *aa* (is meestal *ae*), *ui* (meestal *uy*), *-ik*/*-ok* (meestal *-ick*/*-ock*), etc. Tot slot is de vormgeving van de verschillende onderdelen van de kerkboeken onderling vergeleken en in overeenstemming gebracht, zodat het eenvoudig wordt bepaalde psalmteksten of lofzangen in de verschillende boeken met elkaar te vergelijken.

Leesproblemen

Wanneer de legger leesproblemen opleverde doordat bijvoorbeeld letters zijn afgesleten, door inktvlekken, vliegenpoepjes, gaatjes of vouwen in het papier en dergelijke, is de bewuste passage nagekeken in een ander exemplaar van dezelfde editie of, waar dat niet mogelijk was, in een latere editie of in een moderne tekstuitgave - in dat laatste geval kon de spelling van de woorden natuurlijk niet vertrouwd worden. Aangezien er slechts één 'origineel' van de uitgave uit 1583 van Van Haecht beschikbaar was, namelijk een fotokopie van het Meertens Instituut die op sommige punten zeer slecht leesbaar was, is de tekst van dit werk bij leesproblemen vergeleken met die van de eerste druk uit 1579, hoewel er tussen de editie 1579 en 1583 kleine verschillen in spelling bestaan en de tekst opnieuw is opgemaakt.

Als bij vergelijking met een ander exemplaar van het boek bleek dat er sprake was van een individueel-mechanische afwijking van de legger (bijvoorbeeld een vlekje of 'gerezen wit'), dan werd deze afwijking in de uitgave genegeerd. Bij onoplosbare leesproblemen is altijd gekozen voor de klaarblijkelijk bedoelde vorm.

Diplomatische uitgave

De gedigitaliseerde versie is een diplomatische weergave van de tekst, dat wil zeggen dat het origineel zo exact mogelijk is gevolgd, inclusief inconsequente spellingen. Ook het hoofdlettergebruik en de interpunctie van het origineel en de leestekens zijn exact overgenomen. Druk- of zetfouten uit geraadpleegde exemplaren zijn niet gecorrigeerd, behalve als zij in de werken zelf opgenomen waren in een erratalijst.

Wel is het spatiegebruik rond leestekens in de digitale versie genormaliseerd. Dat houdt in dat er na (en niet vóór) leestekens consequent een spatie is gezet, onafhankelijk van het feit of er in het origineel een hele, halve of geen spatie staat. In deze periode lieten de zetters regelmatig spaties weg, of ze plaatsten slechts een halve spatie, als dat beter uitkwam om de regel uit te vullen. Omdat het hier gaat om een betekenisloos typografisch verschil, is dit in de digitale editie genegeerd. Ook het gebruik van spaties in afkortingen van bijbelboeken is rechtgetrokken; zie de paragraaf over ‘Noten met verwijzingen naar bijbelplaatsen’ hieronder.

Eveneens genormaliseerd is de manier waarop in *Het Boek der Psalmen* uit 1773 citaten zijn aangeduid: in het origineel beginnen citaten met twee komma's onderaan de regel, die op alle volgende regels herhaald worden, en eindigen citaten met twee hoge komma's. In de digitale uitgave is dit genormaliseerd: alle citaten beginnen en eindigen met gewone dubbele aanhalingstekens, die niet worden herhaald voor een nieuwe regel.

Niet altijd is eenduidig uit te maken of er tussen woorden sprake is van een hele, halve of geen spatie in het origineel. Bij het digitaliseren van de tekst hebben wij in de gevallen dat het niet duidelijk is of er sprake is van een (kleine) spatie, veelal gekeken naar de context: staan de bewuste woorden daar meestal aaneengeschreven of juist niet? Een zekere mate van subjectiviteit was soms onvermijdelijk. De regel, die wij consequenter hebben doorgevoerd dan in het origineel van Dathenus, Van Haecht en Marnix, is: geen spatie als de apostrof binnen een woord of woordgroep staat (s'herten, blad'ren, s'doots G'nade, t'saem, t'lant, d'ouertreders), in andere gevallen wel een spatie (Heer' ende'. Nu coem' de, End' blijf', wat sond' ende onrecht' is). In *Het Boek der Psalmen* uit 1773 is het zetsel veel moderner en zijn de spaties bovendien veel duidelijker; hier hebben wij dan ook het origineel nauwgezet gevolgd.

Fractuur en romein

De tekst van de kerkboeken is grotendeels gezet in gotische letters, fractuurschrift genoemd. Binnen dit schrift kent men geen verschil tussen de hoofdletter I en de hoofdletter J; deze letter is altijd overgenomen als I, bijvoorbeeld in Iacob, Ierusalem, Ioden. In het gotische zetsel van Dathenus en Van Haecht wordt evenmin een verschil gemaakt tussen de hoofdletter V en U: beide zijn als V gezet. Van Haecht gebruikt wel twee verschillende letters V, afhankelijk van waar dit teken in de tekst voorkomt: een grote sierletter V als eerste letter van een nieuwe strofe, een gewone hoofdletter V aan begin van de overige regels van een strofe. In de digitale uitgave zijn beide letters als een hoofdletter V overgenomen. Het zetsel van Marnix en *Het Boek der Psalmen* 1773 kent wél een verschil tussen de hoofdletter U (met een ronding naar links) en de hoofdletter V (met een ronding naar rechts). Ook de grote sierletters waarmee iedere strofe bij Marnix begint, kennen een vormverschil tussen de sierletter U (een hoefijzervormige halve boog) en de sierletter V (met een haaltje rechtsonder).

Soms zijn er er stukjes tekst, meestal titels of ondertitels, romein gezet (onze moderne drukletter). Het romeinse schrift maakt wel een onderscheid tussen de hoofdletter I en J en tussen de hoofdletter U en V. Romein gezette tekst is in de

digitale versie cursief weergegeven, waarbij de leestekens (komma en punt) binnen de cursief getikte stukken meegecursiveerd zijn, maar leestekens na de cursieve tekst romein zijn gezet. Losse Arabische cijfers (1, 5, 10 etc.) binnen gotische tekst zijn in de digitale editie niet gecursiveerd omdat de keuze voor deze letter niet is ingegeven door de behoefte om de tekst te onderscheiden van de omringende tekst, maar door het gegeven dat het fractuurschrift geen tekens voor cijfers kent. En evenmin zijn romeinse sierkapitalen in een verder in het fractuurschrift gezet woord gecursiveerd; wel is in die gevallen een verschil gemaakt tussen de hoofdletter I en J: zo begint in *Het Boek der Psalmen* uit 1773 psalm 9 met Ik en psalm 47 met Juicht (en niet Iuicht).

Vormverschillen tussen gotische letters zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het gaat om betekenisloze typografische verschillen. Voorbeelden daarvan zijn de twee vormen van de r (de gewone en de zogenoemde ronde r die volgt op een ronde letter, zoals een o) en de twee verschillende letters s (de korte en de lange s, die wat op een f lijkt). In Dathenus is zelfs sprake van drie verschillende letters s: naast de korte en de lange s een s die lijkt op een f met een bolletje rechts in het midden. Deze drie letters hebben een eigen distributie: de lange s is meestal gebruikt voor een medeklinker (list, voorspoedt), tussen klinkers (afgrysen) en aan begin van een woord (sullen); de gewone s staat aan het einde van een woord, vooral na een medeklinker (Godes, Godts, als, myns, Daghelicks, Grootelicks, ons); en de s met bolletje komt vaak na een klinker aan het eind van woord of lettergreep (boosheit, huys, pryst, ghedachtnis, ghewis, kruys, Dies).

Marnix kent een kleine letter u (met rechts beneden een pootje dat iets naar rechts afbuigt) en twee soorten v's, eentje met linksboven een pootje en eentje met een dwarsstreepje halverwege de linkse verticale lijn van het boogje. De v met het haaltje staat aan het begin van het woord, in andere posities wordt meestal de v zonder haaltje gebruikt. Omdat het dus gaat om positionele varianten zijn beide v's als v getranscribeerd.

Kleinkapitaal gezette woorden of tekstgedeelten zijn als hoofdletters overgenomen: het verschil tussen kapitaal en kleinkapitaal is typografisch; het gotische schrift kent geen kleinkapitaal. Maar kleinkapitale letters midden in een verder klein gezet woord zijn genegeerd: dit komt uitsluitend voor in het zetsel van Dathenus en het gaat daarbij met name om de kleinkapitale letters y, k, t en d. In de variatie tussen kleinkapitale en kleine letters hebben wij geen regelmaat kunnen ontdekken, zodat de keuze van de kleinkapitale letter wellicht eenvoudigweg bepaald is doordat er in de zetbak niet genoeg kleine letters zaten.

Er is in de digitale uitgave geen onderscheid gemaakt tussen de Duitse komma (/, schuine streep, gebruikt in de gotische tekst) en de gewone komma (gebruikt in romeinse tekst): beide zijn als gewone komma overgenomen. Overigens is het bijzonder dat in de tekst van Dathenus in het gotische zetsel een gewone komma is gebruikt; in de andere boeken, ook in *Het Boek der Psalmen* uit 1773, komt in het gotische zetsel uitsluitend de / voor.

Soms staat in Van Haecht binnen een regel het teken //. Met dit teken // werd een vorm van rijm aangeduid (binnenrijm, middenrijm en dubbelrijm). Dit is exact overgenomen uit het origineel, bijvoorbeeld de volgende regels uit psalm 7:

> Als Leewen fel // Mijn Sile snel
> Heer', met der daet // Eenichsins quaet,
> Te haten my: // Ic laet-se vry:

Tot slot komt in de tekst van Dathenus een speciale e voor die hij schreef als ę; onder de e zit dus een gespiegelde komma. Deze letter, die wij in de digitale editie hebben overgenomen, wordt vrijwel uitsluitend gebruikt in de combinatie -ęer- en iets minder vaak -ęr-; het teken wordt dus gevolgd door -(e)r-, maar komt niet voor aan het woordeinde. Zo spelt Dathenus bijvoorbeeld: ęerdsche, ęerdtryck, nęerstighlick, rechtuęrdigh, beghęert, węeren. Het speciale teken ę is door de Gentse drukker Joas Lambrecht geïntroduceerd in zijn *Nederlandsche Spellijnghe* uit 1550. Lambrecht schrijft dat hij dit teken gebruikt voor de zware e in peerd, steert, wereld, bleten (‘blaten’). Deze spellingconventie werd overgenomen door Lambrechts stadgenoot en vriend Jan Utenhove, die in 1556 een vertaling van het Nieuwe Testament en vanaf 1551 gedeeltelijke psalmberijmingen publiceerde. Het is interessant om te zien dat Dathenus dit speciale teken overnam uit de concurrerende psalmberijming van Utenhove. In latere edities van Dathenus verdween dit speciale teken. Nog een voorbeeld van invloed van Utenhove op Dathenus is het gebruik van *sick* in plaats van *sich*, dat eveneens in latere edities van Dathenus verdwijnt.

Ligaturen, breviaturen en afkortingen

Ligaturen in met name Latijnse woorden zijn in de digitale versie uitgeschreven. Zo is de ligatuur æ in Lucæ overgenomen als ae (Lucae), en de ligatuur van c en t (ct met een rondje boven de c) is weergegeven met ct (Actorum). Een ringel-s is overgenomen als ß.

Breviaturen zijn, zoals gebruikelijk in diplomatische uitgaven, opgelost, en de toegevoegde letters zijn gecursiveerd, zodat lezers kunnen zien dat het hier gaat om een editorische ingreep. De meest voorkomende breviaturen zijn:

- eñ, opgelost als en*de*;
- een klinker met een liggend streepje erboven, opgelost als *n* (getoge*n*, heete*n*) of *m* (he*m*, Euangeliu*m*, co*m*t);
- een haaltje door of op de v is opgelost als *er*: v*er*lost; indien gevolgd door een cijfer is het opgelost als v*ers*;
- *z* of een kleine *2* na een medeklinker is opgelost als *heyt*: barmhertich*eyt*, goeth*eyt*; dz is opgelost als d*at*; nz als n*iet*;
- &c. is opgelost als *et*c. Daarentegen is het losstaande teken & niet opgelost maar exact overgenomen.

Overigens komen in *Het Boek der Psalmen* uit 1773 geen breviaturen meer voor.

‘Gewone’ afkortingen in de tekst, met name afkortingen van bijbelboeken in de noten in de Heidelbergse catechismus e.d., zijn ongewijzigd overgenomen.

Notenbalken en muzikale aanduidingen

De notenbalken die in de oorspronkelijke tekst zijn opgenomen, zijn in de digitale editie weggelaten. Tekstuele informatie voor het zingen zijn wel uit het origineel overgenomen, zoals tussenzinnen zoals ‘Die naevolghende veerßkens werden also ghesonghen’ en de rustpunten die aangegeven zijn door het woord ‘Pauze’ of door drie, zes of negen asterisken (in de digitale editie altijd overgenomen als drie

asterisken: ***). In Dathenus komen zowel PAVSE als tweemaal drie sterretjes voor; dit was overgenomen uit de Geneefse psalmen, waar het te maken had met het psalmrooster dat voor de Franse diensten werd gebruikt. In *Het Boek der Psalmen* uit 1773 is deze pauze-indeling in principe ongewijzigd overgenomen uit Dathenus, maar er werd geen verschil meer gemaakt tussen PAUZE en asterisken: beide gevallen werden aangeduid als PAUZE. Bij Marnix worden rustpunten aangegeven door asterisk-reeksen, die soms genummerd zijn met een romeins of Arabisch cijfer tussen haakjes, of door een reeks kruisen in plaats van asterisken, in de digitale editie overgenomen als +++.

Van Haecht gebruikt geen asterisken of het woord pauze. Wel heeft hij bij sommige psalmen rechtsgelijnd het woord Sela opgenomen (bijvoorbeeld psalm 7: En cunnen sy niet segghen. Sela.). Dit is een Hebreeuws woord waarvan de betekenis niet zeker is maar dat wordt beschouwd als markering van een rustpunt voor de zang, bijvoorbeeld aan het einde van een strofe.

In het tweede gedeelte van Van Haecht eindigen de gezongen psalmen met op de laatste regel rechtsgezet een genummerde Gloria, bijvoorbeeld op p. 35: 6. Gloria, dat is de seste (variant van een) Gloria. Luther kende vanouds twaalf verschillende Gloria's, in Van Haecht komen er zes voor, en die staan voluit helemaal achter in deel twee op pagina 127-128. De bedoeling is dat de genoemde gloria's door de gemeente gezongen werden aan het einde van de bewuste psalm.

Regelindeling en paginering

De vormgeving van de oorspronkelijke tekst is in de digitale uitgave losgelaten, voor zover het niet gaat om rijmende tekst. De regeleinden komen in die gevalllen in de digitale uitgave dus niet overeen met die in de oorspronkelijke tekst. In rijmende psalmen en gezangen zijn de regeleinden uit het origineel in de digitale uitgave wél gehandhaafd, omdat anders de zin van de berijming wegvalt. Soms beslaat een versregel in het origineel meer dan één regel; dan loopt de tekst door naar een tweede, diep ingesprongen regel of is een woord of een half woord dat niet meer op de regel past, aan het einde van de regel er direct boven of onder geplaatst, al dan niet voorafgegaan door een haakje open. In deze gevallen is de versregel in de digitale editie achter elkaar op één regel gezet, conform de bedoeling van de vertaler/drukker.

Strofen waarbij in het origineel notenbalken zijn geschreven (voor *Het Boek der Psalmen* 1773 geldt dat voor de complete psalmen en gezangen), hebben in het origineel een regellengte die afhangt van de muzieknotatie; wel is telkens door middel van interpunctie en hoofdletters aangegeven waar een nieuwe regel begint. In de digitale editie zijn als gezegd de notenbalken weggelaten en zijn de versregels telkens op een aparte regel geplaatst, in overeenstemming met de strofen zonder muziekbalken. Zo luidt het begin van psalm 1 uit Dathenus in het origineel:

> DIE niet en gaet in der godloo-
> se raet, Die op den wegh der sondaere*n* niet
> staet, ...

In de digitale editie is dit overgenomen als:

> DIE niet en gaet in der godloose raet,
> Die op den wegh der sondaere*n* niet staet,

In Van Haecht hebben sommige psalmen in de eerste strofe een herhaling van een stukje melodie; in dit geval staan er twee regels onder de notenbalk direct onder elkaar. Ook in die gevallen is in de digitale uitgave de bedoelde tekstvolgorde aangehouden. Het origineel luidt in psalm 2 bijvoorbeeld:

> [notenbalk]
> VVaeromme de Heydenen boos Dus
> Soo te vergheefs spreken altoos? De
> [notenbalk]
> rasen, ende de liden
> Coninghen doen ghebiden, Ia, raet=
> [notenbalk]
> slaghen tegen den Heer':

In de digitale editie is dit overgenomen als:

> VVaeromme de Heydenen boos
> Dus rasen, ende de liden
> Soo te vergheefs spreken altoos?
> De Coninghen doen ghebiden,
> Ia, raetslaghen tegen den Heer':

De afbreekstreepjes (in Dathenus in het origineel weergegeven als een klein liggend streepje, in Van Haecht, Marnix en *Het Boek der Psalmen* als een =-teken), zijn in de digitale uitgave genegeerd. In Dathenus zijn sommige woorden ook afgebroken *zonder* afbreekstreepje; ook in die gevallen zijn de woorden in de digitale uitgave weergegeven als één woord.

Wanneer een regel is ingesprongen, is dat in de digitale uitgave in principe overgenomen; uitgesprongen regels (bijvoorbeeld in het formulier voor het huwelijk in Dathenus) zijn echter niet als zodanig overgenomen.

Er is altijd aangegeven waar een nieuwe pagina in het origineel begint (in Marnix alleen in de berijmde tekst, niet in de onberijmde margetekst). Wanneer het origineel een paginanummering bevat, is in de digitale uitgave aan het begin van iedere nieuwe pagina het paginanummer opgenomen tussen vierkante haken en voorafgegaan door pag., bijvoorbeeld:.

Als op een enkele pagina binnen een gepagineerd gedeelte het paginanummer in het origineel ontbreekt, zoals op de titelpagina's, dan is het ontbrekende paginanummer door ons gereconstrueerd en stilzwijgend toegevoegd. Wanneer een complete afdeling in het origineel geen paginanummers bevat, zijn deze in de digitale uitgaven automatisch door de computer toegevoegd, en om te laten zien dat ze niet voorkomen in het origineel wordt het paginanummer voorafgegaan door een *, dus.

Dit is gedaan in het psalmgedeelte van Dathenus en in het complete werk van Marnix.
In *Het Boek der Psalmen* uit 1773 zijn de psalmen gepagineerd door middel van folionummers op de (rechter) recto-pagina's, bijvoorbeeld;

de (linker) verso-pagina's zijn ongenummerd. In de digitale versie zijn ook folionummers toegevoegd voor de verso-pagina's, bijvoorbeeld.

Custodes onder aan de pagina's, katernnummeringen voor de drukker en binder of kopteksten boven aan de pagina zijn in de digitale uitgave genegeerd.

Noten met verwijzingen naar bijbelplaatsen

In Dathenus en *Het Boek der Psalmen* uit 1773 bevatten de Heidelbergse catechismus en enkele andere teksten noten in de marge met verwijzingen naar bijbelboeken. In Dathenus wordt hiernaar in de tekst verwezen door afwisselend een kruisteken (†; in de digitale editie weergegeven als +) en een asterisk (*). In *Het Boek der Psalmen* uit 1773 wordt met letters (a, b, c etc.) of cijfers naar de noten verwezen. Soms wordt er met één verwijsteken verwezen naar verschillende bijbelboeken die dan onder elkaar zijn gezet in de marge - in de digitale editie zijn deze noten achter elkaar gezet. Het komt weleens voor dat het symbool in de broodtekst ontbreekt, bijvoorbeeld aan het begin van een nieuw formulier (pagina 72 van Dathenus), waar de verwijzing kennelijk bij het motto hoort.

De spaties in de bijbelboeken zijn in de digitale uitgave genormaliseerd. Dathenus plaatst bij meerdelige Bijbelboeken een punt na het deelnummer: 1.Sam., 2.Cor. Die punt is overgenomen en er is in de digitale uitgave nooit een spatie geplaatst tussen de punt en de naam van het boek; in het origineel staat hier soms wel en soms geen spatie. Ná de naam van het bijbelboek is altijd een spatie gezet, gevolgd door het hoofdstuknummer, een komma en dan onmiddellijk daarna het versnummer, dus: Luc. 24,47. 1.Cor. 6,11. Tit. 3,3. Het teken & in de noten, dat staat voor *ende*, is als & overgenomen met een spatie ervoor en erachter, bijvoorbeeld: Prou 19,5 & 9.& 22,28., Prou.12,22. & 13,5. 1.Cor. 13,6.

Ook in *Het Boek der Psalmen* uit 1773 is het spatiegebruik genormaliseerd. In dit boek is de volgende notatiewijze gehanteerd: tussen de afgekorte naam van het bijbelboek en het hoofdstuknummer staat altijd een spatie, en hoofdstuknummers en verzen zijn in het origineel van elkaar gescheiden door een dubbele punt, soms wel en soms niet gevolgd door een spatie - in de digitale uitgave is hier nooit een spatie gezet, dus: 1 Cor. 1:9. Wanneer er meerdere verzen worden genoemd van hetzelfde hoofdstuk, worden de verzen van elkaar gescheiden door middel van een schuine streep; deze is in de digitale uitgave overgenomen als een komma gevolgd door een spatie, dus: Joh. 5:28, 29.

Strofen en verzen

In moderne liedboeken zijn de strofen van de psalmen, liederen en gezangen genummerd. In de hier gedigitaliseerde kerkboeken, met uitzondering van *Het Boek der Psalmen* uit 1773, staan geen strofenummers. Wel is de tekst verdeeld in verzen, waarvan telkens de eerste regel is ingesprongen. Om de vergelijking tussen de verschillende berijmingen, inclusief moderne, te vergemakkelijken zijn in de digitale editie strofenummers toegevoegd. De strofe-indeling in Dathenus, Marnix en *Het Boek der Psalmen* uit 1773 komen met elkaar overeen, omdat ze alledrie van hetzelfde melodieëncorpus uitgaan. Al deze werken konden dus bij het toevoegen van de

strofenummers als hulpmiddel dienen. De strofenbouw in de Lutherse psalmen van Van Haecht berust echter op een geheel andere traditie, ook de melodieën zijn anders. In concreto is de volgende werkwijze gevolgd.

In het kerkboek van Dathenus staat in het origineel aan het begin van iedere strofe van een psalm of gezang een ingesprongen paragraafteken, behalve bij de eerste strofe, die is voorzien van een notenbalk. Een strofe bestaat voorts uit meerdere verzen, waarvan telkens de eerste regel is ingesprongen zónder paragraafteken. In de digitale editie is het inspringen van de verschillende verzen uit het origineel overgenomen. Daarnaast heeft de eerste strofe het nummer 1 gekregen en is in de volgende strofen het ingesprongen paragraafteken vervangen door opeenvolgende strofenummers. Bij onzekerheid over de strofenummering is de gemoderniseerde editie op http://www.hervormdegemeente-delft.nl/ geraadpleegd.

In het kerkboek van Van Haecht zijn evenmin strofenummers opgenomen, maar in plaats daarvan is de tekst verdeeld in ingesprongen verzen. Dat inspringen is in de digitale editie overgenomen; sommige regels zijn dieper ingesprongen dan de overige en ook dat is exact overgenomen. Voorts zijn door ons strofenummers toegevoegd. Als gezegd komt de strofe-indeling in de Lutherse psalmen niet overeen met die van de andere kerkboeken. Latere edities van Van Haecht zijn echter wél voorzien van strofenummers. Op basis van een editie uit 1671 heeft vrijwilliger Sybe Bakker een overzicht gemaakt van de strofe-indeling bij Van Haecht, die in de digitale editie is verwerkt.

In het kerkboek van Marnix is de situatie het ingewikkeldst. Marnix plaatste boven elke psalm een inleiding (argument), terwijl in de marge zijn prozavertaling van de desbetreffende psalm werd afgedrukt. De nummers die Marnix in de kantlijn geeft, zijn dus geen strofenummers, maar corresponderen met de versnummering van de bijbelvertaling in de marge. Na de titel van de gezangen gaf hij aan uit welk bijbelgedeelte het gezang afkomstig was. Marnix heeft steeds het versnummer van zijn prozavertaling overgenomen op de corresponderende plaats in zijn berijming. Daarmee wilde hij laten zien dat hij in zijn berijming zo getrouw mogelijk de bijbelse tekst volgde - de versnummering komt meestal overeen met die in de latere Statenvertaling. Soms staat voor het opschrift boven de berijmde psalm al een 1, wat dus betekent dat in de onberijmde tekst het opschrift het eerste vers is. In de digitale editie zijn de versnummers overgenomen uit het origineel; een enkele maal staat het versnummer midden in het eerste woord, na de beginkapitaal - in de digitale editie is het nummer dan vooraan de tekst opgenomen.

Behalve deze versnummers zijn in de digitale editie tussen vierkante haken strofenummers toegevoegd, die ontbreken in het origineel. Dat gebeurde op basis van de indeling in de andere kerkboeken, maar daarnaast bevat het kerkboek van Marnix zelf ook een typografische aanwijzing: de beginkapitalen van strofen zijn namelijk iets groter en dikker gezet, en vertegenwoordigen (binnen de fractuurfamilie) duidelijk een ander lettertype dan de overige kapitalen, juist om aan te geven dat er een nieuwe strofe begint. In de originele tekst worden de regels bij Marnix voorts op enigszins onregelmatige manier ingesprongen en soms ook uitgesprongen. Dit is in de digitale editie niet overgenomen.

In *Het Boek der Psalmen* uit 1773 tot slot zijn in het origineel strofenummers opgenomen, behalve bij de eerste strofe; wij hebben de strofenummers uit het origineel in de digitale editie overgenomen en bij de eerste strofe het strofenummer 1 toegevoegd. Alleen in psalm 18 komt eerst een zogenaamde ‘voorzang’, die bestaat uit vier regels, gevolgd door strofe 1. Die voorzang is in de digitale editie als strofe

0 opgenomen - de strofen van psalm 18 in Dathenus en Marnix hebben deze zelfde nummering gekregen.

Zetfouten

Zetfouten zijn, als gezegd, niet gecorrigeerd. Omgekeerde letters zijn overgenomen zoals zij in het origineel staan: dus wanneer in de tekst is gezet teu of eeu (waarbij de u een n is die de zetter per ongeluk op zijn kop heeft gezet), dan is dit overgenomen als teu en eeu, niet als het bedoelde ten en een. Omgekeerd gezette letters die geen andere interpretatie toelaten, zijn wel als een normale letter overgenomen, bijvoorbeeld een omgekeerd geplaatste i.

Zetfouten in cijfers in de registers, strofenummers of paginanummers zijn in de tekst niet gecorrigeerd. Dat is evenmin gebeurd in de registers, hoewel de beginregels die daarin worden genoemd, regelmatig afwijken van de regels in de lopende tekst waarnaar verwezen wordt, bijvoorbeeld door de spelling y in plaats van ij of tt in plaats van t. De belangrijkste afwijking in Dathenus is in psalm 126, waar staat *Als Godt Zions gheuanghen al,* waar in het register (terecht) *gheuanghnen* staat. Al deze inconsequenties zijn in de digitale uitgave precies overgenomen zoals ze staan in het origineel. Ook verwijzingsfouten zijn letterlijk overgenomen, maar deze zijn in de achterliggende xml wél gecorrigeerd, zodat de link verwijst naar de bedoelde psalm, het bedoelde gezang of de bedoelde pagina. Het gaat om de volgende gevallen:

Dathenus 1566

In het Register aller Psalmen:
- Die dwaes die spreeckt in sijn herte. 41 - lees: 14
- O Godt op wien myn hope staet. 20 - lees: 70

Van Haecht 1583

In het Register:
- Alleen Godt in t'hoochste. fol. 116 - lees: 111
- Heer', neycht v Ooren, end; my. psal. xxxvi (36) - lees: lxxxvi (86)
- Heer', wy dancken v voor Goet. ol. 120 - lees: fol. 126

Er ontbreken in het Register (niet door ons aangevuld):
- Recht my o God psalm. xliij.
- Ten Hemel voer Christus gewis. fol. 76
- Christe Lof ick oorconde fol. 124.
- O Vader, Soon, heylige Gheest. fol. 127. (= i. gloria)
- Den Vader end' Soon' Eer' bewijst. fol. 127. (= ij. gloria)
- Godt Vader sy Lof, Eer' end' Prijs. fol. 127. (= iij. gloria)
- Godt den Vader van Hemel-rijc. fol. 127. (= iiij. gloria)
- O Vader, Soon, Heylige Gheest. fol. 128. (= v. gloria)
- Lof, Eer' end' Prijs met soeten Thoon. fol. 128. (= vij. gloria) [lees: vi. gloria]

In de paginering komen diverse fouten voor die in de digitale editie in de onderliggende xml gecorrigeerd zijn:

- pag. 31 wordt ten onrechte 51 genoemd
- pag. 32 komt tweemaal achter elkaar voor, tussen 31 en 33 (de tweede keer heeft het onderliggende nummer 32a gekregen)
- pag 72 komt tweemaal na elkaar voor; de eerste keer moet 71 zijn
- pag. 157 wordt ten onrechte 751 genoemd
- pag. 249 wordt ten onrechte 245 genoemd
- pag. 255 wordt ten onrechte 254 genoemd
- pag. 341 komt tweemaal achter elkaar voor; de tweede keer is 342 bedoeld

Marnix 1591

In het Register der Psalmen Dauids:

- De Heer heerscht breedt end wijt. 79. - lees: 97.

Verder zijn enkele opmerkelijke zetfouten gemaakt in de beginregels, die echter niet door ons zijn gecorrigeerd. Vergelijk de registertekst (links) met de psalmtekst (rechts):

- Ps. 12: Verloss' ons Heer, want het getal der vromen. - Verloss' ons, Heer, want **sie tgetal** der vromen.
- Ps. 78: Komt voort mijn volck, komt mijne stem aenhooren. - Komt voirts mijn volck, komt mijne **leer** aenhooren.
- Ps. 104: Loif ende danck loif ende danck den Heer. - Loif **O mijn ziel**, loif ende danck den Heer.
- Ps. 125: Die hun betrouwen op God stellen. - Die hun **vertrouwen** op God stellen.
- Ps. 138: Ick wil dy bieden lof end eer. - Ick wil dy bieden lof end **danck**.

Ook in de nummers van de verwijzingen naar de bijbelverzen zijn enkele fouten gemaakt die in de achterliggende xml zijn opgelost, namelijk:

- psalm 33, bijbelvers 10 (tweede vermelding) moet 11 zijn
- psalm 35, bijbelvers 4 (tweede vermelding) moet 5 zijn
- psalm 43, bijbelvers 9 moet 5 zijn
- psalm 49, bijbelvers 3 ontbreekt
- psalm 50, bijbelvers 16 ontbreekt, 18 (tweede vermelding) moet 19 zijn
- psalm 139, bijbelvers 19 moet 10 zijn

In enkele gevallen is er een fout in de vermelding van het bijbelvers gemaakt in de berijmde tekst, maar staat deze in de marge wel correct of andersom. Om technische redenen is in deze gevallen in de transcriptie gekozen voor het cijfer of teken dat evident bedoeld is, bijvoorbeeld bij psalm 19, vers 11, waar in de marge correct 10 staat; of bij psalm 109, vers 12 in plaats van 14.

Niet gecorrigeerd maar exact overgenomen uit het origineel zijn: psalm 51 begint met vers 2 (zowel in berijmde als onberijmde tekst); psalm 73 bevat tweemaal voor twee onder elkaar staande regels het versnummer 1; psalm 108, 111: versnummer 1 ontbreekt; in psalm 112 staat versnummer 1 tweemaal vermeld, eenmaal bij de

voorregel, eenmaal bij de melodie van strofe 1; psalm 138 bevat tweemaal strofe 2; psalm 139: versnummer 1 ontbreekt of is onderdeel van de ondertitel.

Editorische ingrepen

Dathenus 1566

De titel ‘Voorrede P. Datheni’ is in de digitale editie als boektitel toegevoegd; weliswaar staat dit niet aan het begin van de tekst, maar als zodanig is het wel op alle volgende pagina's als koptekst vermeld.

De Errata hebben geen aparte boektitel in het origineel, maar voor het gemakkelijk opzoeken hebben ze die status wel gekregen in de digitale uitgave. De correcties uit de errata zijn ingevoerd in de digitale uitgave, conform de intentie van de schrijver. Daarbij zijn in de erratalijst echter opnieuw fouten geslopen: zo staat de correctie in Ps. 5. v*ers* 7. l. 2. niet in regel twee maar in regel 4, en de correctie in Ps. 37. v*ers* 10. l. 4. staat niet in vers 10 maar in vers 9. Niet uitgevoerd is de correctie: Ps. 84. v*ers* 5. l. 7. (den) isser te vele. (Hiermee zal de corrector bedoeld hebben dat het woord *den* in de broodtekst: ‘Dan't is in den palaeysen soet’ gezongen werd als ‘Dan (he)t is in palaeysen soet’. Dit is echter ook in latere edities niet overgenomen.)

Van Haecht 1583

Op de titelpagina is ter identificatie tussen vierkante haken de auteursnaam Willem van Haecht toegevoegd, die wel vermeld staat in de drukken uit 1579 en 1582.

Marnix 1591

De twee lijsten met errata hebben geen aparte boektitel in het origineel, maar voor het gemakkelijk opzoeken hebben ze die status wel gekregen in de digitale uitgave. De correcties uit de errata zijn ingevoerd in de digitale uitgave, conform de intentie van de schrijver. Daarbij zijn in de erratalijst echter opnieuw fouten geslopen: zo moet de correctie: ‘Psalm 106. v. 7. li. 2. nae, Egipti stelt’ gelezen worden als: ‘li. 2, nae Egypti, stelt’ (= zet op regel 2 een komma na Egypti). Vijf errata hebben betrekking op de muzieknotatie in het origineel, waarbij steeds van een enkele noot de hoogte of de lengte is gecorrigeerd. Het betreft de melodie van psalm 31, psalm 89, Het eerste Lofsanck Mosis, Het Lofsanck van Debora en De Prophecije van het lijden Christi. Deze errata zijn in de digitale editie weggelaten, omdat bij de liederen in de transcriptie de notenbalken ook niet zijn weergegeven.

In psalm 148 ontbreken de cijfers van de eerste drie prozaverzen en het cijfer 3 voor het berijmde vers 3 - al deze cijfers zijn stilzwijgend toegevoegd. In psalm 47 is vers 2 onberijmd tweemaal afgedrukt - de tweede maal is in de digitale editie weggelaten. In Psalm 59:10 ontbreekt in het onberijmde deel het haakje openen voor [slaet]; dit is toegevoegd.

In het tweede deel is in *Het gebet Danielis des Propheten*, vers 9, regel 5, de gezette tekst *wederspannich* met de hand gewijzigd in *wederspoorich*, wat beter rijmt op het volgende *ongehoorich*. Uit onderzoek van Sybe Bakker in verschillende exemplaren van de tekst van Marnix is gebleken dat deze wijziging overal is doorgevoerd, kennelijk in overeenstemming met de intentie van de drukker of de auteur; daarom is deze ook in de digitale editie overgenomen.

*

DE PSALMEN DAVIDS,
ENDE ANDER LOFSANGHEN, WT DEN FRANCOY-SCHEN DICHTE IN NEderlandschen ouerghesett,
DOER PETRVM DATHENVM.
Metgaeders den Christelicken Catechismo, Ceremonien ende Ghebeden.
IACOB. 5. v*ers* 13.
Is jemandt in lyden onder v? Die bidde. Is jemandt goets moeds? Die singhe Psalmen.
HEYDELBERGH.
M.D. LXVI.

*

Voorrede P. Datheni.

ALLEN GHEMEYNTEN ENDE Dienaeren IESV CHRISTI, die onder die Tyrannie des Antichrists suchten ende klaeghen, wenschet PETRVS DATHENVS die onouerwinnelicke kracht des heylighen Gheestes, ende volstandicheit des gheloofs in een reyne conscientie doer Iesum Christum.

SEer gheliefde broeders ende methulpers in Christo Iesu, op dat V.L. een open*n*baer getuygenis myner goetherticheit t'uwaert hebben mochten, en*de* also bemercken, dat ick met mynen kleynen gaeuen niet weyniger en begęere die kercke Godes te helpen opbauwen, dan andere die van Godt hooghelick begaeft sijn: So hebbe ick die Psalme*n* Dauids, die ick op die Francoyslche melodien in Nederlantschen dichte gemaeckt hebbe V.L. willen toeschryue*n* en*de* daermet vereeren. En*de* doe dit des te lieuer, op dat alle menschen hier wt vernemen mogen, die eenicheit die tusschen ons is in den saelichmaekenden ghelooue, en*de* dat het derhalue*n* ongegrond en*de* onwaerachtigh is, dat sommige voorgeuen, dat ick wat anders van die Roomsche kercke, en*de* van die gemeynschap in haere onreyne valsche Godsdienste*n*, soude geuoele*n* en*de*

toelaeten, dan V.L. doen. Want ick hebbe niet sonder groote droeffenisse verstaen, dat ettelicke, mynen naeme tot eenen deckmantel haerer dissimulatie misbruycken, segghende: Dat ick toelaete, dat men die kinderkens in die Roomsche kercke wel magh laete*n* doopen sonder sonde: Daer doer ettelicke een quaet vermoeden van my ghekreghen hebbe*n*. Maer ick betuyghe hier met opentlick, dat sy die sulcks wtgheuen, het sy dat se ryck ofte aerm sijn, dat se my onrecht doen, ende met onwaerheit ommegaen: Ende dat ick hier van noyt anders heymelick noch opentlick gheschreuen, noch mondelick geleert hebbe, dan euen also ick in een ghedruckt boecxken in Nederlandtsche spraeke, Anno 1559. in't langhe wtgheuoert ende bewesen hebbe. Dit ben ick by allen menschen bereydt te verantwoorden, sy moghen sijn wie sy willen. Maer dat men my sulckes opdichtet, en is niet te verwonderen, dewyle men in voortyden den heyligen Paulo heeft naegheseyt, dat hy leerde: Dat men soude quaedt doen, op datter goet wt quaeme, het welcke doch sijner leere stracks contrarie was, &c Dies bidde ick al-

*

le Christenen, wie sy oock sijn, dat sy sulcken naereden gheen ghelooue gheuen, maer die, als onwaerachtigh straffen willen. Nu gheliefde broeders, op dat ick weder keere*n* magh tot mynen propooste, tot een ghewis teeken onser ongeueynsder vrientschap en*de* eenicheit, schencke ick V L. desen mynen aerbeydt, met bidden en*de* beghęeren, dat ghy den seluen V.L. wilt laeten aenghenaem wesen. So jemandt segghen wilde, dat dese myne vereeringhe tot deser tydt (dewyle die Tyrannische Inquisitie ende grouwelicke veruolghinge nu voorhanden sijn, welcke meerder oorsaecke geuen tot suchten ende weenen, dan tot singhen) gaer ontydigh is, den seluen gheue ick tot een antwoorde: Eerstelick, datter een groot onderscheydt is, tusschen dat lichtuęerdigh singhen, daermet die węerelt omgaet, ende dat singen der Psalmen Dauids, daer in men niet alleen de stemme wterlick hoort, maer die woorden verstaet, daer doer dat herte ten hemel op gheheuen, ende in den ghelooue, godtsaelichheit ende gheduldicheidt ghestercket wert. Daerom kan gheen tydt tot sulck singhen onbequaem sijn.

*

Ten anderen, so vindt men hier niet alleyn vroylicke danckseghinghen ende lofsanghen, maer oock heerlicke ghebeden ende klaeghliedekens, die oock in die hooghste benauwtheidt der kercken, dienelick sijn.

Ten derden, dewyle die heylighe Ionas in den waluisch, die metghesellen Danielis in den vierighen ouen, Dauid in sijn meeste gheuaerlickheden, CHRISTVS als hy nu den Ioden in den handen soude ouergheleuert werden, met Psalmen, klaeghen, ghebeden, lofsanghen, GODE ghesonghen, gheklaeght, hem aengheroepen ende ghepresen hebben, so konnen oock die Christenen in sulcken staete, des ghelycke doen. Dies verhop' ick dat myn aerbeyt tot deser tydt V.L. niet mishaeghelick wesen sal.

So veel die nuttichheit der Psalmen Dauids aenghaet, wie kan die wt spreken ofte ghenoeghsaem beschryuen? Die bewyset CHRISTVS IESVS wel, Luc. 24. daer hy den Discipulen dat verstandt opent, op dat sy wt den schriften Mosis, der Propheten, ende wt den Psalmen hem leeren kennen. Die be-

wysen die Apostelen ouer al, die met so veel heerlicke ghetuyghenissen wt Dauids Psalmen, haere leeringhe beuestighen. Die bewyst die leraer Athanasius in sijn boecxken ad Marcellinum, Daer hy toont, dat een yder boeck des ouden Testaments een besondere materie tracteert ende verhandelt, maer dat het alle t'saeme in den Psalter Dauids te vinden sij. Item, dat alle die Articulen onses Christelicken gheloofs, naemelick, van dat eenigh, eewigh, oneyndelyck, goddelick wesen, Van die drievuldicheit der persoonen, Van die waere goddelicke ende menschelicke natuere CHRISTI, Van sijn lyden, steruen, begraeuen, nederdaelen ter hellen, &c. in den Psalmen Dauids grondelick ende klaerlick gheleert, ende bestetighet werden Daer in vindt ghy GODTS wonderwercken ende oordeelen, die hy beyde in't troosten ende verlossen sijner kinderen, ende in't straffen ende plaeghen der godtloosen bewesen heeft. Daer vindt ghy, hoe Godt doer sijn voorsichticheit, hemel ende ęerde, alle Creaturen, maer in sonderheit sijn kercke, regiert en*de* bewaert. Daer vindt ghy schrickelicke dreyghementen,

ende heerlicke vertroostinghen, klaeghredenen ende lofsanghen, danckseghginghen ende ghebeden, ende met wat wederwęrdicheit dat ghy belaeden sijt, daer vindt ghy troost ende medecyne. Summa, wat tot den rechten ghelooue, tot een oprecht, godtsaeligh leuen, tot ghedult ende lydtsaemheit van nooden is, dat vindt ghy in Dauids Psalter, die derhaluen met rechte een kleyne Bibel magh ghenaemt wesen.

Dewyle nu V.L. eenen deel der benawtheden Dauids proeuen, ende daeghelicks smaeken, ende met veele Sauls, Doeghs, Absalons ende Achitophels strijden ende kampen moet, Ouerleeft, singht, ghebruyckt des heylighen Dauids Psalmen. Want gelyck Chrysostomus seyt: Also een groen zyden doecxken die ooghen ende t'gesichte verquickt, als sy hen dat altyt vooren stellen die quaede ooghen hebben: Also wert die ooghe des ghemoets verquicket, ende in lydtsaemheit ghestercket, als die mensche in sijn wederwęrdicheidt, Dauid (die als goudt in den vyere des kruyses is beproeft ende gheloutert gheweest) hem voor ooghen stelt.

*

Dat ick desen Psalter op deser wyse in dichte ghestelt hebbe, en is niet gheschiet, om den aerbeyt van andere, die daer in haer beste gedaen hebben te misprysen, ofte om my eenigher konst te beroemen, maer dewyle dat wy met den Euangelischen kercken in Vranckryck, in der leere, ende ceremonien eendrachtigh sijn, so hebbe ick van herten begęert, dat wy in den sangh der Psalmen, hen oock mochten ghelyck sijn, die in die spraeke seer lieuelick ende klaer ouerghesettet sijn, de welcke ick so naeghevolght hebbe, als't my moeghelick gheweest is, ende onse spraeke heeft konnen lyden. Ten anderen daerom, dat die Psalmen alle (mynes wetens) noyt bequaemelick sijn ouerghesettet geweest, om stichtelick in der Ghemeynten te singhen: ende om dat sy, die de Psalmen eensdeels ouergesett hebben, wtdruckelick ende ernstlick begęert hebben, dat men haer werck soude blyuen laeten, ende so daer jemant waere, die wat maeken wilde, dat hy dat van nieuws doen soude. Om desen ende derghelycken Christelicken oorsaeken, hebbe ick dit te handen ghenomen, ende doer Godts ghenaede so wyt ghebracht.

*

Op dat oock die Christelicke leser een volkommen handtboecxken hebben mochte, hebbe ick den Christelicken Catechismum, en*de* den voornaemsten deel der kercken ordeninghe, ende der ghebeden, so die by ons ghebruyckt sijn, tot den Psalmen laeten drucken, alles tot beteringhe der kercken Christi. Daer om is eyndelick noch eenmael myn vriendelick beghęeren aen V.L. seer beminde broeders, dat V.L. dit danckelick willen ontfanghen, ende met aendachtighen herten ghebruycken. Godt altyt voor ons met vierighen herten biddende, wy willen oock V.L. altydt gedachtigh sijn, ende met smeeken ende bidden, tot Godt aen houden, dat hy V.L. met sijnen gheest stercke en*de* regiere, met sijn krachtighe handt bescherme ende bewaere, op dat V.L. den loop volloope*n*, den strydt volstryden, dat ghelooue behouden, ende also die kroone der heerlickheit hiernae onfanghen moghen, Amen. Tot Franckenthal den 25. Martij 1566.

V.L willighe Dienaer ende
metbroeder
PETRVS Dathenus.

*

Register Aller Psalmen.

A.

AEnsiet Heer t'recht van uwen.	17
Alle ghy knechten des Heeren.	134
Alle volck ghemeyn, slae die handen reyn.	47
Als een hert' ghejaeght O Heere.	42
Als Godt Zions gheuanghnen al.	126
Als ick met swaer kruys ben belaeden.	120
Als ick roep' Heer, hoort myn stem'.	64
Als ick roep' verstaet myn reden.	61
Als ick v bidd' opent v' ooren.	4
Als ons die noot ouervalt krachtigh.	46
Als wy aen dat water tot Babel.	137

B.

Bewaert my Heer, weest doch.	16
Bewaert O Heer myn recht.	26

D.

Dancket den Heer seer hoogh' ghepres.	118
Dancket Godt nu opentlick.	136
Danckt Godt, want hy is vriendelick.	106
De Heere heeft ghesproken tot mynen.	110
Den lof end prys gantsch ouer al.	111
Des boosdoenders wille seer quaet.	36
Die dwaes die spreeckt in sijn herte.	4114

*

Die dwaes die spreeckt in sijn herte, 53
Die ęerd' is onses Gods voorwaer. 24
Die hemelen seer klaer. 19
Die heydnen sijn in v' erfdeel. 79
Die in Godes bewaeringh' sterck. 91
Die Koningh sal seer sijn verhueght. 21
Die niet en gaet in der godtloosen. 1
Die op den Heer vast' betrauwen. 125
Doe Israel AEgyptenlandt verliet. 114
Doet ons bystandt, t'is meer dan. 12

E.

Een Koningh is de Heer. 97
Een yder moet tot desen tyden. 105

G.

Ghedenckt doch des Dauids O Heer. 132
Gheloeft sy Godt myn troost. 144
Ghelucksaeligh is die mensche die 119
Ghy hebt my Heer gantschlick doer. 139
Ghy hęerder Israels wilt hooren 80
Ghy hemelsche creaturen. 148
Ghy heydenen loeft t'saem den 117
Ghy kindren die den Heer dient vry. 113
Ghy menschen al, hoort end wilt doch. 49
Ghy Princen end ghy Heeren. 29
Ghy raedsheeren laet my doch, 58

Ghy sijt gheweest ons toevlucht. 90
Ghy sijt Heer met v' volck nu te vre. 85
Ghy volckeren des ęerdtrycks al. 100
Godt die der Goden Heer' is. 50
Godt heeft sijn huys vast gegrondet. 87
Godt is in die vierschaer gheseten. 82
Godt is in Iudaea seer wel. 76
Godt is myn licht t'welck my. 27
Godt is nochtans troostlick end. 73
Godt regiert sijnde met eeren. 93
Godt verhoor' v' ghebedt dat ghy. 20

H.

Heer die my duslangh' hebt be. 88
Heer die ons hebt verstooten al, 60
Heer ick wil v wt s'herten grondt. 9
Het sijn heerlicke dinghen. 92
Heer v' wonderwercken verkoren. 44
Hoe komt dat ghy Heer wyckt. 10
Hoe komt dat ghy ons verstroyt. 74
Hoe langh' hebt ghy besloten Heer. 13
Hoe lieflick O Heer end hoe reyn. 84
Hoe seer dat myn siel' is ghequelt. 62
Hoe veel is des volcks Heer. 3

I.

Ick betrauw' op Godt met herten. 11

*

Ick bidd' v helpt my O Godt goeder. 69
Ick danck' v Heer wt s'herten grondt 138
Ick hebb' den Heer lief, want hy heeft. 116
Ick hebb' myn stem opgheheuen. 77
Ick roepe Godt met herten aen. 142
Ick roep' v Heer aen in noot. 141
Ick sal v Godt mynen Koningh prysen. 145
Ick sal v lieuen end dienen. 18
Ick sprack, ick woude, (sijnde wel. 39
Ick stell' op v vast myn vertrauwen. 31
Ick wil sijnde verblydt. 34
In die heylighe stadt voorwaer. 48

K.

Komt laett ons blyd' sijn in den Heer. 95

L.

Laett nu Godt ghepresen sijn. 150
Loeft Godt: het sijn heerlicke dinghen. 147
Loeft nu vry onses Godts naem. 135

M.

Men loeft v Heere met stemme reyne. 65
Men magh nu wel segghen in Israel. 124
Myn Godt voedt my als myn hęerder. 23
Myn hert' heff ick tot v Heere. 25
Myn hert' is Heer' in groot eenuoudt. 131
Myn hert' is O Heer recht bereydt. 108

*

Myn hert' wil nu een seer schoon liedt. 45
Myn hop' stell' ick op v ghestaedigh. 71
Myn siel wilt den Heer met lofsangh. 103

N.

Nae dat ghy Heer my hebt bevrydt 30
Nae dat ick langhen tydt hebbe. 40
Neemt myn saeck' aen, wreeckt. 43
Niet ons niet ons, maer v behoort. 115

O.

Och Heer almachtigh helpt doch. 54
O Godt gheen Godt hebb' ick dan. 63
O Godt, ghy die Godt sijt der wraeken. 94
O Godt op wien myn hope staet. 2070
O Heer ghy sijt myn sterckte machtigh. 28
O Heer ick ben van myn vianden. 59
O Heer myn roem end eer' ghepresen. 109
O Heer opent my v' ooren. 86
O Heer wilt myn ghebedt verhooren. 55
O myn Godt wilt my nu bevryden. 140
O myn volck, wilt myn leeringh' nu. 78
Onse Godt die is, Een Koningh ghewis. 99
Onse Godt sij ons nu ghenaedigh. 67
Ontfermt v Heer, ontfermt v ouer. 57
Ontfermt v myns die nu benawt. 56
Ontfermt v ouer my aermen sondaer. 51

*

O onse Godt end Heer seer hoogh. 8
Op v hop' ick Heer t'allen tyden. 7

Q.

Quelt v daer met niet so ghy in dit. 37

S.

Saeligh is hy beuonden. 128
Seght ghy Tyran, waerop ghy bau. 52
Siet hoe fyn end lieflick is t'allen. 133
Singht den Heere bly, die. 81
Singht den Heer' in den gantschen. 66
Singht een nieuw liet den Heer'. 96
So Godt niet self dat huys oprechtt. 127
So haest' als ick hoore spreken. 122
Staet op Heer, toont v onuertzaeght. 68

T.

Tot den berghen heff' ick op myn. 121
Tot v Heer myn ooghen heff' ick. 123
Twistt Heer met myn twisters. 35

V.

Van der jueghdt aen hebben se. 129
Van des Heeren goetheit sal ick. 89
Van Godts goetheit end oordeel. 101
Verhoort O Godt myn woorden. 5

W.

Waerom raest dat volck met. 2

*

Waerom verlaet ghy my myn Godt.	22
Weest nu verhueght al ghy.	33
Wel aen myn siel ghy moet Godt.	104
Wel hem die altyt is begheuen,	112
Wel hem die recht oordeelt.	41
Wel hem, dien syn misdaet.	32
Wel op myn siel wilt nu prysen.	146
Wie is't die sal wonen eenpaer.	15
Wilt doch niet langher swyghen.	83
Wilt doch v' gericht' ouergheuen.	72
Wilt een nieuw liet den Heere.	149
Wilt Godt lof end eer gheuen.	107
Wilt in uwen toorn ghestaedigh.	38
Wilt my niet straffen Heere.	6
Wilt myn ghebedt Heer verhooren.	102
Wilt myn gebedt O Heer verhooren.	143
Wilt onsen Godt een nieuw liet.	98
Wt die diepten O Heere.	130
Wy dancken v Godt end Heer.	75

Errata, die ouersien sien in't drucken, ende met de penne lichtelick konnen verbetert werden.

Psalm. 2. vers 6. linea 7. leest, tesaem. Ps. 5. v*ers* 7. l. 2. v'. Ps. 6. v*ers* 2. l. 2. end. Ps. 12. v*ers* 4. l. 1. stoute-

*

lick. Ps. 13, v*ers* 1. l. 3. salt. Ps. 16. v*ers* 3. l. 2. Heere. Ps. 17. v*ers* 5. l. 2. wreedelick. Ps. 22. v*ers* 1. l. 3. klachten. Ps. 22. v*ers* 5. l. 6. ende. & v*ers* 12. l. 1. Heere. & l. 2. kindren. Ps. 25. v*ers* 5. l. 7. seere. & v*ers* 8. l. 5. seere. Ps. 26. v*ers* 6. l. 4. v'. & v*ers* 11. l. 6. ende. Ps. 27. v*ers* 2. l. 2. Heere. Ps. 28. v*ers* 2. l 2 ende. Ps. 31. v*ers* 2. l. 1. klachtigh & v*ers* 12. l. 1. teere. & v*ers* 16. l. 1. woninghe. Ps. 32. v*ers* 3. l. 6. all'. Ps. 33. v*ers* 2. l. 1. Heeren. & v*ers* 4. l. 1. vergaederd'. & v*ers* 7. l. 3. all. Ps. 35. v*ers* 2. l. 4. End. & v*ers* 8. l. 3. veruolghen. & v*ers* 10. l. 2. ende. & v*ers* 11. l. 5. Heer. Ps. 37. v*ers* 1. l. 6. End. & v*ers* 10. l. 4. Heere. Ps. 38. v*ers* 12. l. 4. beschaemen. & v*ers* 17. l. 1. Heere. Ps. 43. v*ers* 3. l. 4. heylghen. Ps. 44. v*ers* 12 l. 2. ommeghebraght. Ps. 46. v*ers* 2. l. 6. klaere. & v*ers* 4. l. 1. sulcke. Ps. 48. v*ers* 3. l. 10. onse. Ps. 59. v*ers* 1. l. 8. handen. Ps. 63. v*ers* 6. l. 2. end. Ps. 69. v*ers* 2. l. 6. gherooft. Ps. 70. v*ers* 2. l. 1. eenpaer. Ps. 78. v*ers* 14. l. 1. versaeden. Ps. 79. v*ers* 1. l. 6. uwer & v*ers* 3. l. 5. stort. Ps. 84. v*ers* 5. l. 7. (den) isser te vele. Ps. 90. v*ers* 6. l. 5. Want so groot. Ps. 98. v*ers* 4. l. 7. ende. Ps. 99. v*ers* 6. l. 7. ende. Ps. 101. v*ers* 2. l. 3. trauwelick. & v*ers* 6. l. 3. ende. Ps. 119. Iod. v*ers* 4. l. 1. ende. & Caph. v*ers* 2. l. 1. gheworden.

*

EEN ANDER VOORREDE, aen alle Christenen ende liefhebbers des Woorts Godes.

GHelyckerwys het een van de nootwendighste dinghen is in de Christenheit, en*de* van eenen jegelicken geloouige*n* ten rechte*n* geheyscht ende gheuoordert wert, dat hy die gemeynschap der kercke in haer wesen onderhoude, besoeckende nęerstelick die v*er*gaederingen, die men niet alleyn des Sondaeghs, maer ooc op ander daegen houdt, om Godt te eeren en*de* te diene*n*: Also is't oock wel nutt en*de* redene, dat een jegelick wete en*de* v*er*stae, wat men in de kercke seght ofte doet, so hy eenige vrucht ofte stichtinghe daer wt is verwachtende. Want niet tot dien eynde heeft ons Heere die ordeninghe inghestelt, die wy houden moeten, als wy in sijnen naeme vergaederen, om voor de węerelt een gaepspel aen te richte*n*, maer heeft veel meer ghewilt, dat het by sijn gantsche volck soude nutt bringhen, ghelyck S. Paulus betuyght, gebiedende, dat all t'ghene dat men in de Gemeynte doet, gheschiede tot stichtinghe aller in gemeyn: t'welck sonder twyfel de

*

Dienaer niet soude ghebieden, waere de Meester niet oock sulcks ghesint. Nu en kan sulcks niet wel gheschieden, so wy niet te vooren onderwesen sijn en*de* gheleert te v*er*staen alle t'ghene dat t'onsen nutte is inghestelt. Want het spottelick is, dat men voortgheeft, dat wy wel konnen met deuotie ofte van herte*n* beweeght werden, t'sij tot bidden, ofte tot den Ceremonien, sonder jet te verstae*n* war daer gesproken ofte gehandelt wert, Hoe wel men't ghemeynelick pleghet te segghen. T'en is geen doodt dingh ofte dat ooc den beeste*n* gemeyn sij, een goede aenmoedinghe hebben tot Gode: maer het is een leuende beweghinge, van den heyligen Geest voortkomende, als dat herte recht geraeckt en*de* t'verstandt verlicht is. Want soude men doer dinghen, die men maer aensiet, konnen gesticht werden, sonder te weten wat se bedieden ofte inhouden, S. Paulus soude niet so stranghe verboden hebben met een onbekende taele te spreken, ende en soude dese bewysredene niet ghebruyckt hebben, dat daer oock gheen stichtinge sij, daer gheen leeringe is. Daerom, so wy die instellinghen onses Heeren, die wy in de kercke sijn ghebruyckende,

*

in rechter ende behoorlicker eere en*de* węerden willen houden, T'voornaemste sal wesen, dat wy weten wat haer inhouden sij, wat se ons willen leeren ende bedieden, en*de* tot welcken eynde datse ons ghegeuen sijn: op dat haer gebruyck ons nutt ende saeligh sij, ende deshaluen oock recht aengherichtt.

Maer daer sijn in summa dry dinghen, die ons onse Heere heeft beuolen in onsen Gheestelicken versaemelinghen te onderhouden: te weten, die verkondinge sijns Woorts, die opentlicke en*de* allghemeyne ghebeden, ende die wtreyckinge sijner Sacramenten. Van de verkondinghe des Woorts en wil ick op dit pas niet veel spreken, aenghesien dat daer gheen verschil van en is. Maer aengaende die twee ander deele*n*, so hebbe*n* wy wtdruckelick beuel des heyligen Geests, dat men die gebeden doe in ghemeyner taele, die den volcke bekent sij: en*de* de Apostel seght, dat het volck niet ka*n* Ame*n* antwoorden, tot een ghebedt dat in vremder spraeke geschiedt. Is het dan also, dat aengesien dat het in den naeme en*de* persoone van allen geschiedt, dat ooc een jeghelick daermede ghemeynschap hebbe*n* moet, So is het wel een

onbeschaemt stuck gheweest van den ghenen die de Latynsche spraeke in de kercken ingebracht hebben, daer se van den gemeyne*n* man niet konde verstaen werden. Ende s'en hebben niet, daerse dit mede souden konnen ontschuldighen, ofte bewysen dat dese manniere van doen niet onrecht en*de* Gode mishaegende sij. Want men niet gedencken moet, dat hem eenigh dingh aenghenaeme sij, dat stracks teghen sijnen wille, ende als te spyte van hem voorghenomen werdt. Nu en soude men hem niet grooter spyt konnen doen, dan also teghen syn verbodt te stryden, ende hem te verheffen in deser onghehoorsaemheit, als of't een seer heyligh ende louelick dingh waere.

So veel die Sacramente*n* belanght, so wy haere nature recht willen aensien, wy sullen beuinden, dat het een verkeerde ghewoente is, die selue op sulcker wyse te bedienen, dat het volck daer niet anders dan t'aenschauwe*n* en kryght, sonder eenige verklaeringe der verborghentheden, die daerin begrepen sijn. Want so se sienbaere woorden sijn (als se Augustinus naemet) so is't ooc van noode, dat daer niet alleen een wterlick schauwspel sij, maer dat de leeringe daertoe sij gedaen, om t'verstandt daerwt te

scheppen. T'welck onse Heere, doe hy se instelde, wel bewesen heeft: want hy seght datse getuyghenissen des v*er*bondts sijn, dat hy met ons gemaeckt en*de* doer sijn doodt beuestight heeft. Willen wy dan hen plaetse by ons geuen, so is het nootsaekelick dat wy weten en*de* v*er*staen wat me*n* daer seght: ofte anders het soude te v*er*geefs sijn, dat ons Heere sijne*n* mond soude open doen om te spreken, so daer geene ooren en waeren die hem toehoorde*n*. Hoe wel het hier niet pas geeft veel daervan te disputeere*n*. Want als de saeke soude met koele*n* sinne*n* geoordelt werde*n*, daer en soude niema*n*t sijn, die niet beken*n*en soude, dat het maer ydel barementspel is, t'volck hem aen de teeckenen te doen vergaepen, van den welcken hem geen bediedenisse verklaert wert, Daerom, is het goet te sien, dat men de Sacramenten Iesu Christi ontheylighet, als men se op sulcker wyse bedient, dat het volck die woorden die daer ghesproken werden, niet en begrypt. Iae men beuindt met der daedt, wat grooter superstitien dat daer wt ghesproten sijn. Want men achtet ghemeynelick, dat de consecratie ofte segheninghe sowel des waters in den Doope, als des broots

*

ende wyns in den Auendmaele der Heere*n* wel half een betooueringhe sij: Dat is te segghen, Als men daer ouer gheblaesen, en*de* die woorden ghesproken heeft, dat als dan de Creaturen, die gheen gheuoelen in haer en hebben, die kracht der seluen woorden beseffen, hoe wel dat de menschen gheen verstandt daer af en hebbe*n*. Maer d'oprechtige consecratie is dese, die daer gheschiedt doer t'woort des geloofs, als het verklaert en*de* aengenomen wert, gelyck S. Augustin seght: t'welck wtdruckelick in den woorden IESV Christi begrepen is. Want hy en seght niet tot den broode, dat het werde syn lichaem ghemaeckt: maer hy keert hem tot dat geselschap der gheloouigen, seggende: Nemet, etet, &c. So wy dan die Sacramenten recht willen oeffenen, so moeten wy daer by die leeringhe hebben, doer de welcke ons verklaert werde t'ghene dat daer beteeckent wert. Ick weet wel, dat sulcks menighen mensche vremd om hooren is, die't niet gheplegen heeft, ghelyck't schier met allen nieuwen dinghen pleeght te vaeren. Maer t'is wel redene, so wy anders jonghers Iesu Christi willen sijn, dat wy sijne insettinghe hoogher achten, dan

onse oude ghewoente. Ende ons en moet niet nieuw schynen te wesen t'ghene dat hy van den beghinne heeft inghesett.

Kan nu dat noch niet een jeghelick vaeten, so moeten wy Godt bidden, dat hem belieue de onwetende te verlichten, op dat se mogen v*er*staen, dat hy veel wyser is, dan alle menschen op ęerden: dat se leeren, niet aen haer eyghen sinnen blyuen kleuende, noch aen die sotte ende raesende wysheit der ghenen die se leyden, de welcke selue blindt sijn. Daer en tusschen heeft ons goet gedocht, ten ghebruycke onser Gemeynte, een forme der ghebeden en*de* Sacramenten te laeten in drucke wtgaen, op dat een jeghelick wete en*de* verstae, al wat men in de Christelicke versaemelinghe hoort spreken ofte doen: Hoe wel dat desen boeck niet alleen dese Ghemeynte sal dienstlick sijn, maer oock allen den ghenen die begęeren te weten, wat forme ofte wyse dat de gheloouighe behooren te houden ende te volghen, als se in den naeme IESV Christi vergaederen.

Daerom hebben wy in eener summa tesaemen begrepen die forme om die Sacrame*n*ten wt te richten, en*de* die huywelicken te segenen:

*

desgelycken oock der ghebeden en*de* lofsangen die wy sijn gebruyckende. Van den Sacrame*n*ten sulle*n* wy elders spreken. Nu belangende de opentlicke gebeden, der seluen sijn twee sorte*n*. Want een deel geschiede*n* se alleen met woorden, die andere met ghesangh. En*de* dit en is niet nieuwe ofte voor weynigh jaere*n* eerst geuonden en*de* opgebracht. Want het van den eersten beginne der kercke is geweest, gelyck't wt de*n* historien kan bewesen werden. Iae S. Paulus selue en spręeckt niet alleen va*n* met den monde te bidden, maer oock van singen. En*de* in der waerheit, wy beuinden doer experientie, dat het ghesangh groote kracht heeft om t'herte der menschen te beweghen ende te ontsteke*n*, om met meerderen en*de* vierigeren yuer God te aenroepe*n* en*de* te louen. Daer is nochtans wel toe te sien, dat het ghesangh niet wild noch lichtuęerdigh sij, maer dat het een seker ernsthafticheit en*de* maiesteit hebbe (gelyck S. August. seght) also dat daer een groot onderscheyd sij tusschen die musycke diemen ouer taefel en*de* in den huysen gebruyckt om die menschen te v*er*maeken, en*de* tusschen de Psalmen die men in de Gemeynte singht in teghenwoordicheit Gods ende sijner Enghelen.

*

Als men nu recht wil oordeelen va*n* dese forme die hier v*er*klaert is, wy verhopen dat se heyligh en*de* reyn sal beuonde*n* werde*n*: aengesien dat se geheel en*de* al tot stichtinge daer te voore*n* van verhaelt is, gherichtet is, hoe wel dat des ghesanghs gebruyck hem veel voorder kan strecken. Want se ooc in huys en*de* op't velt ons ko*n*nen als een seker middel sijn om ons te v*er*wecken, dat wy Godt louen, en*de* onse herten tot he*m* heffen, om ons selfs te vetrooste*n*, ouerleggende en*de* aenschauwendesyn groote kracht, goetheit, wysheit ende gerechticheit, t'welck veel nootwendiger is, dan men't soude konnen wt spreke*n*. Eerstelick, v*er*maent ons de heylige geest in de heylige Schrift niet sonder oorsaecke so nęerstelick, dat wy ons in Gode v*er*huege*n*, en*de* dat alle onse blydschap daer henen, als tot haeren rechten eynde gerichtet werde: want hy wel weet hoe geneyght dat wy sijn om ons in ydelheit en*de* lichtuęerdicheit te verblyden. Gelyck ons dan onse nature treckt, en*de* dickwils doet sotte en*de* onbehoorlicke middele*n* soeke*n* om ons te verblyde*n*, Also ooc ons heere te co*n*trarie om ons af te trecke*n* va*n* de*n* begęerlickhede*n* des vleesches en*de* luste*n* der węerelt, leght ons alle midde-

len, die men soude konnen vinden, te vooren, op dat wy ons in dese gheestelicke vrueghdt, die hy ons so seere reco*m*mandeert, souden oefenen, en*de* nerghens anders mede bekommere*n*. So is onder anderen dinghen, die den mensche konnen vermaecken en*de* tot vrueghd v*er*wecke*n*, die Muysycke wel t'voornaemste, oft emmers een van den voornaemsten: oock moeten wy se daer voor achten, als dat se een gaeue Godes sij, tot desen ghebruycke eyndelick gerichtet. Daerom moeten wy dies te nęerstiger toesien, dat wy se niet en misbruycken doer eenighe smette ofte vlecke, op dat wy se niet en keeren tot onser verdoemenisse, daer se te vooren geschickt ende toegheeyghent was tot onsen nutte ende saelicheit.

So daer niet anders te bedencken en waere dan dit alleen, het behoorde wel ghenoegh te sijn om ons te beweghen, dat wy t'ghebruyck der Musycke also in maete hielde*n*, op dat se tot aller eerbaerheit moghte dienstlick sijn, en*de* dat se ons gheen oorsaecke en ghaeue tot weelde en*de* wulpscheit ofte tot onordelicke wellusten, en*de* dat se ons niet als een middel en*de* instrument sij tot hoererye ofte eenige onkuyscheit. Maer

dies niet tegenstaende, so is daer noch al meer: want daer en is gheen dingh ter węerelt, dat de zeden der menschen krachtigher kan van hier tot daer keeren ofte wenden, gelyck Plato dat wyselick waerghenomen heeft. En*de* wy beuinden daeghelicks met der daet, dat se een verborghene en*de* schier ongelooуelicke kracht heeft, om de herten nu op d'eene nu op d'andere wyse te beweghen. Daerom moeten wy dies te nęerstiger sijn, dat wyse op sulcke manniere richten ende aenstellen, dat se ons konne nuttelick, ende gheensins schaedelick sijn.

Om deser oorsaecke*n* wille beklaeghen hen die oude leeraers der kercke so dickwils, dat het volck t'haeren tyden tot onreynen en*de* oneerlicken lieder*en* seer geneyght was, de welcke sy niet sonder oorsaecke hielden voor doodelick verghift ende des duyuels fenyn om de węerelt mede te v*er*geuen, en*de* sy ooc also naemden. Maer als ick so van de Musycke spreke, so begrype ick twee deelen, te weten, de letter, ofte de materie selue die ghesongen wert: ten anderen, dat ghesangh ofte die wyse. Waer is het, dat alle quaede gespreken (ghelyck S. Paulus seght) verstooren goede zeden: maer als' er

*

die melodie eerst by is, dat doersnydt veel krachtigher t'herte, ende dringht tot in't binnenste, also dat het fenyn en*de* de verderuenisse, doer die melodie ofte wyse, druypt tot in het diepste des herten, gelyck men den wyn in't vat doer eenen trachter giett.

Wat er is nu dan te doen? Naemelick, dat wy met sodaenigen liederen voorsien moeten wesen, die niet alleen eerlick, maer die oock heyligh sijn, welcke ons in stede van stickelen en*de* spooren sijn, daer wy mede gedreuen werden om God te bidde*n* en*de* te louen, syne wercke*n* te ouerleggen, op dat wy hem moge*n* lief hebben, eeren, vreesen, en*de* grootmaecken So is dat oock waer, dat S. Augustyn seght: Dat gheen dingh węerdigh genoegh is om Gode gesongen te werden, t'en sij dat het van Gode gegeuen sij. Daerom als wy alle dinghen wel sullen ouerleght hebben, ende wel doerghesocht, so en sulle*n* wy hier toe geen betere noch bequaemere ghesanghen konnen vinden, dan de Psalmen Dauids sijn: de welcke hem de heylighe gheest voorgelesen, en*de* selue ghemaeckt heeft. Derhalue*n*, als wy se singen, so sijn wy versekert, dat ons Godt die woorden in den mond leght,

*

als of hy selue in ons songhe, om sijn eere te verbreyden. Daerom vermaent Chrysostomus so wel manne*n* als vrauwen en*de* kleyne kinders, dat se hen ghewennen die selue te singhen, op dat sulcks als een oeffeninghe sij, om ons by dat gheselschap der Enghelen te voeghen.

Eyndelick sullen wy dies ghedachtigh sijn, dat S. Paulus seght, dat de geestelicke liederen niet wel konnen gesonghen werden, dan met herten. Maer dat herte heyscht ooc verstandt. Ende daerin (seght S. Augustyn) is alle onderscheidt gheleghen, tusschen des menschen ende der voghelen ghesangh. Want een vincke nachtegael ofte papegay sullen oock wel singhen, maer sonder verstandt. So is't dan een sonderlicke gaeue aen den mensche, dat hy weet ende verstaet wat hy singht. Tot den verstande moet oock t'herte ende die liefde kommen,t welck niet gheschieden kan, so wy den lofsangh niet in onse ghedachtenisse hebben gheprentt, om nemmermeer op te houden van singen. Dit sijn die oorsaecke*n* (jae dese alleene soude wel ghenoegh sijn sonder alle die voorhaelde) waerom dat deses boeck sonderlick moet beuole*n* sijn eene*n* jegelicke*n*, die he*m*

eerlick ende in Gode beghęert te verhuegen, naemelick tot sijner saelicheit en*de* ten nutte synes naesten: ende is also niet noodigh, dat hy van my seer ghepresen ende gherecommandeert werde: want hy syn selfs lof en*de* roem met hem bringht. Woude de węerelt maer so veel hier wt leeren, dat se in stede van ander liederen, die eensdeels ydel ende lichtuęerdigh sijn, eensdeels sott ende ongheschickt, eensdeels wulpsch ende onreyn, derhaluen oock boos ende schaedelick, die se hier voortydts ghebruyckt heeft, haer voortaen ghewende met den goeden Koningh Dauid, dese goddelicke ende hemelsche lofsanghen te singhen. Aengaende de melodie ofte de wyse, het heeft ons t'beste gedocht, dat se soude maetelick sijn ghelyck wy se ghesett hebben, op dat daer een ghelyckformicheit waere met deser wichtighen ende hooghen materie, jae dat se bequaeme moghte sijn om in de Gemeynte ghesonghen te werden, als bouen ghenoegh verhaelt is.

Te Geneuen, den 10. Iunij. 1543.

*

PSALMEN DAVIDS, In Nederlandschen dichte ouergesett.

Psalm I.

Dese Psalm leert datse gelucksaligh sijn, die de zeden ende raetslagen der Godtloosen verachten, ende hen begheuen om Godts Wet te verstaen ende te bewandelen: Ende datse ogelucksaligh sijn, die sulcks niet en doen.

§1

DIE niet en gaet in der godloosen raet,
Die op den wegh der sondaere*n* niet staet,
End niet en sitt by den spotters on-

*

reyne,
Maer dach end nacht heeft in Gods Wet alleyne,
Al synen lust, Ia spreeckt daerua*n* eenpaer,
Die mensch' is wel gelucksaligh voorwaer.

§2

Hy sal gelijck sijn eenen schoonen boom,
Gheplant by eenen klaeren waterstroom,
Die sijn vruchten geeft in bequaeme tijden,
  Van welcken geen drooge blat valt bezijden,
So sal die mensche saligh sijn bekent,
Met al sijn doen tot welcken hy hem wendt.

§3

Maer so en is't met den godtlosen niet,
Die als kaf verstroyt werden daermen't siet,
D'welck van den windt hier end daer wert gedreuen:
So sullen sy in Godts gerichte beuen,

*

End niet bestaen, maer haest v*er*gaen beschaemt,
Met den vromen werden sy niet genaemt.

§4

God kent den wech end der vrome*n* gemoet,
Hy draeght sorge voor hen end voor haer goet:
Dies sullen sy wel gelucksaligh wesen.
Maer naedenmael dat onse Godt gepresen,
Op der godtloosen weghen niet en achtt,
Sy end haer doen werden tot niet gebracht.

Psalm II.

Dese Psalm leert, dat Dauid end sijn Rycke, een voorbeeldt Christi ende syns eewighen Koninghrycks geweest sij. Item hoe die vianden Christi ende syner Kercken met schanden vergaen sullen.

§1

WAERom raest dat volck met sulcken hooghmoedt?
Waerom komen die heydenen te samen?
Wat is datse vergeefs so woeden doet?

*

End raetslaen van dinghen die niet betamen?
Die Koningen hen te samen verbinden,
Die voornaemst' al sijn ooc daer toe bedacht,
Godt te bestrijden sy hen onderwinden,
End synen gesalfden met grooter macht.

§2

Sy spreken t'saem, Laet ons breken met een,
Haer banden al, daer met sy ons verstricken:
End t□ iock dats' ons hart opleggen gemeen,
Laet ons verwerpen end breken in sticken.
Maer God die den hemel bewoent gepresen,
Sal se belachen, want haer doen hy siet,
Haer opstel sal van hem bespottet wesen,

*

Want het is ydel, end Godt acht het niet.

§3

Hy sals' aenspreken elck by synen naem,
In sijn gramschap die grootlicks is te vruchten:
Hy salse verbaest maeken al te saem,
In syn toornicheit die seer is te duchten.
End sal spreken: Ghy Koningen wilt hooren,
Van waer komt v dese raetslagh so ergh?
Ick heb myn Koningh gesalft end verkoren,
Ouer Zion mynen heyligen bergh.
***

§4

End ick sijn Koningh van hem toebereydt,
Sal Godts oordeel spreken voor yders ooren:
T'welck is, dat hy my klaerlick heeft geseyt,
Ghy sijt myn Soen huyden van my geboren.
Begeert van my ick sal v t'eender eruen,
Veel volckeren haest maeken onderdaen:
Een alsulck rijck sult ghy van my verweruen,
Dat tot den eynden des eertrycks sal gaen.

§5

Ghy sult draegen eenen yseren staf,
Om die al te dwingen dats' v doen eere:
Ghy sults' in den windt verstroyen als kaf,
End morselen als een eerden vat teere.
Dies ghy Koninghen end Vorsten der eerden,
Wilt myn onderwys met herten ontfaen,
End ghy Rechters wilt met ootmoet aenvęrde*n*,

*

T' goet vermaen dat v van my werdt gedaen.

§6

Dient Godt met kinderlicke vreese goet,
Vreest sijn gra*m*schap end soeckt hem te behaege*n*:
Verblijdt v, end beeft voor hem met ootmoet,
Siet dat ghy hem geen oorsaeck geeft te klaege*n*.
Kusset den Soen dien hy v heeft gesonden,
Dat hy niet gram sy ouer uwe daet,
Op dat ghy haest tesaem niet werdt v*er*slonden,
End in uwen wegh niet schricklick vergaet.

§7

Want sijn gramschap ontsteeckt seer haest end brandt,
Gelijck een vuer als men daer op niet achtet:
Och hoe salich is hy in sulcken staet,
Die hem vertraut end op sijn goetheit wachtet.

Psalm III.

Dauid bestreden synde van een groote hęerkracht is een weynich verbaest: doch vertraut hy op Godt, ende maeckt eenen moet: Ende nae dat hy Godt gebeden heeft, werdt hy versekert, dat hy al sijn vianden ouerwinnen sal.

§1

HOE veel is des volcks Heer,
Dat my be-

*

nydt so seer?
Hoe veel menschen my quellen?
Hoe veel vianden myn,
Nu sterck te velde sijn,
Die hen tegen my stellen?
Ick sie daer veel voorwaer,
Die tot my spreken klaer:
Vergaen sijn al syn krachten,
Sijn Godt die helpt hem niet,
In dit cruys end verdriet:
Maer t'sijn ydel gedachten.

*

§2

Want ghy sijt Heer myn schildt,
Die my beschermen wilt,
End my eere wilt geuen.
Ghy doet dat ick voortaen,
Magh vry opentlick gaen,
Met den hoofd' opgeheuen.
Ick hebb' in myn elendt,
Myn stem tot Godt gewendt,
End geklaeght in dit wesen,
Hy heeft oock nae sijn Woort,
Myn klacht' altyt verhoort,
Van synen bergh gepresen.

§3

Dies sal ick rust' ontfaen,
End seker slapen gaen,
Bewaert voor alle schaede.
Ick sal des morgens klaer,
Ontwaeken sonder vaer,
Want Godt wilt my slaen gaede.
Hondert duysent by een,
Deden my vreese geen,
Wanneer se sulcks aenuyngen,
End my wilden met haest,
Om te maeken verbaest,
Verstricken end omryngen.

§4

Komt Heer, toont dat ghy syt

*

Met my tot aller tydt.
End dat ghy myn vianden,
Opt' kinnebacken slaet,
End hen breeckt met der daet,
In stucken haere tanden.
Van v ist O HEER goet,
Datmen verwachten moet,
Hulp' end troost vroegh end spaede.
Want ouer v volck hier,
Stortt ghy Heer goedertier,
Seer rycklick v' ghenaede.

Psalm IIII.

Dauid bidt Godt in den oproer dien Absalon maeckte, ende vermaent die Vorsten Israels, die teghen hem opstonden tot bekeeringe, ende betuyght, dat hy hem als dan wel ghetroost vindt, als hy Godt recht vertrauwt.

§1

ALS ick v bidd' opent v ooren,
O Heer myne gerechticheyt,
Laet myn hert' bang'

*

uwen troost hooren,
End v stedes komen te vooren,
Myn gebedt nae v goedicheit.
Hoe langh sult ghy soecken ghy Heere*n*,
Myn eer te schende*n* met hooghmoet,
End v tot ydelheit bekeeren,
Die luegen oock t'uwer oneeren,
So lief hebben als ghy nu doet?

§2

Bekent dat Godt my in dit leuen,
Bouen die ander menschen al,
Tot eenen Koningh heeft verheuen,

*

Die myn suchten ende myn beuen,
Van den hemel verhooren sal.
So ghy gram werdt, wacht v van sonden
Misdoet niet tegen synen wil,
Op uwen legher wilt doergronden
Dit werck. Laet af tot desen stonden,
My te quellen met dit gheschil.

§3

Offert dan een oprecht' offrande,
Met verslagen hert' end ghemoet.
Betert v van dees sonde end schande,
End stelt op Godt (seer goederhande)
Geheel al v vertrauwen goet.
Veel spreeken: Hoe kan hy ons leeren,
Dat goed is end Godt aengenaem?
Nae v goedtheit wilt Heer der Heeren,
V lieflick aenschyn doch eens keeren,
Tot my end' al de myne t'saem.

§4

Want meer blijdschap is my gegeuen,
Doer v aenschyn Heer goedertier,
Dan hen is die hier syn verheuen,
Die met veel wyns end koorens leuen,
Hebbende haeren nootdruft hier.
Dus sal ick my in goeden vrede,
Nederleggen end slapen wel,
Want v goetheit beschickt dit mede,

*

Die my doet hopen hier beneden,
End int' Ryck doet hebben beuel.

Psalm V.

Dauid verbannen sijnde, ende veel lydende, verwacht nog meer lydens, doer de pluymstryckers die ontrent Saul waren: Daerom bidt hy Godt, ouerleggende dat hy die boose altyt haetet, en*de* goedgunstich is den vromen.

§1

VERhoort O Godt myn woorde*n* klachtigh,
Laet uw' ooren op sijn gedaen:
End wilt doch d'oorsaecke verstaen,
Myns klagens end suchtens eendrachtigh,
O Heer almachtigh.

§2

Hebt acht op myn suchten ghestadigh,

*

Myn Godt end Koningh groot gheacht,
Dewyl' ick tot v met aendacht
Myn smeeken doe, O Heer genaedigh,
Ende weldaedigh.

§3

Des morgens vroegh, voor den daegraede,
Sult ghy my verhooren eenpaer,
Want seer vroegh sal ick v voorwaer,
Bidden, wachtende vroegh end spaede,
Op v' ghenaede.

§4

Ghy sijt een Godt die de boosheden,
Niet en bemindt, maer wederstaet.
By v sijn de boosdaeders quaet,
Met haeren doen end boose zeden
Gantsch niet gheleden.

§5

Die dwaesen die nae v niet vraeghen,
Sullen voor v verschynen niet,
Want ghy die haetet so men siet,
Die boosheit doen, sonder vertzaeghen,
Iae met behaeghen.
***

§6

Ghy sult vwe gramschap bewysen,
Ouer die Lueghenaers gemeen:
Doodslagers, Bedriegers met een,
Syn voor Godt (dien elck mensch moet prysen)
Een groot afgrysen.

*

§7

Maer doer uwe goetheit hoogh' gepresen,
Die ghy my bewyst, sal ick gaen,
Om v, O Heer te roepen aen,
In v' huys, daer ick sal mids desen,
Godtvruchtigh wesen.

§8

Geleydt my Heer, end laet doch blycken
Aen my v goedtheit, dat my niet
Myn haeters bringen in't verdriet,
Leydt my uwen pad desgelycken,
Sonder afwycken

§9

Daer is gheen waerheit in haer monden,
Haer hert is valsch, arghlistich, straf,
Haer keel is als een open graf,
Haer tongh' is vol smeeckens beuonden,
Tot allen stonden.

§10

Verderfts' end doet te niet haer naemen,
Breeckt haer raetslaegen end haer doen,
Verstroyt s' om haer boosheit seer koen,
Want Heer sy soecken alle t'saemen
V te beschaemen.

§11

Maer verhueght hen t'gemoet end sinnen,
Die op v vertrauwen altydt,
Dats' in v Heer werden verblijdt,
Die uwen naem in't herte binnen
Trauwlick beminnen.

*

§12

Want ghy sijt mildt end ouervloedigh
Den vromen man, Heer goedertier,
Met uwe gunst deckt ghy hem schier,
Als met den schildt, Ghy sijt so goedigh,
End seer langhmoedigh.

Psalm VI.

Dauid van Godt gestraft sijnde, bekent dat hy doer syn misdaet Godes gramschap v*er*weckt heeft, Ende op dat hy wat verquicket werde, hy biddet om vergeuinghe sijner sonden, om dat hy God niet kan louen, t'en sij dat hy wt die doodelicke benaudheidt verlost werde. Daer nae (getroost sijnde) pryset Gods goetheit, en*de* straft die, die hen v*er*blydde*n* in sijn lyde*n*.

§1

WILT my niet straffen Heere,
Die misdaen heb so seere,
In eenen grammen sin,
In uwen toorn veruaerlick,
Castijdt my niet so

*

swaerlick,
Als ick wel weerdigh bin.

§2

Maer wilt v Heer' ontfaermen,
End ouer my erbaermen,
Ick ben seer swack altydt.
Wilt my gesondtheit geuen,
Want myn siel' end lyf beuen,
In desen mynen strydt.

§3

Myn gheest hem oock ontstellet,
Swaer verschricken my quellet,
Vreese maeckt my onvro.
O HEERE hoogh ghepresen,
Hoe langhe salt noch wesen,
Dat ick moet blyuen so?

§4

Ach wilt v tot my keeren,
Wilt oock van my doch weeren,
Dees benaudtheit niet kleyn.
Seer groot sijn myn misdaeden,
Maer, wt louter ghenaeden,
Maeckt my Heer daer van reyn.

§5

Want in de doodt seer wreede,
Wie is' die daer verbreede,
V' lof end eer bequaem,

*

Niemant sal in der hellen,
Vwen prys schoon vertellen,
Noch dancken uwen Naem.

§6

Ick ben moed' end verslaghen,
Van gantsch den nacht te klaghen,
Ick doe swemmen voorwaer,
  Myn bedde met myn weenen,
End myn legher met eenen,
In myn traenen eenpaer.

§7

Myn ghedaente met allen,
Is nu (Heer) gantsch vervallen,
Door gheduerigh geklach.
Om dat aen alle zyden,
Myn vianden verblyden,
Voor my met groot ghelach.

§8

Ghy boose wilt nu wycken,
Ghy wreede desgelycken,
Vertreckt nu haest van hier,
  Godt heeft myn treurigh klaeghen,
Nae sijn goet welbehaeghen,
Verhoort seer goedertier.

§9

Godt en wilt niet verachten
Myn gebedt, noch myn klachten,
Maer hoort my t'syner eer,
Myn beden hem beweghen,

*

Ick heb van hem verkregen,
Myn beghęrten, end meer.

§10

Daerom sijn nu met schanden,
Beswaert al myn vianden,
Verbaest sijn sy gewis.
  Teruggh' moeten sy keeren,
Met schaemten end oneeren,
Want my Godt so goet is.

Psalm VII.

Dauid begęrt bewaert te wesen voor die groote veruolginghe van Saul, Hy verklaert sijn onschuldt, Ende begheert dat Koninghrycke dat hem beloeft was, ende dat sijn vianden beschaemt werden, Eyndelick spreeck hy, dat sijn vianden met haeren eyghenen sweerden vergaen sullen, Daer ouer hy oock Godt loeft.

§1

OP v hop' ick Heer t'allen tijden,
Wilt my doch voor al die bevryden,
Die my hae-

*

ten met onuerstand,
Dat ick hen niet vall' in die hand.
Dat haer ouerste my niet vanghe,
End my als eene*n* Leewe strange,
Niet v*er*niel' end maeke ter schand',
Bloot sijnde van uwer bystandt.

§2

God, op wien ick hop' met verlangen,
Heb' ick myn daeghen sulcks begangen,
Als sy toeschryuen uwen knecht,
Is in myn hand eenigh onrecht,
    Heb ick quaed vergolden met quaede,
Ofte gesocht der vromen schaede,
Heb ick dien vergramt met een woort,
Die t'onrecht op my was gestoort:

§3

So moet myn viandt my nae jaegen,
Van hem werd' ick nedergeslaegen,

*

Hy bringhe myn leuen te niet,
End myn eere daer men op siet.
Staet op Heer, wilt opstaen in eeren,
Vwen toorn teghen hen wilt keeren,
Die my haeten: Helpt my gelijck,
Aen dat beloefde Koninghryck.

§4

Dat volck komme met grooten hoopen,
Tot uwer Maiesteit geloopen,
End op dat wy ons recht ontfaen,
Wilt op uwen Rechterstoel gaen.
Daer sult ghy des volcks Rechter wesen,
En sult (Heer myn toevlucht gepresen)
My nae myne gerechticheit,
Rechten, end nae myne vromicheit.
***

§5

Van der boosheit wilt een eynd' maeken,
Der boosen, end neemt aen die saeken
Der vromen, ghy die t'aller stond',
Elcks hert' ende nieren doergrondt.
God is myn schilt end myn borcht krachtigh,
Op hem ist dat ick hop' aendachtigh,
Die de vrome helpt end behoedt,
Ende sy ouerwinnen doet.

§6

Godt is een oprecht Rechter machtigh,
Des vromen mans, die hem valt klachtigh,

*

Hy is oock dier Rechter bekent,
Die hem vertoornen sonder eyndt.
Ist dat hy, die my soeckt t'onteeren,
Niet wilt afstaen, noch hem bekeeren,
Godt sal scherpen sijn sweerdt seer fel,
End schieten met den boghe snel.

§7

Van nu heeft bereydt Godt almachtigh,
Doodlick geschutt, end waepen krachtigh,
Hy maeckt pylen ter straff' bequaem,
Der ghener die my haeten t'saem.
Een ander heeft quaed in sijn sinnen,
Hy is swangher met onrecht binnen,
Dies sal hy baeren anders niet,
Dan enckel leughen met verdriet.

§8

Om eenen diepen put te graeuen,
Siet men hem neerstelicken slaeuen,
Maer in den put sal hy vergaen,
Dien hy my te graeuen vanght aen.
Dat quaedt dat hy heeft voorgenomen,
My te doen, sal op sijn hooft komen,
Iae t'quaed dat hy doet ouer al,
Op sijnen kop haest vallen sal.

§9

Dies myn hert' Godt daerom nu pryset,
Dat hy gerechticheit bewyset,
End so langh' als ick leue vry,

*

Sal ick den HEERE singhen bly.

Psalm VIII.

Dauid loeft hier met een groot verwonderen die heerlicke kracht Godes des scheppers aller dingen, ende syne onwtsprekelicke goetheit aen den mensche bewesen, dien hy ghemaeckt ende also vereert heeft.

§1

O ONSE Godt end Heer seer hoogh gepresen,
Hoe heerlick moet doch uwen naeme wesen?
Ouer d'eerdryck streckt v heerlickheit schoo*n*,
Ia wyder dan daer gaet des hemels throon.

§2

Men siet alsins uwer kracht veel getuyge*n*,
Selfs in den mondt der Kinderen die suygen,
Daer doer maeckt ghy tot niet ende beschaemt,

*

V' vianden, doer v kracht seer vernaemt.

§3

Maer als ick wil aensien ende bemercken,
Die hemelen, Heer uwer handen wercken,
Die sterren, die mane, die ghy doer t'woort,
Maeckt ende stelt een yder op syn oort.

§4

Als dan spreeck ick by my verwo*n*dert seere,
Wat ist doch van den aermen mensch' o Heere,
Dat ghy syner also gedachtigh sijt,
End ouer hem sorge draeght t'aller tydt?
***

§5

Ghy maeckt he*m* dat hy God schier sij gelijcke
Wa*n*t ghy maeckt hem ouervloedigh end rycke,
Van heerlickheit, die doch naeckt is end bloot,
Ghy maeckt hem vol met veel goederen groot.

§6

Ghy laet he*m* sijn ouer d'werck uwer hande*n*,
Als een Heer der seluen in allen landen,
Sonder wtnemen, alles in't gemeen,
Hebt ghy hem onderdaen ghemaeckt met een.

§7

Ossen, schaepen, haer wolle, end haer vellen,
Die ghy op de berghen voedt sonder quellen,
End op dat veldt weyden doet ouer al,
In bosschen, berghen end in menigh dal.

§8

Die vlieghende voghelen die wel singen,
Die visschen der męers end oock alle dingen,
Dien ghy haer wesen end den adem gheeft,

*

Maeckt ghy hem onderdaen, iae al wat leeft.

§9

O onse God end Heer seer hoogh gepresen,
Ten rechten moet uwen naem heerlick wesen,
Vwes naems heerlickheit in ouervloedt,
Streckt veel wyder dan den eerdbodem doet.

Psalm IX.

Dit is een lof Psalm, daer in Dauid den Heere danckt van een seker ouerwinninghe sijner vianden, daer in dat een syner voornaemsten vianden starf, de welcke (nae sommiger achten) Goliath gheweest is. Daernae loeft hy Gods gerechticheit, die dat leedt syner Kinderen wreeckt ter bequaemer tydt.

§1

HEER ick wil v wt s'herten grondt,
Prysen end ouer al doen condt,
V' wonderen in alle wycken,
Die niet en sijn om vergelijcken.

*

§2

In v wil ick wesen verblydt,
Dat is myn vrueghd tot deser tydt,
Vwen naem schoon wil ick oock prysen,
End v met lofsangh eer' bewysen.

§3

Om dat doer uwe groote macht,
Myn viandt wyckt end vliedt met kracht,
End dat hy neder light geslagen,
Doer v aenschijn swaer om verdraegen.

§4

Ghy sijt so goet in desen stand,
Dat ghy myn saeck neemt by der hand,
Ghy sitt tot myn hulpe volueerdigh,
Op den stoel als Rechter rechtueerdigh.

§5

Myn vianden hebt ghy verdaen,
End die boos' al haest doen vergaen,
Ghy hebt haer gedachtenis prachtigh,
Te niet gedaen doer v hand krachtigh.
***

§6

Wel aen ghy loos mensch wel bekent,
Hebt ghy v voornemen voleyndt?
End vernielt ons steden verheuen?
Is haeren naem gantsch t'onder bleuen?

§7

Och neen: want Godt met grooter kracht,
Die eewigh herschet hoogh geacht,
Is op den stoel soo't heeft gebleken,
Geseten, om t'recht wt te spreken.

*

§8

Daer sal hy rechten met bescheydt,
D' eerdryck dat hier beneden leydt,
Wegende die saecken met reden,
Van alle menschen hier beneden.

§9

Daer werdt Godt die toevlucht alleyn,
Des armen die men acht seer kleyn,
Iae sijn toevlucht die hem in't lyden,
Sal verquicken end doen verblyden.

§10

Dies sy, dien ghy Heer v maeckt condt,
Sullen op v vast staen ghegrondt,
Want die tot v gaen (Heer gepresen)
Sullen hier niet verlaeten wesen.

PAVSE.

§11

Loeft nu met lofsangen seer klaer
Godt die tot Zion woent eenpaer,
Vertelt sijn groote wonderwercken,
Maeckt dats' alle menschen bemercken

§12

Hy gedenckt aen der vromen bloet,
End wreeckt dat met een gram ghemoet.
Dat geschrey wil hy niet verachten,
Der benaudder, noch oock haer klachten.

§13

Heer ghy die myn Godt sijt in noot,
Siet aen myn kruys end lyden groot,
Dat myn vianden my opdringen,
Wt den wegh des doods wilt my bringen.

*

§14

Dat ick midden in v gemeyn,
Vwen lof singh' end anders gheyn,
Synde verblydt end oock ghedachtigh,
Dat ghy my verlost hebt waerachtigh.

§15

Die boose sijn haestelick al,
In haer stricken kommen ten val,
Haer voeten syn in't net gheuangen,
Dat sy voor my hadden ghehangen.
***

§16

So is Godt geworden bekent,
Hebbende dit oordeel gheeynt,
Daerin dat die schalk heeft beuonden,
T'quaet syner listen niet om gronden.

§17

Dits seker dat die boose saen,
Haest sullen vallen end vergaen,
Godt sal die straffen onuertoogen,
Die hem niet en hebben voor oogen.

§18

Maer den mensch ootmoedigh O Heer,
Sult ghy vergheten nemmermeer,
Syn hope die hier is mispresen,
En sal by v' niet ydel wesen.

§19

Komt doch Heer toont nu v gewelt,
Op dat de mensch' hem niet en stelt,
Teghen v, maer dat alle scharen
Voor v gericht' hen openbaren.

*

§20

O Heer die daer eewighlick leeft,
Maeckt dat der boosen herte beeft,
Doet hen verstaen, dit is myn wenschen,
Dat sy niet sijn dan swacke menschen.

Psalm X.

Dese Psalm is een Gebedt teghen den verkeerden, boosachtighen ende listigen menschen, die met bedrogh ende gheweld die vrome arme menschen benauwen, Hy beschrijft ooc die listen ende den hooghmoet, daermet die boose omgaen, *et*c.

§1

HOE komt dat ghy Heer wyckt va*n* ons so wijt?
Ende bedeckt v aengesicht so gaer?
Verberght ghy v om ons tot aller tijt,
Te vergeten? ooc

*

in den noot so swaer?
In hooghmoet branden die boose voorwaer,
Sy plaegen den armen man seer misspresen,
Laet s'in haer listen self geuangen wesen.

§2

Want die boose beroemt hem met hooghmoedt,
Dat hy sal hebben synen lust met een,
Den ghierigen, die daer versamelt t'goedt,
Hy seer pryst: end lastert Godt in't gemeen.
Stautlick veracht hy hem by groot end kleen,
Die hooftsomm' is aller sijner ghedachten,
Dat Godt niet is: dien hy so derf verachten.

§3

Al wat hy doet streckt hem stedes tot quaet,
Vwe gerichten en bedenckt hy niet.

*

Met sijn viandt hy vermeten omgaet,
End meynt dien om te werpen als een riet.
In sijn herte spreeckt hy en denckt met vliet,
Niemant en kan my krancken noch beschaede*n*,
Nemmermeer sal ick met noodt sijn belaeden.

§4

Met vloecken valschheit end bedrogh seer groot,
Is synen boosen mond vol t'aller tyt,
Syn tonge maeckt moeyt' aerbeyt ende noot,
In schaeden swaer te doen hy hem verblydt.
Als een moorder op t' veldt loert hy vol nijdt,
Om heymelick den vromen te verworgen,
Hy bespiedt oock den armen in't verborgen.
***

§5

Hy loert heymelick gelyck een Leeuw fel
In den kuyl doet, die op een schaepken wacht,
Om te vangen end te verworgen snel,
Den vromen, dien hy heeft in't strick gebracht.
Geueynsdelick houdt hy hem dagh end nacht,
Maer met die*n* schyn druckt hy sonder ontfaerme*n*
Ende verderft met groot gewelt veel aermen.

§6

Boue*n*dien spreeckt hy in t'hert' seer onvroet,
Dat Godt op des dingen gheen achtingh heeft,
Maer dat hy sijn oogen gantschlick toe doet,
Iae dat hy hier van gheen kennisse heeft,
Staet op Heer, verheft v, toont dat ghy leeft,
Siet toch hier in Heer, ende wilt niet vergeten,

*

Hen die in anxt end elend sijn geseten.

§7

Waerom werdt Godt van den boosen vol pracht,
Gelastert? die daer spreeckt in't herte blendt,
Dat ghy op sijn doen gantschelick niet acht,
Daer ghy't doch siet, het is v al bekent.
Tot den handel der aermen ghy v wendt,
Daerom staen sy op v tot allen stonden,
Die een helper der weeskens sijt beuonden.

§8

Breeckt die kracht end de*n* arm vol va*n* gewelt,
Der godtloosen, ende besoeckt seer haest
Haer boosheit, end hen die voor oogen stelt,
Op dat se vergaen end werden verbaest.
Dan sult ghy Heer (of schoon die boose raest)
Herschen als Koningh, end wt uwen landen
Werden geroeyt al die schalcken met schande*n*.

§9

Ghy sult O Heer hooren genaedelick,
Vwes volcks stem, dat in elendt verflauwt,
End verstercken met troost gestaedelick,
Hoort doch t'gebedt des volcks dat v ve*r*trauwt.
Den weduwen end weesen seer benauwt
Doet recht, dat die boose hen niet en quellen,
End daer tegen hen nu voort niet meer stellen.

Psalm XI.

Dauid klaeght ouer hen, die hem ouer al ver-

*

dreuen wt dat land Canaan, daer nae singht hy van sijn vetrauwen op Godt, ende van die oordeelen Godes ouer den goeden ende den quaeden.

§1

ICK betrauw' op Godt met herten seer reyne,
Hoe spreeckt ghy tot myn siel' in dit verdriet?
Vlieght haest op de*n* bergh als een vogel kleyne.
T'is waer dat die boose (so men wel siet,)
Haer boghen spannen end met pylen micken,
Daer met elck van hen den vromen doerschiett,

*

End heymelick soeckt met list te verstricken.

§2

Maer men sal haest sien dat al die gedachte*n*,
Der boosen werden gantsch met een verstoort.
Wat hebt ghy ouer den vromen voor klachten?
Sijt seker dat Godt dit al siet end hoort,
Die in sijnen hoogen throon sitt verheuen,
Dien alle dingh bekent is nae sijn woort,
Wat sy al doen die hier beneden leuen.

§3

Godt proeft die vrome wel in alle wysen,
Maer van hen die hier bedryuen gewelt,
End onrecht, heeft onse Godt een afgrysen,
Die sullen oock met vuer wesen gequelt,
Haer deel sal sijn veel windige tempeesten,
Solpher end vlamme die't alles versmelt,
Werdt geschoncke*n* den minste*n* end den meeste*n*.

§4

Godt is gerecht end hy bemint gestaedigh,
Gerechticheit: oock dien die hem wel stelt
Tot vromicheit, dien aensiet Godt ghenaedigh.

Psalm XII.

Dauid spreeckt tegen die, die met smeecken, bedrogh ende hooghmoedt omgaen,
ende dat

*

volck benauwen: end bidt Godt, dat hy hier in sien wil, ende goede ordeninge ende regiment geuen.

§1

DOET ons bystandt t'is meer dan tyt o Heere,
Want der vromer ghetal is worden kleen,
Se hebben afgenomen so gaer seere,
Dat der oprechten niet en is tot een.

§2

Een yder spreeckt leughens end ydel dinge*n*,
Met synen naesten, daer met hy hem krenckt,
Haer lippen niet dan smeeckinge*n* voortbringe*n*,
Die mondt spreeckt eens, maer t'hert' wat anders denckt.

§3

Die Heere wil doch die vleyende tongen,
Gantsch af snyden tot in der eewicheit,

*

Oock die lippen, die stout ende onbedwongen
In hooghmoet niet spreeken dan ydelheit.

§4

Die stoutelick dit derren geuen vooren,
Wy werden groot doer ons tongh' vol venyn,
Ons lippen vry ons alleen toebehooren,
Laet ons liegen, wie sal ons meester sijn?

§5

Om der bedruckter wille die seer klaegen,
Sal ick (spreeckt de Heer) nu opmaeken my,
Die valsche tongen werden al verslaegen,
Va*n* haer gewelt werdt myn volck gemaecht vry.

§6

Onses Heeren Woort, is altyt beuonden,
Suyuer end reyn gelyck dat siluer klaer,
Dat geloutert is tot verscheyden stonden,
Iae seuenmael geloutert is voorwaer.

§7

Dies wilt, o Heer, v volck nu voort bevryde*n*,
End bewaeren nae uwe goedicheit,
Van dit boose volck dat ons t'allen tyden,
So quelt ende benauwt met teghenheit.

§8

Want die boose rond om gaen ende zweue*n*,
Hier ende daer onvriendelick end fel,
De wyl dat d'erghste schalcken sijn verheuen,
End hier hebben gewelt, macht, end t'beuel.

Psalm XIII.

Dauid nae dien hy veelmals het veldt verloren heeft, beklaeght dat Godt met synen bystand

*

so lange wt blyft, Daer nae bidt hy, dat hy hem ouerwinninghe sijner vianden gheuen wille, Op dat hy hem verblyden magh.

§1

HOE langh hebt ghy besloten Heer,
my te vergheten also seer?
Salt altyt sijn end nemmeer enden?
Wilt ghy v van my eewigh wenden,
Die benauwt ben so langhs so meer?

§2

Hoe langh sal noch dat herte myn,
Vol van angst end van smerte sijn?
End daer toe vol sorgen met desen?
Hoe langh' sal myn viandt noch wesen,
Myn verwinner tot myner pyn?

§3

Aensiet my Godt, ghy sijt myn kracht,
Troost myn hert', d'welck v doet sijn klacht,

*

Wilt myn duyster oogen verklaeren,
Dat ick in den slaep niet moet vaeren
Des doodts, end daer blyuen versmacht.

§4

Op dat hy die my sterck beuecht,
Niet seggh', hy is neder geleght,
End dat die vrueghd myner vianden,
Niet dobbel werde t'myner schanden,
Siende den val van uwen knecht.

§5

Op v Heer staet myn hop' alleyn,
Neemt wegh myn cruys end noot niet kleyn,
Wilt my uwe vrueghd wederbringen,
So sal ick v louen met singen,
Voor v weldaeden in't gemeyn.

Psalm XIIII.

Dauid klaeght, dat het ouer al vol sij der ongeloouigen ende Heydenen, Hy beschrijft haer valsche meyninghe, beghęert ende voorseyt haeren val, ende oock die verlossinghe des volcks Godes, d'welck se verslinden ende benauwen.

§1

DIE dwaes die spreeckt in sijn herte seer quaet,

*

Daer is gheen Godt: end hy verwoest met desen,
Syn leuen gantsch doer sijn grouwelick wesen,
Daer is niet een die met t'woort of die daedt,
Wat goets begaet

§2

Godt des hemels die węerelt ouersiet,
End bemerckt die menschen in den lande,
Of daer een is, die met goeden verstande,
Om Gods goetheit te soecken in verdriet,
Hem doch bevliet.

§3

Alles gemerckt, hy vindt dats' in't gemeen,
Al afwycken end gaen op boose weghen,
Sy sijn groulick jae tot quaet gantsch genegen,
Die wat goets werckt, en is onder hen gheen,
Iae niet tot een.

*

§4

Syn dan die boose so dwaes al te saem,
Dat se niet dan quaet doen sonder afkeeren,
Die myn arm volck als dat broot gantsch verteeren,
End sijn om t'aenroepen des Heeren naem,
Seer onbequaem.

§5

Sy sullen hen verwonderen voorwaer,
Als se haest beangst sijnde sullen beuen,
Wa*n*t God wiens goetheit seer hoogh is v*er*heue*n*,
Is met den vromen die hem voor end naer,
Liefheeft eenpaer.

§6

Ghy mensch' ongeluckigh, dit doch v*er*staet,
Ghy die bespott t'voornemen van den vromen:
D'welck Godt in sijn hert' goedighlick laett komen,
Die alleen is des vromen toeuerlaet,
Dien ghy versmaet.

§7

Och dat die hulp' ouer Israel Heer,
Quaem wt Zion, end dat Godt wt t'verlangen,
Wilde verlossen sijn arm volck geuangen,
Israel end Iacob souden in eer,
Verblijdt sijn seer.

Psalm XV.

Dese Psalm leert ons, met wat deughden dat die borgers des hemels verciert wesen moeten.

*

§1

WIE is't die sal wonen eenpaer,
In v lieflicke tenten Heere?
Wie sal doch verkeeren hier naer,
(Doer v goetheit sonder geuaer)
Op uwen heylgen bergh met eere?

§2

Het sal wesen die mensch' eerbaer,
Die steedts wel doet in allen dingen,
End recht handelt in 't openbaer,
Wiens mondt dat oprecht is end waer,
Gestaedelicken sal voortbringen.

§3

Die gheen achterklap spreeckt onvroet,
Tot synes naesten smaet end schande,
Die tegen hem oock niet misdoet
Noch mishandelt: maer hem behoet,
Voor oneeren menigerhande.

*

§4

Die oock de godtloosen veracht,
End daertoe eert tot allen stonden,
Hem die den Heer vreest met aendacht,
Die syn beloften heeft volbracht,
Al waer't oock sijn schaede beuonden.

§5

Die tot woecker niet geeft sijn geldt,
End geen gaeuen oyt heeft gepresen
Om t'recht des vromen met geweldt,
Te breken, die so is gestelt,
Sal voorwaer gelucksaligh wesen.

Psalm XVI.

Dauid beghęert hulpe van Godt, Maeckt ghewaegh synes gheloofs, ende niet syner wercken, de welcke hy niet en achtet. Daer nae betuyght hy, dat hy een afschricke*n* heeft van alle afgoderye, Hy roemt ende staet alleen op Godt, versekert sijnde, dat sijn gebedt verhoort is, daer van hy Godt danckt, hy versekert hem, dat hy hem niet alleen sal louen hier op eerden, maer dat hy een veel meerder ghelucksalicheit nae sijn doodt verkryghen sal, doer die kracht der Opstandinghe Messiae, van den welcken hy klaerlick pro-

*

pheteert, gelyck het verklaert wert, Acto. 2,27. ende 13,35.

Dese Psalm is een schoon forme eenes gebedts, voor den geloouigen, die in deser węerelt beangst ende benaut is.

§1

BEWAERT my Heer weest doch myn toeuerlaet,
Op v vertrauw' ick vast met herten reyne,
Dies spreeckt myn siel' tot v in desen staet:
Ghy hebt Heer ouer my die macht alleyne:
Doch en komt wt myn wercken wtgelesen,
Gantsch gheenen nut tot v Heer hoogh gepresen.

*

§2

Myn beghęert' is den vromen by te staen,
Die geroemt sijn om haer godtsaligh leuen,
Maer straff' op straffe moet hen kommen aen,
Die hen tot den afgoden valsch begeuen.
By haer bloetoffren ben ick niet geuonden,
Iae haer naemen en sal ick niet vermonden.

§3

Godt is myn deel, die my bewaert nu voort.
Op v staet myn tente gegrondet Heere,
Dit heerlick erfdeel dat my toebehoort,
Is my in't schoonste geworden met eere,
Iae t'beste deel dat geuonden kan wesen,
Is my recht toe geuallen Heer gepresen.
***

§4

Geloeft sij Godt, die my altyt wil sijn
Een Raedsheer, die my so wel heeft beraeden.
Want die nieren end die gedachten myn,
Hebbe*n* my s'nachts onderricht vroegh end spaede,
Ich heb God voor ooge*n* in myn beswaere*n*,
Die my bystaet end my wel wilt bewaeren.

§5

Siet daer om is myn hert' also verheught,
Myn tonge lacht, myn vleesch rust hier beneue*n*,
Wetende dat ghy niet en wilt noch meught,
O Heer' int graf laeten vergaen myn leuen,
Ghy sult uwen heylighen groot van weerden,
Gantsch niet laeten verrotten in der eerden.

*

§6

In de*n* wegh sult ghy doen gaen uwe*n* knecht,
Die hem bringht in't leuen vry wt benauwen,
Want daer is geen volkom*m*en vreughd oprecht,
Dan in uwes aenschyns heerlick aenschauwen.
In uwe hand is end blyft oock gestaedigh,
Die volheit aller blijdschap Heer genaedigh.

Psalm XVII.

Dauid vervolght sijnde, biddet Godt, ende stelt teghen malkanderen die wreedtheit sijner vianden, ende syn onnooselheit, Doch bekent hy dat dese benaudtheit hęrkomt van Godes wille, die de godtloosen gebruyckt om hem te oeffenen. Daerom troost hy hem seluen, en*de* achtet hem veel gheluckigher dan alle syne vianden waren, Om dat hy versekert was, dat hy seer haest hem soude verheugen in der tegenwoordicheit Godes.

Dese Psalm is bequaem ten trooste der genen, die quaedt voor goet ontfangen ende lyden moeten.

§1

AENSIET Heer t'recht van uwe*n* knecht,
Wilt

*

myn geroep O Godt verhooren,
Myn gebedt komme tot v' ooren,
Hetwelck vloeyt wt een hert' oprecht.
Van v die wetet alle dingen,
Wil ick oordeel end recht ontfaen,
Wilt doch myn saecke mercken aen,
Want gantsch recht is al myn voort bringen.

§2

Ghy hebt myn hert' s'nachts doersocht Heer,
End dat aen den proefsteen gestreken,
Noyt heb' ick leughen willen spreken,

*

Ghy vindt my getrauw' immermeer.
Ick houde my nae den beuelen,
End d'woort uwes monds Heer met vliet,
So dat ick niet heb' ghemeyns jet,
Met hen die roouen ende stelen.

§3

Maeckt myn voetpaeden vast O Godt,
Op dat ick gae in uwen wegen,
Sonder te sijn voort aen ghenegen,
Tot afwycken van v gebodt.
Ghy hebt dickwyls O Heer vernomen,
Myn gebeden in myn elendt,
Dies bidd ick tot my v nu wendt,
End laet myn smeecken tot v komen.
***

§4

Toont heerlick v goetheit voort aen,
Ghy die bewaert in dat benauwen,
Alle die vast op v betrauwen,
Teghen hen die v wederstaen.
Deckt my doch Heer niet om verhooghen,
Met v vleughlen nae uwen aert,
Dat ick so wel magh sijn bewaert,
Als die appel is eener ooghen.

§5

Op dat ick also magh ontgaen,
Hen die my so wreedelick quellen,
End my met haer netten omstellen,

*

Om myn siel' te verstricken saen.
Se syn seer vet, niet om verstrangen,
Opgeblaesen met hooghmoet fel,
Se volghen my end loeren snel,
(Soo't konde sijn) om my te vangen.

§6

Een isser sonderlick vol pracht,
Als een Leeuw die den roof nae jaeghet,
Als een jonghe Leeuw onuertzaeghet,
Die in den kuyl op den roof wacht.
Maeckt v op Heer, werpt dien te gronde,
Wt sijn handen myn siele weert.
Die v dient als een seer scherp sweert,
My tot straffe, tot deser stonde.

§7

Van hen die uwe roeden sijn,
Bevrydt my: Die met herten kleuen
In d'eerd, end daer om alleyn leuen,
Om ryck te werden sonder pyn.
Ghy maeckt se satt ende voorspoedigh,
Haer kinderen sijn oock seer ryck,
Die kindts kindren sijn hen ghelyck,
End laeten goedt nae ouervloedigh.

§8

Ick sal noch aensien v aenschijn,
End reyn staen voor v Heer gepresen,
End nae v beeld opgeweckt wesen,
Dan sal ick oock recht versaedt sijn.

*

Psalm XVIII.

Dit is een lofsangh, welcken Dauid Gode gesongen heeft, als hy Saul end alle sijn vianden ouerwonnen hadde, ende met stilheit dat Koninghryck besatt, daer in hy op't eynde propheteert van den Koninghrycke IESV Christi.

§0

ICK sal v lieuen end dienen eendrachtigh,
Myn leuen langh O Godt myn sterckte krachtigh,
Ghy sijt myn burcht, myn troost, myn heyl myn steyn,
Myn schildt, myn hoorn, myn bewaerder alleyn.

*

Die naevolghende veerßkens werden also ghesonghen.

§1

MYN hope staet alleen op Gode ghepresen,
Hy wil myn waepen end myn toevlucht wesen.
Als ick hem groot maeck' end bidd' nae sijn Woort,
Myn vianden hy haestelick verstoort.
S'doods noot omuingh' my dees voorleden daege*n*,
Stroome*n* der boosen maeckten t'hert v*er*-

*

slaeghen,
Die angst des grafs hadde my gantsch beuaen,
Met den stricken des doods was ick belaen.

§2

So benauwt sijnde hebb' ick Godt gebeden,
End hem aengheroepen van hier beneden,
Myn gheschrey tot hem in den hemel quam,
End myn stem tot sijnen ooren opklam.
Van stonde*n* aen beefde dat gantsch ęerdrycke,
Die berghen wierden beweeght des ghelycke,
Verschrickt waeren sy bouen maeten seer,
Want met ernst groot, vertoornde he*m* de Heer.

§3

Wt sijn neusgaeten ghingh damp tot dier stonde,
End een schrickelick vyer wt sijnen monde,
Hy was ontsteken met toorne so groot,
Dat hy alsins heete kolen wtghoot.
Hy boogh die lucht, end daelde tot den volcken,

*

Onder sijn voeten waeren duyster wolcken,
Hy satt op den windt die hem krachtigh roert,
End hy wiert op sijn vleughelen gheuoert.
***

§4

Duyster wolcke*n* hem gantschelick bedeckte*n*,
End' als een tente rondts om hem sy streckten,
Doer synen glantz sijn oock die wolcken saen,
Verdeelt ende hebben haer opghedaen.
Hy heeft haeghel end blixem toebereydet,
End in die lucht donderslaeghen ghebreydet,
De hooghste Godt liet sijnen donder gaen,
End liet d'ęerde met haeghel end vyer slaen.

§5

Met synen pylen schoot hy die boos' allen,
Veel blixems end angsts heeft hem ouervallen,
Doer v' dreyghen end uwen stercken windt,
Ende uwen toorne die't alle verslindt,
Syn die waterstroome*n* gedrooght in't ronde,
Ontdeckt was de ęerdtbodem in den gronde,
Hy heeft my met sijn handt goedigh besocht,
End wt dat diep' water ghesondt ghebrocht.

§6

Hy verloste my van alle die schaeren,
Der vianden, die my veel te sterck waeren,
In noot hy my voorkomt ende bystaet,
Ter rechter tydt is Godt myn toeuerlaet.
Hy voerde my in't breyd', ende versinde,

*

Hoe hy my bewaerde, dien hy beminde.
Dies dede hy my nae myn vromicheit,
Ende nae myner handen reynicheit.

§7

Want ick behielt altyt des Heeren wegen,
Sonder afwycken, so die vrome pleghen,
Ick hield sijn Wet, die ick hadde ghehoort,
Sonder daer van te verwerpen een woort.
So dat my die Heer oprecht heeft beuonden,
In al myn doen bewaerd' ick my voor sonden.
Dies heeft my Godt nae myn eenvuldicheit,
Vergheuen, end nae myn oprechticheit.

PAVSE

§8

Voorwaer Heer ghy die myn doen kent alleyne,
Ghy sijt den goeden goet, end reyn den reynen,
Den oprechten sijt ghy O Heer oprecht.
End keert v af van den verkeerden knecht.
Den ootmoedige*n* bewaert ghy seer goedigh,
Ghy maeckt oock haest die stout' ooghen demoedigh,
Myn ghesicht hebt ghy verlicht, Heer vermaert,
In duysterheit hebt ghy my wel verklaert.

§9

Doer v' kracht hebb' ick dat kryghsvolck verslaeghen,
End springh' ouer den muer sonder vertzaegen,

*

Ons Godt is beuonden oprecht end goedt,
Syn Woort is gheloutert in des vyers gloedt.
Hy is den mensche*n* een schild in't benauwe*n*,
Iae den ghenen die op hem vast vertrauwen.
Waer isser een Godt sonder onse Heer,
End sonder hem eenighe sterckte meer?

§10

Godt waepent my met sterckheit seer vrymoedigh,
End maeckt myn wege*n* seker end voorspoedigh.
Hy maeckt my ghelyck die herten sijn t'saem,
Om die berghen op te klemmen bequaem.
End hy leert myn handen oock krachtigh stryden,
Dat mynen arm kan spannen t'allen tyden
Den staelen bogh', hy is myn heyl, myn schildt,
Die in den noot my onderhouden wilt.

§11

V' goetheit daer ick op hop' al myn leuen,
Heeft my nu meer dan oyt te voor verheuen,
Ghy maeckt den wegh onder myn voete*n* slecht,
Op dat Heer niet en struyckel' uwe knecht.
Myn vianden kan ick grypen end jaeghen,
Tot datse vernielt sijn doer veele plaeghen.
Ick slaese datse niet konnen bestaen,
Maer ter schanden onder myn voeten gaen.
***

*

§12

Ghy rustet my tot den strydt Heer doerluchtigh,
Ghy maeckt myn vianden alle veldtvluchtigh,
Ghy breeckt ooc met een al haer groote kracht,
Doer my werden sy tot den val ghebracht.
Se roepen jae oock tot Godt, so se meenen,
Die hen gheen troost noch hulpe wilt verleene*n*,
Als stoff end slyck dat op de straeten leyt,
Hebb' ickse verjaeght end verstroyt in't breydt.

§13

Van't oproerigh volck vryt ghy my met eere,
End ghy maeckt my ouer veel volcks een Heere,
Want dat volck, dat my noyt en heeft bekent,
Heeft hem van selfs tot mynen dienst gewendt.
Veel vremde (sijnde doer vreese ghedreuen)
Gheueynsdelick hem tot mynen dienst gheuen,
Veel' hebben in haer sloten vast ghebeeft,
Als men hen van myn kracht ghesproken heeft.

§14

Myn Godt leeft die my sterckt end maeckt gheduldigh,
Hy is myn heyl, prys weerd seer menighvuldigh.
Die my sterckheit om my te wreken gheeft,
End doet dat t'volck vredlick onder my leeft.
Hy doet dat myn vianden my niet schaeden,
End verhooght my bouen al die my smaeden,
Hy verlost my doer syn ghenaede groot,

*

Van der stouten ghewelt end, wederstoot.

§15

Daerom Heer, sal ick v met lofsangh' prysen,
Onder vremden sal ick v eer' bewysen,
Iae v Heer die met een heerlick ghewelt,
Vwen Koningh wel bewaert hebt in't veldt.
Die Dauid den ghesalfden seer weldaedigh,
End sijn kindren altyt wilt sijn ghenaedigh.

Psalm XIX.

Dauid bewyst doer dat wonderwerck des hemels, hoe machtigh dat Godt sij, Hy pryst en*de* loeft die Wet Gods, Ende besluyt eyndelick met een ghebedt, beghęerende dat hem Godt voor sonden behoede, op dat hy hem magh behaeghelick wesen.

§1

DIE hemelen seer klaer,
Verkonden openbaer,
Des Heere*n* macht seer groot.
T'firmament vast gestelt,
Ons dagelicks v*er*telt,
T'werck sijner

*

handen bloot.
D'een dagh voor, d'ander naer,
Geeft getuyghnis eenpaer,
Ons van God onsen Heere,
Die nachten al gemeen,
Steeds volgend' achter een,
Van Godts wysheit ons leeren.

§2

Daer is voorwaer niemant,
Gheen spraeke noch gheen landt,
Daer men niet merckt end hoort,
Die leeringhe seer schoon,
Die elck wt s hemels throon,
Ontfanght voort ende voort.
S'hemels loop oueral,
Gaet met een groot gheschal,
Doer die węerelt in't ronde,
Godt daerin ghemaeckt heeft,

*

Een woningh' die hy gheeft,
Der Sonnen t'aller stonde.

§3

Daer wt ryst sy seer klaer,
Als een bruydgom eerbaer,
Die wt sijn kamer gaet.
Sy is als een sterck heldt,
Die hem tot loopen stelt,
End daervan prys ontfaet.
Sy loopt, end van t'een eyndt,
Sy haer tot t'ander wendt,
Des hooghen hemels spoedigh.
Daer kan hem (so men siet)
Ter węerlt verberghen niet,
Voor haer hitt' ouervloedigh.
***

§4

Die Wet des Heeren doet,
Dat hert' in ouervloet,
Verblydt sijn end verheught.
Syn ghetuyghnis ghewis,
Den ongheleerden is,
Een leeringh' aller deughdt.
Heer v' gheboden recht,
Verquicken uwen knecht,
End doen sijn hert' verblyden.
Sy sijn louter end goedt,

*

Die der blinden ghemoedt,
Verlichten t'allen tyden:

§5

Die vreese Godts alleyn,
Is suyuer ende reyn.
End sal eewigh bestaen,
Syn rechten alle gaer,
Sijn oprecht ende waer,
Die niet sullen vergaen.
Sy sijn beter dan goudt,
In't ghetal menighfout,
Iae dan gout wtghelesen.
Honigh is niet so soet,
Noch honighraeten goet,
Als v' Woort HEER ghepresen.

§6

Oock waer v' knecht hem keert,
Hy werdt daer doer gheleert,
Tot uwen dienst O HEER.
So wie die selue houdt,
Van herten met eenvout,
Heeft grooten loon end' eer.
Wie sal doch sijn die man,
Die recht bemercken kan,
Syn feylen niet om gronden?
Maeckt my suyuer end klaer,
Van myn ghebreken swaer,

*

End myn verborghen sonden.

§7

Vwen knecht doch bewaert,
Dat hy niet sij beswaert,
Met moetwillicheit quaet,
Dat sulcks niet ouer my
Hersche, Maer dat ick sij,
Reyn van sulck een misdaet.
Al wat ick spreken sal,
End myn ghedachten al,
Laett v Heer wel behaeghen.
Iae v die myn troost sijdt,
Die my verlost altydt,
Wt al myn quaede daeghen.

Psalm XX.

Het volck (siende den Koningh trecken tot eenen gheuaerlicken strydt) roept Godt aen. Daer nae danckt hem oock als versekert sijnde van der ouerwinninghe. Dit is eenen bequaemen Psalm om van der Ghemeynten gesonghen te wesen, als se aengevochten is, van den onghelooughen Princen ende Heeren.

§1

GODT verhoor' v' gebedt dat ghy doet,
In uwen

*

swaren noot,
Godt Iacobs neem' v in sijn behoedt,
In den teghenspoedt groot.
VVt den hemel sie hy v' lyden,
End help' v oock seer krachtigh,
Van Zion den bergh t'allen tyden,
Sterck' v sijn handt seer machtigh.

§2

Vwes diensts end der offranden schoon,
Ghedencke de Heer myn,
Dat v' offranden voor sijnen throon,
Haest asschen moghen sijn.
Hy maeckt voorspoedigh uwe dinghen,
Nae v' beghęerte reyne,
Hy wilt v' voornemen volbringhen,

*

Groot end kleyn in't ghemeyne.

§3

Godt doe dat ghy hem bidt goedertier,
Op dat wy onbeswaert,
Eenmael oprechten onse banier,
In Godts naem wydt vermaert.
End segghen: Godt wt sijn woenst' hilligh,
Wilt sijnen Koningh krachtigh,
Verhooren end helpen goetwilligh,
Met sijner handt almachtigh.

§4

Ons vianden staen seer vast ghebauwt,
Op waghen end' op pęerdt,
Maer op Godts kracht hebben wy vertrauwt,
In't lyden dat ons dęert.
Oock is haer groote macht ghekommen
Tot niet, Sy is verloren,
Maer ons kracht is hoogher gheklommen,
Dan sy was oyt te voren.

§5

Wilt doch beschermen heer van nu voort,
Den Koningh, end bystaen,
Laett doch ons ghebedt wesen verhoort.
Als wy v roepen aen.

Psalm XXI.

Dauid danckt Godt in den naeme sijns volcks, van den weldaede*n* die hy hem bewesen heeft, de welcke hy nae een ander v*er*telt. Het schijnt

*

dat hy desen Psalm ghedichtet heeft, als hy sijn vianden naeghejaeght heeft, ende die nu schier verslaeghen hadde, hoe wel dat sommighe desen Psalm verstaen, van een ouerwinninghe die hy nu schoon verkreghen hadde, daer van dat 2.Sam. 10. staet.

Dese psalm is schier den voorgaenden 20. ghelyck.

§1

DIE Koningh sal seer sijn verheught,
Dat hy doer v' handt krachtigh,
Verlost is Heer almachtigh,
Hoe vol sal hy wesen der vreughdt,
Siende dat hy gewis:
Doer v' kracht bevrydt is.

§2

Synen lust end beghęeren al,
So hy dat ouerlegghet,

*

Heer ghy hem niet ontsegghet.
End al dat hy v bidden sal,
Daer van hy doet vermaen,
Sal hy van v ontfaen.

§3

Want eer hy bidt sijnde benauwt
Maeckt ghy hem (Heere goedigh)
Met ryckdom ouervloedigh.
    Een kroone van gheloutert gaudt
Maeckt ghy hem, die ghy stelt
Op't hooft midden in't veldt.

§4

Hy beghęerde doch anders niet,
Dan dat ghy hem woudt gheuen,
Slechts eenen tydt om leuen.
Ghy hebt hier bouen (so men siet)
Hem vergont ouervloedt,
Iae t'eewigh leuen soet.

§5

Doer v' goetheit maeckt ghy altydt
Dat sijnen goeden naeme,
Wydt verbreydt werdt bequaeme.
  Want ghy Heer die goedertier sijt,
Hem prys end eere wilt,
Altydt gheuen seer milt.

§6

Ghy verciert hem, dat hy hier naer,
Eenen spieghel sal wesen
Vwer goetheit ghepresen

*

Ghy hebt hem verheughet voorwaer,
End sijn herte verlicht,
Doer v' lieflick ghesicht.

§7

Op dat die Koningh sij bevrydt,
In sijn leedt end benauwen,
Op Godt staet sijn vertrauwen.
Van Godt wachtt hy hulp' in den strydt,
Doer welcken hy eenpaer,
Vast blyft sonder gheuaer.
***

§8

V' handt is sterck ghenoegh om slaen,
Iae om neder te vellen.
Die hen teghen v stellen.
Sy werden oock te niet ghedaen,
Die uwen prys end eer,
Hebben verachtet Heer.

§9

V' gramschap hen verslinden sal,
Als eenen heeten ouen,
Onder vol vyers end bouen.
Sy werden oock verdoruen al,
Van v daer men op siet,
Werden sy bracht tot niet.

§10

Wtgheroeyt werden sy met een,
Van der ęerden met machte,
Sy end al haer gheslachte.

*

Daer en werdt gedachtenis gheen,
Noch gewagh vroegh of spaedt,
Van haeren stamme quaedt.

§11

Om dat se hebben onderstaen,
Den Koningh te beschaeden,
Met allerley boosdaeden.
Teghen v sy met list raedslaen,
Maer daer werdt doer haer kracht
Niet besonders volbracht.

§12

Als waer't dat die boos' opgericht,
Te saem teghen v quaemen,
Ghy soudt se haest beschaemen.
    Ghy sult se schieten in't aensicht,
Daer op hebt ghy ghemickt,
End' uwen bogh' gheschickt.

§13

Daer om maeckt v doch op O Heer,
Wilt met ernst nu bewysen,
V kracht niet om volprysen.
Op dat wy altyt t'uwer eer,
Prysen ons leuen langh,
Vwe macht met lofsangh'.

Psalm XXII.

Dit is een Prophetie van IESV Christo, daer in dat Dauid eerst beschrijft, die groote ver-

*

nederinge Christi: Daer nae sijn verhooginge ende sijn Koninghryck, D'welcke hem tot den eynde der węerelt wtbreyden, ende oock eewelick bestaen ende blyuen sal.

§1

WAER om verlaet ghy my myn God myn Heer?
Verr' is v hulp', doch ben ick benauwt seer,
Verr' hebt ghy myn klachten versteken,
Die my wtbreken.
Des daeghs aenroep' ick v wt s'herte*n* gronde,
Nochtans antwoort ghy my tot geener stonde,
Ende des nachts laet ick niet

*

af van klaeghen,
Seer verslaeghen.

§2

Doch Heer ghy sijt die heyligh' euen wel,
Die daer woent onder v volck Israel,
Daer ghy wilt dat hem steedts vermeere,
V' prijs end eere.
Ons Vaders hebben op v vast gebauwet,
Iae op v alleyn hebben se vertrauwet,
Die haer banden geweldigh hebt ontbonden,
T'allen stonden.

§3

Biddende waeren sy van druck bevrijdt,
Sy hoepten op v goetheit t'aller tijdt,
End ghy beweest hen vroegh end staede,
  Vwe ghenaede.
  Maer ick ben een worm, end gheen mensch' in krachten,
Een yders spot, want se my al verachten,
My tot een spreeckwoort sy te maeken plegen,
  Aller weghen.
***

§4

Een yder siet hoe dat ghy my Heer slaet,
Hy bespott my, end belacht my met smaet,
Verachtende steken se den mondt op,
End schudden den kop.

*

Dan sprekense, Hy staet tot allen tyden,
Gantsch op synen Godt, dien hy bidt in't lyden,
Dat hy hem help', ist dat hy hem beminnet,
End versinnet.

§5

Doch hebt ghy my wt myns moeders lichaem
Ghebracht, end hulpe bewesen bequaem,
Van myns moeders borst ghy my steets bystaet,
  Godt myn toeuerlaet.
  Iae dat meer is, so haest ick was geboren,
Hebt ghy my ontfangen ende verkoren,
Ende ghetoont dat ghy myn Godt wilt wesen,
  Hoogh gepresen.

§6

Daerom van my so verr' doch niet en wyckt,
Den moet ontualt my, end t'hert' my beswyckt,
End daer is niemant, die my geeft die handt
Hulpe noch bystandt.
Veel stercke stieren my als nu omringen,
Die Ossen vet wt Basan my bespringen,
Om my te verstricken sy vlijt anwenden,
My te schenden.

§7

Se syn als een Leeuw die verscheurt seer strangh,
Die loert om te roouen een schaepken kranck,
Sy ontdoen haer kelen wijdt en breedt,
Schricklick end wreedt.

*

End'als water vloeyen wegh myne krachte*n*,
Myn leuen is ontstelt, end doer myn klachten
Smelt myn hert' als was, Ooc v*er*gaet myn leuen,
Met swaer beuen.
PAVSE.

§8

Als een potscherf is v*er*drooght al myn macht,
Aen t'ghehemelte kleeft myn tongh' v*er*smacht,
Ghy hebt my gemaeckt vol onwęerden,
Als t'slyck der eerden.
Want honden omringen my end' genaeken,
Die boosdoenders hen teghen my opmaeken,
Om myn handen end voeten te doersteken,
Iae tebreken.

§9

Myn beene*n* kan ick tellen groot end kleyn,
D'welck siende die boose menschen onreyn,
Syn verblijdt end bespotten (Heere)
My also seere.
Myn kleedt is van nu stuckwys wt gegeuen,
Mynen rock is oock gestelt daer beneuen,
Op dat se t'lot daerouer werpen prachtigh,
T'saem eendrachtigh.

§10

Dies wilt Heer van my nu niet verre gaen,
Maer goedighlick wilt my O Godt bystaen,
Haest v, ghy sijt end anders gheene,
Myn kracht alleene.

*

Verlost myn siel van t'swęert myner vianden,
Die my soocken te kryghen in den handen,
End my gheerne wreedlick hadden verslonden,
Ghelyck honden.

§11

Helpt doch wt de mule der Leeuwen fel,
Myn siel beangst, ende versterckt die wel
Teghen d'eenhoornen, die hen stellen
Om my te quellen.
***
So sal ick mynen broederen verkonden
Vwen Naem, End sal daer toe ooc vermonden
In't openbaer midden in uwer Kercken,
Vwe wercken.

§12

Ick sal seggen: Ghy al die den Heere vreest,
Belijdt hem, end ghy kindren Iacobs meest,
Prijst sijn goedtheit, hem ende niemant el,
Vreese Israel.
Want hy heeft sijn aensicht niet wille*n* wende*n*,
Van t'gebedt des menschens in sijn elenden,
Maer wil sijn stem hem laeten komen vooren,
Tot sijn ooren.

§13

So sal uwen lof doer my sijn verhaelt,
In v' Ghemeynte sal wesen betaelt,
Myn beloeft' onder t'volck ootmoedigh,
Dat v vreest goedigh.

*

Daer sullen die arme versaedight wesen,
Van dien die v soecken werdt ghy ghepresen,
Ghy vrome sult eewigh (sijnde verheuen)
In vreughd leuen.

§14

Dit bedenckende sullen sijn bekeert
Die volcken, End van hen werdt ghy gheeert,
Ende gedient met knyen gebogen,
Voor uwen ooghen.
Want se sullen weten dat v dat rycke
Alleyn behoort, Want ghy hebt gheen gelycke,
End dat ghy ouer die volcken met eere
Sijt een Heere.

§15

Se sullen Heer, v eer' aendoen seer groot,
Die versaedt sijn, Oock die des honghers noot
Lijden, die sullen v Heer prysen,
End eer' bewysen.
Daer sal hem haer saedt gantschelick begeue*n*,
Tot uwen dienst, se sullen Heer verheuen,
Van kindts kindren altyt wesen gedachtigh,
Vws Naems krachtigh.

§16

Wt hen dal altyt jemandt komen voort,
Om de naekommers te leeren v Woort,
End die goedicheit hoogh' gepresen,
Van v bewesen.

*

Psalm XXIII.

Dauid singht van sijnen voorspoedt, ende versekert hem seluen, met een seer sterck ghelooue, dat Godt (van den welcken hy dien voorspoedt heeft) hem den seluen gestaedelick sal laeten byblyuen.

§1

MYN Godt voedt my als myn hęerder ghepresen,
Dies sal ick geenes dinghs behoeflick wesen.
In t'groene gras seer lieflick hy my weydet,
End' aen dat soet' water hy my geleydet,
Hy verquickt myn siel die seer is ver-

*

sleghen,
Om sijns naems wil, leydt hy my in sijn weghen.

§2

Als waert schoon dat ick in't dal des doods ghinge,
Ende dat my des doods schaduw' omuinghe,
Ick vreese niet, ghy sijt by my ghestaedigh,
End ghy troost my met uwen staf ghenaedigh,
Ghy maeckt ryck met goeden seer veelerhande*n*,
Myn taefel voor d'oogen myner vianden.

§3

Ghy salft myn hooft, met rieckend' oly' goedigh,
End schenckt my den beker vol ouervloedigh,
Ghy sult doen dat uwe gunst o Heer krachtigh,
Myn leuen langh, by my steeds blijft eendrachtigh
So dat ick hop' eewighlick vast te wonen,
In Godes huys d'welck niet is om verschonen.

Psalm XXIIII.

Dauid heeft desen Psalm ghemaeckt, op dat hy

*

ghesongen mochte werden, als die Arcke des verbo*n*dts in den tempel (dien Salomon maeken soude) gevoert en*de* gestelt soude werden.

§1

DIE eerd' is onses Gods voorwaer,
End wat sy begrijpt verr' end naer,
Met den menschen daer in wonachtigh.
Hy heeft die op't męer vast gegrondt,
Hy verryckt die alsins in't rond',
Met veel schoone riuiere*n* krachtigh.

§2

Synen bergh is een heyligh oort,
Wie sal daer op komen nu voort,
Wie sal daer wonen ende blyuen?
Die sijn hert' end' handen heeft reyn,

*

Die de leughens haett groot end kleyn,
Noch gheen meyneedt en soeckt te drijuen.

§3

Die mensche sal seghen ontfaen,
Godt sal hem oock wel gaede slaen,
End doer sijn goedicheit bevryden,
  Sulck is t'gheslachte t'aller tijdt,
Dat Godt soeckt met herten verblijdt,
O Godt Iacobs aen allen zyden.

§4

Verhooght v groote poorten nu,
Eewighe deuren verheft v,
Dat ingae de Koningh vol eeren,
Wie is die Koningh so geacht?
T'is Godt d'ouerwinner met kracht,
Wiens macht niet en is om vermeeren.

§5

Verhooght v groote poorten nu,
Eewighe deuren verheft v,
Dat ingae de Koningh vol eeren,
  Wie is die Koningh so geacht?
T'is Godt der hęerkrachten vol macht,
Die groot is, jae een Heer der Heeren.

Psalm XXV.

Dauid benauwt sijnde doer dat last sijner sonden, ende doer die boosheidt sijner vianden, Biddet Godt voor hem seluen, ende ooc voor die gantsche Gemeynte.

*

§1

MYN hert heff' ick tot v Heere,
Myn hop' alleyn op v staet
Behoedt my doch voor oneere,
Die my wenscht myn viandt quaedt,
Se werden HEER, soo't betaemt,
Niet schaemroot die op v bauwe*n*,
Maer se sulle*n* sijn beschaemt,
Die de vrome hier benauwen.

§2

Heer wyst my doch uwe weghen,
Die ghy wilt dat ick sal gaen,
Tot den seluen maeckt ghenegen

*

My, end doet my die verstaen.
Leert end stiert my nae v Woort,
In uwe waerheit gepresen,
Ghy sijt myn help, dies nu voort
Wacht ick op v, in dit wesen.

§3

Gedenckt Heer aen v goetheden,
Stelt v voor ooghen voort aen,
V' groote barmherticheden,
Die ghy voormaels hebt gedaen.
Doch vergeett die sonden swaer,
Myner jongheit seer lichtuęrdigh
Gedenckt myns goedtlick eenpaer,
Tot myn helpe sijt volvęrdigh.

§4

Godt is waerachtigh end goedigh,
Hy is't end blyft sulcks altyt,
Ten weghe bringht hy sachtmoedigh,
Den sondaer veruallen wijdt.
Den ootmoedigen leert hy,
Syn godtsaelige voetpaeden,
Hy toont oock sijn weghen vry,
Den armen menschen belaeden.
***

§5

Goetheit end waerheit verheuen,
Syn des Heeren weghen al,
Voor hem die daer nae sijn leuen,

*

End sijn ghanghen rechten sal.
O Heer doer uwen Naem klaer,
Wilt my goedighlick myn sonden
Vergeuen, Want seere swaer
Ende groot sijn se beuonden.

§6

Wie is hy die altyt spoedigh,
Onsen Godt vreest bouen al,
Die werdt gheleert ouervloedigh,
Van den wegh die hy gaen sal.
Die sal besitten sijn goedt,
Met stilheit ende met vrede,
Sijn saedt sal in ouervloet,
Het landt oock besitten mede.

§7

Die verborgenheit des Heeren,
Is den mensch' geopenbaert,
Die Godt vreest end houdt in eeren,
End sijn verbondt wel bewaert.
Myn hert' ende myn gemoedt,
Op den Heer hen alleyn setten,
Want hy maeckt vry mynen voet,
Wt al der Godtloosen netten.

§8

Siet my aen met goeder herten,
Hebt doch metlyden met my.
Want eensaem ende vol smerten,
Ben ick Heer end gantsch onvry.

*

Ick werde seere benauwt,
Daeghlicks werdt grooter myn lyden,
Helpt my Heer die v vertrauwt,
Wt den noot in desen tyden.

§9

Myn jammer wilt doch aenmercken,
Mynen angst end noot aensiet.
Myn sonden end boose wercken,
Vergheeft my goedlick om niet.
  Siet hoe die vianden myn,
Moedtwillighlick bouen maeten,
Die groot van ghetalle sijn,
My seer viandelick haeten.

§10

Voor haer list myn siel bewaeren,
Verlost my dat ick met smaet,
End met schand' niet sij beswaeret,
Want ghy sijt myn toeuerlaet.
Slecht recht ben ick my behoedt,
Want ick sal Heer v verwachten,
Israel wt teghenspoedt,
Verlost oock doer uwe krachten.

Psalm XXVI.

Dauid betuyght van sijn goede co*n*scientie tegen sijn viande*n*, hy ouergeeft hem gantsch tot den dienste Gods, den welcke*n* hy bidt, dat hy hem

*

bewaeren wille, voorsiende die groote straffe, die Godt doen sal ouer den godtloosen.

Dese Psalm is seer bequaeme voor hem die onder de afgoden dienaers benauwt sijn.

§1

BEWAERT o Heer myn recht,
Want voorwaer uwe kneckt,
Wa*n*delt in onschuld nu voort aen,
Op v staet myn betrauwen,
In al myn swaer benauwen,
Daer om en sal ick niet vergaen.

§2

Heer doersoeckt myn gemoedt,
Proeft my in teghenspoedt,
Aen den proefsteen in myn elendt.
  Myn hert' end oock myn nieren,
Proeft doch Heer met den vieren,
Op dat ick recht werde bekent.

*

§3

Want Heer die ooghen myn,
Vastlick gheslaegen sijn,
Op uwe ghenaed' end goetheit.
  End ick leyde myn leuen,
Nae den reghel voorschreuen,
Ick wandel in uwe waerheit.

§4

Der leughenspreekers boos,
Versaemelingh' seer loos,
Ick altydt O Heer haeten sal.
Met schalcke menschen listigh,
Die valsch sijn ende twistigh,
Hebb' ick niet ghemeyns oueral.

§5

Heer, der godtloosen kerck,
Haer ęrghheit end haer werck,
Haet ick altyt wt s'herten grondt.
By den schalcken end boosen,
Noch oock by den godtloosen,
En sitt' ick Heer tot gheener stond.
***

§6

Ick wassch' myn handen reyn,
Met ontschult in't ghemeyn,
Ick gheue my tot t goed eenpaer.
End Godt tot v' offranden,
Schoon end seer veeler handen,
Die men doet op uwen autaer.

*

§7

Op dat ick daer v' eer',
End heerlickheit (O Heer)
Singen magh ouerluydt end klaer.
End' uwe wonderwercken,
Seer groot, so men kan mercken,
Magh verkonden in't openbaer.

§8

Ick heb Heere bemindt,
End hertelick versint,
V schoon huys daer ghy wonen wilt.
Die plaets daer men verkondet,
End oock altydt vermondet,
Vwen lof end prys Heere milt.

§9

Laett my niet sijn ghetelt,
Geplaeght noch oock gequelt,
Met den boosdaders obstinaet,
  Neemt doch niet wegh myn leuen,
Met dien die hen begheuen,
Tot bloedtstorten wt nijdt end haet.

§10

Die verraders vol nijdt,
Wt listen, haet end spijt,
Verklaeghen my met onrecht groot.
  Sy loopen ende slaeuen,
Om gheschencken end gaeuen,
Die hen haest bringen tot der doodt.

§11

Maer ick wil Heere gaen.
Vromelick end bestaen,

*

In eenvoudt, met een oprecht hert'.
Weest my doch nu genaedigh,
O myn Godt seer weldaedigh,
Verlost my wt angst ende smert.

§12

Ick sie Heer dat ghy my
Hebt opgerecht, end vry
Gestelt, op uwen wegh eerbaer.
  Dies wil ick v Heer prysen,
Singen end eer bewysen,
In't midden uwes volcks eenpaer.

Psalm XXVII.

Dauid verlost sijnde wt groote geuaerlickheit, is v*er*sekert van Gods goedheit: Den welcken hy biddet hem verklaerende sijnen grooten noot, en*de* is versekert dat hy verhoort werdt.

Dese Psalm is seer bequaeme, hen die Godt wt den handen der tyrannen verlost, en*de* tot sijner Ghemeynten gebracht heeft.

§1

GODT is myn licht t'welck my leydt in sijn wegen,
End myn heyl, Voor wien sal ick sijn be-

*

vreest?
Hy is myns leuenskracht tot my gheneghen,
Voor wien sal ick schricken in dit tempeest?
Als my die boose deden ouerloop,
Ende sochten my te verslinden gaer,
Ick sach dan myn vianden in geuaer,
Struyckelen end vallen al ouerhoop.

§2

Als waert dat my veel hęerkrackten omvinghen,
So sal doch (Heere) myn hert' hem vręesen niet.

*

Komme die wil, om my nu te bespringen,
Ick stae vast op Godt in al myn verdriet.
Een dingh heb ick beghęrt, end tot den endt,
Sal ick't oock beghęeren (Heer) met ootmoet,
Dat ick in v huys daer ghy sijt bekent,
Myn leuen langh blyue tot myn behoedt.

§3

Op dat ick daer magh mercken end' aenschauwen,
(Heere) uwes huys seer schoone heerlickheit.
End den tempel vry sijnde van benauwen,
Wel magh alsins doorsien met vroylickheit.
Want als ick sal wesen beswaert met noot,
Ick sal daer verborgen sijn t'aller tydt,
End in een heymelick oort sijn bevrydt,
End daernae verhooght sijn in eeren groot.
***

§4

Godt doet my gaen met den hoofd' opgeheuen,
Vrymoedigh onder myn vianden al,
Dies wil ick hem lof prys end eere gheuen,
Met sangh' in sijn huys ick hem louen sal.
Als ick v Heer bidde, my doch verhoort,
Wilt myn beghęert' genaedelick verstaen,
In den noot wilt myn klachten nemen aen,
End sijt my ontfermhertigh nae v Woort.

*

§5

Myn hert' heeft Heer gevoelt in alle hoecken,
V Woort, d'welck my inwendigh aldus leert:
Benęerstight v om myn aenschijn te soecken.
Ghy siet dat ick't gesocht hebb' end gheeert.
Keert doch van my niet Heer v aenschyn reyn,
In uwen toorn verstoott niet uwen knecht,
Ghy sijt Heer myn helper trauw' end' oprecht,
Verlaet my niet Godt myn Heylandt alleyn.

§6

Vader end Moeder hebben my verlaeten,
Maer Godt bewaert my als een kindt seer teer,
Ick ben seer benauwt doer hen die my haeten,
Dies leert my ingaen den rechten wegh Heer,
Al myn vianden soecken myn verdriet,
Valsche tuyghen staen op, der welcker mondt,
Niet dan onrecht en spreeckt tot aller stondt,
Dies en gheeft my in haeren handen niet.

§7

Hadt ghy my dien troost niet laeten verweruen,
Dat ick noch in dit leuen soud' ontfaen,
T'gebruyck uwer goederen voor myn steruen,
Ick waer' onder den last des drucks vergaen.
Daer om langhmoedighlick den Heer verwacht,
Sijt altijt wel getroost end' onuertzaeght,

*

Godt sal endtlick helpen v die nu klaeght,
Verbeydt de*n* Heer', op sijn toekomst' hebt acht.

Psalm XXVIII.

De Prophete seer benauwt sijnde, doer dien dat hy Godt van den Godloosen sach onteeren, Beghęert van hen ontslaegen te wesen, Ende hy roept Godt aen teghen den seluen. Daernae versekert hy hem seluen, dat hem Godt verhoort, den welcken hy alle die gheloouigen hertelicken beueelt.

§1

O HEER ghy sijt myn sterckte machtigh,
Tot v is't dat ick bidde klachtigh,
Swyght niet stil, O myn Godt ghepresen,
Of anders so moet ik nu wesen,
Eenen men-

*

sche gantschlick ghelyck,
Die men begraeft in dat eerdrijck.

§2

Wilt Heer verhooren al myn klaegen,
Als ick schreye sijnde verslaegen,
In v heyligh huys vol met eere,
Laet my met hen niet een sijn Heere,
Die nergent in blijdschap ontfaen,
Dan in dat quaedt dat se begaen.

§3

Se spreken van vred' aller weghen,
Doch haer hert' is tot quaedt geneghen.
Wilt hen nae haer verdiensten gheuen,
End nae haer meyningen daer neuen.
Maeckt dat se ouerkommen snel,
Den loon haerer boosdaeden fel.

§4

Om dat haer herten niet bemercken,
Vwe heerlicke wonderwercken,
End die kennisse gantsch niet achten,
Vwer daeden (Heer) vol van krachten,
Se werden verworpen voort aen,

*

Sonder naemals meer op te staen.

§5

Geloeft sy Godt die myn gebeden,
Verhoort heeft nae syne goetheden,
Godt is myn schildt, end borcht krachtigh,
Van hem kompt myn hulpe waerachtigh.
Dies moet myn hert' wesen verblijdt,
End myn mondt hem singen altijdt.

§6

Hy geeft myn volck kracht om te strijden,
Synen Koningh hy t'allen tijden
Bewaert: Dies laet t'volck uwer eruen,
Vwen seghen O Heer verweruen,
Wilt dat bringen ter heerlickheit,
End voeden in der eewicheit.

Psalm XXIX.

Dauid beschryft met desen heerlicken Psalm, die Maiesteit Godts, welcke met donderslaegen ende blixem, alle creaturen verbaest maeckt, Hoe wel dat hy middeler tijt den sijnen lieflick ende vriendelick is.

Dese Psalm is bequaem, om Godt in't onweder ende als't dondert te louen, in de plaetse van het luyden der Clocken.

*

§1

GHY Princen end ghy Heeren,
Begaeft met grooter eeren,
Schryft Godt toe alle t'saemen,
Syn kracht end lof bequaeme.
Wilt hem sulcken prys bewysen,
Als sijn macht niet om vol prysen,
Toestaet, end' in sijn woningh' goet,
Buyghet he*m* die knye*n* met ootmoet.

§2

Godts stem werdt gehoort krachtigh,
Op die wateren machtigh,
In s'hemels wolcken seer klaer,

*

Werdt oock Godts kracht openbaer.
Sijn stemme niet om verstercken,
Ghetuyght van sijn groote wercken,
Sijn stemm' is vol t'allen stonden,
Van heerlicke kracht beuonden.

§3

Godts stem slaet met onweder,
Die Cederboomen neder,
Op Liban den bergh gheplantt,
End' ander berghen in't landt.
Hy doet die springhen te deghen,
So die jonghe kaluers pleghen,
End' als die jongh' Eenhoornen doen,
Die opspringen in bosschen groen.

§4

Godts stem doersnijdt end scheydet,
T'vuer end sijn vlamm' wtbreydet,
Hy doet t'dal Cades beuen,
Met den daelen daer neuen.
Hy schrickt die hinden kleenmoedigh,
End doet se misuallen spoedigh,
Hy doet die bosschen groen end groot,
Doer sijn kracht werden dorr' end bloot.

§5

Maer jeghlick gaet bin desen,
In Godts tempel ghepresen,
End daer hy plach te beuen,
Hy loeft hem al sijn leuen.

*

Des waters dat men vreest seere,
Des Sendtvloedts is Godt een Heere,
Ende sijn Koninghrycke voortaen,
Sal eewighlick vast blyuen staen.

§6

Daer om sal die Heer wesen,
Sijns volcks kracht wtgelesen,
Vred' end goedt sal hen gheuen,
Onse Godt hoogh' verheuen.

Psalm XXX.

Dauid danckt God dat hy hem getrocken heeft wt den wegh des doodts, ende vermaent alle geloouigen, datse desgelycken doen, ende wt sijn exempel leeren verstaen, dat Godts barmhertiheidt teghen sijn kinderen, sijne straffheit verre te bouen gaet. Daernae keert hy hem tot het gebedt, ende beloeft dat hy Godts prys ende lof eewighlick singen sal.

Dese Psalm is bequaem, om Godt te louen den ghenen die wt dat verborghen verlost sijn.

§1

NAE dat ghy Heer my hebt bevrijdt,
End

*

dat ghy oock nemmermeer lijdt,
Dat myn vianden hebben vry,
Oorsaeck om te spotten met my.
Den prys die ghy hierom sijt węrdigh,
Te singen wil ick sijn volvęrdigh.

§2

Als ick v heb' gheroepen aen,
Gesondtheit heb' ick Heer ontfaen.
Ick was ter hellen ghedaelt schier,
Als ghy my wt trockt goedertier.
T'leuen hebt ghy my willen spaeren,
Daer ick in t graf was afgheuaeren.

§3

Ghy al die sijn goedtheit bekent,
Verbreydt sijn eer, maeckt sonder eyndt
Heerlick sijnen naem, nae sijn Woort.
Godt is nemmermeer so verstoert,

*

Of sijnen toorn, die elck doet schricken,
En vergaet gantsch seer haestelicken.

§4

Maer sijne ghenaed' end goedicheit,
Doer ons gantsch leuen hy wtspreydt.
Daerom het oock dickwils gheschiet,
Dat wy t'sauonds hebben verdriet,
Maer als den dagh is opghestanden,
Komt ons oorsaeck' van vrueghd voor handen.
***

§5

Als't my al nae mynen lust ghingh',
By my te spreeken ick aenuingh':
Ick ben nu seker wel versorght,
Want v goedtheit was mynen borcht.
V kracht onderhielt my Heer goedigh,
Ghy ghaeft my alles ouervloedigh.

§6

Maer als ghy hebt v aensicht haest,
Afghewendt, myn hert wiert verbaest:
Dan riep ick tot den Heere goet,
End sprack tot hem in groot ootmoet:
Heer, wat nut sult ghy doch ontfangen,
Als myn leuen sal sijn vergangen?

§7

Als ick tot stof ben gemaeckt Heer,
Sal ick dan voorderen v' eer?
Of verbreeden v waerheit klaer?
Verhoort my doch in dit geuaer,

*

Wilt my nae v' goetheit aenmercken,
Sijt myn bewaerder, wilt my stercken.

§8

Ghy hebt myn benaudtheit verkeert
In vrueghd, end hebt den sack gheweert
Des drucks, end my met vrueghd bekleydt.
Dies sal met lofsangh sijn verbreydt,
Doer my uwen lof end' v' krachten,
Die bestaen in allen gheslachten.

Psalm XXXI.

Dauid omringht sijnde van Saul in de woestyne Maon, also 1.Sam. 23. staet, Beschrijft seer klaerlick dat lyden der gheloouigen, die (als in een beroerde Zee) gedreuen sijn. Daerom maeckt hy in't beginsel een groot geklaegh, daermede te kennen gheuende den wtersten noot, in den welcken hy was. Daernae roept hy tegen sijn vianden, Eyndelick hy versekert hem gheheelick op Godts goetheit, en*de* vermaent de geloouigen dat se hem naevolge*n*.

Dese Psalm is seer troostelick in een groote benaudtheit.

§1

ICK stell' op v vast myn vertrauwen,
En

*

laet my nemmermeer,
Tot schanden kommen Heer.
Verlost my doch wt dit benauwen,
Nae v' gherechticheden,
Bekent in alle steden.

§2

Neyght v tot my die nu ben klachtigh,
End om my by te staen,
Wilt v haesten voort aen.
Weest my Heer een steenrotse krachtigh,
Wilt myn siel in dit lyden,
Als in een borcht bevryden.

§3

Ghy sijt myn borcht sonder vertzaegen,
Dies om uwes Naems wil,
Voert my wt dit gheschil.
End wt den stricken voorgheslaegen,

*

Treckt my O Godt almachtigh,
Ghy sijt myn kracht waerachtigh.

§4

Den geest geef ick in uwen handen,
Want ghy hebt my bevrydt,
Godt die so getrauw' sijt.
Op v' heb' ick alleyn gestanden,
Ick haete dat bedriegen,
Ydelheit end dat lieghen.
***

§5

Ick sal eens met vrueghd my verblyden,
End singhen ouerbreydt,
Heer van uwe goetheit.
Als ghy my, die ben in't lyden,
End' in een groot beswaeren.
Sult aensien end bewaeren.

§6

Ghy geeft my niet in der vianden
Gewelt, want sy sijn wreet,
Sonder eenigh bescheet,
  Maer ghy geeft my Heer in dees landen
Ruymte die my verquicket,
Dat ick niet sij verstricket.

§7

Laet my sterckte van v verweruen,
Want ouervallen gaer,
Ben ick met angst end vaer.
Men siet myn ghedaente versteruen,

*

Myn buyck is ingheuallen,
T'leuen smeltt my met allen.

§8

Doer benaudtheit vergaet myn leuen,
Ick heb met suchten swaer,
Versleten menigh jaer.
Doer smaet van myn haeters bedreuen,
Vergaet myn kracht met eenen,
Iae verdwynen myn beenen.

PAVSE.

§9

By hen die my om niet verachten,
Sijn myn naebueren vry,
Die hen schaemen van my.
Myn vrienden die my t'eeren plachten,
Vlieden end my verlaeten,
Se schuwen my op straeten.

§10

Se hebben my gheheel vergeten,
Als waer ick doodt verrott,
Iae een ghebroken pot.
  Se smaeden daerse sijn gheseten,
So dat aen alle zijden
Alle menschen my myden.

§11

T'saemen sy nęerstelick raedplegen,
Hoe dat se kleyn end groot,
My eens brengen ter doot.
Doch hop ick op v aller weghen,

*

Dies spreeckt myn hert' aendachtigh,
Ghy sijt myn Godt almachtigh.

§12

In v' hand staet myn leuen teere,
Van myn vianden quaet,
Verlost my met der daet,
  Bevrijdt my van hen die my seere
Veruolghen end belaeden,
Iae soecken te verraeden.

§13

Laet ouer my v aenschijn lichten,
Dat my v goedicheit,
Bewaer voor teghenheit.
Wilt my van mynen wegh berichten,
Behoedt my voor oneere,
Dat bidd' ick v O Heere.
***

§14

Beschaemt end stom moeten sy wesen,
Die lueghensprekers al,
Met haer nijdigh gheschal.
Die teghen den vromen gepresen,
Sijn stout fier end hooghmoedigh,
In't spotten ouervloedigh.

§15

Hoe groot is't dat ghy hem wilt gheuen,
Die v met hert' end geest,
O Heer ten rechten vreest.
Heerlick is't end hooghe verheuen,

*

Dat ghy hem gheeft genaedigh,
Die op v hoept gestaedigh.

§16

By v in uwe woninghe schoon,
Verberght ghy dien man goedt,
Voor der boosen hooghmoedt.
Ghy bewaert oock sijnen persoone,
Vry end gantsch onbelaeden,
Voor den tonghen die schaeden.

§17

Ick wil v prysen onuerdroten,
Om dat ghy Heer altydt,
My goet end vriendlick sijt.
End my in een stadt vast besloten,
Bewaert hebt (soo't magh blycken)
End beschermt desgelycken.

§18

So langh' ick was in myn vertzaegen,
Sprack ick: Ghy hebt my gaer,
Nu verstooten voorwaer.
Doch ghy hebt Heer verhoort myn klaegen,
Als ick in tegenheden,
Geschreyt hebb' end gebeden.

§19

Hebt Godt lief ghy sijn wtuerkoren,
Die de vrome behoedt,
End die wreede verdoet.
Sijt kloeck, geeft den moet niet verloren,
Want Godt wilt die aenschauwen,

*

Die op hem staen end bawen.

Psalm XXXII.

Dauid gestraft sijnde met kranckheit van wege*n* sijner sonden, bekent dat se ghelucksaeligh sijn, die doer haer eyghen schuldt in sulcken noot niet en kommen: Hy bekent sijn misdaet, de welcke hem Godt vergeeft: Hy vermaent de boose tot een godtsaeligh leuen, ende de vrome tot blijdschap.

§1

WEL hem, dien sijn misdaedt die hy bedreuen
Heeft, van Godt wt ghenaeden werdt vergheuen,
Ouer wien Godt sijn barmherticheit streckt,
Daer doer hy sijn boos-

*

heden gantsch bedeckt.
Hoe gelucksaeligh is die mensch' beuonden,
Dien Godt niet toe en rekent sijne sonden,
In wiens geest niet woent eenige schalckheit,
Noch gheen bedrogh ofte gheueynsdicheit.

§2

In myn elendt, t'sy dat ick heb gesweghen,
Ofte gheweent, So ick doe allerweghen,
Schreyende tot v altyt dagh ende nacht,
So sijn doch myn gebeenten gantsch versmacht.
Ick heb' uwe hand gevoelt Heer almachtigh,
Seer straf om myner sonden will voordachtigh,
So dat myn sap geweest is (doer myn leed)

*

Gantsch gelyck der drooghten des somers heet.

§3

Maer myn sonden heb' ick v bekent Heere,
End niet bedeckt, Dies sprack ick benaut seere:
Ick wil den Heer belyden myn misdaet,
End ghy verghaeft my all myn sonden quaet.
Hierom sullen v tot bequaemen tyden,
All' heylighen bidden in cruys end lyden,
So dat hen der benaudtheit watervloedt,
Niet schaeden sal doer v' ghenaede goedt.
***

§4

Ghy sijt myn borght, die my altydt bewaeret,
End my behoedt, dat my gheen angst beswaeret.
Als ghy my verlost end bewaert altydt,
Ghy gheeft my oorsaeck' van singhen verblijdt.
Komt al tot my, ick wil v onderwysen,
Den wegh dien ghy ghaen moett, niet om volprysen,
End met myn ooghen sal ick met bescheyd,
V recht wysen end geuen dat gheleyd.

§5

Wilt den mulen noch den pęerde*n* tot desen,
Die niet v*er*staen, doch ga*n*tsch niet gelyck wesen:
Dien ghy een ghebit legget in den mondt,
Als sy moetwilligh sijn t'eenigher stondt.
Die godloose werdt getemt doer veel plaege*n*,
Doer teghenheit end oock seer swaere slaegen,

*

Maer die vertrauwt op Godts genaede bloot,
Sal omuangen sijn met sijn goetheit groot.

§6

Ghy oprechte wilt v in Godt verblyden,
Syn goedicheit wilt al t'samen belyden.
Ghy vrome weest vroylick ende verhueght,
Roe*m*t onsen god op t'hooghste dat ghy mueght.

Psalm XXXIII.

Dit is een schoon lofsangh, daermede dat Dauid in't beginsel alle menschen verweckt, om Godt almachtigh te louen: Daernae verklaert hy, hoe dat het al vol sy van Godes goetheit. Hy vertelt sijn wonderen, ende vermaent de Princen, dat se op haer sterckheit niet en vertrauwen. Want Godt helpt die, die hem vreesen. Eyndelick beghęert hy die goedtheidt Godes.

§1

WEEST nu verhueght al ghy oprechten,
In Godt den Heer' v al verblydt.
Dat lof in

*

den mond sijner knechte*n*,
Is heerlick end schoon t'aller tyt,
Met harpen vol snaeren,
Wilt nu openbaeren,
Sijnen prys end eer',
Dat Psalters end kelen,
Nu singhen end spelen,
Onsen Godt end Heer'.

§2

Singht den Heeren sijnde met vrueghden,
Nieuw' lofsangen lieflick en soet.
Op den Psalter sijn lof, sijn deughden,
Spelet, end maeckt ghenoechte goet.
Want t'beuel des Heeren,
Dat hy ons wil leeren,
Is recht end' eerbaer.

*

Sijn woorden end wercken,
Sijn so men kan mercken,
Seker end gantsch waer.

§3

Hy bemindt seer tot allen tyden,
Dat recht end die gherechticheit.
D' ęerd' is oock vol aen alle zyden,
Van sijn groote barmherticheit.
Godt doer t'woort ghepresen,
Schiep, also wy lesen,
Dat hemelsche pleyn.
Doer sijnen geest krachtigh,
Maeckte hy waerachtigh,
S'hemels krachten reyn.
***

§4

Godt vergaederd' in't Męer te saemen,
Als in een vat dat water al,
Hy bewaerde dat seer bequaeme
In't afgrondische diepe dal.
Dies moet nu elck vruchten,
Godt vreesen end duchten,
Die't al maeckt wt niet.
Dat een jeghelicke,
Godt in krachten rycke,
Vrees' als hy dit siet.

§5

Want al wat de Heer' heeft gesproken,

*

Is haestelick gheweest ghedaen.
Sijn ghebodt heeft niemant gebroken,
Maer t'is geschiet van stonden aen.
Der heyden raetslaeghen,
Die hem niet behaeghen,
Hy seer haest verstoort.
Der volcken ghedachten,
End oock al haer krachten,
Verwerpt hy nu voort.

§6

Maer die voorsichticheit des Heeren,
Doet sijn voornemen vast bestaen,
Dat hy eens besluyt t'sijner eeren
Sal sonder hinderingh' voortgaen.
Wel saeligh moet wesen,
T'volck dat Godt met desen,
Houdt voor sijnen Heer',
Wel saeligh al voren,
Sijnse die verkoren
Sijn, tot Godes eer.

PAVSE.

§7

Godt siet nederwaerts vroegh end spaede,
Wt den hemel in die węerelt groot,
Die menschen all' slaet hy wel gaede,
Se sijn al voor sijn ooghen bloot.
Godt wt sijnen throone,

*

Die vast' is end schoone,
Met vlijt' oock acht heeft,
Op den mensch' elendigh,
End wat hier behendigh,
Hem beweeght end leeft.

§8

Want God doer sijn kracht hoogh' v*er*heuen,
Maeckte des menschen hert' alleyn,
Dies weet hy allerbest daer neuen,
Dat sijn wercken gaer sijn onreyn.
Krijghsknechten met hoopen,
In stormen end loopen,
Konnen doer haer macht,
Koningen noch Helden,
Helpen in den velden,
Doer haer stercke kracht.

§9

Hy dwaelt seer die daer meynt te wesen,
Beschermt doer sijn pęerdt sterck end groot.
Doer sijn kracht werdt niemant genesen,
Noch geholpen wt strydt of noot.
Maer Godt wilt bewaeren,
Alle sijn dienaeren,
Die hem vruchten vroedt.
End die in't benauwen,
Op hem vast betrauwen,
End op sijn Woort goet.
***

*

§10

Hy sal wel bevryden haer leuen,
Als hen die doodt sal doen geweldt.
End sal hen oock haer spyse geuen,
Als se met honger sijn gequelt.
Dat ons hert' hem pryse,
End' eere bewyse,
Met hoop' onbesorght.
Op hem wy ons gronden,
Hy is t'allen stonden,
Onse schildt en borght.

§11

In hem sullen wy ons verheughen,
Van herten nae sijn Godtlick Woort.
Want wy op sijn kracht end vermueghen,
Alleyn staen, also dat behoort.
O myn Godt almachtigh,
Maeckt ons doch deelachtigh.
Vwer goedicheit.
Want wy op v rusten,
End hopen met lusten,
In der eewicheit.

Psalm XXXIIII.

Dauid ontkommen sijnde die handen van Achis so 1.Sam. 21. staet, maeckte desen Psalm, inhoudende so veel heerlicke spruecken, alsser verskens sijn: Om daermede te bewysen die

*

sorghe, die God ouer den sijnen draeght: Hy stelt oock hem seluen voor ooghen, als een exempel en*de* bewys van die groote goedicheit Godts.

Dese Psalm is seer troostelick allen godtsaelighen.

§1

ICK wil sijnde verblijdt,
Godt prysen ende maeke*n* groot,
Myn mond sal nu sijne*n* lof bloot,
Verko*n*den breed end wijd.
Ick heb geen ander vrueghd,
Da*n* dat gepresen sy de Heer,
Op dat sy die benaut sijn seer,
Daerdoer werde v*er*hueght.

*

§2

Pryst Godt met my ghemeen,
Ende maeckt seer groot sijnen Naem,
Elk van ons loue hem bequaem,
Wy die hier sijn by een.
  Myn Godt heeft my verhoort,
Als ick hem van herten riep aen,
Wt angst daermed' ick was beuaen,
Track hy my, nae sijn Woort.

§3

Die onsen Godt aensiet,
Die sal verlicht wesen seer klaer,
Hy sal oock nemmermeer voorwaer,
Beschaemt sijn in't verdriet.
D'aerme heeft in den noot
Geroepen end Godt heeft seer goet,
Hem verlost wt den teghenspoet,
Wt anghst end wt aenstoot.
***

§4

D'enghelen hebben vry,
Rondsom den vromen fyn ghemaeckt,
Haeren legher, ende ghewaeckt,
Op dat elck seker sij.
Proeft end smaeckt in't ghemeyn,
Hoe de Heer lieflick sij end soet,
Wel saeligh is hy wiens gemoet,
Vast staet op Godt alleyn.

*

§5

Vreest Godt met herten reyn,
Ghy al sijn heyligen met vliet,
Want die hem vreesen, dien sal niet
Ontbreken groot noch kleyn.
Die Leeuw' verhongert wreedt,
Vindt dickwils gheen aes waer hy gaet.
Maer doer Godts kracht wert hy versaedt,
Die hem bidt met bescheedt.

§6

Komt ghy Kinderen al,
End my wel nęerstelick toehoort,
Die vreese Godes wt sijn Woort,
Ick v wel leeren sal.
Wie is't van v al t'saem,
Die een goet langh leuen sien wil,
Oock in rusten te wesen stil,
End' in vrede bequaem?

§7

Vwe tonghe bewaert,
Dat se doch niet en spreeck' onrecht,
Dat ghy den mensche goet end slecht,
Met bedrogh niet beswaert.
    Vliedt t'quaede, t'goede doet,
Soeckt den vred' end dien oock naejaeght,
Want Godt soeckt die, ende hy vraeght
Nae hen, die steedts doen goet.

§8

Godt seer ernstlick aensiet,

*

Den schalcken ende oock haer boos werck:
Hy sal maeken doer sijn kracht sterck,
Haeren Naem gantsch tot niet.
Die vrom' in dit elendt,
Bidden Godt end werden verhoort,
Hy behoedts' oock altydt nu voort,
Tot haer hulp' hy hem wendt.

§9

By den herten benauwt,
Is Godt seer goedertier altydt,
Hy helpt wt lyden nood end strydt,
Die hy daer in aenschauwt.
Die vrom is van gemoedt,
Sal seer veel lyden oueral,
Maer Godt hem haest vry maeken sal,
Van cruys end tegenspoet.

§10

Onse Godt wel bewaert,
Sijn beenen, so dat daer niet een,
Van al, gebroken werdt ontween,
Noch eenichsins beswaert.
Maer de boose met kracht
Werdt verdoruen doer sijn misdaet,
End die den oprechten doet quaet,
Sal vergaen gantsch veracht.

§11

Godt sal steedts gaede slaen,
Die vrome die hem dienen bly,

*

Die op den Heer vertrauwen vry,
Blyuen eewighlick staen.

Psalm XXXV.

Dauid wetende dat sijn vianden, die hem met onrecht veruolghden, ende hem, jae ooc (in hem) Godt wederstonden, van Godt verworpen waeren, vervloeckt die, ende bidt Godt om van dien verlost te wesen, op dat Godt daer doer ghepresen werde.

Dese Psalm is vol des gheloofs, ende der liefden Godts: Maer men moet toe sien, dat men desen Psalm niet en misbruycke doer eyghen wraeckgiericheit

§1

TWISTT Heer met myn twisters vol pracht,
Myn bestryders bestrydt met kracht,
Grypt den schildt end waepen in handen,
Maeckt

*

v op tot mynen bystande.
Treckt dat swęerdt wt, Voor my nu gaet,
Hinderts' end' hen doch wederstaet,
Spreeckt tot myn siel, Ick ben't alleen,
Die v bewaert end anders gheen.

§2

Dat se schaemroodt sijn end verbaest,
Versloeghen end vol schanden haest,
Sy die altyt staen nae myn leuen,
End my benauwen daer beneuen.
Dat se werden ghelyck dat sandt,
Dat de windt snel drijft ouer t'landt,
Gods Enghel moetse jaeghen al,

*

End' haestelick bringen ten val.

§3

Haer wegh sij glat in't eerdsche dal,
Doer weghen duyster ende smal,
Moet se Godts enghel steeds naejaegen,
End sonder ophouden seer plaegen.
Om dats' hebben my seer gequelt,
End' heymelick netten gestelt,
Iae sonder oorsaeck' toegeleyt,
Om my te dooden met wreedtheit.

§4

Onuersiens sij de mensche quaet,
Oueruallen met schand' end smaet,
Sijn voeten in't strick moeten hangen,
Daermed' hy my meynde te vangen.
Doet hem doch in den kuyl vergaen,
Dien hy my te graeuen vanght aen,
Dan werdt myn siel in Godt verblijdt,
Diese bewaert heeft t'aller tijdt.
***

§5

Dan sullen myn beenen vroylick
Seggen: Heer wie is v gelyck,
Die den swacken (so elck kan mercken)
Bevrijdt van dat gewelt der stercken?
Den elenden ghy oock bewaert,
Dat hem die boose niet beswaert,
Valsch' ghetuygen seggen my aen,

*

Dat ick noyt en hebbe begaen.

§6

Voor goet hebben se quaet gedaen,
End nae myn leuen oock gestaen:
Maer sy met cruys sijnde geslaegen,
Ick heb' met vasten leedt gedraegen.
Voor hen hebb' ick wt s'herten grondt,
V Heer ghebeden t'elcker stondt,
Voor hen Heer sorghd' al myn gemoedt,
Als voor een vriendt end broeder goet.

§7

Ick was bedroeft ende vertzaeght,
Als die ouer sijn moeder klaeght:
Maer als se hoorden van myn lijden,
Se loughen te saem met verblijden.
Die ęrghste menschen die ick weet,
Sijn my teghen met listen wreet,
Sonder schuldt ben ick Heer veracht,
Voor hen allen, dagh ende nacht.

§8

Die spotters end vleyers met een,
Byten t'saem haer tanden ghemeen,
Met de brassers op my veruolghen,
Die gern de goed' tafelen volgen.
Maeckt v op Heer, niet langher wacht,
Verlost myn siel', hebt op my acht,
Myn siel wt den angst treckt doch snel,
Bevrydt die voor den Leeuwen fel.

*

PAVSE.

§9

Dan sal v dancken myn hert reyn,
In't midden uwes volcks ghemeyn:
By v volck sal ick v Heer prysen,
End v altyt eere bewysen.
Gheeft hen gheen oorsaeck' uwen knecht,
Te bespotten: Want met onrecht,
Haeten se my, end vol van nijdt
Wencken se my wt smaet end spijt.

§10

Sy spreken noch dencken gantsch niet,
Dan op twist schaed' ende verdriet,
End hoe se my die niet ben twistigh,
Sullen konnen bedrieghen listigh.
My te spotten tot deser stondt,
Doen se t'saem open haeren mondt,
Met lachen roepen se my naer,
Ha ha, siet den schalck, hy is daer.

§11

Heer ghy die deser doen wel siet,
Laet doch dit so voorby gaen niet,
Wilt v van my nit verre maeken:
Maer om te rechten myne saeken,
  Maeckt v op Heer met groote macht,
My recht te doen sijt doch bedacht,
Op dat nemmermer verblijdt sijn,
Ouer my die vianden myn.

*

§12

Op dat se niet segghen met vrueghd,
Welaen, sijt goetsmoedts end verhueght,
Hy is vergaen: Want se my smaeden,
End verblijden in myne schaeden.
Laett se wesen vol van oneer,
Die in myn cruys verblyden seer,
Laett se met schanden sijn bekleedt,
Die hen teghen my stellen wreet.

§13

Maer laett hen eerlick sijn verblydt,
Die my goet wenschen t'aller tydt,
Dat se met vrueghd prysen end singen,
Vwe macht end den lof voortbringhen.
Van v Heer, die uwen knecht doet,
In vrede leuen met voorspoedt:
So sal myn tongh' uwe goedtheit,
Altyt singhen in eewicheit.

Psalm XXXVI.

Dauid verwo*n*dert hem ouer de groote goedichheit Gods, der welcker ooc die godloose deelachtigh werden: Maer insonderheit geuoelen dit, Gods wtuerkorenen. Hy biddet Godt dat hy dese sijne ghenaede voortaen bewyse, ouer den ghenen die hem kennen; ende dat hy die vrome bewaere, voor t'ghewelt der boosen, van welcker val hy hier propheteert.

*

§1

DES boosdoenders wille seer quaedt,
Ghetuyght sekerlick met der daedt,
Dat hy niet vreest den Heere:
Want hy hem in't boose behaeght,
T'welck hy noch haetet noch beklaeght,
Maer spott die vrome seere.
Seer schaedlick is die leere sijn,
Vol van lueghen ende venyn,
End' hy laett hem niet leere*n*,
Des nachts dynckt

*

hy niet dan schalckheit,
Hy wilt blyuen in der der boosheit,
End van gheen quaet hem keeren.

§2

Heer v goedheit end v' Woort waer,
Tot der lucht end den hemel klaer,
Hen strecken nae ons wenschen.
V' oordeel vast als een bergh staet,
V' recht diep als een afgront gaet,
Ghy behoedt vee end menschen.
Hoe groot is v goetheit eenpaer,
Hen die onder v vleughlen haer,
Te begheuen ghedincken:
Haer beghęert vervult ghy met goedt,
End aen uwer wellusten vloedt,
Voert ghy die dat se drincken.

§3

In v is des leuens fonteyn,
End' v' klaerheit gheeft ons alleyn,
Licht end verstandt om mercken:
Ouer die herten onbevleckt,

*

V' goedicheit O Heere streckt,
Die steedts schynt in v'wercken.
Dat my de voet des menschen wreedt,
Niet en vertred' end my gheen leedt
En doe, noch slae midts desen.
Hoe die boose vergaen doch siet,
Se blyuen in eewigh verdriet,
Sonder verlost te wesen.

Psalm XXXVII.

Op dat de vrome hen niet verwonderen, siende den voorspoedt der godtloosen, so leert hier Dauid, dat den ghenen die Godt vreesen ende lief hebben, alle dinghen ghelucken sullen, nae haere beghęerten: Ende dat die verachters Godts (hoe wel dat het schynt eenen tyt langh, dat se voorspoedelick bloeye*n*) noch tans eyndelick wt gheroeyt werden.

§1

QVELT v daer met niet so ghy in in dit leuen,
T'gheluck der godtloosen moet schauwen aen,

*

Den korten voerspoedt die hen Godt wilt geue*n*,
Misgunt hen niet: Want sy seer haest vergaen.
Sy moeten als dat hoy op t'veldt verdwijnen,
End oock ghelyck dat gras verdorren saen.

§2

Vertrawt God, laett v' goede wercke*n* schyne*n*,
Ghy sult dat eerdryck besitten hier naer,
End gebruycken met vrueghden vry van pyne*n*,
In Godt sal v' blijdschap wesen eerbaer,
Hy sal v al uwes herten beghęeren,
Laeten volghen nae sijn belofte klaer.

§3

Werpt die sorgh'op god, wilt die va*n* v węere*n*,
Vertrauwt op hem ende hy sal seer snel,
Wtrechten v' saeken, end' v ghenęeren.
V' vromicheit sal hy kondt maeken wel,

*

End openbaeren uwe dueghd ghepresen,
Ghelijck den middagh die klaer is end hel.

§4

Laet Godt doen, wacht op hem, wilt stille wesen,
Sijt onbeswaert, vergramt v, noch sorght niet.
Als die schalcke*n* doer spoedt sijn hoogh' geresen.
Doet v sulcks wee, Laet vaeren sulck v*er*driet.
Verbindt v niet tot boosdoen wat sy kallen,
Dat ghy haeren wil niet doet, wel toe siet.

§5

Want een tempeest sal snel ouer hen vallen,
Maer die vastelick verwachten den Heer,
Die sullen eruen d'ęerdryck met hen allen,
Die boose sullen vergaen met oneer:
So dat als haer stadt gesocht werdt nae desen,
Daer van en sal gheuonden sijn niet meer.
***

§6

Die vrome sullen een landt wt gelesen
Eruen, end niemant benauwen aldaer,
Se werden verheught, verquickt, jae genesen.
Die boose soecken, het is openbaer,
Den vromen met angst end noot te belaeden,
End byten de tanden t'saemen eenpaer.

§7

Middeler tyt so bespott Godt die quaeden,
Want hy seer klaerlick siet ende verstaet,
Dat die stond komt sijns vals end sijner schaeden.

*

Se trecken haer sweerden seer obstinaet,
End spannen haer boghen sonder vertzaegen,
Om den vromen te schieten daer hy gaet.

§8

Maer haer eyghen swęerdt sal hen swaerlick plaeghen,
Want haer hert' sal daermede sijn doerwondt,
Haer boghen werden tot stucken geslaegen.
Dat kleyn goet des vromen is t'aller stondt,
Duysent mael beter dan t'goed ouervloedigh,
Des boosen is, die grootsch is in den grondt.

§9

Die sterckte des boosen menschens hooghmoedigh,
Werdt gebroken: Maer Godt doer sijne kracht,
Sal sijn der vromer onderhoudingh'goedigh.
De Heere neemt altyt vaderlick acht,
Op der vromen leuen die hem behaegen,
Haer erfgoet blyft eewigh dagh ende nacht.

§10

Se werden niet beschaemt tot gheenen daeghen,
In dieren tydt, Maerse werden gheuoedt,
Met broodt als die ander van honger klaegen,
Maer die boose verghaen gantsch in kleynmoedt,
Die Godt niet lieuen, verdwynen end faelen,
Gelyck die roock, end als die haegel doet.

*

PAVSE.

§11

Haer handt ontleent stedes sonder betaele*n*,
Maer die vrome hebben ghenoegh altyt,,
Om in liefden den naesten te onthaelen.
Godt maeckt sijn geseghende seer verblijdt,
Hy sal hen een vruchtbaer ęerdryck bereyden,
Maer die vervloeckte hy te gronde smijt.

§12

Den vromen sal hy in sijnen wegh leyden,
End in sijnen padt die engh' is end smal,
Sal hy hem sijn jonst' ryckelick wt breyden.
Doch so hy onuersiens komt tot den val,
Hy sal dan niet tot stucken sijn geslaeghen,
Want Gods handt hem wel onderhouden sal.

§13

Ick was eens jongh end ben nu oudt van daeghen,
Doch ick sagh den vromen verlaeten noyt,
Noch sijn kindren bedelen ofte klaeghen:
  Maer hy deeld' wt den armen seer beroyt,
Ende leende: Dies sal sijn saedt verkoren,
Ghesegent sijn, waer dat het sy verstroyt.

§14

Vliedt dan dat quaet, t'goede hebt altyt vore*n*,
So sult ghy blyuen in der eewicheit,
Doer Gods goetheit: Hy laett doch niet v*er*loren,
Die goede, want hy lieft de vromicheit.
Hy bewaert die, se sullen oock steedts blyuen

*

Hy verderft se, die doen ongherechtheit.
***

§15

De vrome sullen groote vrueghd bedryue*n*,
End besitten d'ęerde met haere vrucht,
Se sullen met haer woningh' vast beklyuen.
Des vrome*n* mond leert niet dan eer' end tucht,
Sijn tonghe sal niet dan wysheit verkonden,
End dat goedt is, end van een goet gherucht.

§16

Want Gods Wet is in sijn herte beuonde*n*,
Daerom sal niet struyckelen sijnen voet,
Waer dat hy oock gaet tot eenigen stonden.
T'is wel waer dat de boose met hooghmoet:
Den vromen bespiedt end soeckt te doen sterue*n*,
Hy loert op hem ghelyck een wolf verwoedt.

§17

Maer God sal hem sulcks niet laete*n* v*er*weru*e*n,
Dat hy den vromen benauwe met kracht,
Noch dat hy hem met schyn des rechts v*er*derue.
Dies wacht op God, end wa*n*delt met aendacht
In sijn Wet: Hy sal v in t'goed landt stellen,
Ghy sult sien vergaen die boose vol pracht.

§18

Ick sagh dat de boose met sijn ghesellen,
Seer was gevreest, ick sagh hem hoogh opgaen,
Als een Laurier vol tacken niet om tellen,
Maer komende daer ick hem voor sagh staen,
So en was hy daer gantsch niet meer te vinden,

*

Maer hy end sijn plaets waeren gantsch v*er*gaen.

§19

Wacht v voor schaede, wilt v onderwinde*n*
Wel te doen, want die hebben tot loon reyn,
Rust end stilheit, als des Heeren beminden.
Maer die boosdaeders sulle*n* groot end kleyn,
Vergaen, dat sal haer betaelinge wesen,
Met haeren naekommers alle gemeyn.

§20

Onse Godt is die salighheit gepresen,
Der vromen die oock altyt wesen sal,
Haer sterckt' als t'cruys groot sal sijn opgeresen.
Hy sal hen verlossen in sulcken val,
Verlossende sal hy die oock genesen,
Want op hem hebben se betrauwet al.

Psalm XXXVIII.

Dauid kranck sijnde van de pestilentie, ofte met een dierghelycke kranckheit, Klaeght seere, ouer die grootheit sijner sieckten, Dat hem oock sijne vianden verlaeten, ende ouer die wreetheit sijner vianden. Hy roept oock Godt aen, beghęerende sijn hulpe.

§1

WILT in uwen toorn ghestaedigh,
Heer ge-

*

naedigh,
My doch straffen niet so seer.
Die hitt' uwes toorns wilt keeren,
Van my Heere,
Die nu gaer swack ben end teer.

§2

Want v pylen hart gedreuen,
In my kleuen,
Seer styf end diepe voorwaer,
Ghy wilt dat ick oock sal lyden,
Dat castyden,
Vwer handt die my druckt swaer.

§3

Myn lyf is vol ongesonden,
Nu beuonden,
Doer uwen toorne seer groot,
Geen rust' en hebben myn beenen,
Al met eenen,
Van weghen myn sonden bloot.

§4

Want die straffe myner sonden,
Niet om gronden,

*

Seer swaer ouer myn hooft gaet.
Als een last seer swaer om draeghen,
T'allen daeghen,
Werdt sy meerder met der daet.

§5

Myn wonden my seer vermoeyen,
Die daer vloeyen,
Van etter stanck end gebloet.
Doer myn dwaesheit niet om sommen,
Is my kommen,
Dit verderf end teghenspoedt.
***

§6

Myn lyden my so hart drucket,
  Dat ghebucket,
Ick nu ben, jae oock gantsch krom.
Ick moet truerigh end verslaeghen,
  In myn klaeghen,
Den gheheelen dagh gaen om.

§7

Want verdorret t allen steden,
Sijn myn leden,
Doer t'cruys dat my t'hert' doersnijdt.
In my is niet ghesondes bleuen,
Want myn leuen,
Is vol lydens t'aller tijdt.

§8

Ick die wacker plagh te wesen,
Ben midts desen,

*

Gaer ghebroken matt end kranck.
So dat ick doer t'cruys myns herten,
Vol van smerten,
Schreye gantsche daeghen lanck.

§9

Myn beghęerten Heere krachtigh,
End almachtigh,
Sijn voor v gantsch openbaer.
Al myn suchten end ghedachten,
End myn klachten,
Sijn voor v bloot ende klaer.

§10

Myn herte beeft met vertzaeghen,
Seer verslaeghen
Sijn myn krachten in't ghemeyn.
End my is (dies ick moet schromen)
Gantsch ontnomen,
T'ghesicht myner ooghen reyn.

§11

Myn vrienden die gaen ter zyden,
End myn lyden
Sien se onbarmhertich aen.
Ende die my sijn die naeste,
Met der haeste,
Wijdt van my treden end gaen.

PAVSE.

§12

Sy die myn siel' netten stellen,
End my quellen,

*

Met hen die my gonnen quaet,
Dencken om my te beschaemen,
End al t'saemen,
Houden teghen my den raedt.

§13

End ick als die niet kan hooren,
Stae daer vooren,
Daer se teghen my raedslaen.
Ick ben gaer stom tot dees stonde,
Wt den monde
En laet' ick gheen woort ontgaen.

§14

Ick ben gheworden als eene,
   Die gantsch gheene
Spraeke, noch gheen gehoor heeft,
Als een die sijnde versteken,
   Niet kan spreken,
End geen verantwoordingh'geeft.

§15

Maer ick wil Heer op v bauwen,
Myn vertrauwen,
End wachten uwen bystandt.
Ghy sult oock myn Godt verkoren,
My verhooren,
End my bieden uwe handt.

§16

Ick bidd' v laet niet verblijden,
In myn lyden,
Hen die my haeten seer wreedt.

*

Want als myne voeten glyden,
Wat bezyden,
Sy verheughen in myn leedt.
***

§17

Wilt helpen o Heere krachtigh,
   My die klachtigh
Ben, end tot lyden gemaeckt.
Ghestaedelick is myn herte
   Vol van smerte,
Daer met ghy my hebt gheraeckt.

§18

Met schaemten ick my seer quelle
End vertelle,
Myne seer groote misdaedt.
Ick en doe niet dan beklaeghen,
Al myn daeghen,
Al myne swaere sonden quaedt.

§19

Myn vianden sijn ben desen,
Hoogh'ghepresen,
End leuen in eer' end pracht.
Die my haeten end aenuechten,
Gantsch t'onrechten,
Wassen in ghetal end kracht.

§20

Sy al teghen my hen stelden,
End vergelden
Met quaet doen alle myn dueghd.

*

Daerom is't dat se my smaeden,
End belaeden,
Om dat ick recht doe met vreughd.

§21

Wilt my Heer in sulcker maeten,
Niet verlaeten,
Die van jeghlick ben veracht.
Dat van my v' goedtheit rycke,
Niet en wycke,
Want myn hert' Heer v' verwacht.

§22

Komt Heer, wilt v by my maeken,
In myn saeken,
Tot myn hulp' v goedtlick wendt.
Haest v tot mynen bystande,
Goederhande,
Ghy die myn heyl sijt bekent.

Psalm XXXIX.

Dese Psalm stelt ons voor ooghen een exempel des gheloouighen hertens, t'welck teghen kleynmoedicheit ende ongheduldichheit dapperlick strydet.

§1

ICK sprack, ick woude (sijnde wel bedacht)

*

Op al myn weghen nemen acht,
Dat ick met spreken niet misded' onvry,
So langh de boose staet voor my:
Als soud' ick moeten myne*n* mondt altyt,
Met eenen toom houden bevrijdt.

§2

Als een stomm' en sprack ick noch goedt noch quaedt,
Iae t'goed versweegh ick, t'welck my schaedt,
Dies heeft seer toeghenomen Heer myn smert',
End met angst heeft ghebrandt myn hert':
Dewyl dat ick murmureerde onvro
By my: Tot dat ick sprack also:

§3

Maeckt my, O Heere, openbaer myn eyndt,
End den tijdt myns leuens bekent,
Dat ick verstae den tijdt dien ghy my stelt:

*

Want ghy hebt myn daeghen ghetelt,
Die haest voorby loopen, also men siet,
End by v gheacht sijn als niet.

§4

Die mensch' als ydelheit seer haest verdwijnt,
Als hy oock best te leuen schijnt,
Hy is als een stroom die snel gaet voorby,
Te vergheefs vroegh end laet' slaeft hy,
Om t'goedt te saemelen: Niet oueral
Wetende, wien hij't laeten sal.
***

§5

Wat is't doch dat ick verwacht o myn Heer?
Myn hope staet op v nu meer,
Verlost my van myn sonden groot end swaer.
Laett niet toe dat ick sij eenpaer,
Een tyt verdryf, end' oock een spot onreyn,
Der dwaesen godtloosen ghemeyn.

§6

Ick heb'ghedaen als een stom mensch voorwaer,
Stilswyghende voor ende naer,
Want ghy Heer selu' hebt my doch sulcks gedaen,
Dies houdt op van plaegen end slaen.
Want doer v straffen ben ick gantsch v*er*smacht,
Gheuoelend' v handen met kracht.

§7

Als ghy den mensche straft ende castijdt,
Hy werdt tot niet in korter tijdt,
Sijn schoonheit haest gelyck een kleedt vergaet,

*

Dat die motten veréten quaet.
Die mensche*n* sijn (so men spreeckt die waerheit)
Anders niet dan een ydelheit.

§8

Hoort myn gebedt, v*er*staet Heere myn klacht.
Op myn schreyen neemt nu doch acht.
Want een vremdlingh ben ick die slechts doerreest,
So oock myn Vaeders sijn geweest.
Laett af van slaen, verquickt Heer myn gemoet,
Eer dat ick van hier scheyden moet.

Psalm XL.

Dauid pryst Godt van den bystandt aen hem gedaen, ende leert dat hy alleen ghelucksaligh is, die op God v*er*trauwt. Hy voorseyt ooc dat sijn sonde doer Messiam sal tot niet ghedaen sijn, So sulcks Hebr. 10. verklaert is. Daernae gheeft hy hem gheheel ouer om Godt te louen, ende te bidden in sijne noodtsaecken, Hy is oock versekert, dat hy verhoort werdt, op dat Godt daer doer ghepresen werde.

§1

NAE dat ick langhen tijdt hebbe verwacht,

*

Den wille Godts in myn elendt,
So heeft hy hem tot my gewendt,
End' heeft verhoort in de*n* noot myne klacht':
Wt de*n* slyck seer onreyne,
End' een afgront niet kleyne,
Met kracht hy my wt toogh.
Hy heeft myn voeten vast,
Tot sijn wege*n* gepast,
Op een steenrots seer hoogh.

§2

In myne*n* mondt heeft hy een lofsangh soet,
Gegheuen, dies wert hy gheeert,
Daer doer t'volck oock sal sijn gheleert,

*

Om den Heer te verwachten met langhmoedt.
Wel saligh sal hy wesen,
Die hoept op Godt ghepresen,
End op hem vast blijft staen,
Laetende hen die stout,
Lieghen seer menighfout,
Die haest sullen vergaen.

§3

Heer Godt uwe wercken sijn wonderlick.
Ghy denckt op ons Heer goedertier,
So dat niemant in't leuen hier,
Vwe gaeuen kan melden sonderlick.
Soud' ick die al t'saem louen,
T'ghetal gaet my te bouen.
Slachtoffer nu voort aen,
Laet ick, t'welck ghy niet wilt,
Maer ghy hebt Heere mildt,
D'oore my opghedaen.

§4

Schultoffer hebt ghy van my beghęrt niet,
Voor die sonde: Dan sprack ick vry:
Siet hier ben ick, daer staet van my
Gheschreuen in v' Wetboeck, so elck siet,
Dat ick uwen wil hilligh,
Volbringhen sal ghewilligh,
Sulcks doe ick oock myn Godt.
Al v' voornemen goedt,

*

Draegh' ick in myn gemoedt,
End houd' oock v' ghebodt.
***

§5

Ick wil verkonden v' gerechtheit klaer,
In der Ghemeynten ouerluydt:
Ghy weett wt wat hert' dat sulcks spruyt.
Ick hebb' uwe daeden geroemt eenpaer.
Van v' waerheit stantuastigh,
End van v' hulpe krachtigh,
Spreeck' ick tot groot end kleyn.
Ick prijs Heer v' goedtheit,
End' v' ghetrouwicheit,
Midden in v' ghemeyn.

§6

Vwe goedheit sult ghy Heer nemmermeer,
Van my węeren tot gheener tijdt,
Maer my bystaen in desen strijdt,
End' altydt bewaeren tot uwer eer.
T'cruys wilt my oueruallen,
Ende myn sonden alle,
T'ghesichte my ontwijckt.
Ick heb' meer lydens styf,
Dan haeren aen myn lyf,
T'herte my gantsch beswyckt.

§7

O Godt verlost my nu ghenaedelick,
Komt my ter hulp' O Heer seer haest:

*

Laett doch beschaemt sijn end verbaest,
Al die myn doodt soecken ghestaedelick.
Dat se schande beęruen,
Die my willen verdęruen,
End my bespotten koen,
Hen toekome met kracht,
Dat se hadden bedacht,
My listlick aen te doen.

§8

Maer in v sijn se verhueght end verblijdt,
Die met noodt sijnde seer benauwt,
Op v alleyn hebben betrauwt.
Dat se segghen: Godt sij gebenedijdt:
Aerm ben ick end elendigh,
Maer myn Godt seer bystendigh,
Sorght voor my nu voort aen.
Ghy helpt my doer v' kracht,
Ghy hebt oock op my acht,
Wilt my altydt bystaen.

Psalm XLI.

Dauid sijnde in de wterste benaudtheit naemt die saligh, die hem in sijn cruys niet en veroordeelen. Hy klaeght ouer die verraederye sijner valsche vrienden, Ende in sonderheit ouer eene*n* die hem aller gemeynsaemst was, die een voorbeelt van Iudas gheweest is, al-

*

so Ioh. 13. staet. Hy roept gods barmherticheit aen, met sulck een seker vertrauwe*n*, dat hy he*m* dancket euen als of hy van nu gesondt waere geworde*n*. En*de* keert alle dinge*n* tot Godes eere.

Dese Psalm is bequaem tot den trooste der ghener die sulcks oock onderuonden ende gheproeft hebben.

§1

WEL hem die recht oordeelt van dat cruys groot,
Des aermen in den noot
Godt sal dien lieflick vertroosten voorwaer,
in al sijn lyden swaer:
End hem laeten sijn wel fraey end ghesondt,
Iae bloeyen t'aller stondt.
Hy sal hem

*

nae den wil der boosen niet,
Verlaeten in't verdriet.

§2

Als't schijnt dat hy op t'bedd' in t'cruys verstickt,
Van Godt werdt hy verquickt.
Hy sal verkeeren alle sijn kranckheit,
In een ghesondicheit.
In myn lyden sprack ick Heer tot v vry,
Ontfermt v ouer my,
Gheneest myn siel O Godt, ick hebb' misdaen,
End my grootlicks ontgaen.

§3

Myn vianden wenschen my plaegen boos,
In haer herten seer loos,
Se spreken: Sal hy steruen nemmermeer,
Iae vergaen met oneer?
My troostende maeckten se groot gherel,
End verberghden seer wel
Haer listen: Maer gaende van my met pracht,
Se hebben my veracht.
***

*

§4

Die my haeten, houden ouer my raedt,
End morren t'saem seer quaedt:
Een yder woude dat ick waer versmacht,
End gantsch tot niet ghebracht.
Se spreken: Hy leyt in sulck eenen staet,
Om sijn groote misdaet:
Hy is so mat, dat hy niet kan opstaen,
Noch dit lyden ontgaen.

§5

Iae self myn naeste vriendt dien ick oock weet,
Die wist' al myn secreet,
Myn vriendt die met my att myn broodt seer goet,
Heft teghen my den voet.
Maer hebt doch metlyden met my O Heer,
Die nu benauwt ben seer,
Helpt my: so werdt hen vergolden seer koen,
T'quaedt dat se my aendoen.

§6

Maer ick mercke doer dit lyden niet kleyn,
Tot my v liefde reyn:
Want myn vianden hebben gantschlick niet,
Om spotten, so men siet.
Ghy onderhoudt my doer v' goedicheit,
Om myner vromicheit,
End sult my oock in toekommenden tijdt,
Eewigh maecken verblijdt.

§7

Ghepresen sij de Godt van Israel,

*

Met eewigh lof end spel,
In eewicheit werde ghesonghen Heer,
Vwen prijs end' v' eer.
AMEN, AMEN.

Psalm XLII.

Dauid doer sijne vianden gehindert sijnde, dat hy by de Ghemeynte Godts niet kommen konde, doet een groote klachte, en*de* betuyght dat hy daer met herten is, als en is hy daer niet met den lichaeme. Hy verklaert sijn allende, ende troost hem seluen in Godts goedicheit.

Dese Psalm is dienstlick voor den ghenen die doer den onghelooughen ghehindert sijn, van by de Ghemeynte Godts te kommen.

§1

ALS een hert ghejaeght, O Heere,
Dat verssche water beghęert:
Also dorst myn

*

siel oock seere,
Nae v myn Godt hoogh' gheeert.
End spreeckt by haer, met geklagh:
O Heer wa*n*neer komt die*n* dag,
Dat ick doch by v sal wesen,
End sien v aenschijn ghepresen?

§2

Myn traenen ende myn klachten,
Sijn myn spijs die my steedts voedt:
Als men my vraeght met verachten,
Waer is nu v' Godt so goet?
Ick smelt' als ick denck' daer aen,
Hoe ick voormaels plagh te gaen,
Met een hoop volcks hier te lande,
Om v Heer te doen offrande.

§3

Waerom wilt ghy v so quellen,
End beroerdt sijn, O siel myn?

*

Wilt gantsch v' hoep op Godt stellen,
Van v sal hy ghedanckt sijn.
Als hy doer sijn aenschijn klaer,
Sal wegh nemen v' cruys swaer.
Dies O Godt van my niet wycket,
Want myn hert' my gantsch beswycket.

§4

Ick ben uwes seer ghedachtigh,
Oock aen des Iordaenen kant,
End' uwer goedtheit seer krachtigh,
In Hermon dat koude landt,
    End aen Misar den bergh bloot,
Daer d'een diepte d'ander groot
Toeschreyt, end daer die tempeesten,
Ouer my gaen minst end meeste.
***

§5

Al die groote waterstromen,
Sijn Heer ouer my ghegaen,
End my ouer t'hooft gekomen,
Maer ghy hebt my byghestaen.
S'daeghs toont ghy my v' goedtheit,
End s'nachts v' barmherticheit:
Dies sal ick v Heer belyden,
Ghy hoedt myn siel t'allen tyden.

§6

Ick sprack tot Godt: O Godt krachtigh,
Waer om vergheett' ghy my gaer?

*

Waer om moet ick wesen klachtigh,
Benauwt doer die boos' eenpaer?
    Ick gheuoel' haer smaeden quaet,
D'welck my doer die beenen gaet,
Als se tot uwer oneere,
Spreken: Waer blijft nu de Heere?

§7

Waer om wilt ghy v so quellen,
End beroert sijn, O siel' myn?
Wilt gantsch v' hop' op Godt stellen:
Van v sal hy ghedanckt sijn.
Om dat hy is, so men siet,
Myn heyl, die my jonste biedt,
Dies myn siel' wilt v verblijden,
Godt is't dien ick bidd' in't lijden.

Psalm XLIII.

Dauid biddet, om verlost te wesen van dien die hen t'saemen verbonden hadden met Absalon, Op dat hy heerlick magh verkondigen den lof Gods in't midde*n* sijner Ghemeynten.

§1

NEEMT myn saeck' aen, wręckt my o Heere,
Nae

*

v' groote goedheit vermaert,
Van hen die valsch end wreedt sijn seere,
Iae oock vol listen end' oneere,
Die gantsch booselick sijn gheaert,
Myn siel' doch nu bewaert.

§2

Ghy sijt doch Heer myn sterckte krachtigh,
Waerom verstoott ghy my so gaer?
Waer om laett ghy my Heer almachtigh
Trueren, end' altijdt weenen klachtigh?
End voor myn viandt hier end daer,
Veldtvluchtigh sijn eenpaer?

§3

Laett v' klaerheit, O Godt waerachtigh,
End' uwe trauw' ons schynen soet,
Dat die ons gheleyden aendachtigh,
Tot uwen heylghen bergh' eendrachtigh,

*

End tot uwen tenten seer goet,
Met een nedrigh ghemoet.

§4

Daer sal ick dan vrymoedigh wesen,
Om tot Gods autaer vry te gaen:
Tot Godt die myn vrueghd is ghepresen,
End myn ghenoechte wtghelesen,
Dien sal ick vroo die harpe slaen,
End prysen nu voort aen.

§5

Myn siel' wat wilt ghy v benauwen,
End' in my maeken sulck misbaer?
Op uwen Godt wilt doch betrauwen,
Dien ick noch sal sonder verflauwen,
Prysen: Om dat hy my voorwaer,
Helpt, als myn Godt eerbaer.

Psalm XLIIII.

Dit is een vierigh ghebedt, in den naeme aller gheloouighen, die op veelerley manieren benauwt sijn, Om dat se Godts Woort voorghestaen hebben, Also Paulus Rom. 8. desen Psalm eensdeels verklaert.

§1

HEER v' wonderwercken verkoren,
Heb-

*

ben wy dickwyls met ons' ooren,
Gehoort va*n* ons' voorvaders goet,
Die ghy voortyts deedt, end noch doet:
Die volckeren verdreef v' handt,
Ghy deedt ons' vaders in't landt groeyen;
Die Heydne*n* dreeft ghy wt dat landt,
End deedt ons kindren daer in bloeyen.

§2

Ons vaders hebbe*n* doer t'swęerdt krachtigh,
T'landt niet inghenomen eendrachtigh.
In den noodt die hen is gheschiedt,

*

Heeft hen haeren arm verlost niet.
Maer hen is gheweest eenen schildt,
V' rechte handt end' v sterck' armen,
Iae v' aenschijn, om dat ghy wilt,
V Heer ouer v volck ontfarmen.

§3

Ghy sijt Heer die Koningh alleyne,
Die herscht met macht groot in't ghemeyne,
Maeckt dat Iacob v' volck bemindt,
Den gewoenlicken bystandt vindt.
Doer v' hulp' sullen wy verslaen,
All' ons vianden die ons quellen,
Doer uwen naem werden verdaen,
All' die hen (Heer) teghen ons stellen.

§4

Op myn bogh' wil ick niet vertrauwen,
Noch op myn swęerdt wil ick niet bauwen,
Want die dinghen alle met een,
En doen my hulp' noch bystandt gheen:
Maer ghy alleyn hebt ons bewaert,
Teghen allen onsen vianden,
Iae ghy die met schanden beswaert,
All' die teghen ons sijn ghestanden.
***

§5

Godt is alleyn ons' eer ghepresen,
Dies moeten wy ghedachtigh wesen,
Hoe wy steedts sullen sijn bequaem,

*

Om groot te maeken uwen naem.
Maer ghy Heer, seer verr' van ons wyckt,
Ghy laett ons gantsch werden tot schanden,
Onsen Krijghslieden ghy beswyckt,
Alsse in noot sijn der vianden.

§6

Ghy doet dat wy t'veldt moeten laeten,
Voor die moorders, Heer, die ons haeten,
Omringen ons, end oock ons goedt,
Nae haeren lust ende hooghmoedt.
Ghy maeckt dat ons die boose wreedt,
Als slachtschaepen aen alle zyden,
Veréten, end verstroyen breedt,
Onder hen die ons seer benyden.

§7

Om niet verkoopt ghy v' volck, Heere!
Als een dingh, dat veracht is seere,
So dat ghy, als men't wel siet aen,
Daer van gheenen nut hebt ontfaen.
Ghy maeckt dat wy sijn vol van smaet,
By allen onsen naeghebueren,
Wy sijn in den schimp, spot, end haet,
Onser bywoners t'elcker vren.

§8

Wy sijn (O Heer) tot allen stonden,
Der Heydenen spreeckwordt beuonden,
Yder die ons siet, ons veracht,
End schudt dat hooft, jae ons belacht.

*

Schaemt' ende smaet daeghelicks gaen,
Voor my, die myn siele seer terghen,
Met schand' end leedt ben ick beuaen,
So dat ick myn aensicht moet berghen.

§9

Seer veel smaetheit moeten wy hooren,
Veel bitter verwijts komt ons vooren,
Veel wraeckghierighe sijn by een,
Die hen willen wreken ghemeen.
Doch ghy sijt Heer (also men siet)
Van ons bin desen niet vergheten,
Maer wy hebben ons al met vliet,
Nae uws verbondts inhoudt ghequeten.

PAVSE.

§10

Op niemant dan op v alleyne,
Heeft (Heer) ghestaen ons hope reyne,
Wt v voorschreuen weghen goet,
Is niet gheweken onse voet:
Als hebt ghy ons met draeken wreedt,
Ghestraft, jae oock gantsch oueruallen,
End' ons in den kuyl diep end breedt
Des doodts, gheworpen, Heer, met allen.

§11

Hadden wy niet gheweest ghedachtigh,
Onses Heeren ende Godts almachtigh,
Of ons handen teghen t'ghebodt,
Wtghestreckt, dan alleyn tot Godt:

*

De Heer soud' sulcks straffen voorwaer,
Hy die kan sien ende doergronden, S'menschen hert' end wien openbaer,
Alle dinghen sijn t'allen stonden.

§12

Om uwent wil sijn wy gheslachtet,
Ommeghebraght end' oock gheachtet,
Als schaepen die daer sijn bereyt,
Om op de banck te sijn gheleyt.
Waerom slaept ghy Heer in den noot?
Ontwaeckt, siet ons, die bouen maeten,
Benauwt sijn, end toont v' kracht groot,
En wilt ons nu doch niet verlaeten.

§13

Waer om is't dat ghy v verberghet,
Als men ons ouerlastingh verghet?
Waer om hebt ghy metlyden gheen,
Als men ons benauwt in't ghemeen?
V' strafheit die ouer ons gaet,
Maeckt ons vol schanden end onwęerden,
Midts dat ghy ons so neder slaet,
Onse buyck kleeft gaer aen der eerden.

§14

Maeckt v op end slaet ons doch gaede,
Helpt ons nae v' groote ghenaede:
End ons doer uwe goedicheit,
Verlost van dese teghenheit.

*

Psalm XLV.

Dese Psalm is een bruyloftliedt Christi ende sijner Gemeynte, daer van dat die bruyloft Salomonis met de dochter Pharaonis, een voorbeelt is geweest.

§1

MYN hert' wil nu een seer schoon lied voortbringen,
Want va*n* de*n* Koningh sal ick vroylick singe*n*,
Myn tongh' sal sijn lof melden oueral,
Sneller dan een schryuer die't schryuen sal.
Ghy sijt de schoonst' onder allen den mensche*n*,
Gheen soeter spraeck' als d'uwe kan men wenschen:

*

Daerom maeckt Godt dat v yder gheslacht,
Loeft ende prijst eewighlick dagh end nacht.

§2

O ghy schoonst' aller mensche*n* t'allen tyden,
Bereydt v, end gordet aen uwer zyden,
V swęerdt seer scherp, t'welck v is een cieraet,
Van uwen schoonen Koninghlicken staet.
Klimt op uwen waegen sijt hoogh' verheuen,
Met triumphe: Want ghy hebt v begheuen
Tot waerheit, trauwe, recht end liefd' eenpaer,
Daer doer sult ghy doen, dinghe*n* groot end swaer.

§3

Met uwe pylen end schichten te saemen,
Sult ghy schieten alle d'onghehoorsaemen,
Dat volck werdt oock daer met gheraeckt ghemeen,
End werdt den Koningh ghehoorsaem met een.
O Godt end Koningh uwen stoel gepresen,
Is een stoel die eewigh verhooght sal wesen.
End de scepter van uwe Maiesteit,
Is oock een scepter der gherechticheit.

*

§4

Ghy haett' dat quaet, end bemint t'recht gestaedigh,
Daerom O Godt, heeft v myn Godt genaedigh,
Bouen allen met vrueghden oly soet
Ghesalft, daer doer hy v welriecken doet.
Van Myrrh', Aloe, met cassye krachtigh,
Rieckt v' gewaet, als ghy o Koningh machtigh,
Wt v' kamer end yuooren throon gaet,
Daer jeghlick t'uwer eeren bereydt staet.
***

§5

Die dochters der Koninghen die ghy eeret,
End verciert, hebben uwen staet ghemeeret,
Oock staet v die bruydt aen v' rechte handt,
Met Ophirs goudt gheciert in haeren standt.
Hoort dochter, die de schoonste sijt beuonde*n*,
Verstaet end verneemt dat ick sal verkonden,
Wilt doch vergheten v' volck in't ghemeen,
Iae gantsch oock uwes vaders huys met een.

§6

Want onse Koningh heerlick bouen allen,
Heeft in uwe schoonheit een groot gheuallen,
Hy wil uwe Heer sijn van nu voort aen,
End ghy sult hem aenbidden onderdaen.
T'volck van Tyro in ryckdom ouervloedigh,
Sal v met gaeuen schoon eeren ootmoedigh,
S'Koninghs dochter sal kostlick sijn gekleedt,

*

Met gulden stucken verciert ouerbreedt.

§7

Met ghestickte kleyderen toebereydet,
Sal sy tot den Koningh wesen gheleydet,
Met alle haer staetjonghvrauwen seer reyn,
End met der dienstmaeghden getal niet kleyn.
Vol van vrueghden ende vry van benauwen,
Sullen se kommen end al t'saem aenschauwen,
Den Koningh in sijn triumphe seer schoon,
Daer hy heeerlick sal sitten in den throon.

§8

Dies klaeght niet dat ghy v vrienden moet laeten
Want doer dit houwelick hoogh bouen maeten,
Sult ghy kryghen kindren lieflick end fyn,
Die ewighlick Koninghen sullen sijn.
Ick wil uwen naem end heerlickheit prysen,
In eewicheit, end v eere bewysen:
End die volckeren sullen t'aller tijdt,
V louen end dancken, sijnde verblijdt.

Psalm XLVI.

Die godtsalige singen ende betuygen met desen Psalm, Hoe sterck dat haer gelooue sij, in aller tegenspoet, de wyle dat God haer behoeder is.

§1

ALS ons die noot ouervalt krachtigh,
Ons

*

borght end heyl is Godt almachtigh,
Sulcks beuinden wy in den noot,
End hebben in hem troost seer groot.
Dies vreesen wy in gheenen dinghe,
Als waer't dat die węerelt verghinghe,
End die berghen hen wierpen snel,
In't midden Der Zee diep' end fel.

§2

Als waer't dat t'water des Męers diepe,
Raesde t'saem, end oock ouerliepe,
Als waeren te niet doer sijn kracht,

*

Berghen end steenrotsen ghebracht.
Nochtans sullen die béken reyne,
Oock menighe klaere fonteyne,
Die schoone stadt maeken verblijdt,
Daer Godt in woent tot aller tijdt.

§3

Midden in haer woent Godt ghepresen,
End wil eewighlick by haer wesen.
Niet sal se beweghen voort aen:
Want de Heer' wilts' altydt bystaen.
    Veel volcks is ons gheweest seer teghen,
Koninghrycken hen oock beweghen,
Van haer gherucht, also dat scheen,
Verghingh' d'ęerd' end hemel met een.
***

§4

In sulcke stormen ende baeren,
Is met ons de Heer der hęerschaeren,
Godt Iacobs is ons een borght vast.
Teghen gheweldt end' ouerlast.
Komt doch al, wilt sien end bemercken,
Onses Gods groote wonderwercken,
Die hy hier op der eerden doet,
Nae sijne groote wysheit goet.

§5

Hy heeft ouer t'ęerdtryck in't breede,
Ghestilt die orloghen seer wreede,
Lancen, boghen, heeft hy in't landt,

*

Vernielt, end die waeghens ghebrandt.
Weest stil (spreeckt hy) sijt doch gedachtigh,
Myner grooter sterckheit seer machtigh,
Ick ben die Godt seer hoogh gheacht,
Bouen aller menschen gheslacht.

§6

Kortelick, de Godt der hęerschaeren,
Is met ons in stormen end baeren,
Godt Iacobs is ons een borcht vast,
Teghen ghewelt end ouerlast.

Psalm XLVII.

Dese vroylicke lofsangh was ghesongen, als die Arcke gebraght was tot Ierusalem, de welcke een ghetuygenis des verbondts was, dat Godt met sijnen volcke ghemaeckt hadde, Ende also een voorbeelt der toekomste Christi in sijner Kercken, doer den welcken Godt met sijn volck versoent is, 2.Cor. 5. Daerom gaet de Prophete oock voorder, ende verklaert, dat in dit verbondt, niet alleen die Ioden, maer oock die Keyserrycken ende machtighste Koninghrycken der ęerden, souden begrepen werden, die den waeren Godt, voor haeren allerhooghsten Godt ende Koningh oock souden bekennen.

*

§1

ALLE volck ghemeyn,
Slae die handen reyn,
Met vreughde*n* te saem,
End met sangh bequaem.
Prijst Gods naeme goet,
Met hert' end gemoet.
Want hy is de Heer,
Dien wy vreesen seer,
Een Koningh is hy,
Die alsins toont vry,
Sijn seer stercke kracht,
End sijn groote macht.

§2

Die volcken ghestelt,
Onder ons ghewelt,
Sullen wy haest sien,

*

Die voor ons haer knien,
Buyghen met ootmoet,
Vallend' ons te voet.
    Hy is die Iacob,
Tot sijn volck neemt op,
End tot sijn erfdeel,
Ons verkiest gheheel,
Want hy als sijn kindt,
Ons hertlick bemindt.

§3

Ons Godt seer vermaert,
Met vreughd hoogh' op vaert,
In een bly gheschal,
Der Basuynen al,
Die men lieflick hoort,
Met een soet accoordt.
Singht nu openbaer,
Godts onss Koninghs klaer
Goedtheit wel bekent,
Want tot aen elck eyndt,
Streckt hem, so men siet,
Sijn macht end ghebiet.

§4

Singht ghy die kloeck sijt,
Want hem sijn altijdt,
Die volcken voort aen,
Gantschlick onderdaen,

*

Hy sitt verciert schoon,
Hoogh' op sijnen throon.
Die Princen van naem,
Sijn hem ghehoorsaem,
End sijn daerom hier,
Dat se werden schier,
T'volck Gods (minst en meest)
Dien Abraham vreest.

§5

Onse Godt vol eer',
Is een krachtigh HEER,
Bouen hen ghestelt,
Die hebben ghewelt,
End steedts onbeswaert,
D'ęerdtryck hy bewaert.

Psalm XLVIII.

Nae dat Ierusalem, die een voorbeelt der Kercken was, wonderbaerlick van een groote gheuaerlickheit verlost is gheweest, so heeft de Prophete daer ouer Godt gedanckt. Ende singht van die vasticheit en*de* sekerheit Zions, welck' de Heere hem verkoren heeft.

§1

IN die heylighe stadt voorwaer,
Die Godt hem

*

verkiest openbaer,
Is't dat hy steedts ons wil bewysen,
Sijn heerlickheit niet om volprysen.
Zion ghelegen in't Noort,
Heeft onse Godt van nu voort,
Hem gheheylighet alvoren,
In een schoon landt wtverkoren,
Daer in alleyn t'allen tyden,
Moet hem dat ęerdtryck verblyden.

*

§2

In haer Palaeys is Godt bekent,
Een bewaerder tot in den eyndt,
Want de Koninghen spanden t'saemen,
End ghewapent teghen haer quaemen,
Se hebben Gods kracht ghesien,
End waeren verbaest mitsdien,
Se vloden met groot vertzaeghen,
Seer verschrickt sijnd' end verslaeghen,
End hebben met angst end beuen,
Hen all' in de vlucht begheuen.

§3

Een smert' ghelyck des baerens noot,
Heeftse beuanghen kleyn end groot,
Ghelyck als wan ghy met tempeesten,
Die schepen breeckt, minst met den meesten.
Wy hebben't beuonden klaer,
Dat ons voorseyt was voorwaer:
Te weten dat die woenstede,
Des stercken Gods vol van vrede,
Is die plaetse daer met lusten,
Onse Godt eewigh wil rusten.
***

§4

Hy heeft also ghemaeckt voortaen,
Dats' eewighlick wel sal bestaen,
Midden in v' huys kan men Heere,
Vwe jonste wel mercken seere:

*

Dies werdt allesins verbreydt,
Heer uwes naems heerlickheyt,
Vwen lof hoort men verkonden,
Ouer al wt allen monden.
V' rechte handt is beuonden,
Vol gherechtheit t'allen stonden.

§5

De bergh Zion is seer verblijdt,
Oock houden vierdagh nu ter tydt,
Die dochters van Iuda lofwęrdigh,
Ouer v' oordeelen rechtuęrdigh.
Gaet rondsom Zion niet kleen,
End telt haer torren met een:
Haer sterckheit bemerckt eendrachtigh,
Siet oock haer mueren seer krachtigh,
Dat Zion den naekomlinghen,
Bekent werde doer dees dinghen.

§6

Want ons Godt herschet oueral
Eewighlick: Dies hy oock nu sal,
Ons in dit leuen wel gheleyden,
Tot dat ons de doodt doet verscheyden.

Psalm XLIX.

De Prophete beschryft de ydelheit en*de* dat grof onuerstandt der rycken ende machtighen, welcker herte tot den ryckdom alleyn ghe-

*

neghen is. Hy troostet oock die aerme in haere benauwtheit, ende beloeft hen sekerlick een goet, dat veel meerder ende bestandigher is.

§1

GHY menschen al, hoort end wilt doch v*er*staen,
Ghy volcken al komt end treedt hier voor aen,
Ghy ghemeyn volck, oock die als Heeren leeft,
Ryck', aerm, end kranck' v tot hooren begheeft,
Wysheit sal v wtspreken die mondt myn,
End van verstandighe reden vol sijn:
Goede spruec-

*

ken hoor ick sonder veruelen,
Op myn harp' wil ick groote dinghen spelen.

§2

Waerom sal ick my in angst so verslaen,
Al ben ick nu omringht end oock gevaen,
Van die boose die op my hebben acht,
Dat ick van hen tot niet worde ghebraght,
  Die hen verlaeten op al haer groot goet,
End daer op draeghen eenen hooghen moet,
Doch d'een broeder houd d'andren niet in't leue*n*
Hy kan God' niets tot een Rantsoenghelt geue*n*.

§3

Want dat Rantsoen valt de*n* menschen te swaer
Hy kan gheensins dat opleggen voorwaer,
Als leeft hy langh' sonder in't graf te gaen,
Noch moet hy sulcks alles laeten aenstaen.
Dat de wyse steruen men daeghlicks siet,
Euen als die dwaese met groot verdriet.
Haer goedt daernae besitten end verswenden,
Vremde, die se noyt saeghen noch en kenden.

§4

Doch is haeren lust end haer spreken al,

*

Dat haer huys eewighlick vast blyuen sal,
End haer plaetsen die nae hen sijn ghenaemt,
Kindts kindren eruen sullen onbeschaemt.
Maer of se schoon hier hebben heerlickheit,
Se behouden die niet in eewicheit:
Maer die poffhansen geacht groot van staeten,
Moeten als t'vee daer van, end alles laeten.
***

§5

Niet dan ydelheiten is al haer doen,
Nochtans van haere*n* kindren kloeck end koen,
Wordt dit ghepresen steedts met grooten vliet,
Se doen sulcks nae, nochtans is't min dan niet:
Met hoopen vaeren se ter hellen breedt,
End werde*n* doerknaeght va*n* der doot seer wreed.
Maer die vrom sijn van herten end van sinnen,
Sullen hersschen end die boos' ouerwinnen.

§6

Der boosen roem end stoutheit sal vergaen,
In der hellen blijuen se steedts geuaen:
Maer daer van sal Godt my bevryden recht,
Om dat hy my neemt aen tot sijnen knecht.
Daer om en vreest niet als ghy siet of hoort,
Dat jemandt ryck werdt end getrocken voort,
Want steruende draeght hy met he*m* geen haeue*n*,
Sijn eere werdt oock met hem niet begraeuen.

§7

Se troosten hen in desen ouervloet,

*

End prysen die, die maeken goeden moet:
Maer se moeten tot haer vaeders haest vlien,
Daer se Gods heerlickheit niet sullen sien,
Summa, als een mensch komt tot heerlickheit,
So werdt hier doer sijn onuerstandicheit,
Den vee ghelyck, grootlicks tot sijner blaemen,
Welckens siel' ende lyf vergaen te saemen.

Psalm L.

Dauid voorseyt hoe Godt doer sijn Euangelium beroepen soude alle gheslachten der volckeren, van den welcken hy niet en soude heyschen wterlicke offerhanden, maer bekentenisse ende verkondinghe van sijn goedtheit. Hy verachtet oock die, die hen roemen van der onderhoudinghe sijnes Godsdiensts, sonder in't herte gheraeckt te wesen met eenen Godtlicken yuer ende liefde.

§1

GODT die der Goden Heer is, spreken sal,
End t'saemen roepen dat gantsch ęerdsche dal,

*

Van de*n* Opgangh tot den Nedergangh breedt,
Wt Zion komt Godt die daer is bekleedt,
Met heerlickheit end schoonheit hoogh' ghepresen,
Onse Godt komt die niet stille sal wesen.

§2

Voor hem gaet een fel verslindende vier,
Een groot onweder komt met hem tot hier,
Hy sal hemel end eerd' aenspreken wel,
End sijn volck rechten, segghende seer snel:
Versaemt my myn heylghen, die met v*er*trauw*en*
Offeren, end myn verbondt onderhauwen.

§3

End ghy hemels sult melden ouerbreydt
Gods des rechters groote gherechticheit.
Hoort myn volck, ick spreeck' v aen in't ghemeen,

*

Ick ben v' Godt daer is oock anders gheen.
Ick sal v niet straffen om v' offranden,
Die ick hebbe gheheyscht van uwen handen.

§4

Van v jet te nemen hebb'ick gheen noot,
Ossen noch bocken t'sy kleyn ofte groot,
Want al het vee der bosschen dat is myn.
Oock die dieren die met duysenden sijn,
Op den berghen, jae die voghelkens kleyne,
End t'ghedierte des velds is myn alleyne.
***

§5

Als hongherde my, ick en seydt v niet,
Want d'ęerdtryck is myn met al dat men siet.
Meynt ghy dat ick Ossenvleesch eten moet?
Of tot dranck behoeue der Bocken bloedt?
Neen ick, maer offert da*n*ckseggingh' met singe*n*,
End wilt v' beloften doen end volbringen.

§6

Roept my aen, end ick sal v in den noot,
Helpen, end ghy sult myn' naem maeke*n* groot,
Maer God spreeckt die schalke*n* aen seer v*er*stoort,
Waerom verkondight ghy also myn Woort,
End neemt myn bondt in uwen boosen monde,
Dewyl ghy myn straffe haett in den gronde?

§7

Nae dat ghy ooc hebt myn gebodt v*er*smaet,
End als ghy noch een dief siet, met hem gaet,
Dien sijt ghy ghelijck, jae hem toeghedaen,

*

Van eehebrekers wilt ghy v niet onslaen,
Den mondt opent ghy tot schende*n* end smaede*n*,
V' tonghe kan niet dan lieghen end schaeden.

§8

Ghy sitt' end relt van uwen broeder quaet,
End met achterklap ghy hem seer belaedt,
Dit doet ghy, end om dat ick swyghe stil,
Ghy meynt dat ick v ghelyck wesen wil,
Maer ick sal v noch onder ooghen stellen,
V' sond', end' v daerom straffen end quellen.

§9

Och wilt doch dit mercken end wel v*er*staen,
Ghy die God ga*n*tsch vergheet, hoort dit v*er*maen,
Op dat ghy niet sonder hulp haest vergaet.
Die danckoffert, die eert my met der daedt,
Spreeckt God, end die desen wegh gaen end treden,
Sullen myn heyl ouerkom*m*en in vreden.

Psalm LI.

Dauid nae Vrias doot sijn sonde bekennende, Biddet Godt, dat hy. hem die vergheue, end hem sijnen Geest mededeyle, Op dat hy voortaen van sonden bevrydt werde. Hy erbiedet hem, andre menschen te leeren, ende voor Ierusalem (die de waere Kercke Godes is) nęerstighlick te bidden.

*

§1

ONTFERMT v ouer my aermen sondaer,
Heer nae uwe goedtheit niet om volprysen,
Wilt my dit mael v' ghenaede bewysen,
End vergheeft my myn sonden groot end swaer.
Wascht my O Godt, maeckt my suyuer end klaer,
Van myn leelicke stinckende misdaeden,
Die my voor v onreyn maeken voorwaer,

*

Reynight my doer t'water uwer ghenaeden.

§2

Want doer veel klaeghens myn hert' my verflauwt,
Als ick (och aerm) gheuoel' myn groote sonde.
End dat meer is, voor my staen t'elcker stonde,
Myn sonden al, dies ick Heer ben benauwt.
Voor v end teghen v hebb' ick misdaen,
Dies blijft ghy rechtuęrdigh in uwen weghen,
Als ghy my straft end te gronde laet gaen,
End maeckt beschaemt hen die v spreke*n* tegen.

§3

Ick weet wel, end moet beken*n*en voortaen,
Dat ick in ongherechtheit ben gheboren:
Oock staet my dit tot aller tyt wel vooren,
Dat myn moeder, in sond' my heeft ontfaen.
Ick weet dat ghy lief hebt end beghęert seer,
Een hert' dat geheel is oprecht end goedigh,
T'welck ick niet heb' ghehadt, dien ghy o Heer
Vwe wysheit openbaert ouervloedigh.

§4

Ghy sult my met ysop Heer maeken reyn,
So sal ick gheheel suyuer sijn beuonden:
Ghy sult afwasschen myn smetten end sonden,
So werd'ick witter dan snee in't ghemeyn.

*

Ghy sult my doen hooren blijdtschap end vrueghdt,
End my van nieuws uwe goedtheit gepresen
Bewysen Heer, Dan sullen seer verheught,
All' myn beenen end' all' myn krachten wesen.
***

§5

Ghy hebt la*n*gh' genoegh gesien myn misdaet
Wilt doch v' toornigh gesicht daervan wende*n*:
End vergheeft my (die nu ben vol elenden)
Myn boosheit all', end oock dees sonde quaet.
O God myn schepper, schept sonder verdragh,
Een reyn hert' in my, end een nieuwe leuen:
End op dat ick v wel behaegen magh,
Wilt my O Heer, eenen nieuwen gheest geuen.

§6

Ick bidd'v, werpt my niet van v' aenschyn,
End' op dat ick besluyte myn beghęeren:
Vwen heylighen Gheest wilt my niet węeren,
Als hy in my van v vernieuwt sal sijn.
Doet my oock nu smaeken die sekerheit,
Myner salicheit Heer, doer v' ghenaede,
Gheeft my oock den geest der vrymoedicheit,
Ende sterckt my daermede vroegh end spaede.

§7

Dan sal ick gaen in v' weghen bequaem,
Den boosen sal ick die oock vlytigh leeren:
So dat se hen tot v sullen bekeeren,

*

End volghen myn voetstappen all' te saem.
Wilt my O Godt, Heer myner salicheit,
Van dees doodtwęerdige bloedschuldt bevryden,
So sal myn mondt uwe gherechticheit,
End v' goedtheit singhen ende belyden.

§8

O Heer wilt my doch ope*n* doen den mondt,
Anders kan ick niet goeds spreke*n* waerachtigh:
Maer als ghy Heer dien sult opene*n* krachtigh,
So sal ick uwen lof schoon maeken kondt.
Waer't dat ghy slachtofferen hadt beghęert,
Der stieren end ossen, of der ghelycken,
Ick had'se gheoffert: Maer gantsch niet węert,
Is voor v sulck offren, alsoo't magh blycken.

§9

Een recht offer dat de Heere neemt aen,
Is een ghemoedt benauwt, doer angst end klaeghen:
Een nedrigh hert', end eenen gheest verslaegen,
En sal Godt niet verachten, maer ontfaen.
O Heer doet Zion wel nae v' goedtheit,
End Ierusalem die op v vertrauwet,
D'welck is die stadt die ghy v hebt bereydt,
Haer mueren doch ghenaedelick opbauwet.

§10

Dan sullen ons herten sijn seer bequaem,
Om te offeren nae v welbehaeghen,
Dan sullen die kaluers oock sijn gheslaeghen,

*

Die v Heer sullen wesen aenghenaem.

Psalm LII.

Met desen Psalm werpt Dauid te neder den hooghmoedt van Doeg, de welcke hem daer in roemde, dat hy des Heeren Priesters verraeden hadde, 1.Samuel. 22. End is versekert, dat Godt sulck een boosheit niet ongestraft laeten sal.

§1

SEGHT ghy Tyran, waer op ghy bauwet,
Met ghewelt end boosheit,
Hoe staet ghy so, ende betrauwet,
Op v' ongherechtheidt?
Nochtans is Godts bystandicheit,
Ons daeghelicks bereydt.

*

§2

V' tongh' alleyn schaedet end quellet,
End is tot aller tydt,
Als een schęermes seer wel ghestellet,
Dat seer scherpelick snijt:
Ghy bemindt valschheit end dat quaet,
Meer dan t'recht met der daet.

§3

Om woorden die seer konnen schaeden,
Te spreken sijt ghy snel:
Maer Godt sal v straffen end smaeden,
Ghy valsche tonghe fel.
Ghy werdt doersneden end verdruckt,
Iae wt v' plaets gheruckt.

§4

Ghy boose, ghy werdt wtgehauwen
Tot de wortel met een,
T'welck die vrome sullen aenschauwen,
Met een vreese niet kleen:
End lachende met uwen val,
Sullen se spreken al:

§5

Dit is hy die niet heeft verkoren,
Godt tot sijn hulp' alleyn,
Maer op sijn ryckdommen alvoren,
Steld' hy sijn hert' onreyn:
Hy heeft hem ghesterckt met boosheit,
End' ongherechticheit.

§6

Maer ick die nu ben end sal wesen,

*

Alleyn stout ende koen,
Op Gods goedicheit hoogh' ghepresen,
Als een Olyfboom groen,
Sal gheplant sijn midden eenpaer,
Van Godes huys eerbaer.

§7

Dan sal ick voor dees wraeke Heere,
V steets prysen voortaen,
End op v vol van macht end eere,
Gronden end blyuen staen.
Want v' goedtheit veel goeds doen sal,
Vwen volck' oueral.

Psalm LIII.

Dese Psalm houdt euen dat selfde in, dat die 14. doet.

§1

DIE dwaes die spreeckt in sijn herte seer quaet,
Daer is geen God: End' hy v*er*woest midts desen,
Sijn leuen gantsch doer sijn grouwelick

*

wesen,
Daer is niet een die met t'woord of die daedt,
Wat goeds begaet.

§2

Godt des hemels die węerelt ouersiet,
Ende bemerckt die menschen hier te lande,
Of daer een is, die met goeden verstande,
Om Gods goedtheit te soecken hem bevliet,
T'welck niet gheschiet.

§3

Alles gemerckt, hy vindt dat s'in't gemeyn,
All' afwycken, end gaen op boose weghen:
Growlick sijn se, jae tot quaet gantsch genege*n*,
Die wat goedts werckt en is onder hen gheen,
Iae niet tot een.

§4

Sijn dan die boose so dwaes al te saem,
Dat se niet dan quaet doen sonder afkeeren?
Die myn arm volck als dat broot ga*n*tsch v*er*tęere*n*,
End altyt om t'anroepen s'Heeren naem,
Sijn onbequaem.

§5

Sonder reden sijn se bevreest gaer seer,
Want Godt die breeckt aller vianden beenen,

*

Dewyl dat hy die al veracht met eenen,
Ghy sult hen noch aendoen O Zion teer,
Schand' end' oneer.

§6

Och dat die hulp' ouer Israel, Heer,
Quaem' wt Zion, end dat Godt wt t'verlangen,
Wilde verlossen sijn aerm volck geuangen,
Israel end Iacob souden in eer,
Verblijdt sijn seer.

Psalm LIIII.

Dauid stelt hem seluen hier allen Christenen voor ooghen tot een exempel eenes menschen die onbeweghelick staet op Gods beloftenissen: En*de* verhaelt het ghebedt t'welck hy dede tot Godt, als hy verraeden werdt, doer die van Ziph, also 1.Sam. 26.staet.

§1

OCH Heer' almachtigh helpt doch my,
Doer uwen Naem end sterckte krachtigh:
Neemt

*

myn saeck' aen, weest myns gedachtigh,
Laet uwe macht verschynen vry.
T'ghebedt dat ick nu doe v*er*hoort:
Wilt (Heer) neyge*n* tot my v' ooren,
Op dat ghy moeght goedichlick hooren,
Die woorden die ick bringhe voort.

§2

Met een wreedt herte, so elck siet,
Kommen my nu toe myn vianden:
Nae myn leuen sijn se ghestanden,
Se hebben Godt voor ooghen niet.
Nochtans doet Godt my onderstandt,
Doer hulp' die hy my heeft bewesen,

*

Hy is by my in allen desen,
End' onderhoudt my met sijn handt.

§3

Hy is't die daer doet vallen swaer,
Op myn vianden all' sijn plaeghen,
Als se van hem werden verslaeghen,
Dan werdt uwe trauw' openbaer.
Dan sal ick vrywilligh O Heer,
Een vroylick offer v toebringhen,
Vwen naem louende met singhen,
Die vol goedtheits is end vol eer.

§4

Ghy hebt my wt noot end ghepyn,
Verlost, end my laeten aenschauwen,
Mynen lust, in dat swaer benauwen,
End die straff der vianden myn.

Psalm LV.

Desen Psalm houdt in, ghebeden ende klaeghredenen van dat ghewelt dat Dauid aenghedaen is gheweest, daer hy als een boosdaeder veruolght was. Hy beghęert dat Godt hem ghenaedelick verlosse, ende die boosheit en*de* wreedtheit sijner vianden straffe.

§1

O HEER wilt myn ghebedt verhooren,

*

Keert niet van myn smeeken v' ooren,
Dat ick v o God, doe gestaedigh,
Siet my doch aen, hoort myn gewagh,
Wa*n*t ick sucht' end doe myn geklagh,
Tot v schrey'ick, Weest my genaedigh.

§2

Myn haeters my dreeghen end plaeghen,
Met den boosen die my naejaeghen:
Haer ghiftigh hert' vol loose treken,
Op myn schaede nęerstigh bedenckt,
Ick ben van hen vervolght, ghekrenckt,
Haer ghemoedt is met toorn ontsteken.

§3

Myn hert' is vol angst end beuen,
Vol doodlicke vrees' is myn leuen,
Ick ben verbaest end seer verslaeghen,
Met schricken end benaudtheit groot,

*

Ben ick nu bedeckt in den noot,
Dies moet ick v Heer also klaeghen:

§4

Och of my vlueghelen toequaemen,
Als duyfkens die daer vlieghen t'saemen,
Op dat ick nu mocht wegh gheraeken,
End' haest erghens wel bevrijdt sijn:
Ick soud' vlieghen in een woestijn',
Ende daer mynen legher maeken.

§5

Ick soud' my haest versien ter zyden,
End voor desen stormwindt my vryden,
Tot dat hy waer voorby gheleden.
  Maeckt Heer' oneens haer tonghen snel,
Verderft se, want van gheweldt fel,
End van onrecht sijn vol haer steden.

§6

Moetwilligh ghewelt t'allen stonden,
Is binnen haer mueren gheuonden,
Moeyt' aerbeydt end' al sulcke wercken,
Onrecht end' oock groote boosheit,
Lieghen, bedrieghen, listicheit,
Hersschen by hen, so men kan mercken.
***

§7

Waer't dat myn viandt dien ick kende,
My veruolghd' end my also schende:
Of dat die my mercklick benyden,
My benaudden, ick soudt voorwaer,

*

Beter lyden, of hier, of daer,
Voor hen my berghen, end hen myden.

§8

Maer ghy die alleyn pleeght te wesen,
Myn ghesell' end vriendt wtghelesen,
Die my waert lief end' aenghenaeme,
End wist bouen dien myn secreet,
Wy wandelden fyn met bescheet,
Iae ghinghen in Gods huys te saeme.

§9

Die doodt moets' al haestelick haelen,
Ende dat se oock leuende daelen
Ter hellen: Want onrecht en schaede,
    Woent onder dese boose rott,
Maer ick aenroepe mynen Godt,
Die my beschermt doer sijn ghenaede.

§10

Des morgens vroegh voor den daeghraede,
S'middaeghs end oock des auonds spaede,
Bidd' ick Godt, end' hy sal my hooren,
  End' ick sal doer hem sijn bevrijdt,
Van desen voorghestelden strijdt,
End van hen all' die my verstooren.

§11

D'onbeweghlicke Godt ghenaedigh,
Wiens ryck eewighlick blyft ghestaedigh,
Salse straffen van haeren sonden,
Want se Godt niet en vreesen gaer.
Maer sijn verhart, verstockt voorwaer,

*

In haer ęrghheit end loose vonden.

§12

Des schalcks handen staen met verlangen,
Om sijnen vriendt listigh te vanghen,
Teghen t'ghen' dat hy heeft ghesworen.
  Sijn woorden sijn als boter soet,
Nochtans neemt hy in sijn ghemoet,
Niet dan twist end' onvrede voren.

§13

Sijn woorden sijn soet t'allen tyden,
Als oly': maer nochtans se snyden,
Als swęerden schęrp sijn se gheraeden.
Werpt v' sorgh' op Godt, so sal hy
V helpen, end niet dulden vry,
Dat ghy met onrust' werdt belaeden.

§14

Ghy sult die boose Heer' almachtigh,
In den kuyl diep werpen seer krachtigh,
Die bloetdorstighe wreede honden,
    Kommen voorwaer tot der helft niet,
Haerer daeghen, also men siet:
Maer ick hop' op Godt t'allen stonden.

Psalm LVI.

Dese Psalm is een beschryuinghe der lasteringen ende des verwijts, dat Dauid eenen tydt ghedreghen heeft, ende oock een danckseghinge, dat hem Godt daer van v*er*lost heeft.

*

§1

ONTFERMT v myns die nu benauwt ben seer,
Want ick ben schier half verslonden, jae meer,
Van den schalck die my beleghert O Heer,
Die my steedts wilt bestryden.
Myn vianden schenden my met verblyden,
Veel sijn daer my teghen aen alle zyden,
Maer als my Heer vreese quelt in myn lyden,

*

Tot v sal ick dan gaen.

§2

Ick sal Godt lofsanghen singen voortaen,
Van sijn beloft' end op hem sal ick staen,
So kan my niet doen vreesen noch verslaen
Wat de menschen voorstellen.
Myn woorden al verkeeren dees ghesellen,
T'voornaemste daer van dat se t'saeme*n* rellen,
Is, hoe se my plaeghen sullen end quellen,
Met all' haer sterckt' end kracht.

§3

Se rotten t'saem met ghewelt onbedacht,
Se loeren end bespieden dagh end nacht,
Myn ganghen, end soecken in haere macht,
Te hebben myn siel' reine.
    Op haer listicheit staet haer hop' alleyne,
Se meynen daer doer t'ontkommen gemeyne,
Maer ghy Heere doer v' straffe niet kleyne,
De sulcke doch verslaet.
***

§4

Ghy hebt getelt myn vluchte*n* vroegh end spaet
In een flessche myn traenen ghy ontfaet,
Myn lyden, myn benaudtheit ende smaet,
Hebt ghy HEER opgheschreuen.

*

Als ick v bidde so loopen end beuen,
Myn vianden, sijnde van v verdreuen,
Dit's seker, want doer v O Godt verheuen,
Sal ick wesen bevrijdt.

§5

Gods beloften roem ick breedt ende wijdt,
Dies sal ick hem louen sijnde verblijdt,
Want hy sal my geuen nae deser tijdt,
Wat hy beloeft waerachtigh.
Myn hope staet op mynen Godt almachtigh,
Ick vreese geen listen der menschen krachtigh:
Maer ick heb Heer myn belofte*n* eendrachtigh,
V ghedaen met ootmoedt.

§6

Die sal ick betaelen haest met der spoedt,
End' v prysen so ghy węerdt sijt Heer goedt,
Om dat ghy my ghenaedelick behoedt,
Voor den val sonder steruen.
Ghy bewaert my voor t' schaedelick v*er*deru*en*,
Dies wandel' ick met dat volck uwer eruen,
Voor v, jae met hen dien ghy laett verweruen,
O Heer v' klaerheit soet.

Psalm LVII.

Dese Psalm verhaelt kortelick die benauwtheden, in de welcke Dauid Gods bystandt ende hulpe onderuonden heeft, nae sijn gebedt. Daerom

*

so begheeft hy hem om Godt te dancken ende te louen.

§1

ONTFERMT v Heer, ontfermt v ouer my,
Want ick betrauw op v met herten bly
Tot dat die boose vergaen sullen wesen,
Sal ick altydt myn toevlucht nemen vry,
Onder uwe vlueghelen Heer ghepresen.

§2

Tot den hooghste*n* God myn stem kom*m*en sal,
Tot hem die een eyndt maeckt myns lydens al,
Gods goedheit end waerheit sullen hen t'saeme*n*
Verbinden, tot myn hulp' in dit misval,
nd' hem, die my verslinden wilt beschaemen.

*

§3

Myn siel is in't midden der leeuwen snel
My hebben omringhet moortbranders fel,
Scherp als spiessen end pylen sijn haer tanden,
Haer tonghe ghelyckt den swęerde seer wel,
Want se scherp snijdt end maeckt alles tot scha*n*den.
***

§4

Verheft v bouen den hemel O Heer,
Laett ouer al verbreydt wesen v' eer,
Se stellen stricken allen mynen ganghen,
End se verdrucken myn siele gaer seer:
Se graeuen eenen kuyl om my re vanghen.

§5

Maer se sijn in den kuyl diep' nu ter tydt,
Gheuallen, dies is myn hert' seer verblijdt,
End lacht, sijnde bereyt tot desen stonden,
Om uwen lof te singhen breedt end wydt,
End dees verlossingh' alsins te verkonden.

§6

Dies sijt wacker myn tongh' end myn gemoedt,
Staet haest op Psalter end myn harpe soet,
Des morgens seer vroegh wil ick my opmaeke*n*,
Heer' om te verbreyden v' eere goet,
In allen landen end in allen spraeken.

§7

Tot den hemel streckt haer uwe waerheit,
End tot de wolcken uwe ghetrauwheit,
Verheft v Heer, laett v' kracht sien op d'eerde,

*

Toont dat in hemel woent v' Maiesteit,
Doet dat v' eer' ouer al ghemerckt werde.

Psalm LVIII.

Dauid sijnde t'onrechte beschuldight, gheeft ghetuygenisse van sijn onschuldt, Ende biddet, dat Godt hem wil daerby beschermen ende onderhouden.

§1

GHY Raedsheeren laet my doch hooren,
Die my teghen sijt alle gaer:
Seght my eens ter trauwen voorwaer,
Is't oock recht dat ghy v neemt voren?
Seght ghy Adams kindren wel aen:
Soeckt ghy recht te doen yderma*n*?

*

§2

Och neen ghy: Maer in uwen daeghen
En bedenckt ghy niet dan boosheit,
En allerley ongherechtheit,
Met v' valsche maeten end waeghen.
Die boose sijn van Godt so saen
Veruremdt, als sy t'leuen ontfaen.

§3

So haest se verweruen dit leuen,
Doer lueghenen wycken se af.
Se gaen swangher met ghift seer straf,
Als een slanghe tot quaedt begheuen,
Als een Ader boos die niet hoort,
Des ghesanghs niet een ynckel woort.

§4

Se wilt den toouernaer niet hooren,
Hoe lief end schoon dat hy oock spreeckt.
Die keel' end tanden Heer' hem breeckt,
Doer v' kracht die ghy pleeght t'erbooren,
Breeckt hen die tanden, want so fel
Sijn se als jonghe Leeuwen snel.
***

§5

Als water dat daer vloeyt op eerden,
Sullen se oock van selfs vergaen.
Haer pylen die se schieten saen,
Sullen t'saemen ghebroken werden,
Se werden haestelick versmacht,
Als flecken die niemant en acht.

*

§6

Ghelyck een ontydigh kindt steruet,
Eer't den dagh siet of Sonnenschyn:
Ghelyck onrype vruchten sijn,
Haest verdwynt, also oock verderuet,
Godt die jonghe doornen met smaet,
Eer se ryp werden end gantsch quaet.

§7

Dan sal die vrome verhueght wesen,
Die met benauwtheit was beuaen,
Siende de godtloosen vergaen,
Doer de wraeke Godes ghepresen.
Hy sal hem baeden in dat bloedt
Des boosen, end so spreken vroedt.

§8

Die rechtuęerdighe sal niet lyden,
Te vergheefs, dat is openbaer.
Hy sal sulcks ghenieten hier naer,
End hem seer heerlick noch verblyden,
Want een Rechter sal die Godt myn,
Ouer goed' ende quaede sijn.

Psalm LIX.

Dauid beleghert sijnde van Saul, in de wterste benautheit, roept tot Godt, ende betuyght, dat hem onrecht gheschiet, Hy bidt hem om bystandt, ende hoept dat hy noch verhoort sal werden.

*

§1

O HEER ick ben van myn vianden,
Omringht, verlost my wt haer handen.
Van die boose wilt my ontslaen,
Die wt haet nae myn leuen staen.
Van den boosdaeder wilt my vryden,
Die niet dan quaet soeckt t'alle*n* tyden,
Van den bloedighen handen fel,
Deses bloedhonds verlost my snel.

*

§2

Want siet se loeren nae myn leuen,
In een verbondt se hen begheuen,
All' die sterckste vanghen sulcks aen,
Daer ick hen niet hebbe misdaen.
Daer toe is't dat se hen nu stellen,
Op dat se my t'onrechte quellen,
Dies waeckt op Heer' end daer in siet,
Voorkomt my doch in dit verdriet.

§3

Iae ghy O Heere der hęerkrachten,
Die Israels Godt sijt vol machten,
Waeckt op, siet doch wat nu seer koen,
Alle volcken end' heydnen doen.
Bewijst doch Heer dien gheen ghenaede,
Die wt moetwillen doen dat quaede.
S'nachts sijn se hier end daer by een,
End huylen als honden onreen.

§4

Omhęr gaen se t'saem met quaet spreken,
Haer woorden als swęerden scherp steken,
Se segghen onder hen midtsdien,
Wie sal ons hooren ofte sien.
Maer ghy sult haer roemen O Heere,
Nochtans een mael bespotten seere,
Die hooghmoedighe sult ghy daer,
Belachen Heer' in't openbaer.

§5

Sonder v is Heer haer macht gheene,

*

Daer om begheu' ick my alleene,
Tot v Heer die myn toevlucht sijt,
End myn bewaringh' t'aller tyt.
    Godt wiens goedtheit ick heb' gesmaeket,
Voorkomt myn ongheluck, end maeket,
Dat ick noch mynen lust sien sal,
Aen myn vianden ouer al.
***

§6

Maer laetse niet doodt sijn ghesmeten,
Dat die myne sulcks niet vergheten:
Maer verstroytse doer uwe kracht
Ouer al, end maecktse veracht.
Heer die onse schildt sijt beuonden,
Slaetse doer v' kracht gantsch te gronde,
Haerer lippen sonden seer groot,
Verdienen recht angst ende noot.

§7

Verstrickts' in haer hooghmoedigh wesen,
Haer boosheit is hoogh' opgheresen,
Alle haer doen is in't ghemeen,
Vloecken ende lieghen met een.
Laett uwen toorn wesen ontsteken,
Wilt se verdoen end gantsch verbreken,
Verderfts' in onghenaeden Heer,
Ende verdilchtse langhs so meer.

§8

Doet dit Heer, dat men magh bemercken,

*

Die Godt Iacobs niet om verstercken,
Die eeuwigh herschet met bescheed,
Ouer t'gheheel ęerdtrycke breed.
Se sullen t'sauonds wederkeeren,
Huylen end raesen met oneeren,
Se sullen als honden met haest,
Die straeten omloopen verbaest.

§9

Daer nae sal hen de hongher stranghe,
Omhęr der stadt doen loopen banghe,
Se sullen moeten slaepen gaen,
Sijnde met hongher scherp beuaen.
Dan sal ick singhen end verkonden,
Opentlick end tot allen stonden,
Vwe kracht end goedtheit so saen,
Als den dagh klaer sal vanghen aen.

§10

Want ghy sijt myn toevlucht alleyne,
End' in noot myn beschuttingh' reyne,
Daerom sal ick altyt O Heer,
Met lofsangh verbreeden v' eer'.
Want Got is myn sterckheit ghepresen,
Die my in myn elendigh wesen,
Dat my steedts is ghekommen aen,
Ghenaedelick heeft by ghestaen.

Psalm LX.

Dauid bekennende dat alle die ouerwinningen

*

sijner vianden van Godt hęrkommen, versekert hem dat hy tot den eynde sal onderhouden werden.

§1

HEER die ons hebt verstooten al,
End verstroyt in kruys end misual,
Die op ons toornigh gheweest sijt,
Troost ons wederom, nu ter tyt.
Ghy die d'ęerde beweeght met kracht
End die schuert, jae klieft met der macht:
Wilt haer schaed' end bruecke*n* genesen,
Wa*n*t ga*n*sch v*er*-

*

vallen is haer wesen.

§2

Ghy hebt v' volck swaerlick ghekrenckt,
Ende met tuymelwijn ghedrenckt,
So datse sijn gheuallen slecht.
Maer ghy hebt weder opgherecht,
Een teecken uwen knechten t'saem,
Die trauwlick vreesen uwen Naem,
Dat sij't hoogh' wtsteken end thoonen,
End sekerlick daer onder wonen.

§3

Op dat Heer' v ghelieft volck sy,
Van den vianden ghemaeckt vry,
So helpt ons met v' rechte handt,
Hoort my in desen aermen standt.
  Maer Godt wt sijnen throon heeft my
Verhoort ende ghemaeckt seer bly.
Sichem sal noch myn erfdeel wesen,
End Suchot dat schoon dal ghepresen.
***

§4

T'gheheele landt Gilead reyn,
Sal my ghegeuen sijn alleyn,
Van Manasse t'gheheele goedt,
Sal myn wesen met ouervloedt.

*

In Ephraim met sijn volck al,
Myn hooft ick lieflick rusten sal,
Iuda sal oock sijn desghelycke,
T'voornaemste van myn Koninghrycke.

§5

Maer Moab sal sijn met oneer,
Ick en achte hem oock niet meer,
Dan een waschvat, daer in dat myn
Voeten sullen ghewasschen sijn.
Edom acht' ick met sijn volck koen,
Niet beter dan myn oude schoen.
Philistea sal met ghesangen,
End met ęerbiedingh' my ontfanghen.

§6

Wie gheleydt my van dat volck myn,
In een stadt daer ick vry sal sijn,
Die sterck is? wie sal wederom,
My bringhen in dat landt Edom?
    Sult ghy dat niet doen Heer hier naer,
Ghy die ons verstroyt hier en daer,
Ghy die met onsen legher koene,
Niet ghinght also ghy pleegt te doene?

§7

Doet ons bystandt Heer in den noot,
Teghen den gheweldighen groot,
Want menschen hulp' so men nu siet,
Is in den noot veel min dan niet.
Maer Godt sal ons maeken seer sterck,

*

Teghen ons vianden in 't perck,
Hy sal vertreden ons vianden,
End die t'saemen bringhen ter schanden.

Psalm LXI.

Dauid verhaelt, dat sijn ghebedt is verhoort geweest: Ende danckt daer om Godt, versekert sijnde, dat hy in den toekommenden tydt oock sal verhoort werden.

§1

ALS ick roep' verstaet myn reden,
Myn ghebeden,
O Godt verhoort n't ghemeyn
Myn siel' met angst beswaert seere,
Tot v Heere,
Heeft haeren toevlucht alleyn.

*

§2

Op een steenrots Heer ghepresen,
Laett my wesen
Ghestelt, daer ick vry sijn sal.
Ghy sijt myn' toevlucht beuonden,
T'allen stonden,
Teghen myn vianden al.

§3

In uwen tempel seer schoone,
  Is myn woone,
Altydt O Godt met ootmoedt.
Onder v' vleughelen sijnde,
  Ick beuinde,
Toevlucht end beschermingh' goedt.

§4

Want ghy gheeft my Heer ghenaedigh,
End ghestaedigh,
Al myn beghęrten niet kleyn.
Want ghy laett my Heer toekomen,
Aller vromen
Erfdeel, die v vreesen reyn.

§5

Ghy sult die jaeren vermeeren,
End vereeren,
Vwes Koninghs openbaer.
So dat hy vast sal beklyuen,
Ende blyuen
Noch menigh gheslacht end jaer.

§6

Voor v oock Heer desghelycke,
Sal sijn rycke,

sekerlick end vast bestaen.
Dat v' waerheit end ghenaede,
Vroegh end spaede,
Dat behoede nu voort aen.

§7

So sal ick uwen lof singhen,
End voortbringhen,
End groot maeken uwen naem.
Ick sal met vliet dan betaelen,
Sonder draelen,
Myn beloften Heer' al t'saem.

Psalm LXII.

Dauid verlost sijnde van alle sijne vianden, vertelt haere boosheit: Ende vermaent alle geloouigen, dat se vastelick staen op Godt ende op sijne voorsichticheit, Want de mensche met allen sijnen raedtslaeghen, is niet dan ydelheit.

§1

HOE seer dat myn siel' is ghequelt,
In Godt werdt sy gherust ghestelt:
Want hy is

*

myn toevlucht alleene,
Myn troost, myn bystandt in der noot,
Myn kracht die my voor den val groot,
My wel bewaert end anders gheene.

§2

Hoe langhe sult ghy alle staen,
Om te schaeden end doodt te slaen?
Ghy werdt noch met schanden versteken,
Als een wandt die daer valt, sult ghy,
End als een oude muer daerby,
Van selfs vergaen, scheuren end breken.

§3

Sy en ghedencken anders niet,
Dan om t'onderdrucken met vliet,
Hem dien ghy wilt verheffen Heere,
Lueghen behaeght hen met der daedt,
Haer woort is soet, maer t'herte quaedt,
Is vol vloeckens end vol oneere.

§4

Maer ghy myn siel wilt doch voort aen,
Met ghedult op den Heere staen,

*

Op hem staet myn hop' end betrauwen,
Hy is myn troost end niemant el,
Myn heylandt die my bewaert wel,
Gheen schand' noch leedt kan my benauwen.
***

§5

Godt is myn eer', myn heyl, myn kracht,
Myn toevlucht, myn sterckte, myn macht.
Ghy volckeren wilt hem vertrauwen,
Komt end stortet doch alle gaer,
Voor Godt uwe herten eerbaer,
Op hem alleyn willen wy bauwen.

§6

Maer die menschen machtigh end ryck,
Sijn ydelheit alle ghelyck,
Yder van hen te feylen pleghet:
Weeght ydelheit, end oock met dien,
De menschen al, so sult ghy sien,
Dat ydelheit veel swaerer weghet.

§7

Op onrecht v doch niet verlaett,
Op ghewelt noch stelen niet staet,
Wilt aen ydel dinghen niet hanghen.
Komt v t'goet toe met ouervloedt,
Wilt daermed' v' hert' end ghemoet,
Gheensins laeten wesen beuanghen.

§8

De Heer spreeckt dickwils in sijn Woort,
Also ick dat hebbe ghehoort:

*

Dat hy alleyne sy almachtigh.
Ghy sijt Heer vol ghenaeden soet,
Die den mensche wat recht is doet,
Nae sijn verdienst doer v' handt krachtigh.

Psalm LXIII.

Dauid verhaelt (tot onderrichtinghe aller gheloouighen) dat hy in allen teghenspoedt sijnen toevlucht ghehadt heeft tot Godt, om van hem troost ende sterckheit te verweruen.

§1

O GODT gheen God heb' ick dan v,
Va*n* s'morge*n*s aen bidd' ick v Heere,
Myn siel verlanght nae v gaer seere,
Die gantsch in my versmeltet nu.
Gheheel verdrooght is myn lichaeme,
Myn

*

krachten vergaen al ghelyck,
My dorstet als een dorr' ęerdryck,
Nae v in dees plaets' onbequaeme.

§2

Op dat ick noch eens aensien magh,
V' hęerlickheit nae dit benauwen,
So ick die lieflick te aenschauwen,
In uwen schoonen tempel plagh.
Want veel beter is v' ghenaede,
Dan s'menschen leuen self hier is,
Daer sal oock mynen mondt gewis,
Vwen lof spreken vroegh end spaede.

§3

Daer sal ick singhen v' eer' klaer,
So langh' als ick werd' in dit leuen,
V met handen hoogh' op gheheuen,
Sal ick O Godt aenroepen daer.
Dit souden myns herten vreughd wesen,

*

End' oock al myn ghenoecht' alleyn,
Mocht' ick met hert' end monde reyn,
V altyt louen Heer ghepresen.
***

§4

Als ick rust' op dat bedde myn,
End ouerleggh' al uwe krachten,
So moeten dan al myn ghedachten,
Des nachts met v onledigh sijn.
Want in myn verdriet end myn sorghen,
Hebt ghy my geholpen eenpaer,
Dies prys' ick v, ghy hebt voorwaer,
Met v' vleughelen my verborghen.

§5

Myn siel' hanght v so vastlick aen,
Dat se van v gheensins kan wycken,
V' handt bewaert my desghelycken,
Voor allen die my teghen staen,
Maer sy die myn siel' met onwęerde,
Ouervallen willen met leedt,
Sullen in den afgront seer wreedt,
Verstooten werden onder d' ęerde.

§6

Versneden werdt tot stucken kleyn,
Met den swęerd' end tot roof ghegeuen.
Den vossen end dieren daerneuen,
T'goedt myner vianden ghemeyn.
Dan sal de Koningh hem verblyden,

*

In uw ouerwinninghe Heer',
Wie v kent sal v' lof end eer',
Wtbreyden klaer aen allen zyden.

§7

Daer om die lueghenmonden al,
Hoe valschelick dat se oock spreken,
Sullen ghestopt sijn end versteken,
So datse niemant helpen sal.

Psalm LXIIII.

Dauid klaeghender wyse beschryft de listen en*de* wreedtheit sijner vianden, ende belydet die goedicheit Gods, daer doer hy die ouerwinninghe sijner vianden verkreghen heeft.

§1

ALS ick roep' Heer' hoort myn stem klachtigh,
End' helpt my dan wt myn gequel,
Op dat myn vianden seer fel,
My niet dooden, want se sijn

*

krachtigh,
O Heer almachtigh.

§2

Verberght my nu, O Heer ghepresen,
Voor myn vianden schalck end quaet,
Voor die rotten end voor den raet
Der boosen, die met al haer wesen,
Seer sijn mispresen.

§3

Haer tonghen seer krachtelick snyden,
Als swęerden die scherp sijn end fyn,
Haer ghiftighe woorden die sijn,
Als pylen fel, die sy in't stryden,
Schieren ter zyden.

§4

Op dat se so (Heer) in't verborghen,
Met list schieten den vromen man:
Veel goede sijn also daer van,
Doerschoten, die se sonder sorghen,
Heymlick verworghen.

§5

In't quaet doen se hen seer verstercken,
Om my te verstricken se staen,
End spreken stoutelick, wel aen:
Wie sal ons doen end onse wercken,
Konnen bemercken?
***

*

§6

Se dichten schalckheit t'allen stonden,
Daer toe doen se t'saem haeren vliet,
Een yder die diepte doersiet,
Sijns herten, om so te doergronden,
Listighe vonden.

§7

Maer Godt op wien ick rust' alleyne,
Sal sijnen bogh' afschieten saen,
Gheheel onuersiens sal't toegaen,
Se sullen verwondt sijn ghemeyne,
Groot ende kleyne.

§8

Haer tonghe die niet kan dan schaeden,
Hen plat te gronde werpen sal.
Dies sullen se die dit sien al,
Hen met bespottinghe belaeden,
Ende versmaeden.

§9

Dan werden in 't ghemeen beleden,
Des Heeren groote daeden reyn:
Die vertzaeghde sullen ghemeyn,
Verstaen des Heeren wonder eden
In allen steden.

§10

Maer de vrome sullen verblyden,
In Godt den Heere al te saem,
End sy die staen op sijnen naem,
Sullen sijn eer' tot allen tyden,
Alsins belyden.

*

Psalm LXV.

In desen Psalm werden beschreuen die weldaeden ende die ghenaede, die Godt sonder ophouden sijner Kercken bewyst.

§1

MEN loeft v Heer met stemmen reyne,
Tot Zion openbaer:
Die beloefde gaeuen ghemeyne,
Betaelt men v oock daer.
End dewyl dat ghy daer wilt hooren,
T'ghebedt uwes volcks goedt,
So sullen daer v' wtuerkoren,
V vallen Heer te voet.

*

§2

Al myn misdaeden end myn sonden
Waeren seer groot end swaer,
Maer v' goedtheit niet om doergronden,
Vergaf die al voorwaer.
Wel hem dien ghy hebt wtghelesen,
Dat hy by v sij Heer,
Die oock altyt by v magh wesen,
Sonder te scheyden meer.

§3

Wy sullen met d'heerlickheit schoone,
Vwes huys versaedt sijn.
T'rijckdom Heer van t'huys uwer woone,
Sal ons wel voeden fyn.
Ghy die nae v' goedtheit verheuen,
Ons beschermt end bewaert,
Sult ons een goed' antwoorde gheuen,
Nae v' kracht seer vermaert.

§4

T'gheheel ęerdtryck aen v Heer hanget,
Met een vertrauwen reyn,
Al die dat groote Męer omvanghet:
Staen vast op v alleyn.
Ghy maeckt doer v' schricklicke krachten,
Seer vast die berghen groot,
Van sterckheit end van groote machten,
Sijt ghy O Heer niet bloot.

§5

Ghy kondt oock dat brullen haest stillen,

*

Des Męers als 't is beweeght,
Die menschen oock die woeden willen,
Ghy haest te stillen pleeght.
Als die volckeren wel bemercken,
Die omhęr sijn O Heer,
Dees groote wonderlicke wercken,
Se sijn verwondert seer.
***

§6

Heer van den Oosten tot den Westen,
Nae v' goedtheit end Woort,
Laett ghy voortkommen ons ten besten,
Allerley blydtschap voort.
So haest als droogh' is ons ęerdtrycke,
Ghy besoeckt dat voorwaer,
Met daw end reghen desghelycke,
Maeckt ghy't ryck' end vruchtbaer.

§7

T'water springend' wt die fonteynen,
Maeckt dat ęerdtrycke goet,
Tot taerw' end ander vruchten reyne,
In grooten ouervloedt,
Die gheploeghde voren bequaeme,
Watert ghy t'sijner tydt,
Ghy breeckt d' ęerdtryck, end sijn vrucht t'saeme
Ghy seer ghebenedydt.

§8

Ghy verciert dat jaer ouervloedigh,

*

Met v' goederen schoon,
End laett t'vette reghenen goedigh,
Bouen wt uwen throon.
Die hutten selfs in de woestyne,
Sijn vol vruchten met een,
Die berghen seer vruchtbaer van wyne,
Staen lustigh groot end kleen.

§9

Dan siet men in beemden end weyden,
T'vee in groot ghetal gaen,
T'veldt (van den berghen afghescheyden)
Siet met vol koorne staen.
Also schynt dat ęerdtryck' t'ontspringhen,
End te verblyden seer,
Dies moeten wy juychen end singhen,
In v, van herten Heer.

Psalm LXVI.

In desen Psalm werdt beschreuen, de goedtheit die Godt ghewonelick sijnen volcke bewyst, de welcke de sijne troostet, nae dat hy se te vooren besocht heeft. Voorder beloeft Dauid, dat hy niet ondanckbaer wil wesen, ende roept Godt aen tot een ghetuyghe sijner oprechticheit.

*

§1

SINGHT den Heer in den gantschen lande,
Met ghesangh loeft nu sijnen naem,
Pryst hem met mond' end met verstande,
Roemt sijn goedtheit alle te saem.
Spreeckt: Hoe wonderlick sijt ghy Heere,
In al v wercken groot end kleyn,
Vwe vianden beschaemt seere,
Bidden om vred' alle ghemeyn.

*

§2

Dat v dan O myn Godt ghepresen,
Die węerelt roeme met ootmoet.
V' lof moet oock ghesonghen wesen,
Alsins met stemmen klaer end soet.
Komt hier end wilt doch wel aenmercken,
Die daeden Gods des Heeren myn,
Hoe wonderlick dat oock syn wercken,
By der menschen kinderen sijn.

§3

Hy verdrooght dat groote Męer krachtigh,
Dat men droogsvoets kan gaen daer doer.
Dies wy sijn volck in liefd' eendrachtigh,
Hem seer vroylick dancken daer voor.
Sijn heerschappy sal eewigh blyuen,
Sijn ooghe die volcken aensiet:
Wie van hem wyckt sal niet beklyuen,
Maer vernedert werden tot niet.

§4

Ghy volckeren wilt v begheuen,
Om Godt te prysen bouen al.
Dat sijn naem seer hoogh' sij verheuen,
Van allen in dit ęerdsche dal.
Hy is't die ons bewaert ons leuen,
Die voor ons sorght tot ons behoedt,
Op dat wy niet vallen noch beuen,
Iae dat niet slibber' onsen voet.

§5

Ghy hebt ons doersocht Heer ghenaedigh,

*

Ende beproeft alle ghelyck,
Also men doer dat vuer ghestaedigh,
Dat siluer loutert van den slyck'.
    Ghy hebt ons van den onbekenden
Vianden, laeten sijn gheuaen,
End hebt ons Heer op onsen lenden,
Met een groot last swaerlick belaen.
***

§6

Men heeft op ons hoofden gheklommen,
So men beklemt een kemeldier:
Als beesten werden wy alommen,
Ghedreuen doer water en vier.
  Daer nae hebt ghy ons Heere goedigh,
Vertroost, Dies ick tot v' huys reyn,
Wil bringhen myn offranden bloedigh,
End myn beloften groot en kleyn.

§7

Myn beloften sal ick betaelen,
Die myn lippen hebben ghedaen,
Die in den noot end in myn quaelen,
Wt mynen monde sijn ghegaen.
Ick wil v Heer veel vett' offranden,
Der rammen op uwen autaer,
End der bocken met vuer verbranden;
Daer toe oock veel Runderen swaer.

§8

Ghy al die Godt vreest, weest doch stille,

*

Komt tot my, hoort end wilt verstaen,
Want te verhaelen hebb' ick wille,
Dat goet dat my Godt heeft ghedaen.
    Als ick hem hebb' ghebeden klachtigh,
Hy heeft my haest verhoort voorwaer,
Dies heeft myn tongh' oorsaeck' waerachtigh,
Hem te louen vry openbaer.

§9

Waer't dat ick hadd' ghenomen vooren,
In myn ghemoedt eenigh onrecht,
So hadde Godt niet willen hooren,
Dat ghebedt van my sijnen knecht.
Maer ick magh met rechte wel spreken,
Dat my Godt altyt verhoort heeft,
Myn smeeken heeft hy noyt versteken,
So langh' als ick hebbe gheleeft.

§10

Gheloeft sy myn Godt vol ghenaeden,
Die myn ghebeden niet verstoott,
Die van my (met elendt belaeden)
Niet afwendt sijn goedicheit groot.

Psalm LXVII.

Dit is een gebedt om eenen welstandt der Kercken, niet alleene in Iudaea, maer oock in allen anderen landen, ouer den welcken die ge naede Gods, wt soude gestortet werden, doer de toekomst Iesu Christi.

*

§1

ONSE Godt sij ons nu ghenaedigh,
End seghen' ons met ouervloedt.
Hy verlicht' ons alle ghestaedigh,
Met sijn aenschyn lieflick end soet.
Op dat ons sijn weghen,
Bekent recht van deghen
Werden: end met een,
Die heydenen leeren
hem tot den wegh keeren,
Onses heyls alleyn.

*

§2

Dat doch Heer die volcken met singhen,
V seer dancken vry openbaer.
End met vrueghd uwen lof voortbringen,
Hen in v verheugend' eenpaer.
Ghy hebt allen lieden,
Alsins te ghebieden,
Nae v' goedtheit reyn.
Iae t'gheheel ęerdtrycke,
Ghy in der ghelycke,
Regiert Heer alleyn.

§3

Die volckeren met soeten toone,
Dancken daer om uwen naem' goet,
Om dat t'ęerdtryck draeght vruchten schoone,
Seghent ons Heer tot ons behoet.
Die Heere seer goedigh,
Gheeft ons ouervloedigh,
Den seghen ghewis.
Dat hem dies elck vruchte,
End onsen Godt duchte,
Die almachtigh is.

Psalm LXVIII.

Dauid schryft Godt toe alle die ouerwinningen sijner vianden, ende pryst in't ghemeyne die groote kracht Gods: Daernae bewyst hy sijn vaderlicke goetheit ouer dat volck Israel, het

*

welcke hy vry ghekocht en*de* bewaert heeft. Eyndelick pryst hy Godt, die hem die Koninghlicke Kroone nae sijner beloftenisse bewaert heeft.

§1

STAET op Heer toont v onuertzaeght,
So werden verstroyt end verjaeght,
Seer haest all' v' vianden.
Die Godt altydt hebben ghehaett,
Sullen voor hem met schand' end smaedt,
Vlieden in alle landen.
Ons Godt met een verdryuen sal,
Sijner vianden t'gantsch ghe-

*

tal,
Iae als roock doen verswinden:
Ghelyck dat was smeltt voor dat vier,
Sal hy alle godtloosen hier,
Verteeren end verslinden.

§2

Doch sullen die vrome verblydt,
Heer' uwen naem singhen altydt,
End' haer in v verblyden.
Se werden van herten verhueght,
End sullen voor Godt maeken vrueghdt,
Iuychende t'allen tyden.
Singht nu vroylick end loeft den Heer,
Verbreydt met vreughdt sijnes naems eer,
Pryst sijn heerlickheit t'saeme.
Die op de wolcken vlieght end vaert,
End' een Heer is seer wijdt vermaert,
Eewigh Godt is sijn Naeme.

§3

Verblydt v in Godt met ootmoedt,
Hy is der weesen vader goedt,

*

End' een beschermer krachtigh,
Der weduwen in billicheit.
In den tempel vol hillicheit,
Heeft hy sijn woenst' eendrachtigh.
    Hy is't die den eensaemen gheeft,
Een huys dat vol van kindren leeft,
Nae haer langhwyligh wachten.
Die gheuangenen hy ontslaet,
End verstrickt die boosdaeders quaet,
Iae laets' in't landt versmachten.
***

§4

Als ghy v' volck Heer hebt gheleydt,
End ghinght voor hen wijdt ende breydt,
In die groote woestyne.
Doe beefde dat ęerdtryck met een,
Die hemelen druypten ghemeen,
Heer voor uwen aenschyne.
Oock desen bergh Sina so groot
Voor v' aenschijn O Heer verschoott
Godt Israels ghepresen.
Ghy hebt ons den reghen vruchtbaer,
Ghegeuen, end ghetroost daer naer,
V' erfdeel wtghelesen.

§5

Ghy verquickt v' volck goedertier,
End' maeckt dat een jeghelick dier,

*

Daer woent sonder verderuen.
Vwen kindren deelt ghy v' goedt,
In't kruys gheeft ghy hen goeden moedt,
Sonder troost sy niet steruen.
Ghy hebt nae uwe goedicheit,
Den reynen jonghvrauwen bereydt,
Een oorsaeck', soo't magh blycken,
Om te singhen in't gantsche land,
Als onse vianden met schand',
Veldtvluchtigh moeten wycken.

§6

Die Koninghen seer groot gheacht,
Sijn haestelick met all' haer macht,
Ghevloden, so wy weten.
Gods huysghenooten hebben stil,
T'goedt deses volcks nae haeren wil,
Ghedeelt end wtghemeten.
Als is't dat ghy, die al ghemeyn,
Gods volck sijt wt ghenaed' alleyn,
Hier voormaels hebt gheleken,
Den ghenen die daer sitten hart,
Tusschen ketels als kolen swart,
In oneeren versteken.

§7

Nochtans als ghy sult trecken wt,
In t'veldt met basuynen gheluydt,
Ghy werdt schooner in d'ooghen,

*

Als der duyuen vlueghelen kleyn,
Sijnde met goudt end siluer reyn,
Verciert end' ouertoghen.
Als ons Godt doer t'landt henen ghingh,
Ende die Koninghen aenvingh,
Te roeyen wt haer wone,
So wiert dat landt reyn wit end klaer,
Ghelyck de snee is voor end naer,
Op Salmon den bergh schoone.

PAVSE.

§8

Gods bergh die is seer wonderbaer,
Ghelyck Basan de bergh voorwaer,
Staet hy hoogh' onbesweken.
Wat is't dat ghy berghen rebel,
Met al uwen steenrotsen fel,
Gods bergh soeckt te versteken?
Godt heeft desen bergh breydt end' wyt,
Verkoren tot sijn woenst' altydt,
Nae sijn goetheit ghepresen:
Daer hy eewigh van nu voortaen,
Sal wonen sonder te vergaen,
Dit sal sijn ruste wesen.

§9

Veel duysent Enghelen seer schoon,
Dienen den Heer' voor sijnen throon,
End sijn oock sijn hęerkrachten.

*

Doer hen doet hy seer groot gheweldt,
So hy tot Sina heeft in't veldt,
Voormaels ghetoont met machten.
O Heer ghy sijt gheuaeren op,
Brekende der vianden kop,
Nemende die gheuanghen.
Ghy hebt heerlicke gaeuen fyn,
Ons die verstroyt hier end daer sijn,
Rycklick laeten ontfanghen.

§10

Ghy hebt v' vianden verjaeght,
Om by v' volck seer onuertzaeght,
Te wonen vroegh end spaede.
Gheloeft sij Godt die ons met een,
Onderhoudt end seghent ghemeen,
Doer sijn kracht end ghenaede.
Godt die Heer is ons salicheit,
Hy toont ons sijn goedjonsticheit,
Doer verlossinghen machtigh.
Het is Godt die sijn volck vry stelt,
End meackt dat het blijft onghequelt,
Van s'doods gheweldt seer krachtigh.
***

§11

Het is Godt die in stucken breeckt
Den kop, jae in den grondt versteeckt,
T'ghetal onser vianden.

*

Hy sal gantsch breken end verslaen,
Dat hooft der ghener die voortgaen,
In haer' sonden end schanden.
Godt spreeckt: Myn wtuerkoren al,
Wt Basan ick verlossen sal,
Die nu is seer hooghmoedigh:
Ick wil se fray ende ghesondt,
Wt des Męers aller diepsten grondt,
Trecken met myn handt goedigh.

§12

Ghy sult dan baeden uwen voet,
In all' uwer vianden bloedt,
Die ghy slaen sult end jaeghen:
Daer sal lecken een yder hondt,
T'bloedt uwer haeters die ghewondt
Sullen sijn, end verslaeghen.
Men sagh daer O myn Godt end Heer,
Opbreken end voortgaen met eer,
D'Arck des verbondts ghepresen,
Die sanghers voor haer henen gaen,
End die speellieden volghen aen.
Met ghesangh wtghelesen.

§13

Die jonghe maeghden louen t'saem
Met ghesangh daer des Heeren naem,
Met haer trommelen reyne.
End segghen: O ghy Israel,

*

Loeft den Heer' met ghesangh end spel,
Onder v in't ghemeyne.
Daer is Benjamin die nu heeft,
Groote macht om dat ghy hem gheeft,
Te herschen ouer velen.
Iuda, Zabulon, Nephtalin,
Met haer Vorsten sijn kommen in,
Vroylick voor v te spelen.
***

§14

Israel, Godt gheeft v, dat ghy
Sijn Koninghryck aenschauwet vry,
Hy regiert all' v' wercken.
Wilt doch Heer ghy die ons bemindt,
T'werck dat ghy nu in ons beghindt,
Voluoeren, end ons stercken.
Om uwes tempels will' O Heer,
Sullen v die Koninghen eer',
Bewysen, met offranden.
Dies wilt met kracht ouer al snel,
Die boose met haer waepen fel,
T'saemen bringhen ter schanden.

§15

Wilt die wreede stieren verdoen,
End jaeghen die volckeren koen,
End haer hęerkrachten dwinghen.
Heer bringht die stoute tot ootmoedt,

*

Op dat se v vallen te voet,
End v tribuyt toe bringhen.
De Heeren AEgypti seer ryck,
End die Mooren alle ghelyck,
Met toeghevouden handen,
Sullen hen begheuen al t'saem,
Tot v, end prysen uwen naem,
End louen met verstande.

§16

Pryst dien Godt, die hoogher ghewis,
Opvaert, dan self de hemel is,
Dien hy ghemaeckt heeft reyne.
Hy is't, die dat donderen maeckt,
Daer van de hemel beeft end kraeckt,
Doer sijn sterckheit alleyne.
Sijn almachticheit doch bekent,
Sijn hęerlickheyt schynt sonder eyndt,
In t'landt Israels binnen.
Hy is' die alsins blycken doet,
Sijn groote kracht in ouervloedt;
Die niet is om verwinnen.

§17

Ghy sijt O Heer seer wonderbaer,
In al die plaetsen daer ghy klaer,
V' heerlickheit toont krachtigh.
Israels toeuerlaet ghy sijt,
End uwes volcks kracht, dies altyt,

*

Loeft men v HEER' almachtigh.

Psalm LXIX.

Dauid klaeght, dat hy t'onrechte van den godtloosen verdruckt sij gheweest, Daer hy nochtans met bidden in ootmoedicheit ghewandelt heeft, Hy biddet Godt, dat hy recht doe, end die godtloosen scherpelick straffe, nae haer schandelicke boosheit. Hy verhoept oock verhoort te werden, daer om begheeft hy hem om Godt te dancken.

§1

ICK bidd' v, helpt my O Godt goedertier,
Want t'water is tot aen myn siel geklommen,
In den onreynen slyck ben ick ghekommen,
Daer gheen grondt is, Ick ben versoncken

*

schier.
T'water seer sterck treckt my wegh met der vloedt,
Myn keel werdt heesch, end' sal doer t'roepen drooghen,
Als ick wachte dat my Godt bystandt doet,
Vergaen is my dat ghesicht myner ooghen.

§2

Ick heb' och arme*n* (doch sonder myn schuld)
Meer vianden, dan ick hebb' op t'hooft haeren,
Die om myn schaede te soecken voortvaeren,
Die werden met kracht end ryckdom vervult.
Also moet ick betaelen, dat ick niet
Hebbe gherooft, Maer ghy bekent O Heere,
Myn dwaesheit groot, daer beneuen ghy siet,

*

Myn sonden all', die my mishaeghen seere.

§3

O Heer, die doet uwe seer groote macht,
Die sterckte der hęerkrachten kont doen beue*n*:
Maeckt dat se die hen v gantsch ouergeuen,
Doer my niet beschaemt werden noch veracht.
O Godt, hen die v aenroepen bystaet,
Dat se niet beschaemt werden doer myn schaeden,
Om uwes naems wil ben ick so ghesmaedt,
Om uwent will' ben ick met schandt belaede*n*.
***

§4

Myn broeders houden my als een vremdt man,
Als eenen onbekenden se my achten,
Om dat uwes huys liefde my met krachten,
Heeft verteert, end dat ick v' saeck neem' aen.
Die smaedt der boosen daer met dat ghy Heer
Seer werdt versmaedt, is ouer my gheuallen.
Ick hebb' altyt ghevast, jae gheweent seer,
Doch was ick daer om bespott van hen allen.

§5

Ick hebb' my eenen sack gegordt aen't lijf,
Maer se hebben daer met den spot gedreuen.
Dan brassers die hier seer hoogh sijn v*er*heuen,
Ben ick daeghlicks een spot end tydtverdryf.
Maer ick bidd' v O Heer ghestaedelick,
Laett myn ghebedt v wesen aenghenaeme,

*

Nae uwe goedicheit ghenaedelick,
Staet my ghetrauwlick by ter tyt bequaeme.

§6

Treckt my wt den slyck, tot my v begeeft,
End laett O Heer my daer in niet versincken.
Helpt my van myn haeters: niet laett verdrincken,
My in't diep' water, t'welck geen gront en heeft
Maeckt dat ick niet versmoor' in desen vloedt,
Dat die diepten my niet te gronde trecken,
End dat de kuyl hem niet open en doet,
Om my te verslinden end te bedecken.

§7

Vwe ghenaed' is vol troost O Heer goet,
Daerom wilt nu myn beghęeren verhooren:
Wilt teghen my uwe goetheit oorbooren,
End toont my v' lieflick aenschyn seer soet.
Wilt uwen knecht v' aensicht bergen niet,
Want ick ben vol van angst niet om doergronden:
Dies haest v Heer in den noot my aensiet,
Verhoort doch myn klaegen tot desen stonden.
***

§8

Maeckt v op Heer in dese teghenheit,
Om myn siele te behouden in't leuen:
Tot spyt myner vianden hoogh' verheuen,

*

Helpt my wt des banden end smaedicheit.
V is myn verachtheit seer wel bekent:
Myn schaemt' end schand daer ick in ben versteken,
Myner vianden boosheit sonder eyndt,
Is oock voor v openbaerlick ghebleken.

§9

T'herte my breeckt doer desen smaet onvry,
Ick quell' end ben van yderman verlaeten:
Ick wachte (maer vergheefs in aller maeten)
Of jemant metlyden hadde met my.
Want als ick langh' op hen hebbe gewacht,
T'is al om niet, gheenen troost se my schincke*n*,
Se spijsden my met galle dagh end nacht,
End gaeuen my niet dan edick te drincken.

§10

Maeckt haer taefel, end maeltijde*n* niet kleyn,
Hen tot een strick, jae dat se daer van steruen:
Laett hen altijt dienen tot haer verderuen,
Haer wellusten end haer vrueghden onreyn,
Laett haer ooghen also verblendet sijn,
Dat se ga*n*tsch niet kon*n*en sien noch aenschauwe*n*,
Breeckt hen die lendenen doer smert' end pijn,
Maeckt dat haer beenen onder hen verflauwen.
***

§11

Stortt ouer hen Heer' uwe toornicheit,
Omringht se met v' onghenaede krachtigh:

*

Dat niemant in haer steden sij wonachtigh,
Maer woest blyuen tot in der eewicheit.
Want de boose hebben hen niet geschaemt,
Hem te quellen, dien ghy slechts wilt castyden,
Als ghy jemant tuchtight, soo't v betaemt,
Dien bespotten se t'saem met een verblijden.

§12

Vermenight haer sonden, maeckt se beschaemt,
Van v' goedtheit laet se wesen versteken:
Haer naem sij wt t'boeck des leuens gestreken,
Laets' onder den vromen niet sijn ghenaemt.
Maer hoe wel ick elendigh ben end kranck,
Ghy sult nochtans myn troost end toevlucht wesen:
Ick sal uwen naem louen met ghesangh,
Met danckbaerheit werdt ghy va*n* my gepresen.

§13

Sulcks is den Heer dancklicker t'aller tijt,
Dan ossen die klauwen end hoornen draegen:
Dit sullen sien d'elendighe verslaeghen,
End sullen daer in seer wesen verblijdt.
Haer hert' sal wederom t'leuen ontfaen,
Want Godt verhoort den benauden end aerme*n*,
Hy sal sijn volck oock niet laeten vergaen,
In den put, maer hem daer ouer ontfaermen.

§14

Ghy hemel end ęerde prijst sijn goetheit,

*

Ghy Zee end visschen die in't water leuen:
Want Godt wilt hem tot Zions help' begheuen,
Hy sal Iuda bauwen in sekerheit.
Daer sullen wonen Godes knechten al,
Ende haer saet sal al sulcks oock beęruen:
Een yder die Gods naem beminnen sal,
Die sal daer een vry woninghe verweruen.

Psalm LXX.

Dauid loeft Godt van den bystandt die hy hem ghedaen heeft, ende leert, dat hy alleyn gheluckigh is die op Godt betrauwt, Hy voorseyt oock, dat sijn sonde doer Meisiam te niet sal ghedaen werden, also Hebrę. 10. wt den 40. Psalm bewesen is, Daer nae loeft ende aenroept hy Godt in sijnen grooten noodt, ende is versekert, dat hy verhoort sal sijn, op dat Godt daer doer ghepresen werde.

§1

O GODT op wien myn hope staet,
Haest

*

v helpt my, vrydt my van schanden,
Tot mynen bystandt streckt v' handen,
Verdoet all' myn v anden quaet.
Die nae myn siel' listelick jaeghen,
Moeten vol schandt sijn end verdriet,
Die my willen bringhen tot niet,
Moeten vlieden end sijn verslaeghen.

§2

Die my jaeghen segghen eenpaer,
Ha, ha, daer, daer, met open kele,
Laett hen toekommen schanden vele,

*

Die se my wenschen voor end naer.
Maer dat hy in v' hulp' verblyde,
Die sijnen toevlucht tot v heeft,
End hem gantschlick tot v begheeft,
Dat hy v loue t'allen tijde.

§3

O Heer wilt v haesten seer snel,
Tot my, die aerm ben end' elendigh,
Ghy sijt myn helper seer bystendigh,
Haest v, helpt my wt dit ghequel.

Psalm LXXI.

Dauid begheert verlost te wesen wt sijn elendicheit, volgende die hope die hy altijdt tot Godt gehadt heeft, Hy klaeght, ouer die bespottinghen der godtloosen, Ende dewyle dat hy Godts goedtheit gesmaeckt heeft, Hy bidt, dat hy in sijn ouderdom ende swackheit niet verlaeten werde. Vermaent oock de menschen tot volstandicheit des geloofs, ende der hope op den waeren Godt.

§1

MYN hop' stell' ick op v ghestaedigh,
Wilt

*

my bewaeren Heer,
Voor een eewigh' oneer.
Verlost my O myn Godt ghenaedigh,
Doer v' goedtheit ghepresen,
Wilt my bystandigh wesen.

§2

Helpt my end' opent my v' ooren
Weest doch myn toeuerlaet,
In den noot my bystaet.
    Ghy hebt my te helpen ghesworen,
Gheen sterckten groot noch kleyne,
Hebb' ick, dan v alleyne.

§3

Wt der boosen handen onreene,
Wt der tyrannen handt,
Die gheweldt doen in't landt.
Helpt my: Want troost noch helpe gheene,

*

En hadd' ick al myn leuen,
Dan v O Heer verheuen.

§4

So haest als ick hier was gheboren,
Wt myns moeders lichaem,
Hebb' ick op uwen naem,
  Myn hop' ghestelt Heer wtverkoren,
Vwen naem t'allen tyden,
Verbreydd' ick met verblyden.
***

§5

Men houdt my voor een seer vremt wo*n*der,
Doch ghy sijt Heer myn kracht,
Myn toevlucht dagh end nacht.
Maeckt dat ick magh sijn een verkonder,
Vw's lofs end uwer eeren,
End die steedts magh vermeeren

§6

Als ick Heer oudt end koudt sal wesen,
End swack, vol van verdriet,
Wilt my verwerpen niet.
Als ick oock sal sijn Heer' ghepresen,
Elendigh bouen maeten,
Wilt my dan niet verlaeten.

§7

Want teghen my houden te saeme,
Myn vianden seer quaet,
Eenen listighen raet.
End teghen my wreedt end grousaeme,

*

Met een se hen verbinden,
Die my willen verslinden.

§8

Sy spreken: Haest laet ons hem vanghen,
Want gheen hulpe voorwaer,
Vindt hy verre noch naer.
  Dies wilt van my in dit verlanghen,
Niet wycken, maer v Heere,
Tot myn hulp' haesten seere.

§9

Die haeters die my staen nae t'leuen,
Moeten beschaemt sijn al,
End haest kommen ten val.
Die tot myn schaede hen begheuen,
Laets O Heer sijn mispresen,
End met spot bedeckt wesen.

PAVSE.

§10

Bouen de daeghlicksche lofsanghen,
Sal van my sijn verbreydt,
Heer v' gherechticheit.
Die gaeuen die ick hebb' ontfanghen,
Die niet sijn om doergronden,
Sal ick altyt verkonden.

§11

Ick sal vrymoedighlick daer treden,
End sien die wercken aen,
Die ghy Heer hebt ghedaen.
Van my werden altyt beleden,

*

V' oprechte voetpaeden,
End v' groote weldaeden.

§12

Van jonghsaen hebb'ick Heer ghepresen,
Vwe wercken verstaen,
Daer van doende vermaen.
Dies als ick oudt end grys sal wesen,
Wyckt dan niet van my Heere,
Dien ick alleyn vereere.

§13

Tot dat ick allen die nu leuen,
End' oock haeren gheslacht,
Verklaert hebb'uwe macht.
V' oordeelen sijn hoogh' verheuen,
Daer doer ghy, so wy mercken,
Doedt seer veel wonderwercken.
***

§14

Wie is met v te verghelycken?
Die my proeft met angst groot,
Kruys end' allerley noot.
Die my geeft van nieuws soo'tmagh blycke*n*,
T'leuen tot myn oorboren,
T'welck scheen tesijn verloren.

§15

Wt den diepen put onder d'ęerde, Hebt ghy my gheuoert Heer,
End myn ryck verbreydt seer.
End'als ick ouerweldight werde,

*

Met v' aenghesicht krachtigh,
Troost ghy my, Heer almachtigh.

§16

Dies sal ick op den Psalter spelen.
End singhen met bescheydt,
Van v' ghetrauwicheit.
  Godt Israels, sonder vervelen
Sal ick v' lof voortbringhen
Op die harp' end v singhen.

§17

Myn lippen haer in v verblyden,
End prysen oock eenpaer,
Vwe heerlickheit klaer.
Myn siel' die ghy hebt wt dat lyden,
Ghebroght, die is ontsteken,
Met vrueghdt Heer onbesweken.

§18

Myn tongh' wilick v ouergheuen,
Om v' gherechticheit,
Te melden ouerbreydt.
Ghy verderft die boos' onghenaedigh,
Dat se met schanden steruen,
Die soecken myn verderuen.

Psalm LXXII.

Dauid beghęert, dat t'rycke Gods doer Iesum Christum toekomme, En*de* voorseyt,
die grootheit, gherechticheit, ghelucksalicheit ende

*

bestendicheit des rycks Christi, daer van Salomons rycke een voorbeelt is gheweest.

§1

WILT doch v' ghericht' ouergheuen,
Vwen Koningh O Heer,
End v' gherechticheit daer neuen,
Sijnen sone met eer'.
Op dat hy al v' volck voortrede,
In der gherechticheit,
End d'aerme bescherme met vrede,
In aller billicheit.

*

§2

Dat de berghen den vrede rycke,
Onder t'volck bringhen voort,
End die hueuelen desghelycke,
Dat recht Heer nae v' Woort.
Hy sal die by dat recht bewaeren,
Die met noot sijn ghequelt,
End wtroeyen diese beswaeren,
Met kracht ende ghewelt.

§3

Van een yder der onderdaenen,
Sult ghy steedts eer' ontfaen,
So langh' als de Sonn'end de Maene,
Sullen schynen voort aen.
Hy daelt als de reghen bequaeme,
Op t'veldt aen elcken kant,
End als de daw seer aenghenaeme,
Op dat verdorde landt.

§4

Onder sijn ryck, sullen schoon bloeyen,
Die goede menschen al.
In paeys sullen se so langh' groeyen,
Als de Maen' schynen sal.
Van d'een Zee streckt sijn ryck' ghepresen,
Tot d'ander Zee bekent.
Van Euphrates sal't verbreydt wesen,
Tot aen der węerelt eyndt.

§5

Hem sullen met ghevouden handen,

*

Mooren vallen te voet,
Oocksullen kussen sijn vianden,
D'ęerde met groot' ootmoedt.
Die in't Męer hersschen, end d'eylanden,
Sullen gheschenck doen reyn,
D'Arabers sullen met verstande,
T'selue doen al ghemeyn.
***

§6

Alle Koninghen sullen t'saeme,
Hem aenbidden met een.
Die heydnen sullen sijnen naeme,
Prysen groot ende kleen.
Hy sal den aermen t'sijner baeten,
Verlossen die nu schreyt,
End helpen hem die is verlaeten,
Wt sijn elendicheit.

§7

Hy sal den aermen end den kleenen,
Ghenaedigh sijn end goedt,
Den ghenen die schreyen end weenen,
Werdt hy vriendtlick end goedt.
Hy sal se voor t'ghewelt bewaeren,
End voor bedrogh seer quaedt,
Hy sal oock t'bloedt sijner dienaeren,
Hoogh' achten vroegh end spaedt.

§8

Den aermen sal hy oock wtgheuen,

*

Dat Arabische goudt,
Se sullen hem alle haer leuen,
Dienen t'saem met eenuoudt.
Dat koorn sal ouervloedigh wesen,
T'veld vol sijnd' ouer al,
Ghelyck die boomen hoogh' gheresen,
Des Libans ruysschen sal.

§9

Dan sullen bloeyen in de steden,
Borgher ende koopman,
Se sullen toenemen in vrede,
Ghelyck t'groen gras voort aen.
  Des Koninghs naemsal bekent blyuen,
Elck sal dies doen vermaen:
Sijn roem sal so langhe beklyuen,
Als Sonn' end Maene staen.

§10

Der heydenen alle gheslachten,
Werden hem onderdaen:
Se sullen hem gheluckigh achten,
End prysen hem voort aen.
Sprekende: Gheloeft sij de Heere,
Des volcks van Israel,
Die in't werck is wonderlick seere,
Iae hy end niemant el.

§11

Heerlick gheloeft werde sijn naeme,
Tot in der eewicheit,

*

Die landen moeten vol sijn t'saeme,
Van sijner heerlickheit.

Psalm LXXIII.

Dauid leert, dat die voorspoedt der godtloosen ende die benauwtheit der Godtsaeligen, de gheloouighen niet en behoorde te bewegen. Maer dat se voorder behoorden te sien, te weten, op Godt: Sulcks doende sullen se beuinden, dat de godtloose als roock vergaen, Ende dat de Godtsaelighen kommen tot de eewighesalicheit. Daerom besluyt hy, dat hy Godt vastlick aenhanghen wil.

Dese Psalm is seer troostlick teghen allen aenvechtinghen deser węerelt.

§1

GODT is nochtans troostlick end soet,
Israel, oock yderman goedt,
Die met een hert' end ghemoedt reyne,
Bewaert sijn woor-

*

den groot end kleyne.
Doch so hadden myn voeten schier,
Ghestruyckelt wt mynen wegh, hier,
Ick lagh by nae gheuallen plat,
Gheweken wt den rechten padt.

§2

T'verdroot my seer dat ick aensagh,
Der boosen spoet menighen dagh:
Ick konde seer swaerlick ghehinghen,
Haer groot gheluck in allen dinghen.
Want se staen niet in s'doods ghevaer,
Maer se blyuen vastlick eenpaer,
Fyn ende gesondt se voortghaen,
Als palaeysen verciert sy staen.

§3

Als ander menschen sijn gheplaeght,
Se blyen vry end' onuertzaeght,

*

Als ongheluck komt ouer allen,
Se gaen daer gheen slaeghen en vallen.
Dies is haer trotzen goedt gheacht,
Een kostlick dingh heet haere kracht:
Datse met ghewelt vanghen aen,
Moet goedt heeten end welghedaen.

§4

Haer ooghen pruysten seer hoogh' op,
Wt haeren vetten dicken kop:
Se gaen slechts om met sulcken rencken,
Als se voornemen end bedencken.
Se bringhen alle dingh tot niet,
End roemen van t'quaedt end t'verdriet,
Dat se den vromen doen, dies sy
Daer nae trotzelick spreken vry.
***

§5

Se steken stoutlick den mondt snel,
Nae den hemel, end spreken fel:
Haer tonghe wreedt (doch kleen van węerde)
Relt valschlick ouer die gantsch' ęerde.
Dies struyckelt Godts volck ende valt,
End twyffelt in sulck een ghestalt:
Men schenckt hem end het drinckt met leydt,
Als water al dees' teghenheit.

§6

Se spreken vermetelick seer,
Soud' oock wt sijnen throon de Heer,

*

Ons doen aensien ende bemercken?
Soud' Godt acht nemen op ons wercken?
Dit sijn de godtloosen seer quaet,
Doch siet men dat het hen wel gaet,
End dat se werden sat end ryck,
Hier op ęerden alle ghelyck.

§7

Salt om niet sijn dat myn siel' heeft
Onstraffelick end wel gheleeft?
Hebb'ick om niet in allen standen,
Met onschuldt ghewasschen myn handen?
Hebb' ick vergheefs gheweest ghequelt,
Is al myn smert' als niet ghetelt?
Is myn kruys (dat t'allen stonden
My toequam) niets węerdt beuonden?

§8

Maer wild' ick met sulck onuerstandt
Spreken: Ick soud' sondighen, want
Ick moest' verdommen end beswaeren,
Al v' kindren Heer die oyt waeren,
    Daer om hebb' ick aerbeydt ghedaen,
Om dit stuck eens recht te verstaen,
Doch het blyft my voor ende naer,
Schier onbegrypelick end swaer.

§9

Tot dat ick in dat heylighdom,
Vwes tempels Heer ghingh al om:
Dan kond' ick den wtgangh aenschauwen,

*

Der godtloosen met groot benauwen.
Daerom wandelen se voorwaer,
Op eenen platten wegh eenpaer,
Daer van se ghestoort sijn terstondt,
End vaeren haest ter hellen grondt.

PAVSE.

§10

Dan is verwondert yderman,
Dat se so haest kommen daer van,
End so tot niet werden gheslaeghen,
Te gronde met schricken end tzaeghen.
De schyn haers ryckdoms haest vergaet,
Se sijn veracht end seer versmaedt,
Ghelyck als een droom onghewis
Vergaet, alsmen ontwaeket is.

§11

Doch ghingh my sulcks seer nae altyt,
Het queld' end maeckte my vol spyt',
Iae t'heeft my die nieren doersteken,
Veel harder dan ick kond' wtspreken.
Ick was wtsins insulck verdriet,
Iae ick was by my seluen niet,
Maer als een kalf onwys end bot,
Als ick so murrde teghen Godt.

§12

Nochtans wat my Heer wedervaert,
Ick hangh' v aen sijnde beswaert,
Want in't lyden dat my benauwet,

*

Met v' handt ghy my onderhauwet.
Ghy gheleydt my nae uwen raet,
Trauwelick Heer myn toeuerlaet,
Tot dat ick fyn werde ghebracht,
Ter eeren Heer doer uwe kracht.

§13

Alsick dan v hebb', O Heer myn,
Soud' daer jet anders myn Godt sijn?
Soud' ick erghent groot ofte kleyne,
Een Godt hebben dan v alleyne?
Maer ick werde nu gantsch versmacht,
Myn hert' verliest al sijne kracht,
Doch ghy sijt Heer myn troost gheheel,
Myn borcht, myn toevlucht, myn erfdeel.

§14

Want sy die van v wycken af,
Sullen vergaen end sijn als kaf,
Se sullen voor v niet beklyuen,
Die valsche Godtsdiensten bedryuen.
Tot v Heer wil ick houden my,
End mynen toevlucht nemen vry,
Dat is my t'beste: dies ick sal,
Altyt melden sijn wercken al.

Psalm LXXIIII.

Die kercke Godts gantschlick verwoest sijnde, klaeghet met desen Psalm, Dat GODT

*

van haer gheweken is: Bidt oock om quytscheldinghe haerer sonden, ende verlaet haer op die kracht Godts, die hy voormaels wt liefden sijnen volcke bewesen heeft. Ende voornaemlick op die beloftenisse, doer de welcke Godt Abrahams saet, tot sijnen kinderen opghenomen heeft.

§1

HOE komt dat ghy ons verstroyt O Godt myn?
Dat v' gramschap ouer ons seer ontsteken,
Dicken roock wtwerpt, soo't hier heeft ghebleken,
Die wy doch schaepen uwer weyden sijn.

*

§2

Vwes volcks dat ghy hebt verworuen reyn,
Ghedenckt doch eens, end' v' erfdeel bevrydet,
Ghedenckt des berghs Zion, die nu angst lydet,
Dien ghy verlost end ghekocht hebt alleyn.

§3

Staet op Heer, end gantschlick te nieten doet,
Den hoop der godtloose vianden t'saemen,
Die moedtwillighlick sonder hen te schaemen,
V' huys wreedelick treden onder voet.

§4

Daer v' wercken voortyds waeren vertelt,
Daer hoort men se brulle*n* end wreedlick tieren,
Haer schandtlicke teeckenen end banieren,
Hebben se daer opgherecht end ghestelt.

§5

Een yder van hen arbeydt nu met vliet,
Om uwen heylghen tempel te verderuen,
Met bylen sy euen hauwen end keruen,
So sulcks in eenen grooten bosch gheschiedt.

§6

T'heerlick schutwerck wtgesneden so wel,
T'welck een ciraet uw's huys was onderwyle*n*,
Hebben se met hawmessen end met bylen,
Ontstucks ghehauwen end verwoest seer fel.

§7

Se hebben oock met den vuere verbrandt,
V' heyligh huys t'welck seer hoogh' was verheuen,
Se hebben't oock ontheylighet daer neuen,

*

Verdoruen, jae gemaeckt slecht als dat landt.

§8

Haest spreken se: Laett ons dees worghen al,
Se hebben oock met herten seer moordaedigh,
V' heylghe plaetsen, wreed end onghenaedigh,
Verbrandt, end ouer al ghebroght ten val.
***

§9

Ach wy sien geen teeckene meer voortaen
Vwer gonst, die Propheten ons ontbreken,
Niemant wil voor ons, noch stryde*n*, noch spreken,
Wanneer sal uwen toorn van ons doch gaen?

§10

Hoe langhe sult ghy noch dulden O Heer,
Dat die boos uwen naem so sullen schenden?
Sal oock dat lasteren nemmermeer eynden,
Daer met sy uwe kracht bespotten seer?

§11

Hoe komt dat ghy vwe handt so still' haudt,
End' ouer ons v' rechte handt niet strecket,
Nochtans is't noot dat ghy die noch eens trecket
Wt den schoot, ter hulp' uwes volcks benawt.

§12

Ghy sijt doch myn Koningh van ouder tyt,
Die my wilt end kont openlick bewaeren.
Als my swaeren noot hier is wedervaeren,
Ghy hebt my duysentmael daer van bevrydt.

*

§13

Ghy hebt gedeelt dat Męer doer uwe kracht
Die schricklicke draeken hebt ghy verslaegen,
So dat wy die waterkanten vol saeghen,
Van monstren die ghy Heer hadt omgebracht.

§14

Ghy slaet den walvisch Heer met krachten doodt,
Den volck' in die woestyne tot een spyse,
Ghy bringht oock voort gantsch op een nieuwe wyse,
Waterfonteynen wt steenrotsen groot,

§15

Ghy stilt die vloedt der waterstrome*n* breedt,
Dagh ende nacht hoor' v toe desghelycken,
Die Sonn' end die sterren sonder afwycken,
Houdt ghy in gewissen ghangh met bescheedt.

§16

Die landtpaelen hebt ghy gestelt alleyn,
Ouer die gantsche węerelt, Heer almachtigh,
Den somer heet, Winter end dat ys krachtigh,
Sjin uwer handen wercken al ghemeyn.
***

§17

Ghedenckt' Heer' hoe uwe vianden fel,
V' eer' verminderen end booslick schenden,
Hoe dat wtsinnigh volck aen allen eynden,
Vwen naem schoon lastert met sijn opstel.

§18

Wilt desen wreeden ouergheuen niet,
Die siel'uwes tortelduyfkens demoedigh,

*

Wilt ooc niet eewigh v*er*gheten Heer goedigh,
V' aerm volck, t'welck men nu troosteloos siet.

§19

Ghedenckt Heer' aen v' opgherecht verbondt,
De wyl t'ęerdtryck so hart is onderdrucket,
End dat het onder t'ghewelt end last bucket,
Der boosen die veel sijn tot deser stondt.

§20

Laett uwen aermen knecht niet beschaemt sijn,
Maer geeft hem veel eer oorsaeck om te singen,
Van uwen naem, dat se moghen ontspringhen.
Die benauwtheit lyden met smert' end pyn.

§21

Heer voert v'saeck' wt, van den slaep opstaet,
End wilt dees groote smaetheit niet vergheten,
Die v daeghlicks met spotten werdt verweten,
Van dit volck, t'welck uwen naem steeds versmaedt.

§22

Dat bitter roepen end tieren aenhoort,
Der vianden die gantsch wtsinnigh raesen,
Haer schreyen vol van hooghmoet opgeblaesen,
Werdt langhs so grooter end vaert altyt voort.

Psalm LXXV.

Dauid loeft hier die voorsichticheit Gods, daer

*

doer dat hy die gheheele węerelt regiert, ende alle dingh doet in gherechticheit. Hy wederleght oock den hooghmoet aller spotters ende węereldskinderen.

§1

WY dancken v Godt end Heer,
Wy prysen v' wercken al:
Want die roem uwes naems sal,
Ons bysijn langes so meer,
End wy sullen singhen klaer,
V' daeden seer wonderbaer.

§2

Als daer komt myn tyt bequaem,
Ick sal richten richtelick:
Dat ęerdtryck smeltt gantschelick,
Met de jnwoenders al t'saem,
Maer sijn pilaeren niet kleyn,

*

Onderhoud' ick vast alleyn.

§3

Ick sprack die hooueęrdigh' aen,
Die roemen sonder verstandt:
Verheft v niet hier in't landt,
Wiltop v' ghewelt niet staen,
Steeckt uwen hoorn' onbeschaemt,
Niet hoogher op dan't betaemt.

§4

Oost noch West, noch oock dat Noordt,
En maeken all' t'saemen niet,
Dat de mensch' also men siet,
Werdt so seer ghetrocken voort:
Maer van Godt werdt verhooght d'een,
End d'ander ghemaeckt seer kleen.

§5

In Gods handen is een kop,
Vol gemaeckt met stercken wyn:
Hy sal daer wt schenken fyn
Sijn' kindren: doch den grondtsop,
Sullen al die boos' onreyn,
T'saemen wtdrincken ghemeyn.

§6

Ick sal dan noch met ghesangk,
Des Gods Iacobs wercken schoon,
Verbreyden met soeten toon.
End der boosen hoorne kranck
Breken: Maer die vrome goedt,
Werden gheeert in voorspoedt.

*

Psalm LXXVI.

Dit is een dancksegghinghe, om dat Godt sijn kercke beschermt ende bewaert heeft, ende in sonderheit dat hy sijn wonderlicke kracht ghetoont heeft, teghen die vianden, die so sterck ende so wel toegherust waeren.

§1

GODT is in Iudaea seer wel,
Bekent end' ouer al vermaert:
Sijn naem end kracht in Israel,
Sijn gheroemt end gheopenbaert,
In Salem end tot Zion schoone,
Staet dat huys fyn van sijner wone.

*

§2

Daer siet men dat hy breeckt seer kleen,
Krachtlick den bogh' end pylen t'saem,
Schilden, swęerden, end oock met een,
Den krygh met sijn rustingh' bequaem.
End toont dat hy meer sy te vruchten,
Dan men die straetroouers moet duchten.

§3

Slaepende sijn die stoute saen,
Berooft haerer goederen groot,
Die kryghers die op haer kracht staen,
Laeten vallen de handen bloot.
Vwen toorn doet haest in slaep vallen,
Pęerden end waghenen met allen.

§4

Ghy sijt verschrickelick gaer seer,
Ghy O myn Godt end niemant el,
Wie sal voor v bestaen O Heer,
Wanneer ghy toont v' gramschap fel?
Als ghy v' oordeel hebt ghegeuen,
Moet dat ęerdtryck schricken end beuen.

§5

Dan stondt ghy op, end hebt verkondt,
V' oordeelen, end ghemaeckt vry,
Die elende ter seluer stondt,
End' hebt die ghetroostet seer bly,
Als die menschen teghen v stryden:
Ghy behaelt eer' aen allen zyden.

§6

Ghy sult ombringhen t'gansche rott,

*

Der woedende boosdaeders quaet.
Elck doe beloften onsen Godt,
End volbringhe die met der daedt,
Doet sulcks ghy die daer woent beneuen,
Des Heeren woningh' hoogh' verheuen.

§7

Bringht Godt gaeuen, die vreeslick is,
End wreeckt sijnensmaedt ende schandt:
Iae hem die doer sijn kracht ghewis,
Den Koninghen neemt haer verstandt,
Die schricklick is end groot van węerden,
Allen Koninghen op der ęerden.

Psalm LXXVII.

In desen Psalm werden alle gheloouighe gheleert haeren toevlucht tot Godt te nemen, in alle teghenheit. Oock die goetdaeden te bekennen, die hy altydt aen sijn Kercke bewesen heeft, Op dat se daer doer te meer versekert werden, dat haer ghebeden die se tot Godt doen, niet krachtloos sijn sullen.

§1

ICK hebb' myn stem opgheheuen,
End myn

*

schreyen daer beneuen,
Tot v Heer' end nae v' Woort,
Hebt ghy my voormaels verhoort,
In mynen noot end benauwen,
Stondt op v al myn vertrauwen,
Ick hebb' myn handen Heer goet,
Tot v gestreckt met demoet.

§2

Myn siel in dit groot verlanghen,
En wil gheenen troost ontfanghen,
Iae als ick aen v denck' Heer,
Bedroeft ben ick des te meer.
Als hebb'ick van gantscher herten,
Ghebeden in angst end smerten,
So blyft doch myn hert' eenpaer,

*

Vol benaudtheits end angsts swaer.

§3

Ghy hebt my O Heer ghenaedigh,
Wacker ghehouden ghestaedigh,
Ick ben so krachtloos daer van,
Dat ick schier niet spreken kan.
Als ick met druck ben doersneden,
Ghedenck ick des tydts voorleden,
D'oude jaeren dagh end nacht,
Werden van my ouerdacht.

§4

Dat schoon lieflick spel der snaeren,
Kan wt mynen sin niet vaeren,
Myn hert' vol smerten voorwaer,
Ghedenckt daer aen voor end naer.
Daer nae tracht ick t'allen stonden,
Of ick dat eynd mocht' doergronden,
Deses dinghs: end dat verstaen,
Dies vangh' ick so myn klacht' aen:

§5

Sal my Godt altyt versteken?
Is hy gantsch van my gheweken?
Is my nu in eewicheyt,
Gheen ghenaede meer bereydt?
Sal Gods goedtheit hoogh' ghepresen,
Hier met nu gantschlick wt wesen?
Sullen sijn beloften fyn,
Hier met gantsch ten eynde sijn?

*

***

§6

Heeft Godt t'mywaert gaer vergheten,
Sijner goetheit onghemeten?
Gaet nu sijne toornicheit,
Bouen sijn' barmherticheit?
Alsulcks sprack ick tot dien tyden,
Myn Godt wilt dat ick sal lyden,
Hy heeft verwisselt sijn handt,
Die my voortyts gaf bystandt.

§7

Daer nae wierdt ick oock indachtigh,
Der wonderdaeden Gods krachtigh,
Die hy voormaels heeft ghedaen,
Deser ded' ick oock vermaen.
Maer als ick so ghingh aenmercken,
Sijn heerlicke wonderwercken,
End' all' sijn doen groot end kleyn,
Dan sprack ick by my alleyn:

§8

O Godt heyligh sijn v' weghen,
Niemant kan v'spreken teghen,
Waer isser breedt ofte wydt,
Een alsulck Godt als ghy sijt?
Ghy laett uwe daeden blycken,
Doer macht niet om verghelycken,
Ghy doet die heydnen vol pracht,
Ondervinden uwe kracht.

*

§9

Ghy hebt doer v' handt almachtigh,
V' volck verlost, Heere krachtigh,
Die kindren des Iacobs goedt,
End des vromen Iosephs vroedt,
Vwe vrees' is, Heer ghekomen,
Ouer al die waterstromen,
Voor v' Maiesteit terstondt,
Beefde Heer de diep' afgrondt.

§10

Die wolcken seer dicht ghesloten,
Hebben water wtgheghoten,
End des donders groot gheluyt,
Streckt hem in den wolcken wt.
Die vuerstraelen hen wtspreyden,
Donderslaeghen hen wtbreyden,
De blixem met den schyn fel,
Ontstack t'gansch ęerdtrycke snel.

§11

Den ęerdtbodem sagh men beuen,
End ghy gaeft eenen wegh euen,
Doer t'Męer tot uws volcks oorboor,
Daer gheen voetpadt was te voor.
Ghy leydet v' volck bequaeme,
Als een kudde schaepen t'saeme,
Doer Mosis end Aarons handt,
In dat schoon beloefde landt.

*

Psalm LXXVIII.

Dese Psalm bewyset Godes groote ghenaede, daer doer hy Abrahams saedt, tot een erfdeel verkoren heeft: Daer nae straft hy die ondanckbaerheit deses volcks, t'welck altydt Godt wederspannigh gheweest is, ende sijn weldaeden veracht heeft. Eyndelick hy loeft Gods barmherticheit, om dat hy alles onder dat rycke Dauids te rechte gebroght heeft, nae sijn beloftenisse.

§1

O MYN volck wilt myn leeringh' nu aenhooren,
Neyght v' verstandt, Wilt open doen v' ooren,
Verneemt myns monds schoon' end heerlicke reden.
Van my werden Go-

*

des wercken beleden,
Van sijn grootdaeden wil ick doen vermaen,
Die onse Godt hier voormaels heeft ghedaen.

§2

Die daeden die ons voortyts sijn v*er*mondet,
Die ons, ons grootvaeders hebben verkondet,
Dat se die kindren oock wisten alvoren,
Die noch naer hen souden werden gheboren.
Op dat se wisten den roem end die kracht,
End wercken groot onses Gods hoogh'geacht.

§3

Godt heeft in Iacob sijn verbondt gegeuen,
End in Israel sijn gheset ghedreuen,
Dat onse voorvaeders hen souden keeren,
Om van gheslacht tot gheslacht die te leeren,
Op dat se den kindren klaer ende bloot,
Verkondighen des Heeren wercken groot.

§4

Op dat s'op Godt alleynlick mochte*n* bauwe*n*,
Sijn groote wercken vastelick onthauwen,

*

End sijn wetten bewandlen end beleuen.
Niet als haer vaeders, die waeren begheuen,
Tot moetwille met een hert' ęrgh end fel,
End teghen Godt steedts gheweest sijn rebel.
***

§5

Sulcks is in Ephraim seer wel ghebleken,
Die in den strydt van Godt sijn afgheweken:
Of se schoon met boghen ghewaepent waeren,
End in't schieten konstelick wel ervaeren.
Want se hielden niet des Heeren verbondt,
End verwierpen sijn Wet tot aller stondt.

§6

Se hebbe*n* des Heeren schoon wonderwercken,
Die se hebben konnen sien end self mercken,
Vergheten end veracht wt boosen gronden,
Iae die se ghesien hadden end beuonden.
In AEgypten end in dat veldt Soan,
Die haer grootvaeders self daer saghen aen.

§7

Hy deelde t'Męer end oock die waterstromen,
End liet all' sijn volck drooghsvoets daer doer komen,
T'water bleef als mueren vast in sijn stede.
Doer een wolcke leydd' hy t'volck s'daeghs met vrede,
End s'nachts doer een colomne vuers seer klaer,

*

Om sijn volck te leyden sonder gheuaer.

§8

Godt brack die steenrotsen doer sijn kracht spoedigh,
Op dat sijn volck mocht' drincke*n* ouervloedigh,
In de woestyne, daer hy wt den steynen,
End wt den klippen voortbracht die fonteyne*n*,
End ghaf t'water met sulcken ouervloedt,
Dat daer stromen liepen des waters soet.

PAVSE.

§9

Doch se hebbe*n* al t'saem ghedaen veel sonde*n*,
En God tot toorn verwecket tot dien stonden:
Se hebben hem versocht nae haere wyse,
In de woestyn', end daer beghęert met spyse,
Nae haeren lust versaedt te sijn wel seer,
Se murmureerden so teghen den Heer:

§10

Soud'Godt, seyden se, ons in dees woestyne,
Den disch konnen decken met spys'end wyne?
Wt den geslaeghnen steen die stromen dronge*n*,
End die wateren seer haest daer wt spronghen.
Soud'Godt ons hier konnen geuen ons broot,
End ons spysen met vleesch in desen noot?

§11

Want daer se sulcken noot hebben beseue*n*,
Godt hadde den wolcken ghebodt ghegeuen,
End den hemel ontdaen in't openbaere,
Hy reghende t'Manna der gantscher schaere,

*

So datse sijn gheworden tot dier stadt,
Des hemelbroots gheheel vol ende sadt.
***

§12

Die sterflicke mensch daer sijnde geseten,
Heeft van dat broot der Enghelen gheeten,
Dies is hy haest sadt gheweest bouen maeten.
Godt heeft die winden seer sterck waeyen laeten,
Den eenen wt den Zuyden doer sijn kracht,
Den andren heeft hy wt Oosten ghebracht.

§13

Daernae heeft hy dat vleesch va*n* smaeke goedigh,
Ghereghent wt den hemel ouervloedigh.
End ghelyck des sandts veel is in ghetaele,
Ghaf hy hen voghels t'eten all' te maele,
Die vielen op den legher ouerbreydt,
In den tenten hebben se die bereydt.

§14

So wiert desen hoop swaerlick om v*er*saede*n*,
Seer vol sijnde met dees spys ouerlaede*n*,
Haeren lust koelden se op deser wyse.
Doch se aeten noch steedts van deser spyse,
Iae hadden noch euen tot deser stondt,
T'vleesch tusschen den tanden in haere*n* mondt,

§15

Als Godt gram wierdt end dit volck liet verderuen,
End die voornaemst' onder hen ooc liet sterue*n*,

*

Iae haestlick storuen die voornaemste seere.
Doch heeft dese boos' aert Godt haeren Heere,
Voortaen vergramt, end sijn eere gherooft,
End sijner wonderwercken gheen ghelooft.

PAVSE.

§16

Daerom sijn se ghestoruen in elenden,
End hebben haest haeren tyt moeten eynden:
Dies als se sulcks onder malkander saeghen,
Beghondense nae Godt den Heer te vraeghen,
Een yder heeft vroegh, jae voor den daeghraet,
Ghesocht Godes ghenaed' in sulcken staet.

§17

Dan bedachten se dat Godt in't benauwen,
Een toevlucht is daer op men magh vertrauwen,
Die doer sijn kracht end sterckte wo*n*derdaedig,
Die verlost, die hem vertrauwen ghestaedigh.
Maer se huychelden steedts met haeren mondt,
Haer tongh' sprack niet dan lueghen in den grondt.

§18

Met herten wilden se Godt niet aenkleue*n*,
In sijn verbondt sijn se oock niet ghebleuen,
Doch so ghenaedigh is die Heer beuonden,
Dat hy hen verghaf haer schandlicke sonden.
Hy keerde sijn gramschap groot van hen af,
End stilde dickwils sijnen toorne straf.

*

§19

Hy bedachte dat haer swacke nature,
Niet anders dan een vleesch was t'elcker vre,
End als een windt die doervlieght sonder keeren.
Hoe dickwils hebben se den Heer der Heeren,
Tot toorn v*er*weckt end seer bedroeft gemaeckt,
In de woestyne die van hitten blaeckt.
***

§20

Dit volck om Godt te terghen gaer gheneghen,
Heeft hem versocht altyt end aller weghen.
Iae heeft willen meesteren t'allen tyden
Den heylighen Israels sonder myden,
Niet denckend' aen sijn handt daer doer dat sy
Van haer vianden ghemaeckt waeren vry.

§21

Hy heeft hen wonderteeckenen gegeuen,
Die hy in AEgypten hadde bedreuen.
In Soan heeft hy sijn daeden vermeeret,
Daer hy t'water haest in bloet heeft verkeeret,
Die beken waeren bloet, dies met verdriet,
Verghingh't'volck end konde sulcks drincken niet,

§22

Dan sand'hem God wormen boos bouen maeten
Die't al, jae selfst tot in den bedden aeten:
Vorschen plaeghden hen oock aen allen zyden,

*

In den vruchten moesten se schaeden lyden,
Van den rupsen diese hebben ghequelt,
Die springhhaenen verdoruen t'gantsche veldt:

§23

Haer wyngaert wierdt met den haegel geslaeghen,
Ouer die fyghboomen vielen veel plaeghen,
Met haeghel is al haer vee omgekommen:
T'vuer verteerde die kudden oock alommen,
Summa, hy heeft ouer hen in't ghemeen,
Sijnen toorn groot wtghestortet met een.

§24

Hy liet se seer straffen in allen saeken,
Doer d'Enghelen die bereydt sijn ter wraeken,
Hy maeckte plaets' in sijn gramschap seer krachtigh,
Niemaent en verschoo*n*de die Heer almachtigh,
Haer vee, jae sy self storuen seer verbaest,
Doer de pestilentie met der haest.

PAVSE.

§25

In AEgypten waeren seer snel verdoruen,
De eerstghebornen, die haestelick storuen.
T'verraederisch' gheslacht van Cham gheboren,
Heeft Godt ommeghebracht in sijnen tooren:
Dan track sijn volck wt als schaepen seer goet,
Die hy heeft in de woestyn' opghevoet.

*

§26

Hy leyde t'volck sekerlick tot dien stonden,
Die Zee heeft al die vianden verslonden,
Sijn volck wilde hy so den wegh bereyden,
End hem tot haer erfgoet seer schoon geleyden,
Tot den heerlicken bergh dien hy hen gheeft,
Dien hy doer sijnen aerm verworuen heeft.

§27

Die volckeren heeft hy voor hen verdreue*n*,
End haer landt seer vruchtbaer ooc ingegeuen,
Den stam*m*en Israels als als d'onuertzaeghde,
Doch sy versochte*n* hem. t'welck hem mishaeghde,
Se hebben t'saem den Heer vergramt eenpaer,
End niet ghehouden sijn gheboden klaer.

§28

Volghende der voorvaederen ghebreken,
Als verachters sijn sy van Godt gheweken,
Se waeren ghelyck loose boghen alle,
Doer afgoden sijn se ghebracht ten valle,
Daer doer de zeloerscheGodt wierdt verstoort,
End gheterght, teghen sijn ghebodt end woort.
***

§29

Want als Godt beghan haer boosheit te mercken,
Hy kreegh een mishaege*n* van haeren wercken,
End wierdt toornigh ouer sijn huysghenooten:
Dies hy tot Silo sijn huys heeft verstooten,
Ende sijn woninghe verlaeten gaer,

*

Daer hy ghewoent hadde so menigh jaer.

§30

D'Arcke des verbondts quam in vremde landen,
End haer heerlickheit tot haeren vianden,
Sijn volck wiert van d'onbesnednen gevangen.
Te vuer end te swęerde niet om verstranghen,
Also was Godt vergramt gantsch end gheheel,
Ouer Israel sijn gheliefd' erfdeel.

§31

T'vuer nam haeren jonghelinge*n* dat leuen,
Die maeghden sijn steedts ongetrauwt gebleue*n*,
Eensaem bedruckt heeft men s'alleyn geuonde*n*.
Doer t'swęert sijn ghedoodt de priesters vol wo*n*den,
Die weduwen in desen swaeren strydt,
En hadden om trueren schier gheenen tydt.

§32

Maer gelyck een dronck mensch hem dan opmaeket,
Als de wyn wel verteert is end ontwaeket,
Die seer luyd tiert end maeckt een seltsaem wesen:
Also is oock onse Godt opgeresen,
End sloegh t'achterdeel der vianden quaet,
T'welck hen een eewighe schand'is end smaet.

PAVSE.

§33

Hy verstiet t'huys Iosephs des wtverkoren,
End den stam Ephraim in sijnen tooren:
End nam Iuda dat sijn huys daer soud' wesen,

*

Op Zion den bergh van hem wtghelesen,
Daer hy sijn woningh' ende sijnen throon,
Heeft opghericht seer cierlick end seer schoon.

§34

Sijn woninghe heeft Godt de Heer ghepresen,
Voor eewighlick seer wel gegrondt mits desen.
So vast als d'ęerdtbodem staet nu ten tyden.
End wt sijn volck verkoos hy met verblyden,
Dauid sijn knecht, daer hy die schaepkens kleyn,
Ghehoedet heeft op't veldt in't groene pleyn.

§35

Godt nam hem daer hy die schaepen moest weyden,
End beual dat hy t'volck soude gheleyden,
End Israel sijn erfdeel wel bewaeren,
T'welck ghedaen heeft Dauid sijn trauw dienaere.
Hy heeft dat volck met verstandt end wysheit,
Gheregiert end gheuoedt in heylicheit.

Psalm LXXIX.

Hier klaeght hy ouer die verwoestinghe Ierusalems, die doer de Assyriers gheschiet is, Ende noch eens onder Antiochus, teghen den welcken hy Godts hulpe beghęert.

*

§1

DIE heydnen sijn in v' erfdeel gheuallen,
Se hebben ontheylight onder hen allen,
Den tempel schoon end daer toe afgheloopen,
Ierusalem, jae ghemaeckt tot steenhoopen.
Die lichaeme*n* daer naer,
Vwer knechte*n* eerbaer,
Den rauen se voorstelden,
T'vleesch uwer knechten goet,
Wierpen se met hooghmoet,

*

Den dieren op den velden.

§2

Se hebben Heer uwe knechten verstooten,
End t'bloet rontsom Ierusalem verghoten,
Als waeter klaer, het welck kleen is va*n* węrden,
Niemant heeft se draeghen willen ter ęerden.
Wy sijn een spot end smaet,
Onsen naebueren quaet,
Se schimpen seer vermeten,
End spotten sonder eyndt,
Sy die ons sijn ontrent,
Met woninghe gheseten.

§3

Ach hoe langh sult ghy noch o Heer gepresen,
Op ons also vergramt end verstoort wesen?
Hoe langh' sal noch uwe toorn sijn ontsteken,
Als een vuer, t'welck men met kracht siet wtbreken?
Stort uwen toorne swaer,
Ouer t'volck dat voorwaer,
V niet wil kennen Heere,
Die Koninghrycken t'saem,
Slaet Heer, die uwen naem,
Niet aenroepen met eere.

§4

Se hebbe*n* schier Iacobs huys gantsch v*er*eten,

*

End sijn naekommelingen al verbeten,
Sijn woninghen oock gheworpen te gronde,
Iae gantsch v*er*woest, als't blyckt tot deser sto*n*de.
Wilt Heer ghedencken niet,
Der sonden die gheschiet
Voor v sijn in voortyden,
Haest v Heer, komt doch voort,
End helpt ons nae v' Woort,
Want wy sijn in groot lyden.
***

§5

Helpt ons Heer, ghy sijt ons toevlucht alleyne,
Op dat gheeert werd' uwe*n* naeme reyne,
Verlost ons end wilt ons t'saemen vergheuen,
Ons sonden doer v' goetheit hoogh' verheuen.
Dat men tot uwen spot,
Niet seggh' waer is haer Godt?
Die boose wilt benauwen,
End wraeck' ouer al doet,
Van uwer knechten bloet,
Dat wy't moghen aenschauwen.

§6

Laet tot v kom*m*en dat suchten end klaegen,
Der ghener die in banden sijn gheslaeghen,
Laet die vry sijn, schenckt hen o Heer dat leuen,
Die tot der doodt gheeyghent sijn, end beuen.
Onsen naebueren fier,

*

In haeren schoot wilt schier,
Seuendobbel verghelden,
Den smaet ende die blaem,
Daer met se uwen naem,
Steedts lasteren end schelden.

§7

Dan sullen wy die schaepen uwer weyden,
End v' volck sijn, met blydschap groot wtbreyde*n*
Vwes naems eer, oock werden uwe krachten,
Altyt vertelt van gheslacht' tot gheslachten.

Psalm LXXX.

Dit is een ghebedt voor die benauwde kercke Godes, in't welcke verhaelt werden die weldaeden, die Godt haer ghedaen heeft, op dat hy beweeght werde, om die noch meer onderstandts te doen, daermet sijn kercke niet af en neme, noch en vervalle.

§1

GHY Hęerder Israels wilt hooren,
Die de kudde Iosephs verkoren,
Wtgheuoert

*

hebt als schaepen goet:
Toont ons v' lieflick aenschyn soet,
Ghy die hoogh' sijt in uwen throon,
Bouen den Cherubinen schoon.

§2

Laett uwe kracht Heere verschynen,
Ephraim tot nut end den sijnen,
Oock Manasse end Benjamin:
Keert doch tot ons Heer uwen sin,
Troost ons met v' lieflick aenschyn,
Op dat wy van schaeden vry sijn.

§3

Hoe men ons handelt kondt ghy mercken,
Dies wilt ons doer v' goetheit stercken.
Slaet ouer ons t'ghesicht' eenpaer,
Vwer vriendtlicker ooghen klaer,
So sullen wy van t'kruys niet kleyn,
Vry sijn doer v' ghesicht alleyn.

§4

Hoe langh' sal O Heer der hęerkrachten,
Vwen toorn noch branden met machten,

*

Teghen uwes volcks ghebedt reyn?
Ghy hebt ons met traenen ghemeyn,
Ghespyst, oock was bitter gheklagh
Onse dranck Heer den gantschen dagh.

§5

Ghy hebt ons ghemaeckt den naebueren,
Tot twist end ghekyf t'allen vren.
Ons vianden spotten ons seer,
Verlost ons wt schaeden O Heer,
Laet ons schauwen v' aenschyn bly,
So werden wy seker end vry.
***

§6

Vwen wijngaert wt AEgypten landt,
Bracht ghy Heer, end ghy hebt hem gheplant,
Daer verdilcht sijn die volcken wreet,
Ghy maecktet hem een plaetse breet,
Daer hy ghewortelt vastlick kleeft,
So dat hy t'landt vervullet heeft.

§7

De berghen sijn seer schoon bedecket,
Met sijn schaduwe die wyt strecket:
Sijn rancken hoogh' klimmen end gaen,
Ghelyck de Cederboomen staen,
Sijn tacken sijn ghewasen bloot
Van t'water tot aen de Zee groot.

§8

Waerom hebt ghy den tuyn doen breken,
End sijt den rooueren gheweken?

*

Hoe komt dat wilde swynen fel,
Daerin gheuallen sijn so snel?
Waerom heeft t'wildt tot deser stondt,
Hem so verdoruen in den grondt?

§9

O Godt die een Heer sijt der Heeren,
Siet ons aen, wilt v tot ons keeren.
Besoeckt end siet den wynstock reyn,
Dien v' handt gheplant heeft alleyn,
Wilt dien wederbauwen voort aen,
Dat ghy daer van prys moeght ontfaen.

§10

Hy sal schier tot asschen verbranden,
End is nu gantsch ghemaeckt te schanden.
Hy vergaet doer v' gramschap haest,
Streckt v' handt wt, maeckt onuerbaest
T'volck Heer dat op v alleyn bauwt,
End van herten vastlick vertrauwt.

§11

Wy sullen ons niet meer begheuen,
Tot afwyckinghe, laet ons leuen,
Wy sullen steedts singhen v' eer,
Troost ende helpt ons langhs so meer,
V' aensicht gheue sijnen schyn,
So sullen wy gheholpen sijn.

Psalm LXXXI.

Dese Psalm spreeckt va*n* die groote genaede Gods

*

die hy met woorden en*de* wercken sijner kercken bewesen heeft. Daear beneuen beschryft hy ooc hoe dat volck van Israel doer sijn ondanckbaerheit hem sulcker weldaeden onwęerdigh ghemaeckt heeft.

§1

SINGHT den Heere bly,
Die ons sterckt' is krachtigh.
Verhueght v oock vry,
In Godt Israel.
Bewyst hem met spel,
Prys end' eer' aendachtigh.

§2

Singht Psalmen seer goet,
End lieflick om hooren.
Die Tamboeren soet,
Harpen bequaeme,
End Psalters t'saeme,

*

Wilt met vrueghdt oorbooren.

§3

Op de nieuwe Maen,
Met basuynen singhet.
End vroylick voort aen,
Der loouertenten,
Iaerlicksche renten,
Betaelt end volbringhet.

§4

Dit's in Israel,
Een ghebruyck ghewesen:
Godt end niemant el,
Dit beuolen heeft,
End tot teecken gheeft,
Sijns bondts hoogh' ghepresen.

§5

Sulcks heeft hy ghedaen,
Als t'volck wt den landen
AEgypti ghegaen
Is: Daer't die taelen,
Hoorde verhaelen,
Die't niet heeft verstanden.
***

§6

Haer lasten aldaer,
Heeft hy weghghenomen:
Van den potten swaer,
Lastigh om draeghen,
Sijn se ontslaeghen,

*

End gantsch vry ghekomen.

§7

Ghy riept my daer aen,
End ick in v' lyden,
Hebb' v byghestaen,
End verhoort in noot,
Als de donder groot
My deckte ter zyden.

§8

Ick proefd' v voorwaer,
Aen't twistwater klachtigh,
End vandt v daernaer,
Verherdt van sinnen,
Doch ick wt minnen,
Sprack v aen eendrachtigh:

§9

Myn volck my doch hoort,
Myn bondt sal ick maeken,
Met v van nu voort.
Wilt my doch hooren,
Opent v' ooren,
End wilt myn woort smaecken.

§10

Maeckt v myn volck vroet,
Gheenderly afgoden,
Gheenen dienst hen doet,
Wiltse niet eeren,
Noch tot hem keeren,
Want ick heb't verboden.

*

§11

Want ick ben v' Godt,
Eewigh end almachtigh:
Dit landt tot v' lot,
Ghaf ick v goedigh,
End track v spoedigh,
Wt AEgypten krachtigh.

PAVSE.

§12

Opent uwen mondt,
Seer wydt onbelaeden
Ick sal hem terstondt,
Met goeder spyse,
Nae myne wyse,
Ryckelick versaeden.

§13

T'volck dat ick verkoos,
Is van t'woort gheweken,
Verstockt is't end boos,
Ick heb't ghebeden,
T'heeft doch myn reden,
Gantschelick versteken.

§14

Ick in toornicheit,
Ghast ouer met allen,
Sijner verstocktheit,
Om self sijn saeken,
Voortaen te maeken,
Nae sijn welgheuallen.

*

§15

Och of t'volck rebel,
My ghehoorsaem waere,
End dat Israel,
Waere ghebleuen,
Op den padt euen,
Vast in't openbaere.

§16

Ick soud' haest verdaen
Hebben sijn vianden,
Myn handt sterckt in't slaen
Hadd' bouen maeten
Haest die hem haeten,
All' ghebracht ter schande.

§17

Sijn vianden al,
Souden druck bedryuen,
End komen ten val,
Dat se al t'saemen,
Souden met blaemen,
Eewigh verdruckt blyuen.

§18

Taerw' in ouervloet,
Hadd' ick hen ghegheuen,
End met honigh soet,
T'welck vloeyt wt steenen,
Ghespyst met eenen,
Hadd' icks' al myn leuen.

*

Psalm LXXXII.

Hier werden alle Ouerheyden der węerelt haeres ampts vermaent, daer van dat se rekenschap gheuen sullen, ende werden gedreyght, dat haere hoochheit, die kort ende verghanghelick is, seer haest sal vernedert sijn.

§1

GODT is in die vierschaer gheseten,
Der Rechteren seer stout vermeten,
Onder den Princen hoogh' gheacht,
Is hy Rechter met voller macht.
Hoe langh' sult ghy Rechters vol treken,
Onrechtuęerdigh oordeel wtspreken?

*

End met den godloosen mits dien,
So scha*n*dtlick doer de vinghers sien?

§2

Wilt doch wat recht is doen den aermen,
Oordeelt de weesen met ontfaermen,
Helpt den elenden tot sijn recht,
End den verdruckten mensche slecht.
Verlost wt versmaetheit end slaeghen,
Hem die benauwt sijnde moet klaeghen,
Van den tyrannen hem vry stelt,
Die ouerlastt is met ghewelt.

§3

Maer wat wil ick hen t'goede prysen,
Haer hert is niet om onderwysen,
Se volghen nae haer blindt verstandt,
Als soude vergaen t'gantsche landt.
Ghy sijt, t'is waer, ick wilt belyden,
Als kleyn goden tot desen tyden,
Ghy herschet met eere vermaert,
Als of ghy Godts kinderen waert.

§4

Doch ghy moet al tesaem verderuen,

*

End ghelyck ander menschen steruen:
End ghy Princen moet al voortaen,
Ghelyck ander te gronde gaen.
Wilt v haestlick O Heer opmaeken,
Oordeelt hier beneden ons saeken.
Want v behoort toe t'aller tydt,
Dat volck der gantsche węerelt wydt.

Psalm LXXXIII.

Dit is een ghebedt der kercken, van den onghelooúighen allesins omvanghen sijnde, de welcke besloten hadden haer wt te roeyen en*de* te verderuen. Hier werdt oock verhaelt, hoe Godt sijn kinderen dickwils v*er*lost heeft, op dat sy daer doer in de hope ghesterckt werde.

§1

WILT doch niet langher swyghen Heer,
Wilt so stille niet wesen meer,
Houdt v niet

*

so gantsch sonder spreken:
Want t'saem woeden al v' vianden,
Raesende maeken sy ter schanden,
End t'hooft stoutelick sy opsteken.

§2

Se raetslaeghen met listen quaet,
Teghen t'volck Heer dat op v staet:
Ouer dien bruycken se haer krachten,
  Die vrymoedelick sonder sorghen,
Onder v willen sijn verborghen,
Veel loose vonden se betrachten.

§3

Se spreken: Laett nu sijn voortaen,
Dit volck omghebracht end verdaen,
Dat het gheen volck meer sij so krachtigh,
  Dat niet ghenaemt sij in eerwęerden,
De naem Israels op der ęerden,
Dat men des niet meer sij ghedachtigh.

§4

Teghen v maeken se een bondt,
End binden hen t'saem nu terstondt,

*

Edom end die Ismaëliten:
Moabs end oock Agars gheslachte,
Die Gebaliters groot van machte,
Sijn v teghen met d'Ammoniten.

§5

Philistaea, Amalek ryck,
End die van Tyro all' ghelyck,
Bruycken haer verstandt end haer krachten:
Die Assyriers hoogh' verheuen,
Hulp' end' onderstandt sy t'saem gheuen,
Den kindren Lots die v verachten.

§6

Doedt hen so ghy deedt Madian,
Dat haerer gheen komme daet van,
So ghy tot Kison aen die béken,
  Iabin end Sisara hooghmoedigh,
Versloeght, daer oock t' volck ouervloedigh,
Als dreck in Endor bleef versteken.
***

§7

Haeren ouersten vorsten doet,
Als Oreb end Seeb onvroet,
Dat Zeba, Salmana gheschiede,
Die daer seyden met hooghmoet prachtigh,
Dat se souden t'huys Gods almachtigh,
Innemen tot haeren ghebiede.

§8

Maeckts' onghestaedigh als een radt,
End als dat stof der ęerden plat,

*

Om hooghe van den windt ghedreuen:
So die vuervlammen t'houdt verbranden,
End die berghen maeken te schanden,
Hoe hoogh' oock dat se sijn verheuen.

§9

Veruolghtse so met groot tempeest,
Doer onweder maeckt se bevreest,
Wilt se hier end daer met angst jaeghen,
  Haer aenghesichten wilt beschaemen,
Op dat se met handen te saemen,
In ootmoet nae v O Heer vraeghen.

§10

Laet se beschaemt sijn end verbaest,
Verschrickts' end bringhts' om met der haest,
Dat se moghen verstaen end gronden,
  Dat ghy een Heere sijt alleene,
Die allerhoogst' end anders gheene
In der węerelt kan sijin beuonden.

Psalm LXXXIIII.

De Prophete bewyst, dat de grootste ghelucksaelicheit die men kan wenschen, sij, te wonen by die Ghemeynte Godes, om hem daer te dienen. Daerom beklaeght hy, dat hy daer van wtghesloten is, ende biddet dat hy wederom daer by magh ghebracht werden.

*

§1

HOE lieflick O Heer end hoe reyn,
Sijn uwe woninghen niet kleyn?
Lustigh sijns' end schoon bouen maete.
Myn hert' verlanght met allen seer,
End sucht nae uwen tempel Heer,
Myn siel' end lyf in desen staete,
Sijn in den waeren Godt verblydt,
End seer verhueght tot deser tydt.

*

§2

Die musschen end swaelwen t'saeme,
Vinden eenen nest bequaeme,
Och Heere der hęerschaeren krachtigh.
O Godt myn troost end helper myn,
Waer is't dat v' autaeren sijn,
Daer ghy woent O myn Heer almachtigh?
Wel hen die in v' huys eerbaer
Wonen, die louen v eenpaer.

§3

Saeligh is hy t'allen stonden,
Wiens kracht Heer ghy sijt beuonden,
Die nęerstigh bewaert uwe weghen.
  Als se doer dit jamerdal gaen,
Se sullen met vliet recht voortaen,
Putten te graeuen sijn gheneghen,
  Die werden ghemaeckt water ryck.
Doer den reghen alle ghelyck.
***

§4

Se sullen gaen van dueghdt tot dueghdt,
Tot dats' in Zion al met vrueghdt,
Kommen, end daer den Heer aenschauwen.
O Heer der hęerkrachten seer schoon,
Wt den hooghen hemelschen throon,
Hoort myn ghebedt in dit benauwen:
Ghy Iacobs Godt my doch verhoort,
Verneemt myn smeeken nae v' Woort.

*

§5

Heer, tot wien wy in den noot vlien,
Wilt uwen ghesalfden aensien:
Want veel beter is slechts een vre,
  In v' huys, dan elders, dit's klaer,
Duysent sijn: Beter is oock daer,
Een wachter te sijn aen die duere,
  Dan't is in den palaeysen soet,
Der godtloosen met ouervloet.

§6

Want ons Godt is viendtlick end goet,
Een Sonn' end schilt tot ons behoet,
Die ons gheeft eer' ende ghenaede.
  Die den vromen in gheenen noot,
Verlaeten sal tot in den doodt,
Geen dingh onbreeckt he*m* vroegh noch spaede.
  Saeligh is hy die op hem bauwt,
End hem van herten gantsch vertrauwt.

Psalm LXXXV.

Die gheloouighen dancken Godt, om dat hy se van der geuanghenisse vry gekocht heeft, ende bidden hem, dat hy sijn beghonnen werck volbringhe. Se stercken oock eenanderen in de hope, tot dat Godt sijn kercke eenmael volkommelick sal opgherecht hebben.

*

§1

GHY sijt Heer met v' volck nu te vreden,
Iacobs gheuanghenen maeckt ghy oock vry,
End vergheeft des volcks boosheit voorleden,
Sijn sonden wt ghenaeden bedeckt ghy,
Vwe gramschap doet ghy van hem seer wydt,
End maetight uwen toorn tot deser tydt,
O Heer ghy die ons heylandt sijt alleyn,

*

Helpt ons op, stilt uwe gramschap niet kleyn.

§2

Wilt ghy nu Heervoort aen toornigh wesen?
Wert ghy van gheslacht tot geslacht verstoort?
Neen: Maer ghy sult ons troosten nae desen:
Dies sal v' volck hem verblyden nu voort.
Of wy schoon swaerlick hebbe*n* Heer misdae*n*,
Nochtans bewyst ons v' goetheit voort aen,
End wilt ons helpen O Heer end Godt myn
Als is't dat wy all' aerme sondaers sijn.

§3

Doch wil ick hooren wat Godt sal spreken,
Want den vromen sal hy den vrede goet,
Verkonden, end dien laeten wtbreken:
Daer doer werden sijn kindren wys end vroet.
Maer die in Godts vreese soecken bystandt,
Den seluen sal Godt steedts bieden de handt.
Op dat by ons wederom wone, Heer,
Vwe heerlickheit end uwes naems eer.

§4

Ghenaed' end waerheit kom*m*en in't gemoet,
T'recht end paeys kussen malkandre*n* met vliet,
T'gheloof sal wt der ęerden spruyten soet,
Gherechticheit van bouen neder siet.
Godt sal vruchten gheuen in ouervloet,

*

Die ons dat ęerdtrycke voortbringhen moet.
In't regiment salt oprechtighlick staen,
Alle dinghen sullen oock recht toegaen.

Psalm LXXXVI.

Dauid biddet Godt om een onstraffelick leuen, ende om bevrydet te sijn van sijnen vianden, op dat hy gherustelick leuen magh. Hy beschryft oock die heerlickheit Godts, die hy van nu heeft beghonnen te openbaeren, ende hiernaemaels den sijnen volkommelick bewysen sal.

§1

O HEER opent my v' ooren,
Wilt my goedighlick verhooren,
Want ick vermagh gantsch niet meer,
Benauwt sijnde nu so seer.
Wilt doch myn leuen bevryden,
Ick wil

*

weldoen met verblyden,
Bewaert doch uwen knecht vroet,
Die v v*er*trawt o Heer goet.

§2

Wilt my Heer ghenaedigh wesen,
Nae uwe goetheit ghepresen,
Die v bidde met ootmoet,
End daeghlicks valle te voet.
Verhueght nu uwen kecht klachtigh,
Die v Heer aenroept aendachtigh,
Want ick heffe t'hert' alleyn,
Tot v in den noot niet kleyn.

§3

Ghy sijt Heer vriendtlick end goedigh,
Barmhertigh end seer langhmoedigh,
Den ghenen die tot v gaen,
End in den noot roepen aen.
Verhoort my Heer wtverkoren,
Laet myn stem v kommen vooren,
Verstaet myn klachten seer swaer,
Want t'is meer dan tyt voorwaer.

§4

Als ick ben in noot end schaeden,

*

Tot v schrey ick seer belaeden,
Om dat ghy verhoort altydt,
Myn stemm', end maeckt my verblydt.
By v O Heer des ęerdtrycken,
Is gheen Godt te verghelycken,
Daer is oock niemant so koen,
Die v' wercken kan nae doen.
***

§5

Alle volcken die ghy krachtigh,
Hebt gheschaepen Heer almachtigh,
Sullen vereeren te saem,
End groot maeken uwen naem.
Ghy sijt groot niet om verstercken,
End doet wonderlicke wercken,
Ghy hebt den naem breedt end wydt,
dat ghy alleyn een Godt sijt.

§6

V' weghen wilt my doch leeren,
Dat ick recht gae t'uwer eeren,
Op dat ghy van my oock meest,
Ten rechten moeght sijn ghevreest.
Ick wil v Heer hoogh' verheuen,
Altydt prys end' eere gheuen:
Ick wil uwen naem seer klaer,
Groot maeken in't openbaer.

§7

Ghy hebt wt louter ghenaeden,

*

My bewesen veel weldaeden,
End my verlost wt den noot,
Der hellen, end van der doodt.
Heer die wreed' onder hen allen,
Met kracht my gantsch ouervallen,
Nae myn leuen sy al staen,
Sonder v te mercken aen.

§8

Maer ghy sijt goet end ghenaedigh,
Barmhertigh ende weldaedigh,
Langhmoedigh tot toornicheit,
Bestendigh in der waerheit.
Wilt my goedighlick aenschauwen,
Sterckt my oock in dit benauwen,
Helpt my end maeckt onuertzaeght,
Den knecht van uwer dienstmaeghdt.

§9

Wilt my doch een teecken gheuen,
Op dat myn vianden beuen,
Als se sien sullen Heer mildt,
Dat ghy my steedts bystaen wilt.

Psalm LXXXVII.

Die gheloouighen werden hier vermaent, dat se den moedt niet verloren gheuen, als is't dat Godt sijn kercke niet so haest oprechtet: Ende hen werdt beloeft, dat Godt daer in

*

noch sulcke krackt bewysen sal, dat die gheheele węerelt daer in sal verwondert sijn.

§1

GODT heeft sijn huys vast ghegrondet met vreden,
Op den heylghen berghen die hy bemint.
Tot Zions poorten is hy meer ghesint,
Dan tot alle Iacobs schoone woensteden.

§2

Men hoort van v o stadt Godts hoogh' verheuen,
Groote dingen: Aegypten end Babel,
Werden (spreeckt Godt) onderwesen so wel,
Dat se tot myn volck werden aengheschreuen.

§3

Tyriers, Palestyners end die Mooren,
Sullen in myn kercke voortghebracht sijn,
Men sal spreken: dat in dat Zion myn,
Allerley volck by een my wert gheboren.

*

§4

Godt sal Zion bauwe*n* met sijn handt krachtigh,
Wt allen spraeken hy die sijne sal
Roepen: dan wert gheseyt van desen al
Dats' in Zion al t'saemen sijn wonachtigh.

§5

Dies wilt nu opentlick end vroylick singe*n*,
Op den basuynen verkondight sijn eer:
In v, Zion, sal wesen (spreeckt de Heer)
Rijckdom end ouervloet van allen dinghen.

Psalm LXXXVIII.

Dit is een vierighe klaeghende ghebedt eenes gheloouighen mensches, de welcke in den afgront aller benawtheden, sijnen toevlucht alleynlick neemt tot Godts barmherticheit.

§1

HEER die my duslangh' hebt behoedt.
Ick roep' altyt met groot verlanghen,
Laet tot v kommen, wilt ontfanghen,
Myn ghebedt

*

wt ghenaeden goet,
Wilt vriendelick neyghen v' ooren,
End myn ghestaedigh klaeghen hooren.

§2

Want myn siel' is vol angst end noot,
Ter hellen is ghedaelt myn leuen,
Ick magh met hen wel sijn gheschreuen,
Die t'ondergaen doer lyden groot.
Men magh my hem wel ghelyck achten,
Die hulpeloos is, sonder krachten.

§3

Ick ben onder den dooden al,
Versteken end oock gantsch verlaeten,
Als een die vermoort is op straeten,
Dien men seer haest begraeuen sal.
Want ghy ghedenckt myner niet Heere,
V' handt hebt ghy afghekeert seere.

§4

Ghy werpt my diep' in den afgrondt,
Die duyster end diep' is, met suchten,

*

V' gramschap die seer is te vruchten,
Druckt my seer hart tot deser stondt.
Ghy ouervalt my met die roeden,
End met toorn' als met watervloeden.

§5

Mynen vrienden ben ick ghemaeckt,
Vremdt end veracht, jae een afgrysen,
Met vingheren nae my sy wysen,
Ick ben ouervallen, gaer naeckt.
Alle middlen sijn my benomen,
Wt den banden kan ick niet komen.
***

§6

Door t'kruys is myn ghesicht ontstelt
Ick bidd' v daeghlicks Heer almachtigh,
End streck' wt steedts myn handen klachtigh,
Wanneer toont ghy eens v' ghewelt?
Wanneer sullen wy doch aenmercken,
Die schier doodt sijn, v' wonderwercken?

§7

Sullen die dooden hervoort gaen,
End v' wonderdaeden vermonden?
End uwer goetheit niet om gronden,
In haeren graeuendoen vermaen?
Sullen se van v' waerheit spreken,
Die doodt sijnde noch in't graf steken?

§8

Werden uwe wondren bedacht,
In't duyster daer men niets kan weten?

*

Sal men daer all' dingh wert vergheten,
Op v'gherechtheit hebben acht?
Nochtans bidd' ick v Heer ghestaedigh,
Van s'morghens vroegh, weest my genaedigh.

§9

Waerom O Heer verstoott ghy my?
Waerom is v' aensicht verborghen?
Van der jonckheit ben ick vol sorghen,
Duysentfout beangst seer onvry.
Ick ben doer schricken gantsch verslaeghen,
Benauwt vol vreese met vertzaeghen.

§10

Vwe gramschap ouer my gaet,
Vwe verschrickinghen my drucken,
Waterstroomen my gantsch wegh rucken,
In desen seer benauwden staet.
Alles wat my angst kan toebringhen,
Wil my nu al met een omringhen.

§11

Ghy hebt van my ghedaen seer wydt,
Myn beste vrienden al met eene,
Myn secreetste vrienden ghemeene,
Sijn wydt van my in desen strydt.
In alle myn swaere elenden,
Van my wycken se die my kenden.

Psalm LXXXIX.

Dit is een ghebedt der gheloouighen voor die

*

benauwde kercke. Se stellen voor ooghen die beloftenissen die Dauid gheschiedt sijn, daer nae verhaelen se die wonderwercken Godes, die hy tot hulpe sijner kinderen ghedaen heeft, ende verlaeten hen op die toekomste Messiae,klaeghende ouer die elendighe verwoestinghe der kercken, die nu langhe gheduert hadde: Ende bidden dat Godt haer eyndelick sijn genaede bewysen wille.

§1

VAN des Heeren goetheit sal ick singhen altydt,
Sijn waerheit sal ick roemen met herten verblydt:
Want t'is openbaer dat sijn ghenaede sal blyuen,
Tot in der eewicheit,

*

also men siet beklyuen,
Den hemel dien hy heeft ghemaeckt, om te bewysen,
Die sekerheidt sijner waerheit niet om volprysen.

§2

Ick hebbe, spreeckt de Heer, gemaeckt een vast verbondt,
Met Dauid myne*n* knecht, dien ick voors' węerelts grondt,
Verkoren hebb' end met eedt sekerlick ghesworen,
Dat voort aen soud' eruen t'gheslacht van van hem gheboren,
Dese ghenaede, dat de Koninghlicke kroone,
Soud' blyuen eruelick in sijn geslachte schoone.

§3

D'hemele*n* prysen Heer, v' wercke*n* wo*n*derbaer,
In v' gemeynte goet, schynt uwe waerheit klaer

*

Niemant isser so hoogh' gheklommen t'heeft ghebleken,
Die by v in sterckheit kan wesen vergheleken.
Geen engele*n* sijn in kracht so hoogh'opgeresen,
Die ghelyck konnen sijn uwen godlicke*n* wesen.
***

§4

In de ghemeynte sijner heyligen seer goet,
Is Godt sterck, ooc wert hy ghevreeset met ootmoet.
Heer der hęerscharen ghy doet buyghen alle krachten,
O eewigh Godt seer sterck, wie is v ghelyck t'achten?
Het is rondtsom end alsins vol van uwer trauwen,
End uwer waerheit welcker ghy niet sult berauwen.

§5

Ghy herschet ouer t'gantsche Męer diep ende breedt,
Sijn baeren stilt ghy als se ouerloopen wreedt.
Ghy hebt AEgypten omghebracht doer t'swęert end plaeghen:
Vwer vianden kracht hebt ghy ontstucks gheslaeghen.
Hemel end ęerd is uw', ghy hebt ghemaeckt alleyne,
T'ęerdtryck' end' alles wat daer in is groot end kleyne.

§6

Dat Noord' end t'Zuyde ghy geschaepen hebt O Heer,
In uwen naem juychen Hermon end Thabor seer.

*

Ghy hebt eenen aerm sterck, krachtigh sijn uwe handen,
V' rechte handt verhooghet is in allen landen:
Vwe throon staet vast in billicheit end t'gerichte,
Ghenaed'end waerheit gaen voor uwen aenghesichte.

§7

Wel saeligh is dat volck dat hem in v verblydt,
Dat sal voorspoedigh sijn nu end tot aller tydt.
In't licht uwes aenschyns sulle*n* se gae*n* al t'saeme,
End hen v*er*hueghe*n* in den roem van uwe*n* naeme,
Als se sullen wesen doer v' gherechticheden,
Verciert daeghlicks met gaeuen schoon end ooc met vreden.

§8

So wy sterck sijn, daerva*n* hebt ghy alleyn die eer',
Vermueghen wy oock jet, sulcks alles komt O Heer,
Van v' goetheit, die ons beschermingh' is bevonden.
Is't dat wy benauwt sijn nu of t'eenige*n* stonde*n*,
Ghy O heylighe Godt Israels hoogh'verheuen,
Sijt ons Koningh tot wien wy ons gantschlick begheuen.

PAVSE.

§9

Ghy hebt voormaels o Heer doer uwe goedicheit,
Tot uwen knecht doer een openbaeringh geseyt:

*

Ick heb' eenen stercken jonghelingh wtuerkoren,
Dien wil ickbystandt doen, dat hy kracht magh oorbooren:
Ick heb' Dauid alleyn wt myn volck wtgelesen,
Hy sal bouen all' andre my getrauwe wesen.

§10

Ich hebbe he*m* ghesalft, met heyligh' oly soet,
Onderhouden sal hem myn handt in teghenspoedt.
In wederwęerdicheit sal hem myn handt verstercken,
So dat sijn viande*n* doer haer krachte*n* end wercke*n*
Hem niet sullen ouerweldigen noch v*er*drucken,
Noch bringhen onder voet, doer all' haer loose stucken.

§11

Maer veel meer sal ick sijn viande*n* all' v*er*slaen,
Die hem haeten sullen met veel plaeghe*n* v*er*gaen.
Myn waerheit end goetheit, sullen van hem niet wycken,
Doer my sal sijnen hoorn verhooght sijn desghelycken.
Hy sal ouer t' Męer die handt met ghewelt wtstrecken,
Tot die riuieren sal hy sijn rechte handt recken.

§12

End sal spreken, Ghy sijt myn vader end myn Godt,
Myn troost, myn steenrotse, myn borght end myn vast slot.
Ick wil hem nemen op tot mynen eersten sone,

*

End bouen den Vorsten eeren in sijne*n* throone,
Myn ghenaede wil ick hem eewighlick bewaeren,
Myn v*er*bondt sal met hem vast blyuen en voort vaeren.
***

§13

Eewighlick sal voorwaer ouerblyue*n* sijn saet,
Sijn rycke blyft so lang' als de hemel bestaet.
So sijn kindren daer nae myn woort haestlick vergheten,
End dat kleyn achte*n* wt hooghmoedicheit vermeten,
End niet en wandelen in myn wetten ghestaedigh,
Maer myn insettinghen ontheylighen boosdaedigh:

§14

Ick wil besoecken haest' haere misdaede*n* al,
Met plaegen ick die scherpelick ooc straffen sal.
Doch sal ick myn goetheit va*n* hem niet gantsch afwenden,
Myn waerheit sal ick niet laeten feylen noch eynden.
Ick wil gantsch niet afwycken van mynen verbonde,
Noch oock van t'woort t'welck is ghegaen wt mynen monde.

§15

Ick hebb Dauid by myn heylicheit eenen eedt,
Gedaen, die sal niet feylen noch my wesen leedt,

*

Dat sijn saet eewighlick blyue*n* sal ouervloedigh.
End sijn throon so langh' als die Sonn' end Maene spoedigh,
Sullen schynen seer schoon in haer hemelsche klaerheit,
D'welck teeckenen sijn van myn bestendighe waerheit.

§16

Doch ghy hebt uwen knecht verworpen nu so gaer,
Op uwen ghesalfden sijt ghy toornigh voorwaer:
V' v*er*bondt houdt ghy nu gantschlick van gheener węerden,
Ghy tredet sijn kroone schier gantsch end gaer ter ęerden:
In sijn stede*n* breeckt ghy die muere*n* af in't ronde,
Sijn bollewercken laet ghy raeseren te gronde.

PAVSE.

§17

Hy wert berooft van hen die slechts daer gaen voorby,
Sijner naebueren spot tot aller tydt is hy,
Ghy hebt verhooght end ghesterckt alle sijn vianden,
End sijn haeters verblydt, die daer soecken sijn schanden.
Ghy hebt sijn swęerdt ghemaeckt bot dat het niet kan snyden,
Hy wert ouerwonnen van hen die hem bestryden.

§18

Denckt hoe kort myns leuens tydt sij Heer, end ontwaeckt,

*

Soudt ghy den mensch' also vergheefs hebben ghemaeckt?
Wie is hy die ontgaet den doodt niet om verstranghen?
Die oock in's grafs ghewelt, hiernae niet wert gheuanghen?
Ach waer magh die ghenaede des ouden tydts wesen,
Die ghy Dauid toeseyt nae v' waerheit ghepresen?

§19

Ghedenckt des smaets die uwen knechten is ghedaen,
End dat ick in den schoot al den spot moet ontfaen,
Veeler menschen die v O Heer schenden end smaeden,
End ooc verachten uwes ghesalfden voetpaede*n*.
Gheloeft sij Godt altyt met eewigh lof end prysen.
Het sy also: dies sal hem jeghlick eer' bewysen.

Psalm XC.

Moses beschryft des menschen elendighen staet, den welcken hy onderworpen is van wegen der sonden, end begheert, dat een yder dien staet recht verstaen magh. Hy bidt ooc Godt om hulpe, op dat hy in sijn dienaeren ghepresen werde.

*

Een ghebet Mosis des dienaers Godts.

§1

GHY sijt gheweest ons toevlucht Heer ghenaedigh,
End t'aller tyt ons toeuerlaet ghepresen,
Iae selfs eer die berghen waeren in't wesen:
Eer dat ghemaeckt wierdt t'ęerdtryck onghestaedigh,
So waert ghy Godt also ghy nu ooc sijt,
End voortaen blyuen sult t'eewiger tyt.

§2

Als gy wilt, de mensche moet haest' beswycken,

*

Ghy spreeckt: O mensch sterfllick van kleyner węerden,
Ick wil dat ghy haest wert tot stof der ęerden.
Want by v sijn duysent jaer te ghelycken,
Als by ons een dagh die nu is vergaen,
Oft een nachtwaeke die haest loopt voort aen.

§3

Ghy laet den menschen een tempeest toekommen,
So vergaen se als een droom onbequaeme:
In eener morghenstondt sijn se al t'saeme,
Afghemaeyt, so men op't veldt snydt die blommen,
Die s'morgens staen lieflick end schoon by een,
Maer t'sauents hebbe*n* verwe noch kracht geen.

§4

Vergaen doet ons v' gramschap seer belaede*n*,
End maeckt dat wy sijn wonderlick verslaegen:
V' toorn doet dat wy gantschelick vertzaeghen:
Als ghy Heer voor v neemt al ons misdaeden,
end doergrondt ons herten scherplick met vliet,
Iae ons verborghen ghedachten doersiet.
***

§5

So eynden ons daegen die haest voortvaeren,
Doer v' gramschap gaet recht voorby ons leue*n*,
Als een spreeckwoort va*n* den mensche*n* gedreue*n*.
Want ons daegen siin slechts seuentigh jaeren,

*

Of t'achtentich als't ten besten gheraeckt,
End nae dat het een sterck me*n*sch lange maeckt

§6

Noch is t'beste van ons elende daeghen,
Niet dan moeyt' end aerbeit, jae ooc swaer lyde*n*,
T'welck vergaet, so wy ooc doen t'allen tyden.
Wie kan den last uwer gramschap verdraghen?
Ofte verstaen? want so groot v' kracht is,
So groot is oock uwe toorne ghewis.

§7

Daer om O Heer leert ons verstaen end mercken,
Hoe kort dat ons leuen is vol van smerten,
Dat wy verstaen moghen end recht beherten,
Vwe wijsheit in v' Woort end' v' wercken.
Keert tot ons, hoe langh' sullen klaeghen wy?
Van uwer gramschap maeckt v' knechten vrij.

§8

Maeckt ons s'morghens vroegh vol uwer ghenaede,
Op dat wy met vrueghdt end vroylicke*n* singen,
Den loop onses leuens moghen volbringhen,
Verhueght ons Heer al t'saem vroegh ende spaede,
Nae dat ghy ons nu hebt so menigh jaer,
Seer hart benauwt in uwen toorne swaer.

§9

Ouer uwe knechten laett v' werck blycken,

*

Laet ouer ons kindren schynen v' eere,
End v' heerlickheit klaer blincken O Heere.
Regiert ons doen O Godt Heer des ęerdtrycke*n*,
End stiert ons doch in eenen rechten ghanck,
Regiert ons doen, want wy sijn mensche*n* kranck.

Psalm XCI.

De Prophete leert, hoe seker ende van hoe veel gheuaerlickheden dat hy bewaert is,
die met vasten vertrauwen hem seluen Godt gantsch ouergheeft.

§1

DIE in Godes bewaeringh' sterck,
Begeeft hem onbesweken,
Die woent in een vast bollewerck,
Dies hy seer wel magh spreken:
End segghen by hem t'aller stondt:
Godt is myn hulpe

*

krachtigh,
Myn borght end oock myn vaste grondt,
Daer ick op hop' eendrachtigh.

§2

Van des jaeghers valstricken al,
End van t'ghewelt seer machtigh,
Van schaedelicke pesten sal,
Hy v oock helpen krachtigh.
Hy sal met den vlueghelen fijn
V decken end bevryden,
Sijn hulp' sal v in noot end pyn,
Een schildt sijn t'allen tyden.

§3

S'nachts sult ghy dat dingh vreesen niet,
Dat die menschen doet beuen,
Noch die pylen die s'daeghs met vliet,
Gheschoten sijn daerneuen.
    Oock voor gheen steruen scherp noch groot,
Dat t'volck des nachts bespringhet,
Noch voor t'haestighe, t'welck den doodt
Den menschen s'daeghs toebringhet.

§4

Als storuen aen v' lincke zijd'

*

Duysent, end tien duyst t'saeme,
Ter rechter: noch sijt ghy bevrydt,
Voor schaeden onbequaeme.
    Ghy sult onbevreest schauwen aen,
Die boos in haer verderuen,
End hoe se haeren loon seer saen
Ontfanghen end beeruen.
***

§5

Om dat ghy tot Godt spreeckt eenpaer
Ghy behoedt my O Heere:
End op Godt in alle gheuaer,
Hoept, end hem doet dees eere:
Met gheen schaeden wert ghy beswaert,
Noch gheen plaeghen met allen
En sullen v' huys wel vermaert,
Gheensins dan ouervallen.

§6

Hy gheeft den Enghelen beuel,
Sijnde tot v gheneghen,
Dats'op v, steedts acht hebben wel,
In allen uwen weghen.
Se sullen in handen, dit's klaer,
V draeghen fyn besloten,
Dat ghy niet vallen sult daer naer,
Noch v aen den steen stooten.

§7

Ionghe leeuwen end slanghen wreedt,

*

Leeuwen end draeken mede,
Sult ghy al sonder schaed' of leedt,
Onder den voeten treden.
    Want dit spreeckt Godt van v voorwaer
Om dat hy my vereeret,
Ick sal hem helpen wt noot swaer,
Want mijn naem hy vermeeret.

§8

Roept hy my aen, hy wert verhoort,
In den noot sal ick wesen
By hem, t'aller tydt van nu voort
Hy wert van my ghepresen.
Ick sal hem vervullen seer goet,
Met veel vroylicke daeghen,
End hem oock laeten smaeken soet,
Myn hulp' nae myn behaeghen.

Psalm XCII.

Alle gheloouighe werden hier vermaent, om Godt te louen in sijne gherechticheit, daer doer hy die węerelt regiert, en*de* die verachters sijner Maiesteit ter schanden maeckt, die daer en teghen die verblydet die hem vertrauwen, ende hem oprechtelick naevolghen.

*

§1

HET sijn heerlicke dinghen,
Als men v loeft O Heer,
Als men des hooghsten eer,
Met herte*n* goet magh singen,
Als men s'morgens v*er*kondet,
Des Heeren goedicheit,
End sijn ghetrauwicheit,
Des nachts oock steedts v*er*mondet.

§2

Op dat spel van tien snaeren,
End op den Psalter soet,
Iae oock op harpen goet,
Wil ick sijn lof verklaeren.
  Want v' heylighe wercken,
Verhueghen mijn hert' seer:
End uwe daeden Heer,

*

Roem' ick, so men kan mercken.

§3

Hoe heerlick sijn mits desen,
Vwe wercken bekent?
Hoe groot end sonder eyndt,
Is v' wysheit ghepresen?
Dit en kan niet betrachten
De mensche dwaes end bot,
Een onuerstandigh sot
Kan dit te recht niet achten.

§4

Dat de godtloose groeyen,
Als t'gras doet op dat veldt.
Die quaet doen met ghewelt,
In voorspoedt t'saemen bloeyen.
Op dat sy daernae vallen,
End eewighlick vergaen.
Maer ghy Heer sijt voortaen,
Godt gheeert bouen allen.
***

§5

Want siet Heer v' vianden,
Sullen verderuen al,
Die boosdoenders ten val
Sullen kommen met schanden.
Myn hoorne daer en teghen,
Sal seer verhooghet sijn,
Ghy sult my doen gaen fyn

*

Also d'Eenhoornen pleghen.

§6

Heer met oly vol trauwen,
Werd' ick ghesalft seer klaer,
Aen myn vianden daer
Sal ick myn lust aenschauwen.
Myn ooren sullen hooren,
Haeren luit haest end snel,
Aen der boosen val fel,
Die my willen verstooren.

§7

Dan sal wassen end bloeyen,
De mensch' oprecht end vroom,
End als de Palmeboom,
End Cederboom oock groeyen.
Sy die de Heer wilt planten,
In sijn voorhouen reyn,
Sullen al in't ghemeyn,
Groenen aen allen kanten.

§8

Iae oock oudt sijnd' al t'saeme,
Sullen se sijn vruchtbaer,
End groen sijn voor end naer.
Vol vruchten aenghenaeme.
Dat van hen sij beleden,
Dat Godt myn toevlucht is,
Suyuer end reyn ghewis,
Van ongherechticheden.

*

Psalm XCIII.

De gheloouighe louen Godt, om dat hy doer sijn kracht ghestilt heeft den oproer die teghen sijn kercke verweckt was.

§1

GODT regiert sijnde met eeren bekleedt,
Hy is verciert met kracht wydt ende breedt:
End heeft t'ęerdtryck vast ghemaeckt ouer al,
Dat het onbeweeghlick wel blyuen sal.

§2

Vwe stoel Heer eewighlick vast bestaet,
Ghy sijt voorwaer eewigh Godt met der daet.
Die waterstroomen hen verheffen Heer,
Se tieren end raesen met allen seer.

§3

Doch hoe wel dat s'Męers waterbaeren fel,
Hen verheffen seer grouwelick end snel,
Die in den hemel woent, is de Godt myn,

*

Die sal noch veel hoogher end stercker sijn.

§4

O Heer seker is voor my uwe knecht,
Die leer' uwes mondts, jae goet end oprecht.
V' heylicheit is een cieraet seer schoon,
Vwes huyses, welck' Heer is uwen throon.

Psalm XCIIII.

Dit is een ghebedt teghen die Hypocriten, die hen decken met den naem der kercken, Ende middeler tyt die schaedelickste vianden der seluighen sijn, diese wreedelicker veruolghen, dan alle andere doen.

§1

O GODT, ghy die Godt sijt der wraeken,
End hart straft all' onrechte saeken,
Verschynt, toont v in't openbaer.
Maeckt v op ghy die richtt t'ęerdtryck,
Betaelt den stouten

*

all' ghelyck,
Nae verdienst haers hooghmoets seer swaer.

§2

Hoe langh' sullen die boose t'saemen,
Hen des quaets roemen sonder schaemen,
End hen verblyden met hooghmoet?
Hoe langh' sullen se roemen koen,
Die niet anders dan boosheit doen,
End stoutelick poffen onvroet?

§3

Se slaen O Heer v' volck ontstucken,
V' erfdeel sy gantschlick verdrucken,
Dan roouen se dat gantsche landt.
Weduwen end den vramden man,
Dooden sy, end gaen vry daervan,
Iae spreken noch sonder verstandt:

§4

Godt en weet niet van onsen wercken,
Godt Iacobs kan noch sien noch mercken
Ons doen, t'welck is beschickt so fyn.
Merckt doch menschen onwys end sot,
Wilt ghy blyuen so dwaes end bot,

*

End altydt so wtsinnigh sijn?

§5

Godt die v heeft ghemaeckt die ooren,
End d'ooghen, soude hy niet hooren?
Of sien? Soud' hy niet mercken aen?
Hy die de volckeren castydt,
End gheeft verstandt tot sijner tydt,
Soud' hy v' niet straffen end slaen?
***

§6

Doch de Heer weet s'menschen gedachten,
End dat se met all' haere krachten,
Ydel sijn end gantschelick niet.
Wel hem dien ghy onderwyst Heer,
End die oock in uwes Woortsleer',
Daeghlicks toeneemt met allen vliet

§7

Op dat hy hem niet en derf schromen,
Als die tydt sal wesen ghekomen,
Die vol van angst wert end weemoet,
  Dewyl dat men den put wtgraeft,
Voor hem die steedts tot boosheit draeft,
T'welck t'eynd' is van sijner voorspoet.

§8

De Heer' en sal niet gantsch verderuen,
Noch verlaeten t'volck sijner eruen,
Dat op hem vast betrauwen sal.
    Maer hy sal sijn gherechticheyt
Toonen, dan sullen met bescheydt,

*

Die vrome hem toevallen al.

§9

Waer is hy die my is bystandigh,
Teghen die boosdaeders viandigh,
End teghen dees godtloosen hier?
  Hadd' my de Heer niet byghestaen,
Ick waer' langhe t'onderghegaen,
Iae myn siel' waer' in't graf nu schier.

§10

Ick dacht' dat myn voet onghestaedigh,
Schier viel, maer v' goetheit ghenaedigh,
Onderhielt my altydt O Heer.
Myn hert' was vol droefheit end noot,
Maer v' schoon vertroostinghe groot,
Heeft daernae myn siel verhueght seer.

§11

Wat hebt ghy ghemeyns met hen allen,
Die v' volck swaerlick ouervallen,
Onder den schyn des rechts seer goet?
Nae t'leuen des vromen sy staen,
End storten hier end daer voort aen,
Seer wreedelick t'onschuldigh bloet.

§12

Maer Godt is my beschuttingh' machtigh,
Myn toeuerlaet end troost seer krachtigh,
Haer quaet hen wert vergholden haest.
Hy sal se wtroeyen ghemeyn,
Om haere misdaeden niet kleyn,
Godt maeckt se te niet end verbaest.

*

Psalm XCV.

Die gheloouighe werden vermaent, om den yuer te bewysen, dien se tot Godts eere hebben, om hem te dienen sonder gheveynsdtheit, Ende datse hen Godt ende sijnen woorde onderwerpen, sonder wederspannicheit, met welcker haer voorvaeders Godt vertoorent hadden.

§1

KOMT laet ons blyd' sijn in den Heer:
End met sangh' verbreyden sijn eer,
Hy is ons troost end heyl alleyne.
Laet ons met danckseggingh gaen,
Voor sijn aengesicht, en*de* voort aen,
Hem singhen met vrueght psalmen reyne.

*

§2

Want hy een groot Godt is gheacht,
Een Koningh van veel grooter macht,
Dan die Goden sijn: want t'ęerdtrycke
  Heeft hy in sijn handt, welcks vrucht al
Hem toebehoort, die bergh end dal
Steedts voortbringhen beyde ghelycke.

§3

Die Zee hem alleyn toebehoort,
Hy heeft die ghemaeckt doer sijn Woort,
End schiep oock t'ęerdtrycke bequaeme.
Komt laet ons al t'saem met demoet,
Vallen voor onsen Godt te voet,
Hy heeft ons gheschaepen al t'saeme.

§4

Hy is een Godt die ons behoedt,
Wy sijn t'volck end die schaepen goet,
die van hem wel gheweydet werden.
Hoort ghy hedent sijn stemme klaer,
Wilt doch uwe herten so gaer,
Niet verstocken noch oock verherden.

§5

So tot Massa end Meriba,
Vwe Vaders voor ende na,
In de woestyne te doen plaeghen:
  Se terghden my met herten quaet,
Ende beproefden vroegh end spaedt,
All' myn wercken die sy daer saeghen.

§6

Daer ick veertigh jaeren eenpaer,

*

Met hen veel aerbeydts hadd' voorwaer,
Dies klaeghd' ick aldus onuersweghen:
Dit volck is gantsch sonder verstandt,
Van herten gaer dwaelende, want
Se willen niet leeren myn weghen.

§7

Dies als ick van hen wierdt versmaet,
Ick was toornigh doer sulck een daet,
End hebb' in myn gramschap ghesworen:
  Dat dit boos end verkeert gheslacht',
Nimmermeer soude sijn ghebracht,
Ter ruste myner wtuerkoren.

Psalm XCVI.

Dewyle dat alle volckeren met desen Psalm beropen sijn om Godt te prysen, so houdt hy in, een prophetie van den rycke Christi, onder den welcken die gantsche węerelt tot der eenicheit ende gehoorsaemheit des gheloofs soude ghebracht werden.

§1

SINGHT een nieuw liet den Heer ghepresen,
Singht ghy volcken, wilt vroylick wesen,
Loeft

*

end pryst sijnen naem altydt,
End verkondight breedt ende wydt,
Godts verlossinghen groot mits desen.

§2

Laet die heydenen sijn eer' mercken,
Maeckt ghewagh van sijn wonderwercken,
Want hoogh' verheuen is de Heer,
Die ghevreest moet wesen veel meer,
Dan d'afgoden in allen percken.

§3

Want die goden die t'volck doen beuen,
Sijn gantschlick niet, want se niet leuen.
Maer Godt schiep den hemel seer reyn,
Sijn heerlicheit end kracht niet kleyn,
Gaen voor hem: hoogh' is hy verheuen,

§4

Maiesteit end kracht t'allen stonden,
Sijn in sijn heyligh huys beuonden:
Daerom ghy volcken komt doch hier,
Gheeft Godt den Heere goedertier.

*

Eer' end vreese met hert' end monden.
***

§5

Loeft ende pryst den Heer' eendrachtigh,
Maeckt groot den naeme Godts almachtigh,
Ghy volcken bringht hem met demoet,
Gheschencken end veel gaeuen goet,
Komt in sijn huys, sijt daer aendachtigh.

§6

Komt t'saemen, doet in sijn woensteden
In heylicheit uwe ghebeden,
In sijn woninghe tot hem gaet,
Dat alle menschen met der daet,
Hem vreesen end dienen met vreden.

§7

Ieghelick moet nu openbaeren,
Dat ons Godt herscht, end sulcks verklaeren.
Dies sal t'ęerdtryck seer vastlick staen,
Als doer sijn handt werden voort aen
Rechtlick gherichtet alle schaeren.

§8

Dat de hemelen hen verblyden,
T'ęerdtryck dat lach' in desen tyden,
T'Męer verheffe met vrueghdt den kop,
T'veldt end oock al wat groeyt daer op,
End bosschen moeten Godt belyden.

§9

De Heer komt, de Heer komt seer spoedigh,
Om t'ęerdtryck met herten sachtmoedigh,
Te richten in gherechticheit,

*

End die volcken in billicheit,
Te leyden nae sijn waerheit goedigh.

Psalm XCVII.

Dit is een beschryuinghe der Maiesteit ende der gherechticheit Godts, op dat alle menschen onder hem ghedemoedighet, ende allerley afgoderien wtgheroeyt werden. Eyndelick werden alle godtvreesende vermaent, dat se op hem vertrauwen, ende in hem verblydt sijn.

§1

EEN Koningh is de Heer,
Dies moet verblyden seer,
In hem dat gantsch' ęerdtrycke,
D'heylanden desghelycke.
Der wolcken duysterheit,
Verberght sijn Maiesteit,
End

*

sijn stoel met der daet,
Seer vastelick bestaet,
Doer sijn gherechticheit.

§2

Een groot vyer voor hem gaet,
T'welck rondtsomme verslaet,
End doet al sijn vianden
Gantsch tot asschen verbranden.
Den blixem fel hy schiet,
Ouer t'ęerdtryck met vliet,
Hy weerlicht hier end daer,
T'ęerdtryck is vol van vaer,
End beeft als't dit aensiet.

§3

Die berghen niet bestaen,
Maer als dat was vergaen,
Voor Godt een herscher machtigh,
Des ęerdtbodems seer krachtigh.
Die hemelen doen kondt,
End t'firmament vermondt,
Godts gherechticheit goet,
End ęerdtryck bemerckt vroet,

*

Sijn eer tot deser stondt.
***

§4

Dat sy werden beschaemt,
Die daer (t'welck niet betaemt)
Tot beelden sijn ghevloden,
End dienen den afgoden.
Ghy Enghelen al t'saem,
Aenbidt den Heer' bequaem:
Zion die Godes Woort,
Met vrueghden heeft ghehoort,
Verblyd' in sijnen naem.

§5

O Heer v' regiment,
Den dochteren bekent,
Van Iuda wtghelesen,
Wert seer van sy ghepresen.
Want ghy nu verhooght sijt,
In allen landen wijdt:
Meer sijt ghy doer v' kracht,
Dan die goden gheacht,
Nu end tot aller tijdt.

§6

Ghy die den Heer bemindt,
End hertelick versint,
Wilt doch die boosheit haeten,
End gantschelick verlaeten.
Want Godt t'leuen bewaert,

*

Sijner knechten vermaert,
Die hy verlossen sal,
Van den godtloosen al,
End maekens' onbeswaert.

§7

Den vromen sal voort aen,
T'licht des troostes opgaen:
Blydtschap komt nae veel smerten,
Allen oprechten herten.
Komt dan ghy vrome reyn,
Verblydt v groot end kleyn,
In den Heer' v verhueght,
End pryst sijnde vol vrueghdt,
Sijn goetheit in't ghemeyn.

Psalm XCVIII.

Dese Psalm vermaent ons om Godt te louen, van weghen sijner barmherticheit en*de* waerheit, die hy aen sijn kercke bewesen heeft, welcke wel węerdigh sijn, dat se oock van allen onuernuftighen creaturen (waer't moghelick) bekent wierden.

§1

WILT onsen Godt een nieuw' liet singhen,

*

Want hy heeft groot wonder ghedaen,
Doer sijn handt kan hy alle dinghen,
Ouerwinnen end gantsch verslaen.
Hy heeft ons t'heyl gheopenbaeret,
Daer doer dat wy all' sijn bevrydt,
End sijn gherechticheit verklaeret,
Den volckeren breedt ende wydt.

§2

Hy heeft ghedacht aen sijn ghenaede,
Nae sijne goedicheit seer groot,
End aen sijn waerheit vroegh end spaede,

*

Tot troost Israels in den noot.
T'heyl dat ons Godt nu wilt toesenden,
Is alsins bekent nu ter tydt,
Dies moeten des ęerdtbodems eynden,
Iuychen end singhen seer verblydt.

§3

Loeft den Heer met der harpen snaeren,
Trompetten end basuynen klaer,
Dat se met Psalmen nu verklaeren,
End singhen sijnen lof eenpaer.
Iuychet voor onsen Godt ghepresen,
Die een Koningh sterck wesen sal.
Dat die Zee ontspringhe mits desen,
End ęerdtryck met sijnen volck' al.

§4

Dat die waterstroomen seer krachtigh,
Verblydt sijn end t'saemen verhueght,
Dat oock alle berghen eendrachtigh,
Ghenoechte bewysen end vrueghdt.
Want Godt komt richten hier beneden,
De węerelt in gherechticheit,
Ende hy sal herschen met vreden,
Ouer t'volck in der billicheit.

Psalm XCIX.

Dese Psalm beschryft die sonderlicke ghenaede, die Godt den kinderen van Abraham bewe-

*

sen heeft, als hy die tot sijn eyghendom wt ghenaeden alleyne verkoren heeft.

§1

ONSE Godt die is,
Een Koningh ghewis,
Daero*m* ooc nu raest,
Dat volck gantsch v*er*dwaest.
Op Cherubin voort,
Vaert god ongestoort,
Dies moet dat gantsch ęerdryck,
He*m* vreesen al gelyck.

§2

Seer groot is de Heer,
Verheuen in eer,
In Zion met kracht,
Dies yder gheslacht,
Moet den naeme sijn,
Met sangh prysen fyn:
Want hy is wonderbaer,

*

End seer heyligh voorwaer.

§3

Die Koningh niet slecht,
Heeft seer lief dat recht,
End rechtuęerdicheit,
Met die billicheit.
Daer leydt die Heere,
Iacob met eere,
Nae sijn Woort met bescheydt,
In der gherechticheit.

§4

Louet nu dan vry,
Onsen Godt seer bly,
End valt met ootmoet,
Voor hem nu te voet,
Sijn naem is hilligh.
Moses goetwilligh,
End Aaron die t'saem,
Godes dienaers sijn bequaem.
***

§5

Die end Samuel
Sijn nae Godts beuel
Biddende, verhoort,
Nae sijn Godtlick Woort.
V' volck beladen,
Als sy v baden,
Waeren van v ontfaen,

*

End verhoort van stond' aen.

§6

Wt den wolcken klaer,
Sprack hy met hen daer.
End toonde hen bloot,
Die colomne root,
Sy onbeswaeret,
Hebben bewaeret,
Sijn Woort ende verbondt,
T'welck quam wt sijnen mondt.

§7

Ghy die ons Godt sijt,
Hebt verhoort altijdt
V' volck: die misdaedt
Hebt ghy vroegh end spaedt,
Hen gantsch vergheuen:
Doch ghy daerneuen,
Hebt sonder onderlaet,
Ghestraft haer sonden quaet.

§8

Den Heere nu pryst,
Hem eere bewijst,
Wilt hem bidden aen,
Op sijnen bergh saen,
Nae sijn ghevallen.
Want bouen allen,
Is hy heyligh end goet,
Dies elck hem louen moet.

*

Psalm C.

Die Ghemeynte Godts wert hier vermaent, dat se in den tempel te saemen komme
om Godt te aenbidden, ende sijne barmherticheit ende waerheit te prysen.

§1

GHY volckeren des ęerdtrycks al,
Singht den Heere met bly gheschal,
End dient hem met herten verhueght,
Verschynt voor sijn aenschyn met vrueght.

§2

Bekent dat hy een Heere sy,
Die ons sonder ons toedoen vry,
Ghemaeckt heeft: end verworuen fyn,
Tot schaepkens goet der weyden sijn.

§3

Wilt tot sijnen tempel ingaen,
Doet van lof end danck oock vermaen,

*

In sijn schoone voorhouen soet,
End pryst daer sijnen naeme goet.

§4

Want vol van goetheit is de Heer,
Sijn ghenaede duert jmmermeer:
Sijn godtlick Woort ende sijn waerheit,
Blyven tot in der eewicheit.

Psalm CI.

Dauid, eer hy noch met vredcen gheherschet heeft, beloeft Godt, dat hy dat ampt eenes godtsaelighen Heeren doen wil, t'welcke is oprechtelick leuen, die boose scherpelick straffen, ende die vrome eeren ende verheffen.

§1

VAN Gods goetheit end oordeel wil ick singen.
Ick wil hem schoone lofpsalmen toebringhen,
Daermet dat ick Godt den Heer bouen al,

*

Groot maeken sal.

§2

Ick wil wandlen met oprechten ghemoede,
Wan sal ick herschen met vred' in voorspoede?
Dan wil ick myn volck trauwelick voorstaen,
End vooren gaen.

§3

Va*n* der boosheit heb' ick Heer' een afgrysen,
End die anders met der daet niet bewysen,
Dan ęrgheit, die sullen in dat huys myn
Nemmermeer sijn.

§4

Oock die verkeerde menschen al te maele,
Moeten wycken wt myn hof end myn saele.
Hy sal van my die hem tot boosheit wendt,
Niet sijn ghekent.

§5

Die met achterklap haeren naesten schaede*n*:
Die met grootscheit end hooghmoet is belaede*n*,
Die sal ick t'saemen wtroeyen met vliet,
End lyden niet.

§6

Myn ooghen sullen sien nae den oprechten,
Op dat sulcke moghen wesen myn knechten,
My sullen dienen die vrom' ende goet,
Sijn van ghemoedt.

§7

Die tot bedrogh end list hem wilt begeuen,

*

Die sal van my in dienst niet sijn verheuen,
Die lueghenspreker en sal oock by my
Niet wesen vry.

§8

Vroegh met ernst sal ick dryue*n* wt den lande,
Die boosen all', end t'saem bringen ter schande,
Op dat Gods huys va*n* boosheit groot end kleyn,
Gantsch werde reyn.

Psalm CII.

Dese Psalm is gemaeckt gheweest om van den gheloouighen in der Babylonischer gheuanghenisse ghebruyckt te werden, ende houdt in een klaeghgebedt, op dat de kercke tot haeren ghewoenlicken standt gebracht werde, Iae oock dat dat rycke Godes heerlicker werde, als't te vooren gheweest is. Eyndelick nae dat dat volck sijn swackheit en*de* elende bekent heeft, Het sterckt hem seluen in die eewighe oneyndelicke macht Godts.

§1

WILT myn ghebedt Heer verhooren,
Laet kommen tot uwen ooren,
Myn suchten, end

*

in den noot,
Verberght v niet, hy is groot.
In desen tydt der elenden,
Wilt v' ooren tot my wenden,
End als ick v bidd' ootmoedigh,
Verhoort my haest' O Heer goedigh.

§2

Verteert is nu myn leuen saen,
End als roock is't gheheel vergaen,
Myn beenen sijn droogh' doer smert',
Als een vyerbrandt: end myn hert',
Moet ghelyck t'dorre gras werden,
T'welck ghemaeyt light op der ęerden:
So dat ick hebbe vergheten,
Myn broodt end myn spyse t'eten.

§3

T'vleesch end beenen t'saemen kleuen,
Doer myn swaer suchten end beuen:

*

End myn huylen end gheklagh,
Gheduert altydt nacht end dagh.
Den Roerdomp ick ghelyck schyne,
Die still' woent in der woestyne,
Den steenwl ben ick gheleken,
Die alleyn woent gantsch versteken.

§4

So d'eensaem mussche moet waeken,
In stilheit onder den daeken,
So moet ick oock voor end naer,
Wacker sijn met lyden swaer.
Daeghelicks aen allen eynden,
Myn vianden my seer schenden,
Sy spotten myns, end' wt wraeken,
Van my een spreeckwoort sy maeken.
***

§5

Ick ete d'assche in't ghemeyn,
Als broot in myn lyden niet kleyn:
Vermenghet is myn dranck klaer,
Met mynen traenen voorwaer.
Doer uwen toorn niet om lyden,
Want ghy die my hadt voortyden,
Grootelicks end seer verheuen,
Hebt my nu te grond' ghedreuen.

§6

Als een schaduwe vergaen snel,
Myn daeghen doer dit lyden fel:

*

Ick ben verdorret als gras,
Dat voormaels afghemaeyt was.
Maer ghy sult Heer eewigh blyuen,
End tot den eyndt vast beklyuen,
End die ghedachtnis ghepresen,
Vwes naems fal eewigh wesen.

§7

Ghy sult v Heer nu och aermen,
Opmaeken, end' v ontfaermen,
Ouer Zion goedertier,
Vwe woenste: want t'is schier,
Meer dan tydt om te bewysen,
V' goetheit niet om volprysen,
Die stondt is daer, wilt doch mercken,
End uwe woningh' verstercken.

§8

Ghęrne saeghen uw knechten,
Dat ghy die stadt woudt oprechten:
Want sy gantschelick ghewis,
Ouerhoop gheworpen is.
Op dat v die volcken vruchten,
End voor v beuen end suchten,
Die Koninghen des ęerdtrycken,
End v' eeren desghelycken.

§9

T'vervallen Zion opbauwen,
Sal onse Godt vol trauwen:
Hy die ons gheholpen heeft,

*

Ende sijn klaerheit ons gheeft.
Hy sal dat bidden end klaeghen,
Der ghener die schier vertzaeghen,
Verhooren end verstaen goedigh,
Nae sijn goetheit ouervloedigh.

PAVSE.

§10

Dat sulcks doch werde beschreuen,
Op dat sy die sullen leuen
Nae ons, ghedencken hier aen,
End den kindren doen verstaen.
Dat Godts volck van hem verkoren,
End nieuwlick wedergheboren,
Hem loue tot allen stonden,
Voor dees weldaet niet om gronden.

§11

Want de Heer nae sijn goetheit schoon,
Heeft van bouen wt sijnen throon,
Op sijn volck ghenomen acht,
Dat hier onder t'kruys versmacht.
Dat hy t'suchten end verlanghen,
Hoort der aermen gheuanghen,
End vry maeck' wt des doodts banden,
End sijn volck verloss' wt schanden

§12

Op dat des Heeren naem end eer,
Bekent tot Zion werd' O Heer,
End tot Ierusalem reyn,

*

Sijn lof verbreydt sij ghemeyn.
Als die volckeren demoedigh,
T'saemen sullen kommen spoedigh,
End die rycken sullen eeren
End dienen den Heer' der Heeren.
***

§13

Godt vernedert gantsch myne kracht,
Op den wegh: Ende heeft ghebracht,
Tot niet myn daeghen voorwaer,
Dies spreeck' ick tot hem eenpaer:
Heer laet my niet sijn verslaeghen,
In't midden van mynen daeghen:
Want steedts blyuen end voortvaeren,
Heer uwe daeghen end jaeren.

§14

Ghy hebt ghemaeckt vast' dat ęerdtryck,
End die hemelen all' ghelyck,
Doer v' kracht seer vast sy staen:
Nochtans moeten sy vergaen,
Maer ghy sult blyuen bestendigh,
Daers' oudt werden end elendigh,
Als een doeck seer kleyn van węerden,
End t'kleedt eens menschen op ęerden.

§15

Als een verrott kleedt end ghewaet,
Wert oock verandert haere staet,
Hoe heerlick dats' oock nu sijn,

*

Vergaen sal doch haeren schyn.
Maer ghy O Heer daer en teghen,
Onuerandert aller weghen,
Sult blyuen in't wesen krachtigh,
Sonder eyndt een Heer almachtigh.

§16

Daerom sullen der oprechten,
Vwer dienaeren end knechten
Kindren nu end t'aller tydt,
Blyuen vast, end sijn verblydt.
Dat saet uwer wtverkoren,
Sal wassen end vrueghdt oorbooren,
End sal in ouervloedt wesen,
Ryck end vruchtbaer, Heer ghepresen.

Psalm CIII.

Dauid singht van die groote end menigherley goedtheyt Godts, die hy den menschen bewyst. Daernae vermaent hy alle creaturen, dat se hem prysen ende eeren.

§1

MYN siele wilt den Heer met lofsangh prysen,
Al wat in my is moet hem eer' be-

*

wysen,
End sijnen heylghen naem louen met vliet.
Wilt hem prysen end roemen onbelaeden,
O ghy myn siel loeft des Heeren weldaeden,
Die ghy ontfanghen hebt, vergheet die niet.

§2

Loeft hem die doer sijn goetheit hoogh' verheuen,
Die sonden all' v gantschlich heeft vergheuen,
End v gheneest van v' ghebreken groot.
Pryst hem, die v heeft vry ghekocht v' leuen,
Van der doot, de welck' v seer heeft doen beue*n*,
Die v nu omringht met ghenaede bloot.

*

§3

Die uwen mondt volmaeckt met goet end vrueghden,
End v jongh maeckt, end daertoe ooc vol jueghden,
Also men den Arent jongh werden siet.
Hy is de Heer, die ghedenckt t'allen tyden,
Ghenaedelick hen die hier onrecht lyden,
Dat recht is te doen in al haer verdriet.

§4

Hy heeft Mosi dat wy niet souden dwaele*n*,
Sijn weghen verklaert end willen verhaelen,
Israel heeft hy ghetoont sijn doen al.
Hy is een Heer barmhertigh end seer goedigh,
Hy vergheeft haest', end is tot toorn langhmoedigh,
Volmaeckt in goetheit, t'welck hy blyuen sal.

§5

Het is wel waer, dat als wy onghestaedigh
Hem vergrammen, so straft hy ons ghenaedigh,
Nochtans blyft hy niet verstoort langhen tydt.
Hy handelt met ons niet nae onse sonden,
Hy is vriendtlick, end straft tot gheene*n* stonden,
Ons nae verdienst, maer scheldt ons alles quyt,

§6

So hoogh' als de hemel staet van der ęerde*n*,
So groot is sijn goetheit, hen die aenuęerden
Die heylighe vreese sijns Woorts voortaen.
Veel wyder dan't Ooste klaer is ghestanden,
Van den Westen: so heeft sonde*n* end schanden,

*

Ons Godt van ons wt ghenaeden ghedaen.
***

§7

Ghelyck een vader hem pleeght te erbaerme*n*,
Ouer sijn kindt, so wilt hem Godt ontfaermen
Ouer hen, die hem vreesen in't ghemeyn.
Wat de mensch sij, dat bekent de Heere,
Hij weet oock wel, dat wy vol van oneere,
Niet anders sijn dan stof end stanck onreyn.

§8

Als gras end hoy is hier des menschen leuen,
Die heerlick bloeyt sijnd' een wyle verheuen,
Als een schoone blomme staend' op dat veldt.
  Maer als de windt een mael daer ouer dryuet,
Sy vergaet haest, so dat niet langher blyuet
Haer plaetse daer se voormaels was ghestelt.

§9

Maer Godts barmherticheit sal eewigh dueren,
Hen die hem vreesen: end tot elcker vren,
Ouer s'kindts kindt blyft sijn gherechticheit,
Dien die sijn bondt houden sonder afwycke*n*,
Die sijnen wille steedts den desghelycken,
Wt s'herten grondt met aller vlieticheit.

§10

Godt heeft sijnen stoel vastelick bereydet,
In den hemel, end sijn ryck wtghebreydet,
Den welcken alles onderworpen is.

*

Dies loeft hem ghy Engelen sterck in krachte*n*,
Ghy die daer wtrechtt met vliet end met machten,
Sijn beuel met haest end met vrueghdt gewis.

§11

Loeft den Heer' alle ghy hemelsche schaeren,
End maeckt hem groot ghy sijn trauwe dienaeren,
Die sijnen wille tot aller tydt doet:
Wilt al sijn doen ouer al heerlick louen.
End ghy myn siel wilt den Heer' van hier boue*n*,
Altydt groot maecken met hert' end ghemoedt.

Psalm CIIII.

Dit is een seer heerlicke lofsangh, daer in dat Dauid Godt loeft end pryst, van weghen der scheppinghe, ende ghenaedighe onderhoudinghe des hemels ende der ęerden, ende aller creaturen.

§1

WEL aen myn siel ghy moet Godt prijsen seer,
Och hoe groot end hoe heerlick is nu Heer,

*

Vwe goetheit ouer al wtghebreydet,
Ghy sijt met heerlickheit end eer' bekleydet.
Ghy sijt met klaerheit gantschelick bedeckt,
Als waer' een kleedt ouer v wtghestreckt:
Tot een tente hebt ghy des hemels throone,
Dien ghy wt spant als een kortyne schoone.

§2

Ghy welft uwe kaemers met waeter reyn,
Die wolcken sijn uwe waeghens niet kleyn:
Die winden dryuende nae v' behaeghen,

*

Trecken met haer vlueghelen uwen waeghen.
Van den winden die licht sijn ende snel,
Maeckt ghy uwe posten end boden wel:
Vyer end tempeest sijn die dienaers bequaeme,
Vwer gherechtickeit alle te saeme.

§3

Ghy hebt d'ęerd' in haeren pas vast in't rondt,
Onbeweeghlick end ordentelick ghegrondt,
So dat se niet beweeght kan sijn ter zyden,
Maer blyft steedes vast staende t'allen tyden.
Te vooren was dat gantsch ęerdrijcke breet,
Ouerghedeckt als met een seer schoon kleedt,
Doer t'water, t'welck daer ouer is ghedreuen,
Bouen die berghen die hoogh' sijn verheuen.

§4

Maer so haest als ghy die aenspraeckt seer straf,
Se sijn ghevloden end gheloopen af,
End voor de stem uwes donders seer krachtigh,
Sijn se t'saemen gheweken Heer almachtigh:
De berghen die seer hoogh' verheuen sijn,
End die diepe daelen schoon groen end fyn,
Sijn tot den plaetsen haestlick voortgevaeren,
Die hen van v voortyts bereydet waeren.
***

§5

Ghy hebt die paelen des Męers gemaeckt vast,
Daer't niet ouer en komt noch oock en wasst,

*

Op dat het niet meer bedeckte t'ęerdtrycke,
Deedt ghy Heer dat heerlick werck desgelycke.
Ghy deedt t'water in den daelen aldaer,
End liet springhen schoone fonteynen klaer,
Die seer lieuelick langhs den berghen vlieten,
End met gherucht in den daelen voortschieten.

§6

Op dat also alle beesten op t'veldt,
Drincken moghten sijnde met dorst ghequelt.
End dat in den béken end den riuieren,
Hem verquickten alle die wilde dieren.
Aen den béken end alsins daer ontrent,
Wonen die voghelkens elck aen sijn eyndt,
Die tusschen den tacken der boome*n* springhen,
End lieuelick met soete stemmen singhen.

§7

Ghy maeckt die steenighe berghen eenpaer,
Doer v' kracht van boue*n* vocht end vruchtbaer,
So dat ęerdtryck vol vruchten is niet kleyne,
Die ghy verleent den menschen in't ghemeyne.
Ghy doet t'graf wassen op bergh' end in't dal,
Op dat dat vee daer van magh leuen al,
Ghy laet dat saet voortkommen wt der ęerden,
Daermet dat ooc die mensche*n* gevoedt werden.

§8

Den wyn die t'herte des menschen maeckt bly,
End broot ooc om hem te stercken gheeft ghy.

*

Ghy wilt hem daertoe met oly beschincken,
Op dat sijn aensicht schoon end klaer magh blincken.
Die boomen wassen end seer hoogh'opgaen,
Met den Cederen die op Liban staen,
Die v' goetheit die niemant kan volprysen,
Self heeft gheplant so die wercken bewysen.

§9

Daer maeken die voghelkens haeren nest,
End gheneęeren hen een yder om best:
Op den hooghen dennen tot elcken jaeren.
Nestelen die wydtvlieghende hoyuaeren.
Die berghen vol van allerley gherucht',
Sijn den gheyten end hinden een toevlucht.
In holen daer die Sonne niet kan schynen,
Behelpen hem die haesen end konynen.

PAVSE.

§10

Wat sal ick meer segghen? Die Maene klaer,
Maecktet ghy om af te deelen dat jaer,
Der Sonnen loop hebt ghy so afghemeten,
Dat se haeren onderganck steedts kan weten.
Van der duysterheit hebt ghy doer v' kracht,
Seer wyselick O Heer ghemaeckt de nacht,
In de welck' yder dier nae sijn beghęeren,
Hem kan roeren end' ouer al ghenęeren.

§11

Alsdan kommen die jonghe leeuwen voort,

*

Wt den holen brieschende seer verstoort,
Nae eenen roof loopende wel ghemoedet,
Dat aes gheeft ghy hen, die alle dingh voedet.
So haest als die Sonne daer naer opstaet,
Een yder van hen in sijn ruste gaet,
Daer se blyuen tot der nacht sonder sorghen,
End rusten ghemackelick in't verborghen.

§12

Als dan gaet de mensch wt sonder gheuaer,
Om te volbringhen sijnen aerbeydt swaer,
Om't ackerwerck daer met hy is belaeden,
Te doen van s'morghens vroegh tot t'sauents spaede.
O Godt hoe heerlick end hoe wonderbaer,
Sijn uwe wonderwercken verr' end naer?
Hoe wyselick doet ghy doch alle saeken?
Alle creaturen v' goetheit smaeken.

§13

Wie kan wtspreken tot eenigher tydt,
Die dieren die hen roeren in't Męer wydt?
Die groote visschen met den kleynen pleghen,
Daer in te swemmen end hen te beweghen.
Daer vaeren die schepen niet sonder noot,
Die walvisschen die schricklick sijn end groot,
Die ghy Heere hebt ghemaeckt om velen,
Siet men alsins in den wateren spelen.
***

*

§14

Alle dieren kommen Heer tot v vrij,
Se sien op v, end verwachten dat ghy
Hen haer spyse gheeft in bequaeme tyden,
Als se noot hebben ende hongher lyden.
So haest als ghy dan hen haer voeder gheeft,
Se nemen dat, so dat elck daer van leeft,
Als ghy v' handt opent end hen begnaedight,
Dan werden se met goederen versaedight.

§15

Maer als ghy van haer v'aensicht afwendt,
So verschricken se seer in groot elendt,
Ghy neemt Heer den aesem ende sy steruen,
End werden stof, daer in sy oock verderuen.
Is't dat noch eens uwen aesem wtgaet,
Ghy doet se weder leuen met der daet,
So se te voor waeren in sulcker węerden,
End vernieuwt die ghestaltenis der ęerden.

§16

Dat nu voortaen des Heeren heerlickheit,
Vast blyue staen tot in der eewicheit:
De Heer' wille doch met ghenaed' aenmerke*n*,
End aenschauwen alle sijn schoone wercken.
De Heer' (seggh' ick) die als hy d'ęerd' aensiet,
Haer doet verschricken dat se van hem vliedt,
Die de berghen doet t'woort van hem gesproke*n*,
Haest doet beuen, sweeten ende seer roocken.

*

§17

Ick wil den Heere gantsch myn leuen langh,
Sonder stilswyghen prysen met lofsangh,
Myn Godt wil ick, so langh' als ick sal leuen,
Psalmen ghesangh end vereeringhe gheuen.
Ick bidde hem dat myn ghebedt end woort,
Hem behaeghen magh end wesen verhoort,
T'welck so het gheschiedt, ick wil my verblyden
In den Heer' mynen godt aen allen zyden.

§18

D'onghelooúigh' end godtloose bekent,
Moeten vergaen end haest nemen een eyndt.
Wel aen myn siel den goeden Godt wilt louen,
Die węerelt gantsch pryse den Heer hier bouen.

Psalm CV.

Dese lofsangh pryst de ghenaede Godts, daer doer hy die kinderen van Abraham verkoren, ende hen veelerley weldaeden bewesen heeft: Ende leert oock, dat dit alle gheschiedt sij, om dat se also aen Godt verbonden sijnde, hem te vlietigher souden dienen, ende sijn gheboden ende leeringhen onderhouden.

*

§1

EEN yder moet tot desen tyden,
Die hooghheit des Heeren belyden,
End prysen sijnen naeme goet.
Elck verkondighe met der spoet,
Allen volckeren nu voortaen,
Die wercken die hy heeft ghedaen.

§2

Wilt hem louen end van hem singhen,
End sijn wonderwercken voortbringhen:
Roemt seer sijnen heylighen naem,
Ghy die hem soeckt van herten t'saem.
Wilt oock wesen tot deser tydt,
In hem verhueght end seer verblydt.

§3

Soeckt den Heer' end sijn wonderwercken,

*

Soeckt sijn aenschyn, der op wilt mercken:
Vergheet sijn groote daeden niet,
Vertelt sijn wonderen met vliet,
Roemt sijn oordeelen end sijn Woort,
Die de Heer self ghebracht heeft voort.

§4

Ghy dat saet Abrahams al vooren,
T'welcke hem Gode heeft wtverkoren:
End desghelycks ghy Iacobs saet,
T'welck Godt seer lief heeft met der daet,
Godt is ons Godt, end blyuen sal,
Hy herschet met kracht oueral.
***

§5

Want Godt ghedenckt altyt ghenaedigh,
Aen sijn verbondt, t'welck blyft ghestaedigh,
End' aen dat Woort dat hy heeft klaer,
Toegheseyt, end wilt houden waer,
In't duysenste gheslacht' dat leeft
So hy Abraham beloeft heeft.

§6

Die eedt en sal niet sijn verloren,
Die hy Isaac heeft ghesworen,
End oock Iacob, maer hy sal fyn
Eewighlick vast' end seker sijn:
In Israel sal dit verbondt,
Vast blyuen staen tot aller stondt.

§7

Ick sal myn volck sprack Godt verheuen,

*

T'schoone landt Chanaan ingheuen.
Dat sal ghewis end voor een slot,
Vwes erfdeels wesen dat lot.
Als waeren sy weynigh end kleyn,
End vremdelinghen in't ghemeyn.

§8

Van t'een rycke tot t'ander krachtigh,
Trocken se, end tot volcken machtigh,
Maer Godt wilde toelaeten niet,
Dat men hen aendede verdriet:
Iae self die Koninghen hy niet,
Om haeren will' onghestraft liet.

PAVSE.

§9

Myn ghesalfden (sprack hy) niet schaedet,
Myn Propheten doch niet versmaedet.
Hy liet hongher kommen in't landt,
Dat men schier daer gheen broot en vandt:
Maer hy sandt voor hen een man groot,
Die sijn volck hielp wt honghers noot.

§10

Dat was Ioseph, die daer behendigh,
Verkocht was tot een knecht elendigh,
Die in stocken vast lagh end styf,
Met veel ysers rontsom aen t'lyf:
Tot die tydt quam, was hy ghequelt,
Die Godt daertoe hadde ghestelt.

§11

Doe hem ghenoegh hadde, jae seere,

*

Doerloutert end beproeft de Heere,
Doe sandt de Koningh tot hem saen,
End liet Ioseph los end vry gaen:
Hy was een groot Heer', doch liet hy
Ioseph haelen end maeken vry.

§12

Hy maeckte hem sijner dienaeren,
Een meester, hoe hoogh' dat sy waeren,
Hy maeckte hem regieret vroet,
Van al sijn ryckdom end sijn goet,
Om te gheuen een recht verstandt
Den wysen in AEgyptenlandt.
***

§13

Doe reysd' in AEgypten landt spoedigh,
Met sijn kinderen Iacob goedigh:
Als een vremdelingh hy daer quam,
In't landt van den vervloeckten Cham.
Daer sijn vianden seer vol pracht,
Ghestelt wierden onder sijn macht.

§14

Godt die daer is die hooghst gheeerde,
Der vianden herten verkeerde:
So dat se gram wierden end fel,
Ouer Godts lieue knechten snel,
Se versierden veel listen quaet,
Om die te verdrucken met smaet.

§15

Mosen end Aaron ghepresen,

*

Sandt Godt, die hy hadd' wtghelesen,
Tot sijn knechten: die t'saem ghelyck,
Al sijn wonderwercken seer ryck',
Souden doen end laeten gheschien,
Dat yderman die konde sien.

§16

Hy liet hen duysterheit toekommen,
End maeckte't gantsch doncker rontsommen,
Dese twee waeren oock voort aen,
Der stemmen Godts gantsch onderdaen,
Haer water wiert bloet ouer al,
Dies starf veel vischs in groot ghetal.

PAVSE.

§17

Hy maeckte der vorschen seer vele,
Dat die stanck quam tot in die kele,
Iae tot in s' Koninghs kamer reyn.
Godt sprack end daer wierden ghemeyn,
Luysen ende wormen seer wreedt,
Ouer t'gantsche landt wydt end breedt.

§18

Hy ghaf haeghel in stadt van reghen,
Met vuervlammen was t'landt ghesleghen,
Den vyghboom end en wyngaert teer,
Sloegh Godt end oock veel boomen meer.
Hy sprack, end haest quamen daer bloot,
Keuers end veel springhhaenen groot.

§19

So wiert dat gras alle vereten,

*

Die vrucht des veldts wiert oock verbeten,
D'eerste gheboren sijn vergaen,
Die sterckste waeren oock verdaen.
Godt voerd' wt sijn volck menighfoudt,
Ghelaeden met siluer end goudt.

§20

Daer was onder den hoop ghemeyne,
Gantsch gheen kranckheit noch groot noch kleyne.
AEgypten was tot deser tydt,
Doer des volcks wttrecken verblydt,
Want sy alle minst ende meest,
Voor dit volck seer waeren bevreest.
***

§21

Met een wolcke Godt sijn volck deckte,
Om s'nachts te lichten hy verweckte,
Een vuer t'welck brande met ghewelt,
End verlichte dat gantsche veldt.
Sy baeden Godt die hen haest ghaf,
Veel quackelen van bouen af.

§22

Met hemelschbroot spysd' hy sy allen,
End met dorst sijnd' ouervallen,
Ghaf hy wt den steen water soet,
In de woestijn' met ouervloet,
Want hy heeft by hem ouerleydt
Wat Abraham was toegheseydt.

§23

Hy voerde sijn volck wt met vrueghden,

*

Sijn kindren op den wegh verhueghden,
End songhen sijn daeden seer schoon,
Tot dat Godt hen tot eenen loon,
Der heydenen erfgoet ghaf in,
Ende met een al haer ghewin.

§24

Op dats' als sijn trauwe dienaeren,
Sijn gheboden souden bewaeren,
End bereydt souden sijn eenpaer,
Om te houden Godts Wet seer klaer.
Dies moet sijn lof wesen verbreydt
Met lofssangh in der eewicheit.

Psalm CVI.

In desen Psalm werden die groote weldaeden Godts also verhaelt, dat die godtsaelighe Ioden haere voorvaderen, end hen seluen van haere ondanckbaerheidt ende wederspannicheit straffen: Ende dewyle dat se die ghenaede Godts niet bekent hebben, so bidden se om vergheuinghe deser misdaet.

§1

DANCKT Godt want hy is vriendelick,
End

*

sijn goetheit duert eewighlick.
Waer is hy die doch kan wtspreken,
Des Heeren wonderwercken al,
End sijn schoon daeden klaer ghebleken,
Ghenoeghsaem konnen prysen sal?

§2

Wel dien die houdt v' ghebodt goet,
End in allen dinghen recht doet.
Ghedenckt myns Heer' nae v' ghenaede,
End nae vwe vriendelickheit,
Laet my toekommen vroegh end spaede,
Vwen bystandt end goedicheit.

§3

Dat wy sien end hooren ghemeyn,
T'heyl uwer wtverkoren reyn,
End ons daer in moghen verblyden,
Dat het uwen volcke wel gaet.

*

Dat ick magh roemen t'allen tyden,
Met v' erfdeel in desen staet.
***

§4

Wy endt onse vaders met een,
Hebben v vergramt groot end kleen,
Gantsch verkeert sijn Heer onse weghen:
Wy sijn trauwloos aen v gaer seer,
Ons vaders in AEgypten pleghen,
V' wercken te vergheten Heer.

§5

Sy en hebben niet recht bedacht,
Vwer goetheit seer groote kracht,
Maer and die Zee sijn sy al t'saeme,
Den Heere gheweest seer rebel:
Doch hy hielp se (doer sijnen naeme,
End doer sijn macht) end niemant el.

§6

Hy heeft ghestraft die Zee seer wydt,
Sy wierdt droogh' end des waters quyt:
Hy voerde se doer dat Męer krachtigh,
Als doer een woestijne seer breedt,
End hielp se doer sijn handt almachtigh,
Van all' haer vianden seer wreedt.

§7

Hy heeft se los end vry ghestelt,
Van haerer vianden ghewelt.
In't Męer sijn die alle versopen,
Die sijn volck haeten, t'welck heeft fyn,

*

Godt vertrauwt, end met grooten hoopen,
Ghelooft end gheroemt den Godt sijn.

PAVSE.

§8

Maer se hebben vergheten saen,
Die wercken die Godt hadd' ghedaen:
Sijnen raet sy niet en verwachten,
Maer wierden in de woestyn' daer,
Belust, end hebben met verachten,
Godt gheterght end ghelastert swaer.

§9

Hy ghaf hen haerer herten lust,
Dat haer beghęerte wierdt gheblust:
Maer hebben haest die walghde kreghen.
Se hebben Mosi wederstaen,
End oock Aaron aller weghen,
Die de heylghe kleyders hadd' aen.

§10

Onder Dathan ghingh t'ęerdryck op,
End viel Abiram op den kop:
T'vyer wierdt haest' onder hen ontsteken,
T'welck die boose heeft verbrandt gaer.
End tot Oreb gantsch afgheweken,
Maeckten end dienden t kalf daer naer.

§11

So waeren se verdwaelt gantsch seer,
End hebben Godt, welck was haer eer',
By een weydende kalf gheleken.
End die wercken vergheten snel,

*

Die Godt hadd' met kracht onbesweken,
In Aegypten ghedaen seer wel.
***

§12

Sijn daeden verghaeten sy haest,
Die doch t'landt Cham maeckten verbaest:
End oock alle sijn wonderwercken,
Die by t'roode Męer sijn gheschiedt:
Daerom liet Godt sijn gramschap mercken,
End wilde t'volck bringhen tot niet.

§13

Maer Moses Godts verkoren knecht,
Heeft hem tusschen beyden ghelecht,
End Godts toornicheit afghewendet:
So dat hy sijn straffe naeliet,
Dat sijn volck niet gantsch wierdt gheschendet,
Met so veel plaeghen end verdriet.

§14

Se verachtden t'beloefde landt,
Vol goederen aen elcken kant.
Sijnen woorden sy niet vertrauwden,
Maer murmureerden voor end naer,
In den hutten die sy hen bauwden,
End verachtden Godts stemme klaer.

§15

Daerom hief de Heer' op sijn handt,
Teghen hen, end heeft se met schandt,
Met hoopen te neder gheslaeghen.
Onder den volckeren aldaer,

*

Sijn sy met haer saet doer veel plaeghen,
Verstroyt in Godts toorne seer swaer.

PAVSE.

§16

Baal Peor hinghen se aen,
End hebben te eten bestaen,
Der dooden afgoden offranden:
Se maeckten Godt met haer doen gram,
Dies nam se de Heer' wt den landen,
In den toorn die ouer hen quam.

§17

Doe quam Pinehas met der daet,
End straft' een sulck schandelick quaet,
Daermet wierden ghestilt die plaeghen.
T'welcke werck van Godt was gheacht,
Voor een werck nae sijn wel behaeghen,
In der gherechticheit volbracht.

§18

Sy vergramden oock Godt altydt,
Aen't twistwater me haeren strydt:
Mosen se oock jammerlick plaeghden,
Bedroefden hem so seer sijn hert',
Dat hy wat sprack dat Godt mishaeghde,
Doer ongheduldicheit end smert'.
***

§19

De heydenen so Godt beual,
Braghten se niet om oueral.
Maer spaerden die t'werck was verboden:

*

End leerden doen haer boosheit groot,
Se dienden haer vervloeckt' afgoden,
Die hen waeren eenen aenstoot.

§20

Den veldtduyuelen seer onreyn,
Hebben sy gheoffert ghemeyn,
Haer sonen end dochteren t'saemen:
Se verghoten t'onschuldigh bloet,
Haerer kinderen, in den naemen
Der afgoden in ouervloet.

§21

Se hebben t'landt met bloet bedeckt,
Der onschuldighen, end bevleckt,
Met haer onreynheit niet om lyden.
Se hebben schendtlick gheboeleert,
End daeghelicks aen allen zyden,
Met den afgoden ghehoereert.

§22

Godt wierdt ouer t'volck seer beroert,
Dat hy so wydt hadde gheuoert,
End kreegh een walghingh' sijner eruen.
Dies ghaf hy sijn volck in der nacht,
Der heydenen, die haer verderuen
End verdruckingh' sochten met kracht.

PAVSE.

§23

Haer haeters hebbens' onder voet
Ghehaet, end ghebracht tot ootmoet:
Godt maeckte se vry onbelaeden.

*

Maer se dreuen moetwillicheit,
Niet ter węerelt konde hen schaeden,
Dan alleyn haer eyghen boosheit.

§24

Doch aensagh de Heer in den noot,
Sijn volck, end wt ghenaede bloot,
Hoorde hy haer bidden end klaeghen:
Aen sijn verbondt heeft hy ghedacht,
End sijns toorns heeft hy leet ghedraeghen,
Nae sijn goetheit seer hoogh' gheacht.

§25

By hen daer sijn volck was gheuaen,
Vonden se gunst van stonden aen.
Wilt ons Heer goedighlick bevryden,
End verlossen doer uwen naem,
Van den heydenen t'allen zyden,
So sullen wy v prysen t'saem.

§26

Gheloeft sij Godt van Israel,
In eewicheit end niemant el:
Hy sij altyt heerlick ghepresen.
Dies moet het volck spreken verhueght,
Het moet also eewighlick wesen,
Godt sij alsins gheloeft met vrueghdt.

Psalm CVII.

Dauid leert hier, dat alle teghenspoet ende voorspoet doer Godts wille den menschen toe-

*

kommen: End om dit te bewysen, verhaelt hy die elendicheit der ghener die in woestynen, gheuanghenissen, kranck, ende op die Zee omhęr ghedreuen sijn, hoe se tot Godt roepen, ende verhoort werden, en*de* hem daernae dancken: Ende hoe Godt alle dinghen regiert, ende verandert nae sijnen wille.

§1

WILT Godt lof end eer gheuen,
Groot is sijn vriendtlickheit,
End sijn goetheit verheuen,
Blyft in der eewighheit.
Sy die vry sijn ghekocht,
Sullen sijn naem verklaeren,
End die Godt heeft ghebrocht,
Wt

*

angst end groot beswaeren.

§2

Hy bringht dat volck te saemen,
Wt Oost' end t'Weste breedt,
End wt t'Noord'onbequaeme,
End oock wt t'Zuyde heet.
So sy dolen met een,
In onghebaende weghen,
Ende doch vinden gheen
Plaetse hen welgheleghen.

§3

So sy doer s'honghers krachten,
End met dorst sijn ghequelt,
End dat schier oock versmachten,
Siel end lyf op dat veldt:
So sy dan Godt seer goet,
Bidden in haer elenden,
Hy sal hem met der spoet,
Haest tot haeren troost wenden.

§4

Hy bringht se dan seer goedigh,
Op eenen rechten padt,
Tot dat se kommen spoedigh,
In een bewoende stadt.
Alsdan singhen sy reyn,

*

Godts goetheit die se prysen,
Van sijn wondren niet kleyn,
T'volck sy fyn onderwysen.

§5

De Heer' verquickt dat herte,
Dat van dorste vergaet,
Dat oock lydt s'honghers smerte,
Van hem sijn spys' ontfaet.
***
Sy die gheuanghen sijn,
In moordtkuylen verstooten,
Vol van angst vrees' end pyn,
In ketenen ghesloten.

§6

Om dat se niet betrachtet
Hadden des Heeren Woort,
Maer hadden stout verachtet,
Godts ghebodt voort end voort.
Doch als se sijn in noot,
End ootmoedelick klaeghen,
End in lyden seer groot
Benauwt sijn end verslaeghen:

§7

So sy bidden den Heere,
In al haer lyden swaer:
Haer kruys om sijns naems eere,
Węert hy hen haest' daer naer.
Wt den moordtkuylen fel,

*

Wt angst end oock wt schanden,
Verlost hy die seer snel,
End wt yseren banden.

§8

Godts goetheit die se prysen,
Alsdan singhen se reyn,
T'volck sy fyn onderwijsen,
Van sijn wondren niet kleyn.
Om dat hy breeckt met een,
Al die metaelen dueren,
End grendels slaet ontween,
Doer sijn kracht tot dier vren.

§9

Die met kruys sijn belaeden,
Om haerer sonden stanck,
End sijn om haer misdaeden,
Wtdrooghende seer kranck:
  Als sy in sulck gheual,
Niet eten tot dien stonden,
Maer werpen't wt met al,
End sijn half doodt beuonden:

§10

So sy bidden den Heere,
In al haer lyden swaer,
Haer kruys om sijns naems eere,
Węert hy hen haest daer naer.
Als hy spreeckt een woort goet,
Ghesondtheit sy verweruen,

*

Daer doer sijn sy behoedt,
Van der doodt end t'verderuen.

§11

Godts goetheit die sy prysen,
Alsdan singhen sy reyn,
T'volck sy fyn onderwysen,
Van sijn wondren niet kleyn.
Sy doen Godt t'sijner tydt,
Danckofferen bequaeme,
End melden seer verblydt,
Met vrueghdt sijn doen al t'saeme.

PAVSE.

§12

Die in Galeyen blyuen,
Ter Zee hier ende daer,
Ende te water dryuen,
Haeren handel eenpaer.
Die sien altydt seer wel,
Godts wonderlicke wercken,
In't Męer vol baeren fel,
Konnen se die bemercken.

§13

Als Godt beueelt den winden,
Se blaesen met ghewelt,
So dat men haest kan vinden,
T'Męer met baeren ontstelt.
Sy vaeren hoogh seer haest,
Dan vallen se te gronde,

*

Dat het volck wert verbaest,
End half doodt schier beuonden.

§14

Sy suyselen end vallen,
Als dronckaerts in't ghemeen,
End verliesen met allen,
Sin end verstandt met een.
So se dan Godt seer goet,
Bidden in haer elenden,
Hy sal hem met der spoet,
Haest tot haeren troost wenden.

§15

Hy maeckt die winden stille,
Die baeren, so men siet,
Moeten nae sijnen wille,
Still' sijn end roeren niet.
Die tempeesten stilt hy,
Dies sy met blydtschap slauen,
End bringht se daer nae vry,
In een ghewisse hauen.

§16

Godts goetheit die se prysen,
Alsdan singhen sy reyn,
T'volck sy fyn onderwysen,
Van syn wondren niet kleyn.
By t'volck sonder verdragh,
Godts naeme sy vereeren,
End doen daer van ghewagh,

*

By eersaemen Raetsheeren.
***

§17

Hem die de waterstromen
Maeckt een drooghe woestyn',
End die béken alommen,
Gantsch wtghedrooght doet sijn.
Die dat ęerdtryck vruchtbaer
Plaeght met onvruchbaerheden,
Om der menschen die daer
In dryuen haer boosheden.

§18

Die den dorren ęerdtrycke,
Gheeft waters ouervloet,
Op heyden desghelycken,
Die béken loopen doet:
End daer by een versaemt,
Volck met hongher belaeden,
Die steden seer vernaemt,
Daer bauwen sonder schaeden.

§19

Die daer nae t'veldt besaeyen,
Planten oock wyngaert soet,
Daer van sy daer nae maeyen,
Iaerlicks die vruchten goet.
Daer werden sy versaedt,
Sy nemen toe end bloeyen,
Men siet in sulcken staet,

*

Haer vee wassen end groeyen.

§20

Dan werden sy ghemindert,
End seer kleyn in't ghetal,
Doer teghenheit ghehindert,
End doer noot ouer al.
Ryck, edel seer vernaemt,
Werden verstroyt te maele,
In onweghen, beschaemt,
Achter lande sy dwaelen.

§21

Doch helpt Godt end bevrydet,
D'aermen wt teghenspoet,
Sijn saet ghebenedydet,
Godt, ghelyck schaepkens goet.
Die vrome die dit sien,
Verhueghen onuerdroten,
Maer die godtloose vlien,
Met den mondt toeghesloten.

§22

Die wijs is sal sulcks achten,
End dit al gaede slaen,
End Godts goetheit betrachten,
So sal hy die verstaen.

Psalm CVIII.

Dese Psalm is vast ghelyck den 57. ende 60. Psalm Dauids.

*

§1

MYN hert' is O Heer recht bereydt,
Met ernst ende met vyericheit,
Om dichten end v met gesangh,
Te louen, met harpen gheklangh.
Ghy myn Psalter ontwaeket vry,
End ghy myn harpe wilt oock bly,
Godt louen, want s'morghens bequaeme,
Wil ick vroegh prysen sijnen naeme.

*

§2

Ick wil v dancken O myn Heer,
Onder den volckeren gaer seer:
Ick wil uwen roem maeken kondt,
Met Psalmen nu end t aller stondt.
Want uwe ghenaede seer soet,
Gaet so wydt als de hemel doet,
Vwe waerheit haer so wydt recket,
Als de hemel in't breede strecket.

§3

Verheft v seer hoogh' Heer' mits dien,
Laett v' heerlickheit alsins sien,
End op dat v' volck verlost sij,
Helpt my met v' handt, end hoort my.
Maer Godt heeft verhoort t'ghebedt myn,
Van sijnen bergh, dies moet ick sijn
Verblydt, Want hy heeft my ghegheuen,
Sichem end t'dal Suchot daerneuen.

§4

T'gheheele landt Gilead reyn,
Sal my ghegheuen sijn alleyn,
Van Manasse t'gheheele goet,
Sal myn wesen met ouervloet.
In Ephraim met sijn volck al,
Myn hooft ick lieflick rusten sal,
Iuda sal oock sijn desghelycke,
T'voornaemste van myn Koninghrycke.

§5

Maer Moab sal sijn met oneer,

*

Ick en achtet gantschlick niet meer,
Dan een waschvat, daer in dat myn
Voeten sullen ghewasschen sijn.
Edom acht' ick met sijn volck koen,
Niet beter dan myn oude schoen,
Palestina sal met ghesanghen
End' eerbiedinghe my ontfanghen.

§6

Wie gheleydt my van dat volck myn,
In een stadt daer ick vry sal sijn?
Die sterck is? Wie sal wederom
My bringhen in dat landt Edom?
    Sult ghy dat niet doen Heer' hier naer,
Ghy die ons verstroyt hier end daer?
Ghy die met onsen legher koene,
Niet ghinght also ghy plaght te doene?

§7

Doet ons bystandt Heer' in den noot,
Teghen den gheweldighen groot,
Want menschen hulp' so men nu siet,
Is in den noot veel min dan niet.
Maer Godt sal ons maeken seer sterck,
Teghen onse haeters in't perck,
Hy sal vertreden ons vianden,
End sy t'saemen bringhen te schanden.

Psalm CIX.

Dauid t'onrechte veruolght sijnde, heeft ghee-

*

nen anderen toevlucht, dan alleen dat ghebedt tot Godt: Ende siende die verstockte moetwillicheit sijner vianden, Hij bidt Godt, dat hy die straffen wille, also hy alle verharde godtloosen pleeght te doen. Hy is hier een voorbeeldt Christi, ende spreeckt van den moetwillighen vianden der kercke, wt eenen godtlicken yuer, ende niet wt beweghinghen des vleesches, also dat eynde deses Psalms wel te kennen gheeft.

§1

O HEER myn roem end eer' ghepresen,
Wilt doch voort aen niet stille wesen.
Die boos' openen haere monden,
Teghen my, end t'saemen verkonden,
Valschheit end

*

veel lueghenen quaet,
Met tonghen ęrg end obstinaet.

§2

Sonder oorsaeck' sy steedts quaet spreken,
Met haet fel sy hen aen my wreken.
Voor liefde die ick t'allen tyden,
Hen doe, seer hart sy my bestryden.
Maer in myn teghenheit niet kleyn,
Is't ghebedt myn toevlucht alleyn.

§3

Voor t'goede, quaet sy my bewysen,
End voor liefde haer met afgrysen:
Dies wilts' O Heer met angst end beuen,
Den godtloosen wreedt ouergheuen,
Dat hem stae aen die rechte handt,
Tot sijn verderf sijne viandt.

§4

Als hy voor dat recht sal verschynen,
Laet hem veroordeelt sijn met pynen,
Laet sijn ghebeden hem verkeeren,
Tot sond' end tot sijner oneeren.
Laet sijn daeghen haestlick vergaen,

*

End andere sijn ampt ontfaen.

§5

Laet oock sijn kindren weesen werden,
End sijn wyf een weduw' op ęerden.
Laet se dwaelen end beyde t'saemen,
Broot bedelen, wilt se beschaemen,
Verderft se gaer, maeckt se beroyt,
Laets' wtlandisch sijn end verstroyt.

§6

Laet die woeckeraers gantsch wtsuypen,
Sijn goet: End dat hem onderkruypen
Die vremde, jae roouen ghestaedigh.
Dat hem niemant en sij ghenaedigh,
Noch oock hem ontferm' in't ghemeyn
Ouer syn aermen weesen kleyn.
***

§7

Dat syn naekommers haest versmachten,
End vergaen in't tweede gheslachte.
Syn huys sy te gronde ghesmeten,
Dat nemmermeer werde vergheten,
Syner vaederen sonden swaer,
Die sy ghedaen hebben eenpaer.

§8

Wilt Heer oock syner moeder sonden,
Ghedachtigh sijn tot allen stonden,
Laett die boosheit die sy bedryuen,
T'eewigher tydt Heer voor v blyuen.
Laett haer ghedachtenisse saen,

*

Van der ęerden gantschlick vergaen.

§9

Om dat hy noyt en hadd' ontfaermen,
Ouer den bedruckten end aermen,
Maer vervolghde hen die daer saeten,
Met elendt benauwt bouen maeten:
Die beswaerde met angst end noot,
Vervolghde hy wreedt tot der doodt.

§10

Hy heeft den vloeck ghewenscht alommen,
Laett dien nu Heer ouer hem kommen.
Hy beghęerde noyt gheenen seghen,
Dies gheeft hem dien in gheenen weghen,
Laett hem met ongheluck end leedt,
Als met eenen rock sijn ghekleedt.

§11

Ghelyck men t'water pleeght te drincken,
Wilt hem also den vloeck inschincken,
So d'oly die beenen doerdringhet,
Laett hem oock so wesen omringhet,
End' alsmet een rieme seer snel,
Omghegort sijn met vloecken fel.

§12

Dit sij den loon in allen landen,
Myner moetwilligher vianden.
Laett sulcks die quaed' tonghen beeruen,
Die met list soecken mijn verderuen.
Maer ghy O Heer' in desen noot,
Helpt my om uws naems wille groot.

PAVSE,

*

§13

Heer myn troost staet op v' ghenaede,
Verlost my nu staet my in staede:
Want ick ben elendigh vol plaeghen,
Myn hert' in my is gantsch verslaeghen,
Ick vaere wegh in desen staet,
Ghelyck een schaduwe vergaet.

§14

Dickwyl ben ick verjaeght met traenen,
So men in't veldt jaeght die springhhaenen.
Myn knien sijn swack end sonder krachten,
Van vasten daeghen langh end nachten,
Myn vleesch is maegher, want gaer net,
Is verteert al myns lichaems vett',

§15

Noch moet ick Heer' aen alle zyden,
Duysent spotrednen van hen lyden,
Als sy my sien die boose kudden,
T'hooft ouer my t'saemen schudden.
Maer ghy myn Koningh end myn Heer',
Helpt my ghenaedelick nu meer.

§16

Op dat se Heer moghen bemercken,
Dat dit sijn uwer handen wercken,
End dat sy sulcks moghen belyden,
Dat ghy my wilt end kondt bevryden.
Se sullen my vloecken vol spydt,
Maer ghy sult seghenen altydt.

§17

Is't dat se hen teghen my stellen,

*

Ghy sult se met smaet neder vellen:
End sult my met blydtschap verhooghen,
Daer se sullen sijn aenghetoghen
Met smaet: want haer kleedt wesen sal,
Schandt ende groot' oneer' oueral.

§18

Ick wil Godt met myn ghesang prysen,
In den Ghemeynten sal oprysen
Sijn roem, want hy heeft byghestanden,
Den aermen, dien hy laett wt handen
Der boosen, so dat ledigh komt
Hy die t'onrechte was verdomt.

Psalm CX.

Dauid beschryft dat Koninghryck Christi, t'welcke aenghevanghen heeft in Zion, ende van daer hem wtbreyden sal ouer die gheheele ęerde, tot dat se ouer al Christum sullen eeren ende aenbidden. Hy verklaert oock, hoe Christus sijn' vianden tot eenen banck sijner voeten maeckt.

§1

DE Heer' heeft ghesproken tot mynen Heere,

*

Sett v nu fyn tot myner rechter handt,
Tot dat ick v' vianden met oneere,
Tot eenen voetbanck maeck' in't gantsche landt.

§2

Godt sal dat scepter van v' Koninghrycke,
Wt Zion strecken ouer d'ęerde breedt.
End hy sal tot v spreken des ghelycke:
Herschet ouer al v' vianden wreedt.

§3

Vrywilligh sal t volck gheschenck doen met vreden,
Op den dagh van uwe krooninghe fyn.
Ghelyck die daw ryckelick valt beneden,
Sullen v veel kindren gheboren sijn.

§4

Godt heeft met ernst geseyt, ende gesworen,
Met eenen eedt die vastlick sal bestaen:
Ghy sijt een eewigh priester wtuerkoren,
Nae Melchisedechs ordeningh voortaen.

§5

Tot uwer rechterhandt sal Godt verderuen,

*

Al uwe vianden met grooter kracht,
Die boose Koninghen sal hy doen steruen,
Ter tydt sijner gramschap met voller macht.

§6

Hy sal hem oock aen die heydenen wreken,
End t'landt vol maeken met lichaemen doot,
End endtlick dat hooft gantsch in stucke*n* breke*n*,
T'welck nu herschet ouer veel landen groot.

§7

Iae hy sal oock op den wegh wt die béken,
Haest drincken van t'loopende water klaer,
End sal daernaer sijn hooft heerlick opsteken,
End hebben die ouerwinningh' eenpaer.

Psalm CXI.

Dauid vermaent alle gheloouighen doer syn exempel om Godt te louen, en*de* verhaelt veel sijner wercken ende krachten, die den menschen oorsaecke gheuen om Godt groot te maeken.

§1

DEN lof end prys gantsch ouer al,
Met herten vry ick roemen sal,
Myns Heeren

*

end Godts van hier bouen.
In sijn ghemeynte seer bequaem,
Daer die vrome kommen te saem,
Sal ick den Heer dancken end louen.

§2

Godts wercken sijn groot ende goet,
Wie die waerneemt met herten vroet,
Die heeft daer in een groot behaeghen.
Wat hy maeckt is heerlick end soet,
Dies sijn gherechtheit sal end moet,
Vast blyuen ten eewighen daeghen.

§3

Godt heeft doer sijn daeden niet slecht,
Een ghedachtenis opgherecht,
Sijner goedicheit seer ghenaedigh.
  Hy spyst die hem vreesen eerbaer,
End sijn verbondt dat blyft hier naer,
Eewighlick vast ende ghestaedigh.
***

§4

Den sijnen maeckt hy bekent hier,

*

Sijn daeden, end gheeft goedertier
Tot erfgoet der heydenen landen.
    Die waerheit end gherechticheit,
Welcke blyuen in eewicheit,
Sijn t'saem die wercken sijner handen.

§5

Syn gheboden louter end klaer,
Syn oprecht, oock is sijn woort waer,
Die vast staen sullen end beklyuen,
    Hy heeft sijn volck verlost met kracht,
End een bondt te weghe ghebracht,
T'welck bestendigh end vast sal blyuen.

§6

Heyligh end heerlick is sijn naem,
Oock sal Godes vreese bequaem,
T'beghin der rechter wysheit wesen.
Hy is wel kloeck ende wel vroet.
Die Godt vreest, end sijnen will' doet,
Die wert in eewicheit ghepresen.

Psalm CXII.

Dese Psalm is den menschelicken verstande gheheel contrarie, Want hy leert, dat die voorspoet oock in deser węerelt ende verganghelicken leuen niet anders te soecken noch te vinden sy, dan doer die vreese Godts, ende een oprecht Christelick leuen.

*

§1

WEL hem die altydt is begheuen,
Tot Godts vrees' in alle sijn leuen.
Die lust tot sijn Woort heeft verkreghen,
Syn saet sal seer gheweldigh wesen,
Doer Godts ghenaede hoogh' ghepresen,
Verkryghen die vrome den seghen.

§2

Ryckdom ende volheit aller dinghen,
Sal Godt deses mans huys toebringhen,
Syn gherechticheit sal beklyuen.

*

Den vromen sal een licht verschynen,
T'welck die duysterheit sal verdwynen,
Doer Godts goetheit die vast sal blyuen.

§3

Wel hem die wtleent doer metlyden,
Die t'sijne doet tot allen tyden,
Oprechtlick sonder jemants schaeden:
Diesal in eewigh' eere blincken,
Men sal sijner eerlick ghedincken,
In allen plaetsen vroegh' ende spaede.

§4

Als daer vallen seer swaere plaeghen,
So wert hy doer angst niet verslaeghen.
Want hy hoept vast op Godt almachtigh.
Dies is hy ghetroost end vrymoedigh,
End sal syn lust sien ouervloedigh,
In den val der vianden krachtigh.

§5

Hy deelt syn goet wt met ontfaermen,
Den behoeftighen end den aermen,
Syn gherechticheit blyft ghestaedigh.
Seer hoogh' wert syn hoorne verheuen,
Oock sal hem een sulck' eere gheuen,
Die eewigh blyft, de Heer ghenaedigh.

§6

Die godtloose sullen Godts daeden,
Met verdriet sien: end seer belaeden,
Byten die tanden, end hen quellen.
Se sullen wtdrooghen end steruen,

*

End in haer lusten boos verderuen,
Hoe se hen oock daer teghen stellen.

Psalm CXIII.

Dauid verweckt alle menschen om Godt te louen, welcke alle dinghen bewaert, regiert ende verandert nae sijn voorsichticheit, doer de welcke hy die ootmoedighe ende ellendighe alle tydt verheft.

§1

GHY kindren die den Heer' dient vry,
Loeft ende pryst sijnen naem bly,
Laett die hooghheit Godts sijn ghepresen:
Laet seer heerlick nu sijn v*er*klaert,
Des Heeren naem seer wydt

*

v*er*maert,
End eewighlick voort v*er*hooght wesen.

§2

Van der Sonnen opghangk seer klaer,
Tot den ondergangk moet eenpaer,
Gheloeft wesen uwen naem Heere.
Die ouer allen volcken wreedt,
Herschet end so wydt end so breedt,
Als de hemel is streckt sijn eere.

§3

Wie is onsen Heere ghelyck,
Die in sijn hemelsch Koninghryck,
So verheuen is met eerwęerde?
End van daer sijn ooghen afslaet,
Siende hoe't allesins toegaet,
In den hemel end oock op d'ęerde.

§4

Hy heft seer fyn op wt den stof,
Die kleyne tot sijn eer' end lof,
Wt den dreck verhooght hy den aermen.
  Dat hy hem by den Vorsten groot,
Iae by den Vorsten sijns volcks bloot,
Verheffe nae sijn groot ontfaermen.

§5

T'huys des wijfs t'welck was onvruchtbaer,
Gheeft hy vol kinderen eerbaer,
Die in 't huys spelen end op straeten.

*

So dat d'onvruchtbaere veracht,
Kindren ghewint met grooter macht,
Dies sy verblydt wert bouen maeten.

Psalm CXIIII.

Een korte beschryuinghe der verlossinghe Israels wt AEgypten, ende der sonderlickste wonderwercken die tot dier tydt geschiedt sijn.

§1

DOE Israel AEgypten landt verliet,
End als t'huys Iacobs gantschelick afschiedt,
Van t'vremdt volck, end sijn wesen:
Iuda wiert Godts heyligh' eere seer klaer,
End Godt wierdt

*

Israels Heer' openbaer,
Iae een HEER hoogh' gepresen.

§2

Die Zee sagh sulcks aen end weeck seer verbaest,
De Iordaen oock was ghedwongen met haest,
  Haer achterwaert te keeren.
Als schaepen spronghen die berghen met een,
End die hueuelen ende berghskens kleen,
  Ghelyck lammerkens teere.

§3

Wat was v Zee, dat ghy wegh vloodt so saen,
Ende waeromme sijt ghy O Iordaen,
So te rugghe ghedreuen?
Berghen waerom spronght ghy als schaepe*n* vet?
Ghy berghskens waerom hebt ghy v ontsett?
Als lammerkens die beuen?

§4

Voor Godts aenschyn die alle dingh v*er*magh,
Voor Iacobs Godt, voor wien so men daer sagh,
T'ęerdtryck beefde waerachtigh.
Voor dien Godt, die maeken kan eenen steyn

*

Tot een Męer, end doet springen een fonteyn',
Wt een steenrotse krachtigh.

Psalm CXV.

Dauid bidt Godt dat hy met sijn volck so ghenaedelick will' ommegaen, dat het bekennen magh, dat hy alleen Godt is, ende dat die afgoden niet anders dan een werck der menschen handen sijn.

§1

NIET ons niet ons, maer v behoort O Heer',
Om uwes Woorts wille alleyn die eer,
T'welck is end blyft waerachtigh.
Waerom souden die heydenen met spott,
Lachende seg-

*

ghen: Waer is nu haer' Godt,
Dien sy aenroepen klachtigh?

§2

Onse Godt woent in den hemel voorwaer,
Hij maeckt end doet alles in't openbaer,
Wat hy wilt in den landen.
Maer aller heydenen afgoden sijn,
Niet dan goudt end siluer gheloutert fyn,
Wercken der menschen handen.

§3

Se hebben monden end spreken gaer niet.
End ooghen der welcken gheene jet siet,
  Het zijn al doode dinghen.
Sy hebben ooren, maer gantsch gheen gehoor,
Nuesen, nochtans wat men hen stellet voor,
  Gheenen rueck' sy inbringhen.

§4

Sy hebben handen end grypen niets aen,
Haer voeten konnen gantschelick niet gaen,
Haer kele kan niet spreken.
Die se maeken sijn hen ghelyck voort aen,
End die se besoecken end daer op staen,

*

Sijn daerby vergheleken.
***

§5

Maer ghy Israel hoept op den Heer reyn,
Hy is uwe hulp' end v' kracht alleyn,
End uwen schilt beuonden.
Ghy huys Aarons op Godt vast betrauwt,
Hy is v' sterckheit als ghy sijt benauwt,
Die v helpt t'allen stonden.

§6

Ghy die Godt vreest laett v' hop' sijn gestelt,
Op Godt die v' kracht is end v' ghewelt,
Voor wien die boose beuen.
De Heer ghedenckt onser, hy wilt oock goet,
Israel en Aarons huys met spoet,
Sijn segheninghe gheuen.

§7

Allen dien die Godt vreesen in't gemeyn,
Het sij dat se groot sijn of oock seer kleyn,
Doet Godt veel goedts ghenaedigh.
De Heer sal v meer seghenen altydt,
End uwe kinderen maecken verblydt,
Doer syn goetheit weldaedigh.

§8

Ghy sijt dat volck dien God wt liefde*n* geeft,
Veel goets: Die den hemel end d'ęerde heeft,
Ghemaeckt seere bequaeme.
Die hemelen sijn des Heeren alleyn,
Der menschen kinderen dat ęerdtsche pleyn

*

Ghaf hy in, al te saeme.

§9

Die Iooden en sullen Heer uwen lof,
Niet verkonden: noch sy die nu in't stof,
End in't graf sijn gheleghen.
Maer wy die leuen sullen ouer al
V altyt louen met blyde gheschal,
End prysen aller weghen.

Psalm CXVI.

Dauid vertelt die groote gheuaerlickheden daer in hy gheweest is op dat hy dies te meer loue Godts barmhertichheit die hem verlost heeft: Ende nae dien dat hy hem seluen vermaent heeft tot blydtschap, ende bekent, dat hy schier als een verloren mensche gheweest is, Seyt hy dat hy Godt gheen ander vergeldinghe doen kan, dan dat hy sijn weldaeden roeme, ende danckofferhanden offere.

§1

ICK hebb' den Heer lief, want hy heeft v*er*hoort,
Myn stemm' ende bidden in myn swaer klaeg*e*n,

*

Ick sal hem bidden in myn quaede daeghen,
Om dat hy hem tot my neyght nae sijn woort.

§2

Die stricken des doots hadden my omvaen,
Ick was belaeden met angsten der hellen,
Ick was in noot in suchten end in quellen,
Doch ick riep des Heeren naem also aen:

§3

O Heer verlost myn siel' wt desen noot,
End ick beuondt dat hy was seer weldaedigh,
Seer vriendelick end oock seere ghenaedigh,
Die wel behoudt d'eenvoudighe seer bloot.

§4

Want ick ter neder lagh onder voet,
Gheholpen heeft my onse Godt almachtigh,
Dies weest te vreden O myn siele klachtigh,
Nae dien dat de Heer v dees weldaet doet.

§5

Ghy hebt Heer myn siel' bevrijdt va*n* den doot
Myn ooghen van traenen, myn voet voor vallen:
Dies wil ick wandelen myn daeghen alle,
Vromelick voor v O myn Godt seer groot.
***

*

§6

Ick ghelooue dies spreeck' ick in't gemeyn:
Doch wert myn siel' seer jammerlick geplaeget.
Dies sprack ick met een ghemoet gaer vertzaeghet,
Alle menschen sijn lueghenaers met een.

§7

Hoe sal ick doch Godt sijn weldaeden al
Verghelden? Ick sal den beker heylsaeme,
Nemen in der handt: end des Heeren naeme,
Met danckbaerheit ick verkondighen sal.

§8

Ick wil myn beloften in't openbaer,
Betaelen in Godts ghemeynte ghepresen.
Die doot der heylighen voor Godt sal wesen,
Een dingh dat kostelick is end dierbaer.

§9

Heer' ick ben v' knecht, jae ick be*n* v' knecht,
End' een Sone van uwer dienstmaeght kleyne:
Myn banden hebt ghy ghebroken alleyne,
Dies wil ick v danckofferen oprecht.

§10

Dat is, ick wil uwen naem maeken kondt,
Die heerlick is end seer hooghe verheuen:
Ick wil den Heere myn belofe gheuen,
Midden onder sijn volck tot deser stondt.

§11

In den voorhouen des Heeren seer reyn
Wil ick van herten hem lofsanghen singhen,
Ick wil tot Ierusalem hem toebringhen
Synen prys: Loeft hem met my in't ghemeyn.

*

Psalm CXVII.

Dit is een vermaeninghe aen allen volckeren, op dat se die goetheit Godts aen hen bewesen, ende sijn bestendighe waerheit louen ende prysen.

§1

GHY heydenen loeft t'saem den Heer',
Ghy volckeren bewyst hem eer',
Want groot is sijn ghenaede goet,
Ouer ons al in ouervloet,
Bestendigh is oock sijn waerheit,
Ouer ons in der eewicheit.

Psalm CXVIII.

Dit is een lofsangh, daer met dat Dauid Godt

*

dancket in die hutte des verbondts, als hy wt aller teghenspoet verlost, en*de* een Koningh ouer Israel is ghestelt gheweest: daer hy met vroylicker herten die goetheit die Godt aen hem bewesen hadde, pryset: En*de* bewyset, dat hy een recht voorbeeldt sij van Iesu Christo.

§1

DANCKET den Heer' seer hoogh' ghepresen,
Want groot is sijn vriendelickheit,
Syn goedertierenheit sal wesen,
Bestendigh in der eewicheit.
Israel moet hem nu begheuen,
Om te verkonden met bescheydt,
Dat

*

Godts barmherticheit verheuen,
Gheduert tot in der eewicheyt.

§2

Dat huys Aarons al te saemen,
Moet nu bekennen wydt end breydt,
Dat des Heeren goetheit bequaeme,
Gheduert tot in der eewicheit.
Sy all' die Godt vreesen ootmoedigh
Moeten spreken met vlieticheit,
Dat onses Godts ghenaede goedigh,
Gheduert tot in der eewicheit.

§3

Als ick Heer' in angst was ghestaedigh,
So riep ick Godt den Heeren aen,
End hy verhoorde my ghenaedigh,
Met troost heeft hy my byghestaen.
Die Heer is met my t'allen tyden,
Dies vrees' ick niet wat menschen koen
Die my haeten ende benyden,
Voor kruys end verdriet my aendoen.
***

*

§4

Godt is met my dien ick vertrauwe,
Met allen die my jonstigh sijn,
Dies sal ick mynen lust noch schauwen,
Aen alle die vianden myn.
Het is beter op Godt te hopen,
Dan op menschen die haest vergaen,
Veel beter is't tot Godt te loopen
In noot, dan op Princen te staen.

§5

Veel menschen my listigh omringhen,
Aen allen zyden openbaer,
Doch ick wil se t'saemen ombringhen,
In des Heeren naeme voorwaer,
Sy omringhen my nu ten tyden,
Met grooter kracht ende ghewelt,
Maer Godt sal my voor hen bevryden,
Sy werden haest nedergheuelt.

§6

Als van den bien was ick besloten,
Van den dwaesen die met der schandt
Ghedempt sijn, t'welck hen heeft verdroten,
Als t'vyer t'welck die doornen afbrandt.
  Ghy viandt ghy hebt my versteken,
End ghesocht te bringhen ten val,
Maer Godt heeft my, t'heeft wel ghebleken,
Onderstandt ghedaen ouer al.

§7

Godt seer sterck is myn kracht alleyne,

*

Myn roem ende myn eere groot,
Ende myn lofsangh in't ghemeyne,
Myn saelighmaeker in den noot.
Die vrom' in haeren hutten singhen,
Sijnde verblydt end verhueght seer,
Van v' handt sterck, die alle dinghen
Krachtelick ouerwindt O Heer.

PAVSE.

§8

Die stercke rechter handt des Heeren,
Is seer verhooght tot deser tydt,
End behoudt t'veldt met kracht end eeren,
Sulcks singht dat volck sijnde verblydt.
Maeckt v van hier al myn vianden,
Ick sal niet steruen noch vergaen,
Maer leuen: end' in allen landen,
Van Godts weldaeden doen vermaen.

§9

Godt heeft my (t'is waer) ghecastydet,
End vaderlick ghetuchtight wel,
Doch hy heeft my tot nu bevrydet,
Ghenaedelick van der doot fel.
Die groote poorten doet doch open,
Des tempels daer die vrom' in sijn,
Op dat ick vry daer in magh loopen,
End heerlick louen den Godt myn.

§10

Die poorten schoon kostlick verheuen,

*

Sijn des Heeren poorten voort aen,
Die vrome tot dueghden begheuen,
Sullen al t'saem daer doer ingaen.
Daer wert ghy Heer van my beleden,
Ende groot ghemaeckt van nu voort,
Want in myn meeste teghenheden,
Hebt ghy my verlost end verhoort.
***

§11

Die steen dien de bawheeren t'saeme
Verworpen hebben end verachtt,
Is gheworden seere bequaeme
Die hoecksteen die t'huys houdt met kracht.
Dit wonder is doer Godts vermoghen,
End doer sijn macht also gheschiet,
Dit is voorwaer in onsen ooghen,
Een wonderwerck t'welck men hier siet.

§12

Dit is die dagh schoon wtghelesen,
Dien de Heer self nu ghemaeckt heeft,
Dies moeten wy seer verhueght wesen,
End verblydt sijn, want Godt sulcks gheeft.
Ick bidd' v Heer' in myn verdrucken,
Vwen Koningh doch hulpe doet,
Ende laett doch nu wel ghelucken
S'Koninghs inganck: end hem behoedt.

§13

Gheloeft sij hy die komt ghereden,

*

Tot ons in des Heeren naem reyn,
Seghen sij ouer v in vreden,
Ghy Godts huysghenooten ghemeyn.
De Heer is een Godt vol ghenaeden,
Die ons alle verlichtt seer klaer,
Bindt den slachtoffer onbelaeden,
Aen de hoornen van den autaer.

§14

Ghy sijt myn Godt, dien ick doe eere.
Met lofsanghen van soeten toon,
V alleyn aenbidd' ick O Heere,
End prys' v steedts met psalmen schoon.
Dancket den Heer' seer hoogh' ghepresen
Want groot is sijn vriendelickheit,
Syn goedertierenheit sal wesen,
Bestendigh in der eewicheit.

Psalm CXIX.

Deze Psalm is vol van onnaevolghelicke konst ende wonderlicke viericheit, daer in dat Dauid den prys der Wet Godts, ende sijnen lust dien hy daer in hadde niet ghenoegh wtspreken kan: Hy vermenghelt oock daer in veel heerlicke klaegredenen en*de* vertroostinghen. Dezen Psalm behoorden alle gheloouighe altyt in't herte, ende in den mondt te hebben.

*

ALEPH. I.

§1

GHELVCKSAELIGH is die mensche die leeft,
In een ghemoet dat oprecht is beuonden,
Die hem gheheel tot Godts wetten begheeft,
Wel hem die nęerstigh is tot allen stonden,
Om te houden Godts gheboden seer soet,
End syn kennisse met vliet te doergronden.

§2

Die sulcke sijn niet boos, maer wys end vroet,

*

Die altyt gaen in Godts wetten end weghen,
End soecken te doen wat recht is end goet.
Ghy wilt Heer dat een yder sij gheneghen,
Te houden uwe gheboden seer klaer,
Met vyericheit so v' kinderen plegen.

§3

Och waer't dat ghy myn leuen gantsch end gaer,
Schicktet nae uwe Wet, doer v' ghenaeden
Dat ick niet af en viele hier noch daer.
    Solangh' werd ick bevrydt voor schand' end schaeden.
Als ick v' Woort met vliet sal mercken aen,
End my sal soecken daer met te beraeden.

§4

Dan sult ghy van my prys end' eer' ontfaen,
Wt een reyn hert' als ick werd' onderwesen,
Van v' rechten die met dat recht bestaen.
Ick wil houden uwe Wet wtghelesen,
Dies bidd' ick sijnde met kranckheit beuaen,
Verlaett my niet langher O Godt ghepresen.

BETH. II.

§5

Hoe sal een jonghman onstraffelick gaen,
In sijn weghen: Als hy hem recht sal draeghen,
Nae v' ghebodt end goddelick vermaen.
Ick soeck' v Heer met een nęerstigh naevraege*n*
Dies van uwer Wett en laet my doch niet
Afwycken nu, noch oock tot gheenen daegen.

*

§6

In myn hert' end ghemoet also men siet
Draegh' ick v' Woort dat ick niet ouertrede,
Maer trauwlick wandel in v' woort met vliet.
O Heer uwe naem moet wesen beleden,
Van my end hoogh ghepresen bouen al,
Leert my verstaen uwe rechten end zeden.

§7

Met mynen lippen ick vertellen sal,
Vwe rechten, die ick steedts wil vermonden,
Sonder jet te vergheten groot of smal,
In v' ghetuyghenissen hebb' ick beuonden,
Meer troost end vruegt da*n* een me*n*sch onuersaedt
Vindt in s'węerelts ryckdom t'eenige*n* stonden.

§8

Ick spreke van v' gebodt vroegh end spaedt,
End soecke te verweruen nu ten tyden,
T'verstandt uws weghs, daernae dat my t'hert' staet.
In v' geboden sal ick my v*er*blyden,
End mercken op v' Woort end uwen raet,
Dien ick bewaeren sal ende belyden.

GIMEL. III.

§9

Stortt uwe gaeuen op my uwen knecht,
Op dat ick Heer eewigh daer doer magh leuen,
End onderhouden v' ghebodt oprecht.
Reynight myn duyster oogen, wilt my geuen
Een reyn ghesicht, op dat ick mercken kan
Die wonderen uwer Wet hoogh verheuen.

*

§10

Ick ben een gast, end gelyck een vremd man,
Daerom wilt my Heer die kennisse schincken,
Vwes woorts dat ick niet wycke daer van.
Myn siel' is krachteloos van steeds te dincken,
Met groot verlangh nae dat rechte verstandt,
Vwer rechten die schoon ende klaer blincken.

§11

Ghy straft de stouten end bringht se ter schand,
Oock sijn sy die moetwillens van v wycken,
Gantschlick vervloeckt in sulck v*er*keert v*er*standt.
Voor smaet, oneer end alles desghelycken,
Behoedt my, want uwe tuyghnissen reyn
Houd' ick seer vast' sonder eenigh beswycken.

§12

Versaemelt sijn nu die Heeren by een,
End met ghemack in spot van my sy spreken,
Maer v' knecht spreeckt van v' wetten alleen.
Als ick die hebbe, my kan niet ontbreken.
Sy sijn myn Raetsheeren gheacht niet kleen,
Welcker troost in noot my niet heeft besweke*n*.

DALETH. IIII.

§13

Ick ben voorwaer hem gelyck die daer leyt
In't graf bedeckt, maer wilt my O Heer krachtigh,
Verquicken so ghy my hebt toegheseyt.
Ick hebb' in noot v aengheroepen klachtigh,

*

End ghy hebt my verhoort, wilt my voort aen,
Hooren, end leeren v' rechten waerachtigh.

§14

Onderwyst my in uwes ghesets leer,
So sal ick die wonderheden betrachten,
Vwes Woorts, end die melden t'uwer eer.
Ick be*n* bedruckt, t'herte denckt my v*er*smachte*n*,
Sterckt my met v' beloften end v' Woort,
Ick bidd' v Heer wilt my doch niet verachten.

§15

Van onrechten weghen bevrydt my voort,
End gheeft my uwe Wet tot myn oorbooren,
Die my sekerlick gheleyd' onghestoort.
    Ick heb den wegh der waerheit wtuerkoren,
End slae op v' ghebodt in desen strydt
Myn ooghen, op dat ick niet gae verloren.

§16

Dewyl' ick dan Heer met een hert v*er*blydt,
Vwe Wet so nęerstelick hebb' bewaeret,
Van schanden end oneer my doch bevrydt.
Ick sal vrywilligh gaen end onbeswaeret,
In den wegh uwer gheboden altydt,
Als uwen troost my sal wesen verklaeret.

HE. V.

§17

Leert my Heer uwen wegh gantsch en gaer,
Die volmaeckt is bekennen end bewaeren,
Dat ick dien houde tot den eynd' eenpaer.
Geeft my uwen geest dat ick magh eruaeren

*

V' Woort, ick sal dat houden onderdaen,
Van herten in't midden uwer dienaeren.

§18

Geleyt my doch, maeckt dat ick recht magh gaen,
Sonder wycken in allen uwen paeden,
Want mynen lust hebb' ick alleyn daer aen.
Beweegt myn hert, end wilt my wel beraeden,
Tot uwen insettinghen, maer gantsch niet,
Tot giericheit die niet is om versaeden.

§19

Wendt myn oogh' af, maeckt dat se niet en siet.
Ydel dinghen wilt die kracht in my wercken,
Dat ick in uwen weghen gae met vliet.
Beuestight Heer end wilt in my verstercken,
Vwe beloften, want ick Heere goet,
Hop' op v end vrees' v so ghy kondt mercken.

§20

Keert van my den smaet die men my aendoet
Dien ick vreese: maer v' gherechticheden,
Sijn ghemenghelt met barmherticheit soet.
Ick hebbe beghęert in mynen ghebeden,
V' Wet met ernst: Dies v*er*maeckt myn gemoet,
Doet v' ghenaed' end troostelicke reden.

VAV. VI.

§21

Laet my smaeken die kracht uwer goetheit,
End voor gheuaer behoedt my Heer genaedigh,

*

Want ghy hebt selue my sulcks toegheseyt:
Op dat ick hem die my bespott seer smaedich,
Stoppe den mondt: want ick my Heer alleyn,
Verlaet op v' Woort vast ende ghestaedigh

§22

Neemt van my niet wegh uwe waerheit reyn,
Maer laett myn lippen die altyt vermonden:
Want aen uwe Wet houd' ick my ghemeyn.
Ick wil se oock seer vastlick t'allen stonde*n*,
Onderhouden nu end t' eewighertydt,
Want oprecht end heyligh is sy beuonden.

§23

Dan sal yder sien dat ick ben bevrydt,
Opentlick: mits dat ick soeck' v' beuelen,
Te verstaen, van herten sijnde verblydt.
Voor den Princen end Koninghen om velen,
Sal ick vry van v' ghetuyghnissen klaer,
Spreken, end die selue niemant verhelen.

§24

Alsdan sal ick my met een hert' eerbaer
In de Wett die ons gheleydt seer verblyden,
Die ick altyt bemint hebb' voor end naer:
  Ick schicke my daer nae tot allen tyden
Met handen end ghemoedt doe ick eenpaer
Vrywilligh wat v behaeght sonder myden.

ZAIN. VII.

§25

Ghedenckt Heer' aen sulcks als ghy uwe*n* knecht

*

Hebt toegheseyt, daer op ick myn vertrauwen
Hebbe ghestelt, want v' Woort is oprecht.
Het is myn troost, als my t'hert' wil v*er*flauw*en*,
Die my v*er*hueght end kracht geeft O myn God,
Als my lyden toekomt end groot benauwen.

§26

Die stout' in myn kruys hebben my bespott,
Maer myn hert' doer haere woorde*n* seer prachtigh,
Wyckt niet af Heer van v' lieflick ghebodt.
Ick be*n* veel meer met vliet geweest gedachtigh
Der oordeelen die ghy van t'beghin aen,
Gedaen hebt, die my getroost hebbe*n* krachtigh.

§27

Als ick by my te dencken wil bestaen,
T'quaet der ghener die uwe Wet verhaeten,
Ick ben met schricken end beuen beuaen.
  Ick heb daer van veel sanghen bouen maeten
Ghedichtt ende ghesonghen met aendacht,
Als ick vremd was van yderman verlaeten.

§28

Ick hebb'niet afghelaeten in den nacht
V te bidden, op dat ick mocht beleuen
V' Woort, als ick in angst schier was versmacht.
Ghy hebt my oock dese gaeue ghegheuen,
Dat ick beghęert hebbe met voller macht,
Dat ick moght houden uwe Wet verheuen.

HETH. VIII.

*

§29

Ghy sijt Heer mijn erfdeel end al myn goet:
Ick hebb' voor my ghenomen onuerdroten,
V' Woort steedts te bewaeren met ootmoet.
Dies troost my nu, wilt my doch niet v*er*stoote*n*.
Dat bidd' ick v, nae uwe goedicheit,
End houdt t' woort vast dat ghy eens hebt besloten.

§30

Ick heb' myn doen nęerstelick ouerleydt,
Daerom wil ick myn voeten met vliet strecken,
Nae uwer ghetuyghenissen bescheydt.
Om sulcks te doen wil ick't niet langh' vertrecken,
Maer ick gheue my haest tot uwer Wet,
Op dat ick andre daer toe magh verwecken.

§31

Die boos' hebben my berooft met opset,
Myns goets, doch niet tegenstaende die schaede*n*,
Vws woorts vergat ick noyt in myn ghebedt.
S'middernachts stae ick op, jae vroegh end spaede,
Om te prysen v' oordeelen nu voort,
Die oprecht sijn, in allen uwen daeden.

§32

By dien die uwe Wet hebben ghehoort,
End ghehouden oock vreesen uwen naeme,
Houd' ick my Heer altyt met goet accoort.
D'ęerd' is vol van Gods goetheit seer bequaeme,

*

Die hy geeft: dies leert my verstaen v' Woort,
End onderhouden v' rechten al t'saeme.

TET. IX.

§33

Ghy hebt wtghestortt ouer uwen knecht,
Vwe goedren, nae v' beloft' O Heere,
Die ick verwacht hebb' nae v' Woort oprecht.
Gheeft my O Godt uwe ghesonde leere,
T'rechte verstandt, want ick heb t'aller tydt
Vwe Wet gaer recht gheacht t'uwer eere.

§34

Eer dat ick Heer van v was ghecastydt,
So dwaeld' ick seer in allerley onweghen,
Maer nu houd' ick v' Woort sijnde verblydt.
Ghy sijt o Heer tot goetheit gantsch gheneghen,
Een mildt gheuer uwer gaeuen voort aen,
Laett uwe rechten my niet sijn versweghen.

§35

Met valschen klachten ben ick nu belaen,
Van den hooueęrdighen seer lueghenachtigh,
Doch ick sal in uwer Wet stracks voort gaen.
Haer hert' is bedeckt met haer vett smęer krachtigh,
Dies sy niets konne*n* v*er*staen: maer myn vrueghdt
Sal altydt sijn in uwe Wet waerachtigh.

§36

Gheen meerder goet Heer ghy my gheuen mueght,

*

Dan dat ghy my vernedert end maeckt kleyne,
Dat ick leer' uwe Wet die my verhueght.
Veel siluers end goudts geloutert seer reyne,
Is niet so kostelick noch goet van dueghdt,
Als v' Woort is end uwe Wet alleyne.

IOD. X.

§37

Vwe handen hebben my toebereydt,
Ende ghemaeckt, wilt my uwen gheest geuen,
Dat ick magh houden v' Wet met bescheydt.
Dan sullen sy die in v' vreese leuen,
Als sy my sien vast staen op v' Woort klaer,
Hen oock verblyden in v' Woort verheuen.

§38

Als ghy die węereldt straft met v' handt swaer,
Ghy doet haer recht, nae v' gherechticheden:
Ghy vernedert my oock te recht' eenpaer.
Ick bidd' v Heer wilt my doer v' goetheden,
In desen angst troosten myn herte bloot,
So ghy my toeseyt in tyden voorleden.

§39

Hebt metlyden met my in dit kruys groot,
So kan ick leuen: Want in uwer leere,
Hebb' ick grooten lust end troost in den noot.
Dat sy beschaemt werden end vol oneere,
Die my verdrucken in gheueynsdtheit quaet,
Maer myn hert'denckt alleyn aen v' woort Heere.

*

§40

Dat sy tot my kommen vroegh ende spaedt,
Die v Heer eeren end herten vruchten,
End verstaen uwe Wet end uwen raet.
Laet myn hert' oprecht blyuen sonder duchten
In uwen weghen: dat ick met der daet
Beschaemt sijnde niet behoeue te suchten.

CAPH. XI.

§41

Myn siel' heeft op uwe salicheit acht,
Die ghy my beloeft in v' Woort ghestaedigh,
So dat se schier doer t' verlanghen versmacht.
Myn oogen sijn seer moed' o Heer genaedigh,
Van t'wachten uwer hulp', dies seggh' ick klaer,
Wa*n*neer sult ghy my troost*en* Heer' weldaedigh?

§42

Ick be*n* geworde*n* doer angst end noot swaer,
Als een blas' in den roock sijnd' opghehanghen
Doch ick gedenck' aen v' Woort voor end naer.
Hoe langh sal ick noch wachte*n* met v*er*langen,
Dat ick sie dat ghy hen eenmael doet recht,
Die my veruolghen end t'hert' maeken banghe.

§43

Die menschen quaet soecken my uwen knecht,
Te doen vallen, dies sy my kuylen graeuen,
Teghen Vwe Wet die klaer is end slecht.
Vwe gheboden sijn waer: doch sy slaeuen,
Om my te verdrucken Heer' met ghewelt,
Helpt Heer, wilt my met v' jonste begaeuen.

*

§44

Se hebben my so veruolght end ghequelt,
Dat ick schier gaer was te neder gheslaeghen,
Doch hebb' ick steeds nae v' woort my ghestelt.
Verquickt my Heer' nae v' goet welbehage*n*,
Op dat ick houd', end van my sy vertelt,
Die Wet uwes mondts nu end t'allen daeghen.

LAMED. XII.

§45

So langh' Heer' als de hemel sal bestaen,
Sal oock v' Woort O my Godt vast beklyuen,
Het welcke nemmermeer en sal vergaen.
Gelyck d'ęerd' eewiglick seer vast moet blyue*n*,
Also blyft uwe waerheit, die ghy reyn,
Ende seer klaer ons hebt laeten beschryuen.

§46

Alle dingh dat ghy hebt gemaeckt alleyn,
Bestaet noch vastelick O Heer almachtigh,
End is v onderdaen groot ende kleyn.
Ick waer' Heer in myn elende*n* seer krachtigh,
Ga*n*tschlick v*er*gaen waer't dat my steeds v' woort
Niet hadde verhueght end getroostt eendrachtigh.

§47

Ick wil v' beuel dat ick hebb' ghehoort,
Niet vergheten, want ghy troost my daermede,
Ende vermaeckt mynen geest daer met nu voort.
Ick ben uwe, bewaert my doch in vrede,
Want uwe Wet, die my seer wel bevrydt,

*

Soeck' ick, end spreek' daervan tot elcker stede.

§48

Die godtloosen loeren wt haer end nydt,
Om my t'onderdrucken in myn elenden,
Doch ick ben in uwer Wet seer verblydt.
Ick sie alles verkeeren end omwenden,
Iae gantsch vergaen, maer v' ghebodt altydt,
Bestaet vast, t'welcke nemmermeer sal eynden.

MEM. XIII.

§49

O Heer hoe hebb' ick so lief v' beuel
Met een hert' t'welck men in yuer siet branden?
Daer van spreek' ick, ende nerghent van el.
V' Woort doet dat ick alle myn vianden,
Verr' ouertreff' in uwer wysheit goet,
Het is die, dien ick steedes hebb' in handen.

§50

Ick ben wyser dan al myn leeraers vroet,
So wel hebt ghy my O Heer onderwesen,
Der Wet onderwerp' ick my met ootmoet.
Veel wyser dan die Raedtsheeren ghepresen,
Ben ick, het welcke daer doer komt O Heer,
Dat ick v' Woort doersoecken wil end lesen.

§51

Ick bewaere myn voeten langhs so meer,
Op dat ick niet en gae in boosen weghen,
Op dat ick onderhoud' v' Woort end leer.
Van uwen rechten Heer ick niet en pleghe

*

Af te wycken: Want ghy maeckt my die kondt,
End my die te leeren sijt ghy gheneghen.

§52

Och hoe soet' is Heer v' Woort myne*n* mondt
Veel soeter dan honigh of honighraeten,
Als ick dat recht smaeke t'eenigher stondt.
Vwe Wet maeckt my kloeck, end doet my haeten,
Alle valsche weghen wt s'herten grondt,
Dat ick die verachte gantsch bouen maeten.

NVN. XIIII.

§53

V' Woort is ghelyck een fackel seer klaer,
End een schoon licht Heer aen myne*n* voetpaede*n*,
Om my den wegh recht te wysen eenpaer.
Ick hebb' beloeft, end wil't doen onbelaede*n*,
Naemelick, houden die rechten vermaert,
Vwer Wet die ons gantsch recht kan beraeden.

§54

Ick ben Heer wonderlicken seer beswaert,
Daerom troost my end bevrydt my va*n* schande,
Nae die beloft' die ghy my hebt verklaert.
Wilt goedighlick ontfanghen dees offrande,
Die ick v vrywilligh hebb' toeghebracht,
Leert my uwe rechten menigherhande.

§55

Myn siel' is in gheuaer dagh ende nacht,
Euen als hadd' ick die in mynen handen,

*

Doch wert v' Woort altyt van my bedacht.
Heer veel stricken legghen my myn vianden,
Maer noch en ben ick beweeght ga*n*tschlich niet
Van v' Wet te wycken in sulcken stande.

§56

Vwe ghetuyghenissen hebb' ick met vliet,
Voor myn erfgoet vastelick wtuerkoren,
Want se sijn myn vrueghdt end troost in verdriet.
Ick sal altyt mijn nęersticheit oorbooren,
Om v' Woort te houden wat my gheschiet,
Daertoe hebb' ick gantsch mynen lust alvooren.

SAMECH. XV.

§57

Ick hebbe steedts al die menschen gehaett,
Die tot schalckheit eenpaerlick sijn ghenegen,
Maer tot v' Wet al myn beghęerte staet.
Ghy sijt Heer myn beschermingh' aller wege*n*,
Mynen toevlucht hebb' ick tot v alleyn,
Ick verwacht' v' hulpe ter tydt gheleghen.

§58

Wyckt van my ghy boose groot ende kleyn,
Ick wil my houden aen Godts Wet verheuen,
Dat ick die doe nae sijnen wille reyn.
Onderhoudt my Heere, dat ick magh leuen,
Nae v' Woort: trekt my wt der doot nu meer,
Laet my van myn hope niet sijn ghedreuen.

§59

Weest myne kracht, v*er*sterckt my nu o Heer:

*

In alle myn lyden end teghenheden,
Sal ick tot uwer Wet belust sijn seer.
Ghy sult hen die niet houden uwe zeden,
Die niet dan bedrogh dryuen, met der spoet,
Te niet doen end onder v' voeten treden.

§60

Als schuym v*er*werpt ghy al die boos' onvroet,
Dies hebb' ick lief v' gebodt hoogh' gepresen,
End houde dat met een vroylick ghemoet.
Ick moet v*er*schrickt end gantsch verslaeghen wesen,
Als ick die oordeelen die ghy Heer doet,
Bedenck', ick moet my ontsetten mits desen.

AIN. XVI.

§61

Ick doe yderman recht in billickheit,
Dies ouergheeft my Heer in gheenen dingen,
Hen die my haeten wt nydt end boosheit.
Stiert uwen knecht en*de* wilt hem ooc dwinge*n*
Tot allerley dueghdt end' eere voort aen,
Op dat my die boose niet t'onderbringhen.

§62

Myn ooghen sijn vermoeyt met op te slaen,
In't verwachten des heyls my toeghesproken,
In v' Woort, t'welck vastelick sal bestaen.
Doet met uwen knecht van geeste gebroke*n*,
Leert my uwe Wet, nae v' goedicheit,
In gramschap laet myn quaet niet sijn gewroke*n*.

*

§63

Ick ben v' knecht, dies ghy, die myn Heer sijdt,
Geeft my den geest end verstandt om te mercke*n*,
Die verborghenheit uwer Wet altydt.
Het werdt tyt dat ghy Heer niet om v*er*stercke*n*,
T'quaet straft: daer is gheen Wet noch trauw' voorwaer,
Die t'volck hindert alle boosheit te wercken.

§64

Maer ick beminn' v' gheboden eerbaer,
Meer kostelick goudt seer groot va*n* węerde,
Iae dan edel ghesteenten seer dierbaer.
Ick acht' uwe rechten, die ick aenvęerde,
Recht te wesen: maer ick haete, dit' s klaer,
Die valsche weghen end t'quaet op der ęerde.

PE. XVII.

§65

Vwe ghetuyghnissen sijn schoon end goet,
Daer in sijn secreeten niet om doergronden,
Dies houd' ick die met vliet in myn ghemoet.
In uwe Wet is een sulck licht gheuonden,
Daer doer dat sy die oprecht sijn end slecht,
Verstandigh end wys werden t'allen stonden.

§66

Ick hebb' dickwyl beghęert met een hert' recht,
Te volbringhen uwe wetten al t'saeme,
Daertoe heeft Heer' eenen lust uwe knecht.

*

Aensiet my end toont my v' hulp' bequaeme,
Also ghy hen te doen ghewone sijt.
Die lief hebben end eeren uwen naeme.

§67

Gheleydt my op den wegh, end my bevrydt,
Doer v' Woort, end wilt die sonde niet laeten,
Herschen ouer my tot eenighe tydt.
Hoe seer dat se my quellen die my haeten
Bewaert my Heer, so sal ick oock nu voort,
Leuen nae v' ghebodt goet bouen maeten.

§68

Laett v' aenschyn ouer my nae v' Woort,
In ghenaeden lichten, end wilt my leeren
Verstaen t'recht t'welck ghy oueral oorboort.
Ick schrey' altyt, myn klachte*n* hen v*er*meeren,
So yderman daeghelicks siet end hoort,
Dat v' Woort niet ghehouden wert in eeren.

ZADE. XVIII

§69

Heer ghy sijt volmaeckt in gherechticheit,
Daerom oock wat ghy doet tot allen tyden,
Gheschiet met recht ende met billickheit.
Recht doen, end waerheit spreke*n* sonder myde*n*
Sijn twee stucken, die ghy ouer al bloot,
Beghęert met dreyghementen t'allen zyden.

§70

Der godtloosen boosheit my so verdroot,
Dat ick in't spreken my schier hadd' vergheten,

*

Siend' v' Woort so v*er*acht van kleyn' end groot.
V' Wort is reyn t'welck ick wel hebb'gheweten,
Daerom hebb' ick daer in mynen lust reyn,
Laet dat van my nemmermeer sijn versmeten.

§71

Als ben ick veracht, verworpen, alleyn,
Doch hebb' ick uwe gheboden seer goedigh,
Niet vergheten in myn lyden niet kleyn.
Vwe rechten sijn gantsch recht Heer sachtmoedigh,
Die eewighlick sullen seer vast bestaen,
Se sijn in waerheit volmaeckt ouervloedigh.

§72

Angst ende noot kommen my altyt aen,
Nochtans hebb' ick groote*n* troost Heer v*er*heue*n*,
Wt v' Woort tot allen tyden ontfaen.
Vwe gherechticheit blyft Heer daer neuen,
Eewighlick vast: leert my v' Woort verstaen,
So sal ick dat voortaen met vliet beleuen.

COPH. XIX.

§73

Ick hebb'v ghebeden van herten vry,
Gheeft my dat ick bidde, wilt my verhooren,
So sal ick houden v' gheboden bly.
Myn geklagh komt stedes tot uwen ooren,
Helpt my dat ick uwe wetten seer goet
Onderhoude, want ick hebb' s' wtuerkooren.

*

§74

Ick roepe tot v s'morghens met ootmoet,
Voor den daeghe, want ick wil alleyn bauwen
Op v' Woort, t'welck lieuelick is end soet.
Ick waeke vroegh op in al myn benauwen,
End' ick spreke van uwen woord' eenpaer,
Daerop dat ick vast stelle myn vertrauwen.

§75

Doer v' goetheit verhoort myn stem*m*e klaer,
Gheeft my weder myn afnemende krachten,
Op dat ick gae in uwe Wet eerbaer.
Die my v*er*uolgen end steedts op my wachten,
Willen my ouervallen met ghewelt,
Daer se doch uwe Wet altyt verachten.

§76

Maer als ick Heer met noot seer ben ghequelt,
Wilt my bystaen end helpen t'allen stonden,
Want t'is enckel waerheit dat ghy vermelt.
Vwe tuyghnissen sijn recht in den gronde,
Vast ghefondeert end so seker ghestelt,
Dats' eewigh ende waer werden beuonden.

RES. XX.

§77

Siet aen myn lyden end myn groot elend',
End v*er*lost my, want ick ben steedts gedachtigh,
Vwer Wet, daer ick gantsch toe ben ghewendt.
Voert myn saeck' wt, end met uwe handt krachtigh,

*

Helpt my, end wilt O Heer seer goet bekent,
My troosten doer v' waerheit Heer' almachtigh.

§78

Van den godtloosen in boosheit v*er*smoort,
Is die saelichheit seer wydt afgheweken,
Want se verachten v' Wet voort end voort.
Vwe goetheit en kan ick niet wtspreken,
Dies toont v so ghy pleeght te doen in noot,
Maeckt my seker, end laett my niet ontbreken.

§79

Myner vianden hoop is nu seer groot,
Die my veruolghen, doch wil ick niet wycken
Van uwe Wet gantsch doer gheenen aenstoot.
Myn herte dinckt my v*er*gaen end beswycke*n*,
Als ick die verachters sie met verdriet
Die v' Woort verspotten alle ghelycke.

§80

Dat ick v' ghebodt lief hebbe doch siet,
Ghy myn Godt, daerom wilt my wt ghenaeden,
Verhueghen end my vertroosten met vliet.
Heer v' Woort is waerachtigh vroegh end spaede,
Ende gantsch gherechtigh, het welck' oock niet
Sal vergaen, maer blyuen tot myn beraeden.

SIN. XXI.

§81

Die vorsten hebben my veruolght al t'saem,
Doch ick vrees' haer kracht niet, maer t'allen tyden,

*

Vrees' ick v' Woort end uwe Wet bequaem.
In v' Woort sal ick my veel meer verblyden,
Dan als of ick vond' een schatt end groot goet,
Of eene buet die men verkryght in 't stryden.

§82

Ick haete dat lueghenachtigh ghemoet,
Want t'is een grouwel groot voor v O Heere,
Maer ick hebbe lief uwe Wet seer soet.
    Seuen mael s'daeghs verbreyd' ick uwe eere,
End mercke die groote wonderlickheit,
Die in uwe Wet is end in v' leere.

§83

Sy sullen Heer vred' hebben end stilheit,
Die van herten v' gheboden beminnen,
End niet struyckelen in die teghenheit.
Ick verwachte Heer dat ick magh gewinne*n*
V' saelicheit: dies ick in desen strydt,
Wil v' ghebodt houden ende versinnen.

§84

Myn siel' onderhoudt nu end t'aller tydt,
Vwe ghetuyghenissen seer ghepresen,
Sy heeft die lief, daer in is sy verblydt.
Vwe goede gheboden wtghelesen,
End uwe Wet houd' ick sijnde bevrydt:
Al myn doen kan v niet verborghen wesen.

THAV. XXII.

§85

Heer laett kommen tot v al myn gheklagh,

*

Wilt my daer nae vaderlick onderwysen,
Op dat ick v' Woort wel beleuen magh.
Laet myn stem tot v O myn Godt oprysen,
Verlost my so ghy voortyts hebt ghedaen,
Nae v' waerachtigh Woort niet om volprysen.

§86

Dan sullen Heer' myn lippen vanghen aen,
Te louen uwe heerlicke weldaeden,
Als ghy v' Woort my recht sult doen verstaen.
Myn tonghe sal v' Wet end v' ghenaeden
Spreken, end een jeghelicken doen kondt,
Dat gaer recht sijn v' wetten end voetpaeden.

§87

Laett my sien uwe handt tot deser stondt,
Wtgestreckt t'myner hulp', want my is bange,
Doch v*er*kies ick Heer t'Woort van uwe*n* mondt.
Nae v' heyl Heer hebb' ick seer groot verlanghen,
Ick en hebb' oock nergent in lust voorwaer,
Dan in t'woort welcks liefde my heeft beuange*n*.

§88

Laett my leuen, op dat ick v eenpaer
Pryse, want ghy gheeft my Heer uwen seghen,
Ende sult my niet verlaeten hier naer.
Och Heer' ick hebb' ghedwaelt in veel onweghen,
Soeckt uwen knecht ick hebb' v' Woort niet gaer
Vergheten, maer t'hert' is daertoe gheneghen.

*

Psalm CXX.

Dit is een ghebedt des Propheten, als hy doer dat valsch ouerdraeghen sijner misgunstighen verbannen was, daer met hy begheęrt van den onghelooughen verlost te sijn, onder den welcken hy niet gheęrne en wandelt.

§1

ALS ick met swaer kruys ben belaeden,
Ick roepe tot Godt vol ghenaeden.
Myn ghebedt komt tot sijnen ooren,
Hy pleeght my altydt te verhooren.
Voor die lueghenachtighe monden,
End valsche tonghen t'allen ston-

*

den,
Wilt myn siel' nae v' goedicheit,
Verlossen Heer' in eewicheit.

§2

Wat kan die valsche tonghe stichten?
Wat kan die lueghenaer wtrichten?
Wat sullen sijn listighe sinnen,
End valsche tonghe doch ghewinnen?
V' woorden sijn als scherpe pylen,
Die een sterck man schiett onderwylen,
Vwe reden sijn vol venyn,
Als gloeyende kolen sy sijn.

§3

Wee my dat ick vremdlinck moet wesen,
In Mesech vervloeckt end mispresen,
Dat ick in Cedars tenten blyuen
Moet, daer sy niet dan boosheit dryuen.
Dat ick so langhe ben verlaeten,
By hen die steedts den vrede haeten,
Ick die paeys soecke sonder dwangh,
Ben by hen gheweest veel te langh.

§4

Ick spreke met hen van den vrede,

*

Sy verwillighen niet daer mede,
Als nae den paeys staet myn verlanghen,
Als dan sy eerst den krygh aenvanghen.

Psalm CXXI.

Dauid vermaent alle gheloouighen, dat sy (also hy oock doet) allen bystandt van Godt alleyn verwachten, de welcke haere goede raedtslaeghen regieren ende voorderen sal.

§1

TOT den berghen heff' ick op myn
Oogen: ende van daer,
Verwacht' ick hulp' eenpaer,
Maer op Godt die ghemaeckt heeft fyn,
Hemel end d'eerd' in't ronde,
Wil ick my vastlick gronden.

§2

Godt sal niet laeten uwen voet

*

Struyckelen, want altydt
Waeckt hy, end v bevrydt:
  Hy slaept niet die Israel hoedt,
Maer waeckt aen allen zyden,
End sluymt tot gheenen tyden.

§3

Godt sal van bouen v bystaen,
Die v ter rechterhandt,
Staet tot uwen bystandt.
S'daeghs sal v die Sonne niet slaen,
Die Maene koudt met schaeden,
Sal v s'nachts niet belaeden.

§4

Godt behoedt v voortaen van quaet,
Hy sal v' siel' voorwaer,
Behoeden voor gheuaer:
End' als ghy wt of oock ingaet,
Sal hy v steedts bevryden,
End met gaeuen verblyden.

Psalm CXXII.

Dauid verblydt hem dat Ierusalem t'welck Godt tot sijnen dienst verkoren hadde, ende een voorbeeldt der kercken was, ghebauwet werdt, Ende biddet Godt om haeren voorspoet.

*

§1

SO haest' als ick hoore spreken:
Welaen laett ons alle seer saen,
In dat huys onses Heeren gaen.
Met vrueghdt is myn hert' ontsteken,
Dat ons voeten sullen hier naer,
Staen binnen die poorten eerbaer,
Van Ierusalem wel gestichtet,
Ierusalem is ghebauwt vast,
End doer vrede t'saemen ghepast,
End tot een stadt

*

Godts fyn gherichtet.

§2

Daer sal dat volck kommen tesaem,
Die stammen Israels met een,
Om Godt te prysen in't ghemeen,
Nae sijn lieflick ghebodt bequaem.
  Dit is die plaetse die Godt goet,
Dauid gheeft, end wil dat men doet,
Recht end gherechticheit daerbinnen.
  Laett ons wenschen Ierusalem,
Gheluck, het moet oock welgaen hem,
Die onses Godts stadt sal beminnen.

§3

Binnen v' mueren wonen sal,
Liefde, vrede, met eenicheit,
Die huysen end palaeysen breydt,
Sijn vol van Godts seghening' al.
Om den will' der broederen myn,
End der vrienden die binnen sijn,
Wensch'ick v vred' in allen hoecken.
Om dat oock Godts tempel seer reyn
Staet binnen v' mueren niet kleyn,
Wil ick steedts uwen voorspoet soecken.

*

Psalm CXXIII.

Dit is een ghebedt der gheloouighen, als sy van de boose verachters Godts verdruckt ende benauwet sijn.

§1

TOT v HEER myn ooghen heff' ick altydt,
Die in den hemel sijt.
So die ooghen eens knechts in sijn benauwen,
Sijnen meester aenschauwen:
So die maeghdt siet op haerer vrauwen handen,
Wy oock in kruys end schande*n*,
Sien so op v Heer, end wach-

*

ten in noot,
V' hulp end goetheit groot.

§2

Sijt ons nu ghenaedigh O Heere myn,
Wilt ons barmhertigh sijn.
Die menschen all' ons also gaer verachten,
Dat wy in smaet versmachten.
Wy sijn der stouten spot aen allen zyden:
Wy sijn tot desen tyden,
Van den hoouęerdighen seer fel end quaet,
Veracht end gansch versmaet.

Psalm CXXIIII.

Dat volck Godts wt een groote gheuaerlickheit verlost sijnde, bekent, dat het niet gheschiedt sij, doer menschelicke kracht, maer alleyne, doer Godts goetheit: Ende verhaelt wt wat gheuaerlickheit dat het verlost sij gheweest.

§1

MEN magh nu wel segghen in Israel,
Hadd' ons de Heer' selue niet byghestaen,
Hadd'

*

hy ons saeken niet ghenomen aen,
Als ons die volcken ouervielen fel,
Om ons wt te roeyen end te verslaen.

§2

Leuendigh waeren wy verslonden wreedt,
Want in toorne waeren sy seer verstoort,
Wy waeren langh' in dat water versmoort:
Want die baeren ghinghen hoogh' en*de* breedt,
Die hadden ons ouerdeckt rechtevoort.

§3

Die stroomen hadden gegaen met ghewelt,
Ouer onse hoofden ter seluer tydt:
Maer ghedanckt sij Godt die ons heeft bevrydt,
End syn volck in der macht niet heeft ghestelt
Sijner vianden vol van haet end nydt.

§4

So die voghel den voghelvangher snel
Ontkomt: so is onse siel' ontgaen reyn:
T'strick is ontwee, t'welck'ons omvingh' ghemeyn,

*

Wy sijn vry, Godt helpt ons, end niemant el,
Die hemel end d'ęerd' heeft ghemaeckt alleyn.

Psalm CXXV.

De Prophete bewyst, dat daer niemant beter versekert is in den noot, dan alleyn die gheloouighen, welcker benauwtheit maer eenen ooghenblick gheduert: Hy roept oock Godt aen ten trooste der vromen ende straffe der godtloosen.

§1

DIE op den Heere vast betrauwen,
Die sullen niet vergaen,
Maer eewigh blyuen staen:
Iae so vast' in allen benauwen,
Als die berghen van Zion pleghen,
Son-

*

der beweghen.

§2

Ghelyck Ierusalem rontsommen,
Met berghen is bevrydt,
So sal oock t'aller tydt,
Godt sijn kindren te hulpe kommen,
In haeren noot, nae sijn oorkonden,
Tot allen stonden.

§3

Godt sal t'leuen niet altydt laeten
Der sijner, in der handt
Van den wreeden Tyrant:
Op dat hen die vrome niet gheuen
Tot quaet, end die handt niet wtsteken,
Tot veel ghebreken.

§4

Helpt Heer' die vrome vroegh end spaede,
Maer straft die menschen loos,
Die gaen in weghen boos,
Met hen die lust hebben in quaede.
Doch Israel sal hebben vrede,
End voorspoet mede.

Psalm CXXVI.

Dat volck wt die gheuanghenisse wederkee-

*

rende, danckt den Heere, ende biddet dat hy die aengheuanghen verlossinghe volbringhen wille: ende leert, dat Godt nae groote benauwtheden eenen heerlicken troost den sijnen laet toekommen.

§1

ALS Godt Zions gheuanghen al,
T'saem verlost heeft nae sijn gheual,
So waeren wy verhueght al t'saem,
Ghelyck sy die droomen bequaem.
Onse mondt is gantsch vol ghewesen,
Van vrueghdt end lofsanghen ghepre-

*

sen,
Dan sprack t'volck allesins, wel aen,
Godt heeft sijn volck wat groots ghedaen.

§2

Godt die heeft op dit mael voorwaer,
By ons ghedaen een werck seer klaer,
Daer in dat wy tot deser tydt
Hertelick vroo sijn end verblydt.
Heer wilt ghenaedelick afwenden,
Ons gheuanghenis end elenden,
Dat wy moghen wesen ghelyck,
Een schoon wel ghewatert ęerdtryck.

§3

Sy die met traenen end verdriet,
Haer goet saet saeyen, so men siet,
Sullen wederkeeren met vrueghdt,
End dat maeyen sijnde verhueght.
Sy sayen haer goet saet met weenen,
End sullen haest groot ende kleene,
Kommen end bringhen met vrueghdt groot,
Haer volle schoouen in den schoot.

*

Psalm CXXVII.

Die wysheit, kracht ende aerbeyt der menschen, maeken niet ryck, bewaeren die stadt niet, gheuen oock den kinderen haer voetsel niet, maer alleyne die goetheit Godts.

§1

SO Godt niet self dat huys oprecht,
Te vergheefs is die aerbeyt al,
Des ghenes die dat bauwen sal.
Dat waeken is gaer niet end slecht,
So Godt nae sijn' vaderlick aert,
Die stadt niet self hoedt end bewaert.

§2

Het is vergheefs so vroegh opstaen,
End te waeken tot s'nachts seer spaed',
End spaerlick t'eten in dien staet,

*

Sijn broot met sorghen swaer belaen,
Want Godt schier al slaepende gheeft,
Sulcks den ghenen die hy liefheeft.

§3

Als die mensch' bekomt een kindt kleyn,
Om te eruen sijn goet al t'saem,
Sulck is Godts gaeue seer bequaem.
Die vrucht des lichaems is alleyn,
Een vry gheschenck des Heeren goet,
T'welck hy sijnen kinderen doet.

§4

Ghelyck als een ruese met kracht,
Nae sijnen wille van hem schiet
Die pylen snel, daer men op siet:
So werden ons kindren gheacht,
Als sy jonghe ghesellen fyn
End sterck end groot gheworden sijn.

§5

Wel hem die sijnen koker groot,
Vol heeft van die pylen vernaemt,
Die sal nemmermeer sijn beschaemt,
In teghenheit noch ander noot:
Maer sijne vianden hy sal
Ter schanden bringhen end ten val.

Psalm CXXVIII.

Dauid leert, dat die Godtvreesende in't openbaere ende in't verborghen recht ghelucksaeligh sijn.

*

§1

SAELIGH is hy beuonden,
Die Godt vreest end dient recht.
Die ooc gaet t'allen stonden,
In sijnen weghen slecht,
Doer t'werck, t'welck ghy sult dryuen,
Wert ghy hier wel gheuoedt,
V' doen sal wel beklyuen,
Spoedigh met ouervloedt.

§2

V' wyf sal ghelyck wesen,
In v' huys seer verblydt,
Den wynstock wtghelesen,

*

Die vrucht draeght t'sijner tydt.
Aen den disch in een kroone,
Sullen v' kinders staen,
Als olyfspruyten schoone,
Nae melckandren voort aen.

§3

Dese schoone weldaeden,
Ontfanght hy in't ghemeyn,
Die met t'quaet niet belaeden,
Is, maer vreest Godt alleyn.
Godt wt Zion ghepresen,
V dees ghenaede doet,
Dat ghy sult sien nae desen,
Ierusalems voorspoet.

§4

Ghy sult wt uwen saede,
Kindts kindren sien seer wel,
Ende doer Godts ghenaede,
Veel vred' in Israel.

Psalm CXXIX.

Die kercke Godts wert vęrmaent, nae datse seer van haeren vianden is benauwet gheweest, ende nu heerlick vertroost is, datse haer verblyde. Daer beneuen voorseyt die Prophete dat verderuen der godtloosen, als is't dat se een korte wyle, wat schynen te wesen.

*

§1

VAN der jueght aen hebben sy my gequelt,
Duysentmael, dies spreeck' Israel met sinnen,
Van der jueght aen leuerden sy my t'veldt,
Maer sy hebben my niet konnen verwinne*n*.

§2

Ick draeghe die merckteekenen aen't lyf,
So dat ick ga*n*tsch doerploeght te wesen schyne,
Op den rugghe met voren diep' end styf,
Gantsch ontween is myn aerm vleesch doer dees pyne.

§3

Maer Godt die alles rechtuęerdelick doet,
Heeft der godtloosen banden afghesneden,
Dat sy ter schanden werden die onvroet,
Zion wenschen t'verderf angst met onvreden.

§4

Dat sulck mensch' als gras werd' aen elcken kant,

*

T'welck op mueren end daeken onbequaeme
Groeyt, t'welck haest verdrooght, daerom' oock niemant,
Aerbeyden wil, op dat hy't bringhe t'saeme.

§5

Men sagh noyt dat eenigh maeyer daervan,
Een handtvol heeft ghebracht t'eenighen tyden,
Veel min heeft daer van jet ghebracht die man,
Die schoouen bindt op't velt aen allen zyden.

§6

Sy alle die daer wandelen voorby,
Spreken niet, Die segheninghe des Heeren
Sy ouer v: Wy seghenen v vry,
In den naem Godts die verhooght is in eeren.

Psalm CXXX.

§1

WT die diepten O Heere,
Myner benauwtheit groot,
Roep' ick tot v gaer seere,
In mynen angst end noot.
Heer wilt myn

*

stem' verhooren,
Want het nu tydt sijn sal,
Laett kommen tot v' ooren,
Myn klachtigh bidden al.

§2

Wilt ghy met ernst die sonden,
Toerekenen voortaen,
Wie kan t'eenighen stonden,
In v' oordeel bestaen?
  Maer ghy wilt Heer vergheuen,
Die sonden minst end meest,
Dies sijt ghy in dit leuen,
Seer bemindt end ghevreest.

§3

Den Heer' wil ick verwachten,
Myn siel staet altydt voort
Op hem: met gantschen krachten
Hop' ick vast op sijn Woort.
  Myn siel' verwacht langhmoedigh,
Van d'een nachtwaeke swaer,

*

Tot dat d'ander komt spoedigh,
End die dagh opstaet klaer.

§4

Dat Israel vast bauwe,
Op Godt die hope syn,
Want vol ghenaed' end trauwe,
Is die Heer end Godt myn.
Hy is't die onbesweken,
Israel gantsch bevrydt,
Van sonden end ghebreken,
Die hy met een schelt quyt.

Psalm CXXXI.

Dauid ghetuyght van sijne afsteruinghe ende ootmoedicheit, Ende is van Godts bystandt gantsch versekert.

§1

MYN hert' is Heer' in groot eenvoudt,
Ootmoedigh: oock en sijn niet stout
Myn ooghen: Ick derr' niet bestaen,
Dinghen die

*

my te bouen gaen.

§2

Hebb' ick myn boose lusten wilt,
Niet ouerwonnen end ghestilt,
Hebb' ick my also niet verkleent,
Als een kindt dat die moeder speent.

§3

Hebb' ick my niet ghelyck O Heer,
Gheacht als een kindeken teer,
Iae als een ghespeent kindt seer fyn,
Met recht' magh ick verstooten sijn.

§4

Israel sal van nu voort aen,
Op den Heer sijnen Godt vast staen,
End hopen op sijn goedicheit,
Van nu tot in der eewicheit.

Psalm CXXXII.

§1

GHEDENCKT doch des Dauids O Heer,
End oock aen al sijn lyden swaer:
Die v eedt

*

ded' in't openbaer,
End v' Godt Iacobs vol van eer,
Beloften altydt ded' eerbaer.

§2

Heer die beloefd' ick v (sprack hy)
Ick en wil in myn huys niet staen,
Noch op myn bedde slaepen gaen,
Iae oock niet eenmael sluymen vry,
Ick sal myn ooghen niet toeslaen.

§3

Tot dat ick Godt een plaetse reyn,
Vinde die voor hem sij bequaem,
Daer die Heer onse Godt eersaem,
Wonen end blyuen magh alleyn,
End des stercken Godts hooghe naem.

§4

Wy verstaen end ons wert vertelt,
Dat hem Ephrata t'schoone dal,
Behaeght bouen die plaetsen al,
Wy hebben gheuonden in't veldt,
Een oort t'welck voor v wesen sal.

§5

Daer sullen wy sijnde verblydt,
Hem besoecken, end t'aller stondt,

*

Hem bidden wt des herten grondt:
Dies maeckt v op Heer nu ter tyt,
Ghy end d'Arcke van v' verbondt.

§6

Laett die priesters daer bekleydt sijn
Met die waere gherechticheit:
Vwe heylghen met vroylickheit,
Vervult, end bewaert t'rycke fyn,
Vws ghesalfden voor teghenheit.
***

§7

Godt heeft Dauid een eedt ghedaen,
Die blyft vast end onwackelbaer,
End sprack: Op uwen stoel seer klaer,
Sal een uwer kindren voort aen,
Regteren met voorspoet eenpaer.

§8

Is't dat v' kinderen myn Woort,
End myn leere bewaeren vry,
Die sy verstaen: so sullen sy,
Met haeren kinderen nu voort,
Eewigh regieren onghestoort.

§9

Godt heeft verkoren Zion schoon,
Hy heeft lust te wonen aldaer,
Dit's myn ruste spreeckt hy voorwaer,
Myne lust, end myns herten kroon,
Daer wil ick wonen voor end naer.

§10

Haer spys' ick steedts seghenen sal,

*

End den aermen gheuen haer broot,
Die priesters wil ick in den noot,
Met heyl kleyden, end ouer al,
Vervullen met blydtschap seer groot.

§11

Dauid sal daer bloeyen met spoet,
Verheuen wert sijn hoorn met kracht:
Ick hebb' hem te weghe ghebracht,
Een lampe die steedts lichten moet,
Tot allen tyden dagh end nacht.

§12

Ick wil met schand' end smaedicheit
Syn haeters bekleyden ghemeyn,
Hen tot schand' end' oneer' met eyn,
Sal ick doen dat in heerlickheit
Dauids kroone bloeyen sal reyn.

Psalm CXXXIII.

Daer is niet so kostelick, als vrede ende eenichheit die met Godt ende met sijn Woort ouereen komt.

§1

SIET hoe fyn end lieflick is t'allen stonden,
Dat broeders in eendrachticheit beuonden,

*

T'saemen wone*n* in vrede goet.
Sulcks is gantschlick ghelyck een balsem soet,
Die op dat hooft Aarons was seer klaer,
Wtghestortet in't openbaer.

§2

Die van sijn hooft lieuelick nederdaelde,
In sijnen baert, so dat s' oock niet en faelde,
In den boort sijner kleydingh' reyn.
Die vred' is den dauw ghelyck in't ghemeyn,
Die op Hermon end Zions bergh eenpaer
Valt, end t'landt omhęr maeckt vruchtbaer.

§3

So sal die vreedtsaeme Ghemeynte wesen,
End ondervinden Godts goetheit ghepresen,
Tot allen tyden voor end naer.

*

Psalm CXXXIIII.

Dauid vermaent die Leuiten tot haeren dienst ende versekert se, dat Godts jonste hen niet ontbreken sal.

§1

ALLE ghy knechten des Heeren,
Wilt hem nu t'saemen vereeren,
Ghy die in sijn huys staet end waeckt,
Dient he*m* end sijne*n* naem groot maeckt.

§2

Heft die handen in heylicheit,
In syn huys op met vlieticheit
Om hem te louen t'aller tydt,
Pryst hem met hert' end mondt verblydt.

§3

V sal de Heer', die eewigh leeft,
Die hemel end d'ęerd' ghemaeckt heeft,
Wt Zion met groot ouervloet,
Seghenen met allerley goet.

Psalm CXXXV.

Dit is een vermaeninge aen dat Ioedtsche volck

*

tot danckbaerheit, ouer die weldaeden Godts die het ontfanghen hadde, maer in sonderheit ouer die kracht die Godt in de verlossinghe wt AEgypten bewesen hadde. Daer in oock die afgoden ende haer valsche diensten verspottet werden.

§1

LOEFT nu vry onses Godts naem,
Al ghy dienaers des Heeren,
Komt wilt hem prysen al t'saem,
Ghy die daer woent met eeren
In sijn huys: Wilt hem louen,
In sijn schoone voorhouen.

§2

Loeft den Heer, want hy is goet,

*

Sijns naems eer laett nu hooren:
Hy is lieflick ende soet,
Dies heeft hy hem verkoren,
Israel end Iacob vrom,
Tot een eewigh eyghendom.

§3

Ick weet wt Godts gheboden,
Dat de Heer' hoogh' ghepresen,
Meerder is dan d'afgoden:
Want wat hy wilt, moet wesen,
In hemel end d'ęerde bloot,
In de Zee diep' ende groot.

§4

Hy doet die wolcken opstaen,
Van t'eynde des ęerdtrycken:
Den blixem laett hy wtgaen,
Den reghen desghelycken:
Hy bringht den windt voort vol macht,
Wt sijn schatkamer met kracht.

§5

D'eerste gheboren' in't landt
AEgypti, sijn ghestoruen,
Mensch' end vee kaemen ter schand',
End waeren t'saem verdoruen.
In AEgypten sagh men klaer,
Godts teekenen wonderbaer.

§6

Pharao was verslaeghen,
Met sijn knechten al t'saemen.

*

Koninghen tot dien daeghen,
End volckeren omkaemen.
Sihon end Og tot Basan,
Verghinghen in Chanaan.

§7

Hy ghaf sijn volck Israel,
Haer landt tot eener eruen,
Om dat te besitten wel,
Altydt, sonder verderuen.
Heer uwes naems heerlickheit,
Gheduert in der eewicheit.
***

§8

Godts ghedachtenisse fyn,
Gheduert tot allen tyden:
De Heer' sal oock dat volck syn,
Richten, end doen verblyden.
Hy sal sijnen knechten goet,
Vriendlick wesen ende soet.

§9

Der heydenen beelden slecht,
Siluer end goudt steedts blyuen:
T'maecksel der menschen onrecht,
Om boosheit te bedryuen.
Haer mondt kan gantsch spreken niet,
heen harer ooghen jet siet.

§10

Haer ooren niet hooren gaer,
Gheen Gheest komt wt den monden:

*

Die die maeken sijn voorwaer
Also: Sy oock die gronden,
Vast daer op haer vertrauwen,
Ende haer hope bauwen.

§11

O ghy huys van Israel,
Singht, wilt Godt eer' bewysen:
Loeft hen Aarons huys snel,
T'huys Leui met hem prysen.
Loeft den Heer', hem oock nu vreest,
Pryst hem, danckt hem in de gheest.

§12

Gheloeft end hoogh' verheuen,
Sij Godt wt Zion krachtigh,
Die hem 'gantsch heeft begheuen,
Om te blyuen wonachtigh,
In die stadt Ierusalem,
Loeft hem met herten end stem.

Psalm CXXXVI.

Dauid verweckt die gheloouighen tot danckseghhinghe, ende stelt hem daerom veel exempelen der kracht ende goetheidt Godts voor ooghen, so wel in den gheschaepenen creaturen, als in sijnen bystandt, daer met hy sijn kercke gheholpen heeft.

*

§1

DANCKET Godt nu opentlick,
Hy is doch seer vriendelick,
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§2

Singht Godt, want hy is seer groot,
Wydt bouen d'afgoden dood'.
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§3

Wilt onsen Godt vereeren,
Hy is een Heer der Heeren.
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§4

Pryst hem die wonderen doet,
Doer sijn kracht in ouervloet.
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit

§5

Die den hemel ghemaeckt heeft,
End een heerlick cieraet gheeft.

*

Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§6

Die op t' water d' ęerde swaer,
Wydt wtghestreckt heeft voorwaer.
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§7

Die cierden des hemels throon,
Met lichten seer groot end schoon.
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§8

Die de Maen' end sterren klaer,
Laett herschen des nachts eenpaer:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§9

Die de Sonne laet wtgaen,
Om den dagh so voor te staen:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§10

Die in AEgypten met macht,
D'eerst gheboren' heeft ombrachtt
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§11

Die sijn volck van Israel,
Heeft verlost wt angst seer fel:
Want sijn groote goedicheit,

*

Gheduert in der eewicheit.

§12

Doer sijn handt seer sterck met macht,
End doer sijnen aerm vol kracht:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§13

End die de baeren seer wreedt,
Des Męers deelde wydt end breedt:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§14

Die Israel liet voort aen,
Drooghsvoets doer t'roode Męer gaen:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§15

Die Pharao met sijn kracht,
In't Męer haest heeft omghebracht:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.
***

§16

Die oock ghaf den volcke sijn,
Dat gheleydt doer die woestyn':
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§17

Die de Koninghen rebel,
Versloegh in sijn gramschap snel:
Want sijn groote goedicheit,

*

Gheduert in der eewicheit.

§18

Die ruesen sterck onbesorght,
Heeft de Heer' selue verworght:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§19

Syn handt sloegh den Amorryt
Sihon tot niet in den strydt:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§20

Og den Koningh tot Basan,
Bracht Godt oock also daer van:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§21

Dit landt vol met ouervloet,
Ghaf hy t'volck tot een erfgoet:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§22

Dat verkreegh hy in den strydt,
Den sijnen t' eewigher tydt:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§23

Hoe wy meer waeren beswaert,
Hoe ons meer hielp Godt vermaert:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

*

§24

Hy bracht ons wt den handen,
Aller onser vianden:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§25

Hy is die de spyse gheeft,
Allen wat ter węerelt leeft:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

§26

Loeft den naeme Godts ghewis,
Die een Heer des hemels is:
Want sijn groote goedicheit,
Gheduert in der eewicheit.

Psalm CXXXVII.

Dit is een ghesangh der Priesteren, Leuiten, ende Sangheren, die van Ierusalem in Babel waeren gheuanghen gheuoert.

§1

ALS wy aen dat water tot Babel klachtigh,
Saeten ende weenden wesende ghedachtigh

*

Vwes, O Zion huys des Heeren reyn:
Daer hebbe*n* wy met veel klaegens gemeyn,
Onse harpen benauwt met herten banghen,
Aen den groenen wilgheboomen ghehanghen.

§2

Daer hebben sy die ons hielden geuangen,
In spott beghęert te hooren ons lofsanghen:
End spraeken: Singht ons van Zion een liet:
Wy seyden: Hoe souden wy met verdriet
Belaeden sijnd', ende met smaet end schanden,
Godts lof konnen singhen in vremden landen?

§3

Doch so ick v Ierusalem ghepresen,
Verghete, so moet myn rechte handt wesen,
Onwetende des harpenspels hier naer:
Myn tonghe kleu' aen mynen mondt eenpaer,

*

So ick v verghet', end my kan verblyden
Anders dan in v' weluaert t'allen tyden.

§4

Wilt Heer der Edomiten seer gedachtigh,
Die ouer Ierusalem riepen prachtigh,
Als sy die stadt te niet deden seer fel:
Ghedenckt dat die sommighe riepen snel:
Reyn af, reyn af, dat se gantsch verbrant werde,
Ende met een wtgheroeyt tot der ęerde.

§5

Maer men sal v Babel noch so verbranden:
Gheluckigh sullen oock wesen die handen,
Die t'quaet sullen wreken, van v ghedaen.
Wel hem dier v' kindren sal grypen aen,
End trecken van uwen borsten onreyne,
Om die te verpletteren aen den steyne.

Psalm CXXXVIII.

Dauid loeft Godts goetheidt, die hem wt gheuaerlickheit verlost, ende tot die Koninghlicke eere ghebraght hadde: Hy seyt oock dat hy Godt dancken wilt, ende dat alle andere Koninghen Godt daerom prysen sullen: Ende troost hem, dat hem Godts bystandt nemmermeer ontbreken sal.

*

§1

ICK danck' v HEER wt s'herten grondt,
Lippen end mondt,
V' eer' voortbringhen:
Voor den vorsten wil ick O Heer,
V' lof end eer,
Ghestaedigh singhen.
Ick wil in uwen tempel saen,
V bidden aen,
End eer' bewysen:
End v dancken om v' goetheit,
End ghetrauwheit,
niet om volprysen.

*

§2

Ghy hebt uwen naem ghemaeckt groot,
Als ghy in noot,
V' toont waerachtigh:
Als ick v aenroepe Heer', ghy
Verhooret my,
End troost my krachtigh.
Dies moeten die Koninghen al,
In desen val,
V seer vereeren:
Als se verstaen dat steedts v' Woort,
Vast blyft nu voort,
O Heer der Heeren.

§3

Sy moeten ghedencken verhueght,
In groote vrueghdt,
Heer uwer wercken:
End bekennen dat Godts lof fyn,
Eewigh sal sijn,
Węerdigh t'aenmercken:
Want ghy seer hoogh' sittend' aensiet
Dat hier is niet
Gheacht, demoedigh.
Van verren ghy die stoute kent,
Daer van ghy wendt,
V' ooghen goedigh.

§4

Als ick in angst end teghenspoet,

*

Ben in kleynmoet,
Ghy my verquicket.
Oock teghen myn wreetsten viandt,
V' rechte handt,
My hulp' toeschicket.
Ghy sult myn kruys eyndighen schier,
Want goedertier,
Sijt ghy ghestaedigh.
Het werck uwer handen sult ghy
Voluoeren vry,
O Heer' ghenadigh.

Psalm CXXXIX.

Dauid bemerckende Gods wysheit in die scheppinghe des menschen bewesen, besluytt, dat Godt niet kan verborghen sijn, ende dat hy daeromme sonder gheueynsdtheit wil wandelen, als in sijner teghenwoordicheit. Eyndelick loeft hy Godts voorsichticheit, so wel in die goetheit die hy sijnen kinderen doet, als in die oordeelen die hy toont ouer die verachters sijner Maiesteit.

§1

GHY hebt my Heer gantschlick doergrondt,

*

Ghy weet myn kracht voor deser stondt,
Het sy dat ick sitt' ofte stae,
Heere ghy slaet sulckes al gae,
Ghy v*er*staet Heer doer uwe krachten,
Van verren alle myn ghedachten.

§2

T'sij dat ick wil rusten of gaen,
Ghy komt my met der haesten aen,
End doersiet scherp in desen val,
Myn doen end oock myn weghen al:
Daer is gheen woort in mynen monde,
Of ghy en siet dat in den gronde.

§3

Vooren end achter sijt ghy Heer,
V' handt houdt ghy ouer my seer:
Sulcks te verstaen is my voorwaer,
Al veel te hoogh' end oock te swaer,

*

Ick kan uwe heerlicke wercken,
Niet verstaen noch ghenoegh bemercken.

§4

Waer sal ick Heer voor uwen Gheest
Vlieden, om te sijn onbevreest?
Waer sal ick gaen voor v' aenschyn?
Vaer'ick ten hemel ghy sult sijn
Aldaer: Iae dael'ick in die helle,
Daer kont ghy my vinden end quellen.

§5

Als naem' ick haestlick met der daet,
Die vlueghelen van den daeghraet,
Om te vlieghen tot deser tydt,
Ouer die Zee breedt ende wydt,
Daer end ouer al t'allen stonden,
Werd'ick van v' handen gheuonden.

§6

Spreeck' ick: Die duysterheit met kracht
My decken sal: doch werdt die nacht
So klaer, dat my een yder siet.
Want die duysternis voor v niet
Kan berghen, maer die nacht sal wesen,
So klaer als de middagh ghepresen.

§7

Ghy hebt O Heer in v' ghewelt,
Myn nieren: oock ben ick ghestelt,
Van myner moeder lichaem aen,
Onder v' bewaeringhe saen:
Dies voor alsulcke wonderdinghen,

*

Wil ick v Heer' lof end danck singhen.
***

§8

Wonderbaer syn v' wercken Heer,
T'welck myn siel' bekent langhs so meer,
End neemt daerop vlietelick acht:
Voor v en was oock niet myn kracht,
Verborghen, als ick was te saeme,
Gebeeldet in moeder lichaeme.

§9

Ghy hebt my oock Heer voortghebracht,
Wt der ęerden doer uwe macht,
Ghy saeght my aen seer goedertier,
Doe ick noch onvolmaeckt was schier:
Die tijdt van myn volghende leuen,
Was schoon in uwen boeck gheschreuen.

§10

Hoe kostlick is my vwen raet?
T'ghetal my gantsch te bouen gaet,
Vwes raets, die beroemt is wijdt:
Wil ick die tellen nu ter tijdt,
Hy gaet in veelheit dat zandt kleyne,
Verre te bouen in 't ghemeyne.

§11

Ick gedencke daer aen eenpaer,
Als ick wacker ben s'morghens klaer.
O Godt woudt ghy verderuen snel,
Alle die godtloosen seer fel:
Die bloethonden sonder beswijcken,

*

Souden met schanden van my wycken.

§12

Want se spreken Heer met hooghmoet,
Van v lasterlick seer onvroet,
Sy verheffen hen op onreyn,
Dies haet' ick alle die ghemeyn,
Die v haeten: oock die ghesellen,
Die hen Heere teghen v stellen.

§13

Met rechten ernst wt s'herten grondt,
Haet' ick O Heer' die t'aller stondt,
Sy sijn myn vianden niet kleyn:
Maer ghy die t'herte kent alleyn,
Doersoeckt myn hert', ghy wert ghewaere,
Dat ick't recht meyn' in't openbaere.

§14

Myn hert' end ghemoet wel doersiet,
Doergrondt my gantschelick met vliet,
Siet of ick in den weghen quaet,
Wandele, die ghy Heere haett,
Ende sijt my altydt wel gheneghen,
Gheleydt my oock in uwen weghen.

Psalm CXL.

Dauid klaeght ouer die boosheit ende wreedtheit sijner vianden, ende beghęert hulpe van Godt, met sekerheit, dat hem die niet sal gheweyghert werden.

*

§1

O MYN Godt, wilt my nu bevryden,
Voor den menschen seer boos end quaet,
Behoedt my nu end t'allen tyden,
Voor der listighen raet end daet.

§2

Die daeghelicks met haers ghelycken,
Teghen my dencken schalckheit loos,
Ende my strydt in allen wycken,
Van nieuws aendoen met herten boos.

§3

Haer listighe tonghen hooghmoedigh,
Scherpen se als slanghen seer fyn,
Onder haer lippen ouervloedigh,
Hebben se Aederen venyn.

§4

Bewaert my voor der boosen handen,
End myn ghanghen tot deser stondt,

*

Voor den moetwillighen vianden,
Die my willen bringhen te grondt.

§5

Die grootsche hebben nu met listen,
Myner sielen stricken bereydt,
Op dat se my te vanghen wisten,
In den weghen daer ghy my leydt.

§6

Doe sprack ick met vasten vertrauwen,
Ghy sijt O Heer myn Godt alleyn,
Verhoort my in myn swaer benauwen,
Hoort die stemme myns ghebets reyn.
***

§7

Heer' ghy sijt myn waepen seer krachtigh,
Myn helm, als my die noot beswaert:
Als ick in't velt benauwt was klachtigh,
Ghy heby my t'hooft ghedeckt bewaert.

§8

Wilt den boosen Heer' niet toelaeten,
T'volbringhen haers voornemens fel,
Anders souden sy, die my haeten,
Hooghmoedigh end stoudt werden snel.

§9

Dat den Ouersten onder desen,
Die my quelt, toekomme met kracht,
Dat lyden end elendigh wesen,
Dat hy my te doen was bedacht.

§10

Dat hen kolen op den kop vallen,
End gantschelick te gronde gaen,

*

Slaet se met tempeest ouer allen,
So dat se niet meer op en staen.

§11

Die quaedtonghighe mensch' alommen,
Sal niet langhe blyuen in staet,
Op den moetwillighen sal bekommen,
Syn eyghen aenslagh end sijn raet.

§12

Godt sal sijn ghetrauwheit verklaeren,
Hem die met onrecht is ghequelt,
Sy die den vromen hier beswaeren,
Werden voor Godts oordeel ghestelt.

§13

Die vrome sullen uwen naeme,
Die heerlick is prysen O Heer',
D'oprechte sullen eewigh t'saeme,
By v wonen in aller eer'.

Psalm CXLI.

Dauid t'onrechte beswaerts sijnde, beghęert van Godt ghetroost ende met ghedult ghesterckt te wesen: Ende seker sijnde, dat hy sulcks verkryghen sal, hy biddet dat Godt wraeke doe ouer sijn vianden.

§1

ICK roep' v Heer aen in noot niet kleyn,
Haest

*

v ghenaedelick tot my,
Opent my nu v' ooren vry,
Dewyl' ick roepe tot v alleyn.

§2

Tot v klimme myn ghebedt ghemeyn,
Euen als een rueckwerck seer soet,
Myn handen ghestreckt in ootmoet,
Ontfanght als een spaedtoffer seer reyn.

§3

Houdt altydt O Heer toe mynen mondt,
Regiert oock myn lippen nu meer.
Dat niet quaets tot uwer oneer,
Daer wt komme tot eenigher stondt.

§4

Neyght myn herte niet tot stucken loos,
Dat ick niet en hebbe te doen,
Met den menschen in boosheyt koen,
End niet en smaeke haeren roof boos.

§5

Dat my de vrome vermaen' eenpaer,
Ick wilt vriendelick dulden fyn,
Sulcks sal my op myn hooft oock sijn,
Als een balsem lieuelick end klaer.
***

*

§6

Maer seer haest sal ick sien ouerwacht,
Die godtloosen in sulck elendt,
Dat ick voor hen noch in den eyndt,
Sal Godt moeten bidden met aendacht.

§7

Als haer Ouerheeren boos end fel,
Van bouen af werden ghestoort,
Dan werden myn woorden ghehoort,
Als die goet sijn end ghesproken wel.

§8

Gelyck t'houdt end steen sijn wtghespreyt,
Als men se klieft end breeckt seer kleyn,
Also sijn ons beenen ghemeyn,
Ontrent onsen graeuen wtghebreydt.

§9

O Heer' in myn lyden end verdriet,
Tot v heff' ick myn ooghen vry,
Myn troost end myn hope sijt ghy,
End laett myn herte vertzaeghen niet.

§10

Hoedt my dat ick niet werde gheuaen,
In den stricken my voorghestelt,
End met banden niet sy ghequelt,
Die my die boose steedts voor slaen.

§11

Sy moeten selue wesen verstrickt,
In haer eyghen netten alt'saem,
Op dat ick ghesondt end bequaem,
Daer van vry sy, end werde verquickt.

*

Psalm CXLII.

Doe Dauid in een speluncke sijnde, van Saul om ringhet was, nam hy sijnen toevlucht tot Godt, ende was doch seer verbaest: daerom bekent hy, dat hy wonderbaerlick verlost is gheweest, euen als of hy van der doodt wederom in't leuen ghebracht waere geweest.

§1

ICK roepe Godt met herten aen,
Ick smeeke hem gantsch onderdaen,
Ick storte voor hem wt myn hert',
End vertelle hem al myn smert'.

§2

Als myn gheest end myn hert' met noot,
Gantsch beswaert is end met angst groot:
Noch weet ghy Heer in desen al,
Hoe ick daer wt verlost sijn sal.

*

§3

Sy hebben my stricken bereydt,
End my' te vanghen toegheleyt:
Als ick my alsins hebb' ghewendt,
Der vrienden gheen heeft my ghekent.

§4

Gheen middelen my nu voorstaen,
Om eenighsins hen te ontgaen,
Daer is niemant in myn gheslacht,
Die my te helpen sij bedacht.

§5

Ick roepe Heer' tot v alleyn,
Ghy sijt altydt myn hope reyn,
Ter węerelt en is nu niemant,
Daer van ick verwachte bystandt.

§6

Aenhoort doch Heer al myn gheklagh,
Want ick voort aen niet meer en magh,
Hoedt my voor de veruolghers myn,
Die my nu veel te machtigh sijn.

§7

Wt desen kuyl diep' my bevrydt,
Dat ick v pryse t'aller tydt:
By my sijnde Godts kindren vroet,
Sullen sien t'goet dat ghy my doet.

Psalm CXLIII.

Een gebedt Dauids, t'welck hy dede, als hy voor Saul bevreest was, ende hem in een hol verstack, daer in hy seer beangstet was, verwachtende ghevanghen te wesen.

*

§1

WILT myn ghebedt O Heer verhooren,
Laet doch kommen tot uwen ooren,
Myn smeeken end myn truericheit:
End nae uwe goetheit al vooren,
Antwoordt my in myn teghenheit.

§2

Wilt Heer met uwen knecht niet treden,
In't recht nae v' gherechticheden,
Dat hy niet komm' in straff' end pyn,
Want Heer gheen mensche hier beneden,
En kan voor v onschuldigh sijn.

§3

Myn viandt veruolght my gaer seere,
Om my neder te werpen Heere:
Hy laetet niet blyuen daer by,
Maer in eenen kuyl met oneere,
Als waer' ick doot, verberght hy my.

*

§4

Daer doer is myn siel' seer belaeden,
Met benauwtheit vroegh ende spaede,
Ick schyne verlaeten met haest:
Dies doer dees teghenheit end schaede
Is myn hert' beroert end verbaest.

§5

In desen duysteren kuyl klachtigh,
Ben ick des ouden tydts ghedachtigh,
End' uwer wercken Heer seer goet:
Ick verhael' t'mynen trooste krachtigh,
Die grootdaeden die v' handt doet.

§6

Daer sucht'ick seer in sulcken standen,
End strecke tot v Heer' myn handen:
Myn siel' is doer t'roepen ghelyck,
Den dorren wtghedrooghden landen,
End als een seer dorstigh ęerdtryck.
***

§7

Verhoort my nu, haestt v Heer goedigh,
T'hert' is flauw, ick ben schier kleynmoedigh,
En verberght my v' aenschyn niet,
Of ick moet hem ghelyck sijn spoedigh,
Dien men in die graeuen diep' schiett.

§8

Laet my vroegh v' ghenaed' aenschauwen,
Op v staet myn hop' in't benauwen
Maeckt my doch den rechten wegh kondt,
Dien ick gaen moet, want Heer vol trauwen,

*

Tot v heff'ick op hert' end mondt.

§9

O Godt myn hopeningh' seer reyne,
Verlost my wt den noot niet kleyne,
Myner vianden wreedt end fel,
Ghy sijt Heer myn toevlucht alleyne,
Ia ghy O Godt end niemant el.

§10

Leert my Heer nae v' welbehaeghen,
Wandelen recht sonder vertzaeghen,
Want ghy doch sijt myn Godt voorwaer,
Dat uwe Gheest my al myn daeghen,
My leyd' in uwen wegh eerbaer.

§11

O Heer' wilt doch doer uwen naeme,
Myn siele verquicken bequaeme,
Ende leuendigh maeken bly:
Verlost my wt noot angst end blaeme,
Doer uwe gherechticheit vry.

§12

Myn vianden die my bestryden,
Doet Heer' te niet tot desen tyden,
Doer v' goetheit, verderft oock slecht
Sy, die myn siel' aendoen groot lyden,
Want ick ben v' ghetrauwe knecht.

Psalm CXLIIII.

Dauid pryst die goetheit die Godt hem en*de* anderen geloouigen bewesen heeft, en*de* bidt om bevrydt te wesen van sijnen viande*n* en*de* beloeft

*

dat hy danckbaer wesen sal: Is oock versekert, dat Godt sijn volck in ghelucksaelicheit sal laeten opwassen.

§1

GHELOEFT sij Godt myn troost tot allen tyden,
Die myn handen seer sterckelick leert stryden,
Die myn vingheren leert kryghen seer snel,
Wiens goetheit my bewaert end niemant el.
Hy is myn burght, myn steen, myn heyl alleyne,
Myn schilt daer op ick vertrauwe seer reyne,
Hy is't die (spyt's der vianden ghewelt)
Dit volck onder myn Koninghrycke stelt.

§2

Wat is doch Heer' de mensche vol elenden,
Dat ghy v tot hem goedighlick wilt wenden?
Wat heeft die mensch' met sijn kindren voor kracht,
Dat ghy O Heer op hem wilt hebben acht?
Die me*n*sche magh als men't recht wil wtspreke*n*
By EEN NIET met rechte sijn vergheleken:
Syn daeghen al hoe heerlick dat se sijn,
Vergaen haest als eener schaduwen schyn.

§3

Buyght den hemel, wilt doch Heer' neder kommen,
Slaet die berghen, doet se roocken alommen:
Werpt blixem wt, verstroyt die boosen al,
Schiett v' gheschutt los, end bringht se ten val.
Wilt my die handt bieden end my bevryden,
Wt dit water end wt dit groote lyden,
Van den boosen maeckt my doch Heere quyt,

*

Van den vremden bastaerden nu ter tydt.

§4

Haere mondt spreeckt luegenachtige dinge*n*,
Veel valschheit met den handen sy volbringhen:
Maer ick wil v Heer'singhen een nieuw liedt,
Op myn harp' end psalter sonder verdriet.
***
Ghy sijt die Heer die daer behoet end spaeret
Die Koninghen: End seer vlietigh bewaeret,
Vwen knecht Dauid voor die swęerden fel,
Doe ouer hem ghetrocken waeren snel.

§5

Verlost my Heer', bevrydt my voor die hande*n*
Der vremden end der bastaerden vianden.
Want haere mondt spreeckt steedts niet dan valschheit
Haer handen wercken ongherechticheit.
Laett ons sonen jueghdigh als jonge plante*n*,
Opwassen in sterckheit aen allen kanten:
Laett ons dochters als pilęeren op gaen,
Die in der Koninghen schoon' huysen staen.

§6

Laet ons huysen sijn vol voorraets gepresen,
End ons schaepkens vermenighfuldight wesen,
Met veel duysenden in seer groot ghetal,
Iae met tienduysenden hier oueral.
Laett ons ossen sterck wesen om te trecken,
End wilt geen schaed' ouer ons doch v*er*wecken,

*

Dat op onsen straeten gheen klaeghen sij,
Gheen ongheluck of verlies sij ons by.

§7

Wel dien volcke, den welcken Godt sulcks gheuet,
End in stillheit so vredelicken leuet:
Iae ghelucksaeligh is t'volck in't ghemeyn,
T'welck den Heer' houdt voor sijne*n* God alleyn.

Psalm CXLV.

De Prophete loeft hier Godts heerlickheit, so wel in der scheppinghe der węerelt, als in de vaederlicke regieringhe des menschelicken gheslachtes, maer voornaemelick der ghener die op Godt betrauwen, ende haeren toevlucht tot hem nemen.

§1

ICK sal Godt mynen Koningh prysen seer,
End uwen heylighen naem louen HEER:
Ick wil Heer uwen naem verbreyden fyn,

*

End v altydt groot macken O Godt myn,
Die Heer' is groot end seer hooghlick te prysen,
Onbegryplick is hy in aller wysen,
Kindts kinderen sullen roemen sijn wercken,
End vermonden sijn kracht niet om verstercken.

§2

Ick wil ghedenck n uwer heerlickheit,
Vwer grootheit end uwer maiesteit:
End sal uwe wonderwercken altydt,
Verbreyden Heer met een herte verblydt.
V' daeden een schoon ghetuygenis gheuen,
Van uwer kracht, welck yderman doet beuen:
Dies wil ick altydt end voor allen dinghen,

*

Vwe goetheit louen, prysen end singhen.

§3

Se sullen uwer goedicheit seer groot,
Hiernae sijn een schoon ghedenckteeken bloot,
Sy ghetuyghen van v'gherechticheit,
End van uwe bestendighe waerheit.
De Heer'is ghenaedigh ende goethertigh,
Traegh tot gramschap, end daertoe seer barmhertigh,
Vriendelick is hy allen creaturen,
End hy toont hen sijn goetheit t'allen vren.
***

§4

Dies Heer loeft v al v' schepsel verblydt,
Om dat ghy een volmaeckt werckmeester sijt:
Maer bouen all' uwe wercken niet kleyn,
Prysen v all' uwe heylighen reyn.
Die heerlickheit uwes rycks sy verkonden,
Vwe kracht groot sy daerneuen vermonden.
Op dat de mensche*n* d'heerlickheit end krachte*n*,
Vwes rycks verstaen in allen gheslachten.

§5

V' ryck is Heer'een eewigh Koninghryck,
V' heerschappy blyft eewighlick ghelyck:
Die struyckelen onderhoudt v'handt fyn,
End rechtt op die nedergheslaeghen sijn.
Alle dingh wachtt op v aen allen zyden,
Ghy gheeft hem sijn spys' in bequaemen tyden,
Ghy opent v'handt, end dat beghenaedight,

*

Met spijs' alles ryckelick ghy versaedight.

§6

Godt is gherecht in alles wat hy doet,
End goedertier in al sijn wercken goet.
Hen die hem bidden wil hy nae by staen,
Iae die hem in der waerheit roepen aen.
Hy doet den wille tot haeren vermeeren,
Der ghener die hem vreesen end vereeren:
Hy verhoort haer schreyen end al haer klaege*n*,
End verlosts' wt al haer kruys end haer plaege*n*.

§7

Die Godt lief hebben sijn van hem bewaert,
Maer hy verderft gantschlick den boosen aert.
Dies wil ick sijnen lof verkonden klaer,
Iae alle vleesch sal hem louen eenpaer.

Psalm CXLVI.

Dauid bemerckende die swackheidt der menschen, leert dat het sekerste is, hem op Godt te verlaeten, ende seght, dat hy die in den noot niet ongheholpen laett, die hem van herten aenroepen.

§1

WEL op myn siel wilt nu prysen,
Den Heer',

*

want myn leuen langh,
Sal ick hem eere bewysen:
Ick wil met Psalmen ghesangh,
Steedts louen Godt verheuen,
So langh' als ick sal leuen.

§2

Wilt niet stellen v' vertrauwen,
Op Princen groot ofte kleen,
Wilt op den mensche niet bauwen,
Want by hem is hulpe gheen.
Als sijn gheest wtuaert ghelyck,
Wert hy weder ęerd' end slyck.

§3

Met hem vergaen sijn raeden al,
End werden haestlick tot niet,
Wel hem dien Godt t'aller tydt sal,
Syn hulp' aenbieden met vliet:

*

Die tot Godt heeft sijn toevlucht,
In noot end in quaet gherucht'.

§4

Hy is't die krachtigh ghemaeckt heeft,
Den hemel end t'ęerdtryck breedt,
Die Zee end all wat daer in leeft,
End hem beweeght met bescheedt.
Hy onderhoudt sijn waerheit,
Seer vast' in der eewicheit.
***

§5

Hy doet hen recht die daer lyden,
Ouerlast end groot ghewelt:
Hy gheeft broot tot allen tyden,
Hen die de hongher scherp quelt.
Hy maeckt los end vry van pyn,
Hen die vast'ghebonden sijn.

§6

T'ghesichte gheeft hy hen allen,
Die daer gantschelick sijn blindt.
Sy, die hart sijn nedergheuallen,
Heft hy op, end die versint.
Hy heeft lief ende behoedt,
Die oprecht vrom sijn end goet.

§7

Met vliet bewaert oock de Heere,
Den vremden in lyden groot,
Desghelycks die weesen teere,
Behoedt Godt in angst end noot.

*

Weduwen hy oock bewaert,
Dat hen gheen leedt wedervaert.

§8

Hy sal die weghen verderuen
Des godtloosen met der daet,
End sal hem een ryck verweruen,
Dat eewiglick vast bestaet:
Sien ws Godts heerlickheit
Wert gheloeft in eewicheit.

Psalm CXLVII.

Dauid leert, dat Godt naedenmael dat hy sijn kercke ghebauwet heeft, sijn verstroyt volck oock versaemelen sal. Daer nae verhaelt hy die goetheit, die Godt beyde menschen ende den vee bewyst, wiens aert is, metlyden te hebben met den verdruckten, op dat de gheloouighe in der hope ghesterckt werden.

§1

LOEFT Godt: het sijn heerlicke dinghen,
Dat men onsen Godt pryst met singhen:
Het is ko-

*

stelick end seer schoone,
Dat men Godt pryst met soeten toone,
Dewyl dat hy't is die ghenaedigh,
Ierusalem bauwet alleyne,
Hy sal oock t'saem bringhen ghestaedigh,
T'verstroyd' Israel in't ghemeyne.

§2

Hy heylet die ghebroken herten,
Die vol sijn van lyden end smerten,
End sal op haer wonden vol pynen,
Ghebruycken goede medecynen.
Want der sterren alle te saemen,
Weet hy dat ghetal wt te spreken,
Hy kan oock die alle met naemen,

*

Eyghentlick naemen onbesweken.

§3

Voorwaer Godt is groot hoogh ghepresen,
Die sterckte die daer konde wesen:
Syn kracht is groot niet om vermonden,
Syn wysheit is niet om doergronden.
De Heer verquickt ende verstercket,
Die benauwt sijn ende belaeden:
Maer dat gheslacht' t'welck boosheit wercket,
Werpt hy te grond'sonder ghenaeden.

§4

Dies wilt met ghesangh den Heer' prysen,
Met Psalmen wilt hem lof bewysen,
Die den hemel met neuel decket,
Ende met wolcken ouerstrecket:
  Die den reghen lieflick laett vallen,
Om t'gras seer soet te doen voortkommen
Met druepelen fyn ouer allen,
Op berghen, daelen, end alommen.
***

§5

Den vee wil hy sijn spyse gheuen,
Oock den jonghen raeuen daerneuen,
Die tot hem schreyen vroegh end spaede,
Sijnde met hongher seer belaeden.
Gheen gheuallen heeft de Heer' goedigh,
Aen die sterckte des pęerdts in't stryden,
Noch aen des loopers kracht hooghmoedigh,

*

Noch aen sijnen beenen t'allen tyden.

§6

Maer hy heeft een seer groot behaeghen,
Aen een benauwt herte verslaeghen,
Dat op Godts goedicheit end krachten,
Hem verlaett, end daerop wil wachten.
Ghy Ierusalem wtuerkoren,
Vwes Godts lof wilt nu voortbringhen,
End ghy Zion laett in v hooren,
Godes lof in hem wilt ontspringhen.

§7

Hy sterckt uwe poorten seer krachtigh,
Met yseren grendelen machtigh.
Hy seghent in die stadt seer spoedigh,
Vwe kinderen ouervloedigh,
  End maeckt dat ghy hebt altydt vrede,
In uwen land' aen allen zyden,
End veel goede taerwe hiermede,
Gheeft hy v, om v te verblyden.

§8

Hy sendt sijn Woort hier op der ęerden,
Ende sijn Wet van grooter węerden,
Die sneller dan eenighe dinghen,
Ouer al krachtelick doerdringhen.
Hy deckt die berghen end die velden,
Met snee wit als die wolle reyne.
Den neuel hy wtstroyt niet selden,
Als of hy asschen waer' seer kleyne.

*

§9

Hy werpt den haeghel t'allen steden,
Als groote stucken ys beneden.
Wie is so hardt, dat hy kan draeghen,
Den scherpen vorst end koude daeghen?
Maer dat ys smelt sonder beklyuen,
So haest als hy een Woort wtspreket,
Hy laet den windt waeyen end dryuen,
So schuert dat ys t'welck haestlick breket.

§10

Hy is't die Iacob openbaeret
Sijn Woort, end sijn wetten verklaeret,
Die Israel heeft onderwesen,
Sijn wetten, end rechten ghepresen.
So en heeft hy aen allen volcken,
Die daer wonen onder den wolcken,
Niet ghedaen: noch hen laeten weten,
Syns Woorts seer heerlicke secreten.

Psalm CXLVIII.

Dauid vermaent alle Creaturen, naemelick, Enghelen, Sonne, vee, reghen, winden, berghen, boomen, menschen, Koninghen ende Heeren, dat se Godt louen: Ende bewyst Godts goetheit ouer sijn Ghemeynte.

*

§1

GHY hemelsche creaturen,
Loeft Godt fyn tot deser vren:
Ghy jnwoenders des hemels reyn,
Singht sijn eer' lieflick in't gemeyn:
Ghy Enghelen loeft sijnen naeme,
Ghy sijn hęerkracht loeft hem te saeme,
Ghy Sonn' end Maene loeft hem fyn,
Ghy sterren pryst den naeme sijn.

*

§2

Ghy hemel hoogh loeft hem eenpaer,
Doet sulcks wolcken end waeter klaer:
Dat alle hemelsche dinghen,
Den lof sijnes naems voortbringhen.
Want doer sijn Woort sterck en*de* krachtigh,
Wiert alle dingh ghemaeckt eendrachtigh,
Hy heeft alles also bestelt,
Dat het vast'blyft doer sijn ghewelt.

§3

Sy hebben een beuel ontfaen,
Daer ouer derren sy niet gaen.
Ghy walvisschen end afgronden,
Wilt nu sijnen lof verkonden.
Vyer, haeghel, snee, end ys seer koude,
Windt, tempeesten niet om verhouden,
Die den wille Godts volbringht goet,
Loeft hem in alles wat ghy doet.

§4

Pryst hem berghen end hueuels al,
Vruchtbaer boomen t'gantsche ghetal,
Der Cedren end des vees met een,
Wilde dieren groot ende kleen.
Vlieghende voghels groot van węerden,
Dieren kruypende langhs der ęerden.
Ghy Koninghen end volcken ryck,
Vorsten end Rechters all' ghelyck.

§5

Ghy jonghers, dochters, jongh end oudt,

*

Singht sijn lof om best in eenuoudt,
Want hoogher is sijnes naems eer',
Als hemel end ęerd' immermeer.
Den hoorn sijns volcks heeft hy verheuen,
Tot sijner eer', sulcks is ghegheuen,
Israel sijn volck seer ghewis,
T'welck sijn bemindt eyghendom is.

Psalm CXLIX.

Dit is een vermaeninghe tot danckseghhinghe van weghen der ouerwinninghen die Godt volghende sijn belofte, sijnen volcke ghegheuen heeft.

§1

WILT een nieuw liedt den Heere singhen,
Wilt hem sijn eer' heerlick toebringhen,
Dat nu onder sijn volck ghemeyne,
Sijn lof ghe-

*

hoort sy reyne.
Ghy Israel in vrueghdt nu leeft,
In den Heer' die v ghemaeckt heeft:
In desen Koningh v verblydt,
Die Zions kindren sijt.

§2

Dat men met fluyten sijnen naeme,
Prys', end met trommelen bequaeme:
Met harpen soet moet men oock louen,
Den Heere van hier bouen.
Want den Heer' behaeght sijn volck al,
Dat hy verkiest nae sijn gheual:
Die kleyne sal hy vereeren,
End haer goet vermeeren.

§3

Noch sullen die vrome ghepresen,
Hiernae vroylick end verblydt wesen:
Iae men sals' op haer bedde hooren,
Singhen end vrueghdt oorbooren,
In haeren kelen sullen sy,
Des Heeren lof hebben seer bly,

*

End in haer handen vol węerden,
Tweesnydende swęerden.

§4

Op dat sy verderuen met krachten,
Daer met alle boose gheslachten,
End straffen die herten hooghmoedigh,
Met scherpe wraeke spoedigh.
Op dat sy vanghen so met een,
Koninghen end Princen niet kleen,
End met ketenen end banden,
Vast sluyten haer handen.

§5

Als sy die straffen dat sy beuen,
Sy doen sulcks als daer staet voorschreuen:
Dit's uwer heylighen O Heere,
Heerlickheit end haer eere.

Psalm CL.

Dit is een vermaeninghe om in't ghemeyne op allerley instrumenten van musycke Godts eere te verbreyden.

§1

LAETT nu Godt ghepresen sijn,
In syn heylighdom seer fyn,
Gheloeft sy hy end gheacht,

*

Wt den hemel die vol kracht,
In heerlickheit hoogh' verheuen.
Loeft hem in sijn wercken reyn,
Die hy ghewrocht heeft alleyn,
Die van syn macht tuyghnis gheuen.

§2

Van herten louet doch hem,
Oock met der basuynen stem,
End met der Psalteren toon,
Met trommels end harpen schoon.
  Wilt sijnen lof end prys singhen:
Met der fluyten soet gheklangh,
End der orghelen ghesangh,
Laett sijn eere nu voortbringhen.

§3

Syn goetheit sij openbaer,
Ghemaeckt, doer t'gheluydt seer klaer,

*

Der Cymbalen t'aller tydt,
Welcke seer breedt ende wydt,
Syns naems eer moeten bewysen:
Dies alles dat daer nu leeft,
Dat hem roert end aesem heeft,
Moet onsen Godt heerlick prysen.

Eynde der Psalmen Dauids.

Die tien gheboden des Heeren.

Exod. in't xx.

§1

HEFT op v' hert', opent v' ooren,
Ghy hardt volck end traegh in't v*er*staen,
Wilt uwes Godts stemme nu hooren,
End sijn gheboden

*

gaede slaen.

§2

Ick ben, seydt hy, v' Godt end Heere,
Die v hebbe ghemaeckt gantsch vry,
Van t'jock t'welck v beswaerde seere,
Hebt gheen andren Godt neuen my.

§3

Laett v gheen beeldt maeken noch snyden
Van eenigh dingh in't ęerdtsche dal,
So ghy die eerd t'eenighen tyden,
Vwe Godt seer Zeloers sijn sal.

§4

Ydelick sijnen naem ghepresen,
Sult ghy niet nemen in den mondt,
Want hy sal niet onschuldigh wesen,
Die dien misbruyckt t'eenigher stondt.

§5

Aerbeydt ses daeghen, End met lusten
Viert den seuensten, Godts Woort smaeckt,
Want Godt wild' op dien daegh self rusten,
Van t'werck dat hy hadde ghemaeckt.

§6

Vader end moeder sult ghy eeren,
Op dat ghy langh' in voorspoet leeft,
End op ęerden seer moeght vermeeren,
Die v Godt tot een herbergh gheeft.

§7

Doodtslagh end toorne sult ghy myden,

*

All' onkuyschheit vliedt end afbreeckt,
Steelt niet, als moest ghy ghebreck lyden,
Gheen valsch ghetuyghenisse spreeckt.

§8

Van beghęeren sult ghy v wachten,
Des naesten huys end wyf nu voort:
Nae sijn knecht of vee wilt niet trachten,
Noch nae al dat hem toebehoort.

§9

O Godt v' Woort seer groot van machten,
Luydt klaerer dan eenigh metael,
Gheeft ons die ghenaed' ende krachten,
Om dit te houden al te mael.

Den Lofsangh Zachariae,

Lvc. I.

§1

DAT doch die Heer sy gemaeckt groot,
Israels Godt sij ghepresen,
Die sijn volck heeft in angst end noot,
Besocht, end verlost wt desen.

*

End den horn des heyls opgherecht,
In't huys van Dauid sijnen knecht,
So hy hadde te vooren,
Doer sijner heylighen Propheten mondt,
Wel voorseyt tot menigher stondt,
Den vaderen van hem wtuerkoren.

§2

Dat wy souden wesen bevrydt,
Van der macht onser vianden,
End los ghemaeckt sijn nu ter tydt,
Wt der ongunstigher handen.
Op dat hy toonde sijn goetheit,
Onsen vaederen toegheseyt:
Dat hy oock is ghedachtigh,

*

Syns verbondts end oock sijnes eedts voortaen,
Dien hy Abraham heeft ghedaen,
Onsen vader in't ghelooue krachtigh.

§3

Dat wy vry sijnde van der handt,
Der ghener die ons seer haeten,
Hem souden sonder vrees' of schand,
Dienen, end sijn Woort recht vaeten,
  Gherechtelick end heylighlick,
Al ons leuen ghewillighlick,
Daertoe sijnde gheneghen.
End ghy myn Soon' sult een Prophete sijn,
Voor dat aensicht des Heeren myn,
Om voor hem te bereyden sijn weghen.

§4

Dat ghy den volcke vroegh end spaedt,
Sijn salicheit moeght verkonden,
De welck' insonderheit bestaet,
In vergheuingh sijner sonden.
Doer Godts goetheit die ons alleyn
Heeft als een Sonn' wt t'Ooste reyn
Besocht, end niet vergheten:
Op dat hy mochte verlichten klaer,
Die in die duyster schaduw' swaer
Des doodts, duslanghe hebben gheseten.

§5

Op dat hy ons voeten met vrueght,
End' onse voetpaeden mede,

*

Richten mochte in aller dueght,
Tot sijnen weghen in vrede.

Een Lofsangh der Ionckfrauvven Mariae,

Lvc. I.

§1

MYN siel' maeckt groot den Heer,
Myn gheest verhueght hem seer,
In mynen Godt vol trauwen.
Hy is myn saelicheit,
End wil oock die kleynheit,
Syner dienstmaeght aenschauwe*n*.

§2

Siet hierom sullen my,
Alle gheslachten vry,
Wel ghelucksaeligh achten:
  Want onse Godt seer goet,

*

Groote dinghen nu doet,
Doer sijn handt sterck in krachten.

§3

Heyligh is sijne naem,
End sijn goetheit bequaem,
Sal eewighlick beklyuen,
  Van kindts kindren voort aen,
Voor hen die recht wel gaen,
End in Godts vreese blyuen.

§4

Een schoon end heerlick werck,
Doer sijnen aerm seer sterck,
Heeft ghedaen Godt almachtigh,
  Hy heeft die stoute quaet,
End haeres herten raet,
Tot niet ghemaeckt seer krachtigh.

§5

Die stout sijn in hooghmoet,
Vol van eer end van goet,
Heeft Godt neder ghedreuen.
  End die aerm sijn end kleyn,
Heeft sijn goetheit alleyn,
Seer heerlick nu verheuen.

§6

Die aerm sijn nae den gheest,
Den welcken honghert meest,
Versaedt die Heer ghepresen:
  Die ryck sijn vol end groot,
Heeft hy ledigh end bloot,

*

Van hem vry afghewesen.

§7

Hy verheft Israel
Syn Soon', end ghedenckt wel,
Aen sijn groote ghenaede:
So hy heeft Abraham,
End t'volck dat nae hem quam,
Toegheseydt vroegh end spaede.

De Lofsangh van Simeon.

Lvc. II.

§1

NV laett ghy Heer' oprecht,
Gaen in vred' uwen knecht:
Nae v' beloft' ghestaedigh,
Nae dat myn ooghen klaer,
Hebben ghesien voorwaer,
Vwen heylandt ghenaedigh.

*

§2

Een saelighmaeker reyn,
Aller volcken ghemeyn,
Die aennemen sijn leere.
  Een licht schynende klaer,
Den heydenen eenpaer,
End oock Israels eere.

SYMBOLVM APOSTOLORVM. Dat is, Een korte bekentenisse des vvaeren Christlicken gheloofs.

§1

ICK gheloou' in Godt vader almachtigh,
Die hemel en d'ęerde schiep waerachtigh.
End in Iesum Christum sijn Soon' alleyn,
On-

*

-sen Heer, ontfangen doer s'gheests kracht reyn,
Gheboren van Maria die maeghdt reyn,
Onder Pilatus leedt hy in ootmoet.
Hy starf aen't kruys, voor ons heeft hy betaelt,
Men begroef hem, Hy is ter hell' ghedaelt.
Ten derden daeghe verrees hy voorwaer:
End is gheuaeren ten hemel daernaer,
Hy sitt ter rechter

*

handt des vaders krachtigh,
Die't al regiert ende bewaert eendrachtigh.
Van daer sal hy kommen richten met een,
Die leuenden end die dooden met een.
Ick gheloou' in den heylghen Gheest ghepresen,
Datter een Christen kerck' is end sal wesen,
Een versaemlingh der gheloouighen t'saeme,
Een ghemeynschap

*

der heylighen bequaeme.
Een vergheuingh van onsen sonden al,
End dat dit vleesch heerlick verrysen sal,
Een eewigh leuen t'welck wy sullen eruen.
Op dit gheloof wil ick leuen end steruen.

Dat Ghebedt onses Heeren Iesu Christi.

Matth. VI.

§1

ONSE Vader in hemelryck,
Die

*

ons heet broeders allghelyck,
End wilt dat wy v roepen aen,
Als wy met noode sijn beuaen:
Gheeft dat niet bidd' alleyn de mondt,
Maer dat het gae van herten grondt.

§2

Gheheylight uwen naeme sy,
V' Woort ongheualscht blyu' ons by:
Dat wy oock leuen heylighlick,
Nae uwen naeme węerdighlick,
Behoedt ons, HEER, voor valsche leer',
Dat aerem veruoert volck bekeer.

§3

V' Koninghryck kom O Heer goedt
Hier end hier nae: den Trooster soet
Gheeft ons, dien Christus ons toesey'
Met sijn gaeuen menigherley

*

Breeckt Satans toorn end groot ghewalt,
Voor syn ęrghheit v' kerck' erhaldt.

§4

V' will' gheschied' O Heer, ghelyck
Op ęerden, als' in hemelryck:
Gheeft ons ghedult in lydens pyn,
Ghehoorsaem allesins te sijn,
Neemt van ons wegh vleesch ende bloet,
Dat teghen uwen wille doet.

§5

Gheeft ons huyden ons daeghlick broot,
End ons behoefte tot lyfs noot:
Behoedt ons, Heer, voor twist end strydt,
Voor pest' end' oock voor dieren tydt.
Dat wy in goeden vrede staen,
Doet sorghvuldicheit van ons gaen.

§6

Onse schulden vergheeft ons, HEER,
Dat sy ons niet bedroeuen meer,
So wy oock die ons schuldigh sijn,
Haer schuld vergheuen, dit termyn,
Tot haeren dienst' maeckt ons bereydt,
In rechter liefd' end' eenicheyt.

§7

Leydt ons, HEER in bekoringh' niet,
Als ons de boose gheest strydt biedt
Te rechter, oft ter lincker hand.
Helpt ons te doen fyn wederstand,
In recht betrauwen onbevreest,

*

Doer den Trooster den heylighen Gheest.

§8

Van alle quaet verlost ons meer
In dese quaede tyden Heer,
Vrydt ons van den eewighen doodt,
End troost ons in den letsten noodt,
Doet ons altydt goet onderstand,
Neemt onse sielen in v' hand.

§9

AMEN, dat is, het werde waer,
Sterckt ons ghelooue wanckelbaer
Op dat wy niet twyflen daeraen,
Wy sullen dit alles ontfaen,
Nae uwen will' om Christi naem,
Doer welcken ons bed' is ghedaen.

Een kort Ghebedt voor de Predicatie.

IAN WTENHOVE.

§1

O GODT, die onse vader bist,
Doer Iesum Christ,
Geeft uwen geest ons algemeyn,
Die ons

*

ter waerheit leyde,
Verhoort ons doch tot deser stond',
Opent den mondt,
Vws dienaers dat hy v' Woort reyn,
End vrymoedigh v*er*breyde,
Daer toe, O Heer, ghenaedigh ick,
Opent ons hert' end ooren,
Dat wy dat hooren vlietelick,
End trauwelick bewaeren,
Op dat wy moghen vruchtbaerlick,
V' lof altydt verklaeren.

EYNDE.

Catechismus, Ofte Ondervvysinghe in de Christelicke leere.

[+]§*De eerste Vraege*. WELCK is uvven eenighen troost, beyde in't leuen ende steruen?

[+]De I. Sondach.

Andwoorde. Dat ick met lyf ende siele[+], beyde in't leuen ende steruen[*], niet myn, maer myns getrauvven Salichmaekers IESV Christi eygen ben[+], die met synen dieren bloede, voor alle myne sonden volkomelick betaelt[*], ende my vvt allen gevvalt des Duyuels verlost heeft[+], ende also bevvaert[*], dat sonder den vville myns hemelschen Vaders geen haer van mynen hoofde vallen kan[+], ja oock dat my alle dinck tot myner salicheit dienen moet[*], daerom hy my oock doer synen heyligen Geest, des eevvigen leuens versekert[+], ende

[+]1.Co. 6,19.
[*]Rom. 14,8.
[+]1.Cor. 3,23
[*]1.Pet. 1,18 1.Iohan. 2,7.
[+]1.Ioh. 3,8.
[*]Ioh. 6,39.
[+]Matt. 10,30. Luc. 21,18.
[*]Ro. 8,28.
[+]2.Cor. 1,22. & 5,5. Ephes. 1,14. Rom. 8,26.

hem voortaen te leuen van herten vvilligh ende bereydt maeckt*.

*Rom. 8,14.

§2. Vr. Hoeveel stucken syn v noodich te vveten, op dat ghy in desen troost salichlick leuen, ende steruen moeght?

And. Drie stucken+, Ten eersten hoe groot myne sonden ende elende sy*. Ten tvveeden hoe ick van alle myne sonden ende allendicheit verlost vverde+. Ten derden, hoe ick Godt voor sulcke verlossinghe sal danckbaer syn*.

+Luc. 24,47. 1.Cor. 6,11. Tit. 3,3.
*Ioh. 6,41. Rom. 3.
+Ioh. 17,3.
*Eph. 5,10. 1.Pet. 2,2. Rom. 6,13. Matt. 5,16. 2.Ti. 2,15.

Dat Eerste deel.

Van des menschen Allendicheit.

+§3. Vr. VVaer vvt kent ghy uvve allendicheit?

+2. Sondach.

And. VVt de VVet Godts+.

+Ro. 3,20.

§4. Vr. VVat heyscht de Vvet Godts van ons?

And. Dat leert ons CHRistus in eener summa, Matth. in't 22. *Ghy sult lief hebben Godt vwen Heere*

van gantschen herten, van gantscher sielen, van gantschen gemoede, ende[+] *van alle krachten, Dit iß het eerste ende het groot gebodt. Dat ander iß desen gelyck: Ghy sult vwen naesten lief hebben, als v seluen. Aen dese twee geboden hanget die gantsche VVet ende de Propheten*.

[+]Luc. 10,27.

§5. Vr. Kont ghy dit al volkomelick houden?

And. Neen ick[*], VVant ick ben van nature geneight Godt ende mynen naesten te haeten[+].

[*]Rom. 3,10 & 23. 1.Ioh.1,8.
[+]Rom. 8,7. Ephes. 2,3.

[+]§6. Vr. Heeft dan Godt den mensche also boos ende verkeert gheschaepen?

[+]3. Sondach.

And. Neen hy[*], Maer Godt heeft den mensche goet, ende nae syn eue*n*bildt geschaepen[+] dat is, in vvaere gerechticheit ende heylicheit, op dat hy Godt synen schepper recht kennen, hem van herten lief hebben, ende met hem in die eevvighe

[*]Gen. 1,31.
[+]Gen. 1,26.

salicheit leuen soude, hem te louen ende te prysen*.

*1.Cor. 3,18. Col. 3,10. Ephe. 4,24.

§7. Vr. Van vvaer kompt dann sulcke verdoruene aerdt des menschen?

And. VVt den vall ende onghehoorsamheidt onser eersten Voorouderen, Adams ende Eue+, in't Paradys, daer onse nature also is verdoruen vvorden, dat vvy alle in sonden ontfangen ende geboren vverden*.

+Gen. 3. Rom. 5,12. & 18.
*Psal. 51,7. Gen. 5,3.

§8. Vr. Maer syn vvy also verdoruen, dat vvy gantschelick ombequaem syn tot eenigen goede, ende geneight tot allen quaede?

And. Iae vvy+: T'en sy dan dat vvy doer den Geest Godts vvedergeboren vverden*.

+Ioh. 3,6. Gen. 6,5. Iob 14,4. & 15,16. Iesa. 53,6
*Ioh. 53,6.

+§9. Vr. Doet dan Godt den mensche niet onrecht, dat hy in syne VVet van hem heyschet, dat hy niet doen en kan?

+4. Sondach.

And. Neen hy: VVant Godt heeft den mensche also geschaepen, dat

hy dat konde doen[+], Maer de mensche heeft hem seluen ende alle syne naekomelingen doer't ingeuen des Duyuels[*], ende doer moetvvillige ongehoorsamheidt der seluen gauen berooft.

[+]Eph. 4,24.
[*]Luc. 10,30. *etc*.

§10. Vr. VVilt Godt sulcke ongehoorsaemheidt ende afual ongestraft laeten?

And. Neen hy geens sins: maer hy vertoorent hem schreckelick[+], beyde ouer die angheborene ende vvercklicke sonden, en*de* vvil die doer een rechtuerdich oordeel, tydelick ende eevvichlick straeffen, also hy gesproken heeft:

Veruloeckt sy een jeghelick, die niet en blyft in all dat geschreuen iß in den boeck des VVets, dat hy dat doe[*].

[+]Rom. 5,12. Hebr. 9,27.
[*]Deut. 27,26. Gal. 3,20.

§11. Vr. Is dan Godt oock niet barmhertich?

And. Godt is vvel barmhertich[+], maer hy is oock rechtueerdich[*],

[+]Exo. 34,6.
[*]Exo. 20,5 Psal. 5,5. 2.Cor. 6,14

daerom so heyscht syne gherechticheit, dat die sonde, vvelcke teghen de allerhoochste Maiesteit Gods gedaen is, oock met der hoochste, dat is, met de eevvige straffe an lyf ende siele gestraft vverde.

Dat Ander deel.

Van des menschen verlossinge.

[+]§12. Vr. Aengesien vvy dan nae dat rechtueerdich oordeel Godts tydelicke ende eevvighe straffe verdient hebben, isser eenigen middel, daerdoer vvy dese straffe ontghaen mochten, ende vvederom ter genaden kommen? [+]5. Sondach.

And. Godt vvil dat syner gerechticheit genoegh geschiede[+], daerom moeten vvy derseluen, ofte doer ons selfs, ofte doer eenen anderen, volkomelick betaelen[*]. [+]Exod. 20,5. & 23,7. [*]Rom. 8,3.

§13. Vr. Maer konnen vvy doer ons selfs betaelen?

And. In geenderley vvege, Maer

vvy maeken oock die schuldt noch dagelicks meerder[+].

[+]Iob 9,23. & 15,15. Matt. 6,12.

§14. Vr. Kan oock erghens een bloote Creature gheuonden vverden, die voor ons betaele?

And. Neen't: VVant ten eersten en vvilt Godt an geen ander Creature die schuldt straffen, die de me*n*sche gemaeckt heeft[*]. Ten anderen, so en kan oock gheen bloote Creature, den last des eevvighen toorns Godes tegen die sonde draegen, ende ander Creaturen daer van verlossen[+].

[*]He. 2,14.

[+]Psal. 130,3

§15. Vr. VVat moeten vvy dan voor eenen middelaer ende verlosser soecken?

And. Eenen sulcke*n*, die een vvaerachtich ende rechtueerdich mensch sy, ende nochtans oock stercker dan alle Creature*n*, dat is, die oock vvaerachtich Godt sy[*].

[*]1.Cor. 15,21. Ier. 23,6. Esai 53,11. 2.Cor. 5,21 Heb. 7,16. Esai. 7,14. Rom. 8,3. Ier. 33,16.

[+]§16. Vr. VVaerom moet hy een vvaerachtich ende oprecht mensche syn?

[+]6. Sondach.

And. Om dat die rechtueerdicheit Gods voorderde, dat de menschelicke nature die gesondigt hadde, voor d e sonde betaelde*, ende dat een mensch selue een sondaer synde, niet en konde voor andere betaelen+.

*Rom. 5,12. & 15.

+1.Pet 3,18 Esai. 53,8. Acto. 2,24. 1.Pet. 3,18.

§17. Vr. VVaerom moet hy t'samen een vvaerachtich Godt syn?

And. Op dat hy vvt kracht syner Godtheidt, den last des toorens Godes, aen syner menscheit draeghen, ende ons die gherechticheit, ende dat leuen vervverven ende vvedergeuen mochte*.

*1.Ioh. 1,2. & 4,12. Act. 10,28. Ioh 3,16.

§18. Vr. Maer vvie is de selue middelaer, die t'samen een vvaerachtich Godt ende een vvaerachtich, rechtueerdich mensch is?

And. Onse Herre IESVS Christus+, die ons tot een volkomen verlossinge ende gerechticheit geschoncken is*.

+Mat. 1,23. 1.Tim. 3,16 Luc 2,11.

*1.Cor. 1,30

§19. Vr. VVaer vvt vveet ghy dat?

And. VVt den heyligen Euangelio, vvelck Godt selue eerstlick in't

Paradys[+] geopenbaert heeft, ende naemaels doer de heylige Patriarchen ende Propheten laeten verko*n*digen[*], ende doer die offerhanden, ende ander Ceremonien des VVets laeten voorbeelden[+], ende ten letsten doer synen eengeborene*n* Sone veruult[*].

[+]Gen. 3,15.

[*]Gen. 22,18, & 49,20 Rom. 1,2. Heb. 1,1. Acto 3,22. & 20,43.

[+]§20. Vr. VVerden dan alle mensche*n* vvederom doer Christu*m* salich, also se doer Ada*m* syn v*er*doemt vvorde*n*?

[+]Ioh. 5,46 Heb. 10,7.

[*]Ro. 10,4. Psal. 2,12. Gal. 4,4.

And. Neen se. maer alleen de gene die hem doer een oprecht gelooue vverden inghelyft, ende alle syne vveldaeden aennemen[+].

[+]7. Sondach.

§21. Vr. VVat is een oprecht gelooue?

[+]Ioh. 1,12. & 3,36. Ies. 53,11. Rom. 11,17 & 19. Heb. 4,2. & 10,39.

And. Een oprecht gelooue en is niet alleen een seker vvete*n* oft kennesse daer doer ick all voor vvaerachtlch houde, dat ons Godt in syn vvoort gheopenbaert heeft[*]. Maer oock een hertelick vertrauvven[+], vvelck de heylige Geest[*], doer dat

[*]Heb. 11,1 & 3.

[+]Iac. 2,19. Ro. 4,16. Iacob. 1,6. Ro. 5,1.

[*]Mat. 16,19. Ioh. 3,5. Gal. 5,22. Phi. 1,29

Eua*n*gelium[+] in my vverckt, dat niet alleen ander*en*, maer ooc my vergeuinge der sonden, eevvige gerechticheit ende salicheit van Godt geschoncke*n* sij[*], vvt louter genaeden, allee*n* om de v*er*dienst Christi vville[+].

[+]Ro. 1,16. Ro. 10,17.
[*]He. 10,38 Hab. 2,4. Matt. 9,2. Ephe. 2,7.
[+]Ro. 3,24. Gal. 2,16 & 23.

§22. Vr. Vvat is dan eenen Christen noodich te geloouen?

And. All vvat ons in den Euangelio belouet vvert[*], d'vvelck ons die Artijkelen onses alghemeinen ende ongetvvijfelden Christelicken geloofs in eener summa leeren.

[*]Io. 20,31. Mat. 28,20

§23. Vr. Hoe luyden die Artijkele*n*?

And. Ick ghelooue in Godt den Vader, den Almachtigen, Schepper des Hemels ende der Eerden.

*Ende in Iesum Christum synen eengeborene*n *Sone onsen Heere, die ontfangen is va*n *den heyligen Geest, geboren wt die Maeget Maria, geleden heeft onder Po*ntio *Pilato, iß gekruyst gestorue*n*, ende begraue*n*, nedergeuae-*

*ren ter hellen, ten derden daege wederom opgestaen van den doode*n*, opgevaeren ten Hemel, sitt ter rechter handt Godts des almachtige*n *Vaders, van daer hy komen sal, te oordeelen die leuende ende die dooden.*

Ick gelooue in den heyligen Geest, Ick gelooue een heylige algemeyne Christelicke kercke, de gemeinschap der Heyligen, vergheuinge der sonden, opstandinge des vleeschs, ende een eewich leuen.

[+]§24. Vr. Hoe vverden dese Artijkelen gedeelt?

[+]8. Sondach.

And. In drie deelen. Dat eerste is va*n* Godt den Vader, ende onse scheppinge. Dat ander van Godt den Sone, ende onse verlossinge. Dat derde van Godt den heylighen Geest, ende onse salichmaekinge.

§25. Vr. Aengesien, datter maer een eenich Goddelick vvesen is[*],

[*]Deu. 6,4.

vvaerom naemt ghy den Vader den Sone, ende den heyligen Geest?

And. Om dat Godt hem also in syn vvoort geopenbaert heeft[+], dat dese drie onderscheydelicke persoonen, de eenich vvaerachtich ende eevvich Godt syn.

[+]Ies. 61,1. Psal. 110,1. Mat 3,16. & 28,19. 1.Ioh. 5,7.

Van Godt den Vader.

[+]§26. Vr. VVat gelooft ghy met desen vvoorden, Ick gelooue in God Vader den almachtighen, schepper Hemels ende der Eerden?

[+]9. Sondach.

And. Dat de eevvige Vader onses Heeren Iesu Christi, die Hemel ende Eerde*n*, met al datter in is, vvt niet geschaepen heeft[*], die oock die selue noch doer synen eevvigen raet ende voorsichticheit onderhoudet en*de* regieret[+]: om syns Soens Christi vvillen, myn Godt, ende myn Vader sy[*], op vvelcken ich also vertrauvve, dat ick niet en tvvyfele, hy en sal my met aller nootdruft des lyfs ende der siele*n* versorgen[+], ende ooc

[*]Gen. 1. Psalm. 33,6.

[+]Psal. 104, & 115,3. Mat. 10.29 Heb. 1,3.

[*]Ioh. 1,12. Rom. 8,15. Gal. 4,5. Ephes. 1,5.

[+]Psal. 55,23 Matt. 6,25. Luc. 12,22.

all het quaet dat hy my in desen jammerdaele toeschickt, my ten besten keeren[+], VVant hy sulcks doen kan, als een almachtich Godt[*], en*de* oock doen vvil, als een ghetrauvve Vader[+].

[+]Ro. 8,28.
[*]Ro. 10,12.
[+]Matt. 6,26 & 7,9.

[+]§27. Vr. VVat verstaet ghy doer die voorsichticheit Godts?

[+]10. So*n*dach.

And. Die almachtige ende tegenvvoordige kracht Gods[*], doer vvelcke hy Hemel ende Eerde, mitgaeders alle Creaturen, gelyck als met syner handt noch onderhoudt, ende also regiert[+], dat loof ende gras, regen ende droochte, vruchtbaere ende onvruchtbaere jaeren, spyse ende dranck[*], gesondtheit ende kranckheit[+], ryckdoem ende aermoede[*], ende alle dinghen, niet by gheualle, maer van syner Vaderlicken handt, ons toekomen.

[*]Act. 17,25

[+]Hebr. 1,3.
[*]Ies. 5,24. Acto. 14,17
[+]Ioh. 9,3.
[*]Pro. 22,2.

§28. Vr. Vvaertoe dient ons dat vvy vveten dat Godt alles geschaepen heeft, ende noch doer syne voorsichticheit onderhoudet?

And. Dat vvy in alle tegenspoedt geduldigh[+], in voorspoedt danckbaer sijn mogen[*], ende in allen dat ons noch toekomen kan, een goet toeuersicht hebben op onsen ghetrauvven Godt ende Vader[+]: dat ons geen Creature, van sijner liefde scheiden sal[*], angesien, dat alle Creaturen also in sijner handt sijn, dat se teghen sijnen vville, sick noch roeren, noch bevvegen konnen[+].

[+]Rom. 5,3. Iac. 1,3. Iob 1,21.
[*]Deu. 8,10 1.The. 5,18
[+]Rom. 5,4.
[*]Ro. 8,38.
[+]Iob 1,12 & 2,6. Prou. 21,1. Acto. 17,25 & 28.

Van Godt den Sone.

[+]§29. Vr. Vvaerom vverdt de Sone Godts IESVS, dat is Salichmaeker genaemt?

[+]11. Sond.

And. Om dat hy ons salich maeckt ende van onsen sonden verlost[*], Daerbeneuen, dat by niemant anders eenige salicheit te soecken ofte te vinden is[+].

[*]Mat. 1,21. Hebr. 7,25.
[+]Act. 4,12.

§30. Vr. Geloouen dan die oock aen den eenigen Salichmaeker IESVM, die haer salicheit ende vveluaert by den heiligen, by hen sel-

uen, ofte ergens elders soecken?

And. Neen se: maer se verloochenen met der daet den eenigen Heiland ende Salichmaker IESVM, of se hen schoon sijns met den mondt roemen[+], Vvant van tvveen een, ofte IESVS en moet geen volkomen Salichmaeker sijn: ofte die desen Salichmaeker met vvaeren ghelooue aennemen, moeten alles in hem hebben dat tot haere salicheit van nooden is[*].

[+]1.Cor. 1,13 & 31. Gal. 5,4.

[*]Heb. 12,2 Esa. 9,6. Col. 1,19. & 2,10. Ioh. 1,16.

[+]§31. Vr. Vvaerom is hy Christus, dat is, een gesalfde genaemt?

[+]12. Sond.

And. Om dat hy van Godt den Vader verordineert is, ende met den heiligen Geest gesaluet[+], tot onsen hoochsten Prophete ende Leeraer[*] die ons den verborghenen raet ende de vville Godts, van onser verlossinghe volkomelick gheopenbaert heeft[+], ende tot onsen eenigen hoogen Priester[*], die ons met die eenige offerhande sijns lichaems verlost heeft, ende ons met sijner voor-

[+]Psal. 45,8 Heb. 1,9.

[*]Deu. 18,15 Acto. 3,22.

[+]Ioh. 1,18 & 15.

[*]Psal. 110. Hebr. 7,21. & 10,12.

biddinge stedes voortredet by den Vader[+] Ende tot onsen eevvighen Koninck, die ons met syn vvoordt ende synen Geest regiert, ende ons by der vervvoruene verlossinge beschudt ende behoudt[*].

[+]Rom. 8,34, & 5,9.

[*]Psal. 2,6, Luc. 1,33. Mat. 28,18. Ioh. 10,28.

[+]§32. Vr. Maer vvaerom vverdt ghy een Christ genaemt?

[+]13. So*n*dach.

And. Om dat ick doer den gelooue een lidmaet Christi[+] ende also syner saluinge deelachtich ben[*], op dat ick synen naeme bekenne[*], ende my seluen tot een leuende danckoffer hem offere[+], ende met een vry gevvissen ofte conscientie in desen leuen tegen de sonde ende den Duyuel stryde, ende hiernaemaels in eevvicheit met hem ouer alle Creaturen regiere[*+].

[+]Act. 11,26 1.Cor. 6,15.

[*]1.Io. 2,27 Esa. 49,21. Act. 2,17. Ioel. 2,28.

[*]

[+]Mar. 8,38

[*]Rom. 12,1 Apoc. 5,8, & 10. 1.Pet. 2,9. 2.Tim. 2,12 Rom. 6,12. Apoc. 1,6.

§33. Vr. VVaerom is hy Godes eengeboren Sone ghenaemt, so vvy toch ooc Godes Kinderen syn?

[+]1.Ti. 1,18.

And. Daerom dat Christus alleen de eevvich naturelick Sone Godts is[*], Maer vvy syn om synent vville

[*]Ioh. 1,14 & 18. Hebr. 1,2.

vvt genaeden tot Kinderen Godes aengenomen[+].

[+]Ro. 8,15. Ephes. 1,6.

[+]§34. Vr. Vvaerom naemt ghy hem onsen Heere?

[+]14. Sond.

And. Om dat hy ons met lyf ende siele van alle onse sonden, niet met goudt ofte met siluer, maer met synen dieren bloede gekocht, ende va*n* alle ghevvalt des Duyuels verlost heeft, ende ons also hem tot eenen eygendom gemaeckt[*].

[*]1. Pet. 1,18. & 2,9. 2.Cor. 6,20 & 7,23.

§35. Vr. Vvat is dat geseit, Die ontfange*n* is van den heyligen Geest, geboren vvt de Maegt Maria?

And. Dat de eevvige Sone Godts[+] die vvaerachtich ende eevvich godt is ende blijft[*], vvaere menschelicke nature, vvt den vleesche ende bloede der Maeget Maria[+] doer de vverckinge des heyligen Geestes aengenomen heeft[*], op dat hy oock dat vvaere saet Dauids sy[+], sijnen broederen in allen ghelyck[*], vvtgenomen die sonde[+].

[+]Ioh. 1,1 & 17,5. Rom. 1,4.
[*]Rom. 9,5.
[+]Ioh. 1,14. Gal. 4,4.
[*]Matt. 1,18 & 20. Lucae 1,25.
[+]Psal. 112,11. Rom. 1,3.
[*]Phil. 2,7.
[+]Heb. 4,15 & 7,26.

§36. Vr. Vvat nutticheit ouer-

komt ghy, doer die heilige ontfanginge ende geboerte Christi?

And. Dat hy onse middelaer is[+], ende met sijne onschuldt ende volkomen heylicheit, myn sonde*n*, daerin ick ontfanghen ende gheboren ben, voor Godts aenghesicht bedeckt[*].

[+]Heb. 2,16

[*]Psal. 32,1. 1.Cor. 1,30.

[+]§37. Vr. Vvat verstaet ghy by dat vvordeken, Geleden?

[+]15. Sond.

And. Dat hy an lyf ende siele, den gantschen tijdt sijns leuens op der eerde*n*, maer insonderheit aen't eynde sijns leuens den tooren Godts tegen die sonde des gantschen menschelicken geslachtes, ghedraegen heeft[+], op dat hy met sijn lyden, als met den eenighen soenoffer[*], ons lyf ende siele van de eevvige verdomenis verloste, ende ons Godts genaede, gherechticheidt ende dat eevvich leuen vervvorue.

[+]1.Pet. 2,24. & 3,18. Esa. 53,12.

[*]1.Ioh. 2,2 & 4,10. Rom. 3,25.

§38. Vr. Vvaerom heeft hy onder den Rechter Pontio Pilato geleden?

And. Op dat hy onschuldich onder den vveereltlicken Rechter veroordeelt sijnde[+], ons daermede van den strangen oordeele Godts, dat ouer ons gaen soude, bevrydde.[*].

[+]Luc. 23,14 Ioh. 19,4.

[*]Psal. 69,5. Esa. 53. 2.Cor. 5,21. Gal. 3,13.

§39 Vr. Heeft dat iet meer in, dat hy gekruyst is gevveest, dan of hy met een ander doot ghestoruen vvaere?

And. Iae't. Vvant daer doer ben ick seker, dat hy die vervloeckinge die op my lagh, op hem ghelaeden heeft: vvant die doot des kruyses van Godt vervloeckt vvas[+].

[+]Deu. 21,23 Gal. 3,13.

[+]§40. Vr. Vvaerom heeft Christus hem tot in den doodt moeten vernederen?

[+]16. Sond.

And. Daerom dat van vvegen der gherechticheit ende vvaerheit Godes[*], niet anders voor onse sonden en konde betaelt vverden, dan doer de doot des Sones Godes[+].

[*]Gen. 2,17

[+]Heb. 2,3 & 14. Phil. 2,8.

§41. Vr. Vvaerom is hy begrauen vvorden?

And. Daermede te betuygen, dat

hy vvaerachtichlick gestoruen sij[+].

[+]Act. 13,20 Mat. 27,60 Luc. 23,53. Ioh. 19,38.

§42. Vr. So dann Christus voor ons gestorue*n* is, hoe komet dat vvy ooc moeten steruen?

And. Onse doot en is geen betaelinge voor onse sonden, maer alleen een afsteruinge der sonden, ende eenen inganck tot den eevvigen leuen[*].

[*]Ioh. 5,24. Phil. 1,23. Rom. 7,24.

§43. Vr. Vvat bekommen vvy meer voor nutticheit vvt die offerhande en*de* doot Christi aen't kruys?

And. Dat doer syne kracht, onse oude mensch met hem gekruyst, gedoodt, ende begrauen vverdt[+], op dat die boose lusten des vleesches in ons niet meer en regieren[*], maer dat vvy ons seluen hem tot eener danckbaerheit offeren[+].

[+]Rom. 6,6 & 11.
[*]Rom. 6,12
[+]Rom. 12,1

§44. Vr. Vvaerom volght daernaer, Afgedaelt ter Hellen?

And. Op dat ick in mynen hoochsten aenuechtingen versekert sij, en*de* my gatschelick vertrooste, dat myn HEERE Christus doer sijne onvvt-

sprekelicke benautheydt, smerten, verschrickinge ende hellische quael, in vvelcken hy in syn gantsch lyden, maer insonderheit aen't kruys gesoncken vvas, my van der hellische benautheit ende pyne verlost heeft[+].

[+]Esa. 53,10. Mat. 27,46

[+]§45. Vr. Vvat nuttet ons die Opstandinge Christi?

[+]17. Sond.

And. Ten eersten heeft hy doer syne Opstandinghe de Doot ouervvonnen, op dat hy ons de gerechticheit, die hy doer syne doot ons vervvoruen hadde, konde deelachtich maeken[*]. Ten anderen, vverden ooc vvij doer syne kracht opgevveckt tot een nieuvv leuen[+]. Ten derden, is ons die Opstandinge Christi een seker pandt onser saligen Opstandinge[*].

[*]1.Cor. 15,17. & 54. Rom. 4,25. 1.Pet. 1,3 & 21.

[+]Rom. 6,4 Col. 3,1. Ephe. 2,5.

§46. Vr. Vvat verstaet ghy daermede, Opgeuaeren ten Hemel?

[*]1.Cor. 15,12. Rom. 8,11.

And. Dat Christus voor den oogen syner Iongeren, van der eerden ten Hemel is opgeheuen[+], ende dat

[+]Act. 1,9. Matt. 28. Marc. 16. Lucae 24.

hy ons te goede daer is[+], tot dat hy vvederkomt, te oordeele*n* die leuendigen ende die dooden[*].

[+]Heb. 4,14 & 7,25. & 9,11. Rom. 8,34. Ephe. 4,10. Col. 3,1.

[*]Act. 1,11. Mat. 24,30

§47. Vr. Is dan Christus niet by ons tot aen't eynde der vveerelt, also hy ons beloeft heeft[+]?

[+]Matt. 28,20.

And. Christus is vvaerachtich mensch ende vvaerachtich Godt: Nae sijner menschelicke nature, is hy nu niet meer op eerden[*], maer nae sijner Godtheidt, Maiesteit, Genade ende Geest, en vvyckt hy nemmermeer van ons[+].

[*]Mat. 26,11 Ioh. 16,18 & 17,11. Act. 3,21.

§48. Vr. Maer so die menschheit niet ouer all en is, daer dieGodtheit is, vverden dan die tvvee naturen in Christo niet van eenander ghescheyden?

[+]Ioh. 14,17. & 16,13. Ephes. 4,8 & 12. Augu. Tra. in Ioh. 50.

And. Gantschelick niet. Vvant midts dien die Godtheit onbegrypelick, ende ouerall tegenvvoordich is[*] so moet volgen, dat se vvel buyten haer aengenomen menschheit is, ende persoonlick met haer vereenicht blyft[+].

[*]Act. 7,49. & 17,28. Iere. 23,24.

[+]Col. 2,9. Ioh. 3.13. & 11,15. Matt. 28,6.

[+]§49. Vr. Vvat nuttet ons die Hemeluaert Christi?

[+]18. Sond.

And. Ten eersten, dat hy in den Hemel voor dat aenghesicht sijns Vaders, onse voorspreker is[+]. Ten anderen, dat vvy ons vleesch in den Hemel tot eenen sekere*n* pande hebben, ende dat hy als dat hooft, ons sijne lidtmaeten oock tot hem sal nemen[*]. Ten derden, dat hy ons sijnen Geest tot eenen tegenpande sendet[+], doer vvelckes kracht vvy soeken dat daer bouen is, daer Christus is, sittende ter rechter handt Godts, ende niet dat op der Eerden is[*].

[+]1.Ioh. 2,1. Rom. 8,34.

[*]Ioh. 14,2. & 20,17. Ephe. 2,6.

[+]Ioh. 14,16 & 16,7. Acto. 2. 2.Cor. 1,22. 1.Cor. 5,5.

[*]Col. 3,1. Phil. 3,14.

§50. Vr. Vvaerom vverd daertoe gesett, Sittet ter rechter ha*n*dt Gods?

And. Dat Christus daerom ten Hemel geuaeren is, op dat hy hem seluen daer bevvyse als dat hooft sijner Christelicke Kercke[+], doer vvelcke de Vader alle dinck regiert[*].

[+]§51. Vr. Vvat nut bringt ons dese heerlichheit onses hoofts Christi?

[+]Ephes. 1,20. & 5,23. Col. 1,18.

[*]Mat. 28,18 Ioh 5,22.

[+]19. Sond.

And. Eerstelick dat hy doer synen heyligen geest in ons syne lidtmaeten, die hemelsche gauen vvtgiet[+]. Daerna, dat hy ons met syne macht teghen alle vyanden beschudt ende bevvaert[*].

[+]Eph. 4,10

[*]Psal. 2,9. & 110,1. Ioh. 10,28. Ephes. 4,8.

§52. Vr. Vvat troost v die vvederkomste Christi om te oordeelen die leuendigen ende die dooden?

And. Dat ick in alle droeffenis ende veruolginge met opgherechten hoofde, euen den selue*n*, die hem te vooren om mynent vville voor Godts gerichte gestelt, ende all den vloeck van my vvechgenome*n* heeft, tot eenen Rechter vvt den Hemel vervvachte[+], die all syne ende myne vyanden in de eevvige verdommenis vverpen[*] maer my, met allen vvtuerkorenen tot hem in die hemelsche blyschap ende heerlickheit nemen sal[+].

[+]Lu. 21.28. Rom. 8,23. Phil. 3,20. Tit. 2,12.

[*]2.Thes. 1,6. 1.The. 4,16 Mat. 25,41.

[+]

Van Godt den heyligen Geest.

[+]§53. Vr. Vvat gelooft ghy van den heyligen Geest?

[+]20. Sond.

And. Eerstelick, dat hy t'samen met den Vader ende den Sone, een eevvich Godt sy[+]. Ten anderen, dat hy ooc my gegeuen is[*], dat hy my doer een oprecht gelooue, Christi ende aller syner vveldaede*n* deelachtich maeke[+], my trooste, ende by my eevvichlick blyue[*].

[+]Gen. 1,2. Esa. 48,16. 1.Co. 13,16. 1.Cor. 6,19 Acto. 5,3.
[*]Mat. 28,19 2.Cor. 1,21

[+]§54. Vr. Vvat gelooft ghy van de heylige allgemeine Christelicke Kercke?

[+]Gal. 3,14. 1.Pet. 1,2. 1.Cor. 6,7.
[*]Act. 9,31. Ioh. 14,16. 1.Pet. 4,14.

And. Dat de Sone Godts[+], vvt den gantschen menschelicken geslachte[*], hem een Gemeinte tot den den eevvigen leuen vvtuerkoren[+], doer synen Geest ende vvoort[*], in eenicheit des vvaeren geloofs[+], va*n* den beginne der vveerelt, tot aen't eynde[*] vergaedert, beschermt ende onderhoudt[+], ende dat ick der seluen een leuendich lidtmaet ben[*],

[+]21. Sond.
[+]Ioh. 10,11
[*]Gen. 26,4
[+]Ro. 8,29. Ephes. 1,10.
[*]Esa. 59,21. Ro. 1,26. & 10,14 & 17 2.Pet. 1,20. Ephe. 5,26.
[+]Act. 2,46. Ephe. 4,3.
[*]Psal. 71,18. 1.Cor. 11.26.
[+]Mat. 16,18 Ioh. 10,28.
[*]1.Ioh. 3,21. 2.Cor. 13,5.

ende eevvich sal blyuen[+].

§55. Vr. Vvat verstaet ghy doer die gemeinschap der heiligen?

[+]1.Ioh. 1,19 1.Cor. 1,8. Rom. 8,35.

And. Eerstelick, dat alle ende elcke geloouigen als lidtmaeten, aen den HEERE Christo, ende alle sijne schatte*n* ende gauen gemeinschap hebbe*n*[*]. Ten anderen, dat elck hem moet schuldich vveten sijne gauen ten nutte, ende ter salicheit der anderen lidtmaeten, ghevvillichlick, ende met vrueghden aen te leggen[+].

[*]1.Ioh. 1,3. Rom. 8,32. 1.Cor. 12,12 & 21. 1.Cor. 6,17.

[+]1.Co. 13,5 Phil. 2,4.

§56. Vr. Vvat ghelooft ghy van vergeuinge der sonden?

And. Dat Godt om't genoechdoen Christi vvillen[*], aller mijner sonden, oock mijner sondelicken aert, daermede ick all myn leuenlanck te strijden hebbe[+], nemmermeer en vvil ghedencken, maer my vvt ghenaden, die gerechtichheit CHRISTI schencke, op dat ick nemmermeer in't gerichte Gods en kome[*].

[*]1.Ioh 1,2. 2.Cor. 5,19 & 21.

[+]Ier. 31,34. Psal. 103,3 & 10. Rom. 7,24. Rom. 8,1.

[*]Ioh, 3,18.

[+]§57. Vr. Vvat troost geeft v de Opstandinge des vleesches?

[+]22. Sond.

And. Dat niet alleen myn siele nae desen leuen, van stonde*n* aen tot Christo haer hooft sal opgenomen vverden[+], maer dat oock dit myn vleesch, doer die kracht Christi, opgevveckt sijnde, vvederom met myner sielen vereenicht, ende den heiligen lyf Christi gelijckformich sal vverden[*].

[+]Lu. 23,43. Phil. 1,23.

[*]1.Cor. 15,53. Iob 19,25. 1.Ioh. 3,2. Phil. 3,21.

§58. Vr. Vvat troost schept ghy vvt den Artikel van't eevvigh leue*n*?

And. Dat naedemael ick nu t'beginsel der eevvige vreughd in myn herte voele[+]: ick nae desen leuen volkomene salighheit besitten sal, die geen ooghe ghesien, noch geen oore gehoort heeft, noch in geens menschen herte gekomen is[*], ende dat, om Godt daerin eevvichlick te prysen.

[+]2.Cor. 5,2

[*]1.Cor. 2,9

[+]§59. Vr. Maer vvat baetet v nu dat ghy dit all gelooft?

[+]23. Sond.

And. Dat ick in CHRISTO voor

Godt rechtueerdich ben, ende een erfgenaem des eevvigen leuens[+].

[+]Hab. 2,4. Rom. 1,17. Ioh. 3,36.

§60. Vr. Hoe syt ghy rechtueerdich voor Godt?

And. Alleen doer een oprecht gelooue[*] in Iesum Christu*m*, Also: dat all ist dat my myn gevvissen ofte conscientie beklaeget, dat ick tegen all die geboden Godts svvaerlick gesondiget, ende der seluen geen gehouden hebbe[*], ende noch stedes tot alle boosheidt geneight ben[+]: nochtans Godt sonder eenige myne verdienst[*], vvt louter genade[+], my die volkomene genoechdoeninge, gerechticheit ende heylicheit CHRISTI[*] schencket, ende toerekent[+], euen als hadde ick noyt sonde gehadt noch gedaen, jae als hadde ick all die gehoorsaemheidt volbracht, die Christus voor my volbracht heeft[*], so verre ick sulcke vveldaet met gheloouigen herte aenneme[+].

[*]Rom. 3.22 & 24, & 5,1. Gal. 2,16. Ephes. 2,8. Phil. 3,9.
[*]Rom. 3,9.
[+]Ro. 7,23.
[*]Tit. 3,5. Deut. 9,10. Ezec. 36,22
[+]Ro. 3,24. Ephes. 2,8.
[*]1.Ioh. 2,1
[+]Rom. 4,4 2.Cor. 5,19.
[*]2.Co. 5,21
[+]Rom. 3,22 Ioh. 3,18.

§61. Vr. Vvaerom seght ghy,

dat ghy alleen doer't gelooue rechtueerdich sijt?

And. Niet dat ick van vvegen der vveerdicheidt mijns geloofs, Godt aengenaem sij: maer daerom, dat alleen die genoechdoeninge, gerechticheit ende heylicheit Christi, mijne gerechticheit voor Godt is[+], ende dat ick die selue*n* niet anders, dan alleen doer't gelooue aennemen ende my toeeygnen kan[*].

[+]1.Cor. 1,30. & 2,2.

[*]1.Ioh. 5,10

[+]§62. Vr. Maer vvaerom konnen onse goede vvercken niet die gherechticheit voor Godt, of een stuck der seluen sijn?

[+]24. Sond.

And. Daerom dat die gherechticheit die voor Godes gerichte bestaen kan, gantsch volkomen ende der Vvet Godes in allen stucken gelijckmaechtich sijn moet[+]. Ende oock onse beste vvercken in desen leuen alle onuolkommen ende met sonden bevleckt sijn[*].

[+]Gal. 3,10. Deu. 27,26

[*]Esa. 64,6.

§63. Vr. Hoe? Verdienen onse goede vvercken niet, die nochtans

Godt in desen ende in den toekommenden leuen vvil beloonen?

And. Dese belooninge geschiedt niet vvt verdienst, maer vvt genaeden[+].

[+]Lu 17,10

§64. Vr. Maer maeckt dese leere niet sorgloose en*de* godtlose menschen?

And. Neen se: Vvant het is onmogelick, dat, so vvie Christo doer een vvaerachtich ghelooue ingheplant is, niet en soude voortbringen die vruchten der danckbaerheit[*].

Van den Sacramenten.

[*]Mat, 7,18. Ioh. 15,5.

[+]§65. Vr. Aengesien, dan alleen t'ghelooue ons Christi ende aller sijner vveldaeden deelachtich maeckt, van vvaer komt sulck gelooue?

[+]25. Sond.

And. De heylige Geest[+] vverckt dat selue in ons herte, doer die verkondinghe des heyligen Euangeliums, ende sterckt dat selue doer't gebruycken der Sacramenten[*].

[+]Ephe. 2,8 & 6,23. Ioh. 3,5. Phil. 1,29.

[*]

§66. Vr. Vvat sijn die Sacramenten?

And. Die Sacramenten sijn heylige sichtbaerlicke vvaerteekenen en*de* segelen, van Godt inghesett, op dat hy ons doer t'ghebruycken der seluen, die belofte des Euangelij dies te beter te verstaen geue, ende versegele: Naemelick, dat hy ons van vvegen des eenighen Slachtoffers Christi, aen't kruys volbracht, vergeuinghe der sonden, ende dat eevvich leuen vvt genaede*n* schenckt[+].

[+]Ge. 17,11. Rom. 4,11. Deut. 30,6. Leuit. 6,25. Hebr. 9,8 & 24. Ezec. 20,11. 1.Sam. 17,36. Esa. 6,6: & & 54,9.

§67. Vr. Sijn dan beyde dat Vvoort ende die Sacramenten daer henen gericht, ofte daertoe verordent, dat se ons gelooue op die offerhande IESV Christi aen't kruys, als op den eenigen grondt onser salichheit vvysen?

And. Iae se toch: Vvant de heylige Geest leert ons in den Euangelio, en*de* versekert ons doer die Sacramente*n*, dat onse volkomene salicheit in die eenige offerhande Christi staet, die voor ons aen't kruys geschiedt is[*].

[*]Rom. 6,3. Gal. 3,27.

§68. Vr. Hoe veel Sacramenten

heeft Christus in den nieuvven verbonde ofte Testamente ingesett?

And. Tvvee, den heyligen Doop ende dat heilich Auendtmael.
Van den heyligen Doope.

[+]§69. Vr. Hoe vverd ghy in den heiligen Doope vermaent ende versekert, dat de eenighe offerhande Christi aen't kruys geschiedt, v te goede komt? [+]26. Sond.

And. Also, dat Christus dit vvtvvendich vvaterbadt ingesett[+], ende daerby toegheseit heeft[*], dat ick so sekerlick met synen Bloede ende Geest, van der onreinicheidt myner sielen, dat is, van alle myne sonden so vvaerachtich gevvasschen ben, als ick vvtvvendich met den vvatere, vvelck die onsuyuerheidt des vleesches pleeght vvech te nemen, gevvasschen ben[+].

[+]Matt. 18,19. Acto. 2,38.
[*]Marc. 16,16. Matt. 3,11. Rom. 6,3.
[+]Mar. 1,4. Luc. 3,3.

§70. Vr. Vvat is dat, Met den Bloede ende Geest Christi gevvasschen te sijn?

And. Het is vergeuinge der sonden, van God vvt ghenaeden hebben, om des Bloets CHRISTI vville, vvelck hy in sijne offerha*n*de aen't kruys voor ons vvtgestort heeft[+] . Daernae oock doer den heylighen Geest vernieuvvet, ende tot lidtmaeten Christi geheyliget sijn, op dat vvy hoe langer hoe meer den sonden afsteruen, ende in een Godtsalich, onstraffelick leuen vvandele*n*[*]

[+]Hebr. 12,24. 1.Pet. 1,2. Zach. 13,1. Ezec. 36,25.

[*]Ioh. 1,33. & 3,5. 1.Cor. 6,11. Rom. 6,4. Col. 2,12.

§71. Vr. Vvaer heeft ons Christus toegeseit, dat hy ons so sekerlick met sijnen Bloede ende Geest vvasschen vvil, als vvy met den Doopvvatere gevvasschen vverden?

And. In de insettinge des Doops, vvelcke also luydet. *Gaet henen, leeret alle Volcken, ende doopt se in den Naeme des Vaders, ende des Sones, ende des heyligen Geestes*[+] . *VVie daer ghelooft ende ghedoopt werdt, die sal salich werden. Maer*

[+]Matt. 28,19.

wie niet en gelooft, die sal verdoemt werden[+]. Dese beloftenis vverdt oock verhaelt, daer de Schrifft den Doop dat badt der vvedergheboerte[*], ende die afvvasschinge der sonden naemt[+].

[+]Marc. 16,16.
[*]Tit. 3,5.
[+]Act. 12,16

[+]§72. Vr. Is dan dat vvterlick Vvaterbadt, die afvvasschinge der sonden selue?

[+]27. Sond.

And. Neen't: Vvant[*] alleen dat Bloet IESV Christi, ende de heylighe Geest reynight ons van allen sonden[+]

[*]Mat. 3,11. 1.Pet. 3,21. Ephes. 5,26.
[+]1.Ioh. 1,7. 1.Cor. 6,11.

§73. Vr. Vvaerom naemt dan de heylige Geest den Doop dat badt der vvedergeboerte, ende de afvvasschinge der sonden?

And. Godt en spreeckt also niet sonder groote oorsaeke, Naemelick niet alleen om ons daermede te leeren, dat gelijck die onsuyuerheit des Lichaems doer't vvater, also oock onse sonden doer dat Bloet ende den Geest Iesu Christi vvechgeno-

men vverden[+]: Maer veel meer, dat hy ons doer dit Goddelick Pandt ende vvaerteeken vvil versekeren, dat vvy so vvaerachtighlick van onse sonden Geestelick ghevvasschen sijn, als vvy vvtvvendich met vvater gevvasschen vverden[*].

[+]Apoc. 1,5. & 7,14. 1.Cor. 6,11.

[*]Marc. 16,16. Gal. 3,17.

§74. Vr. Sal men oock die jonge Kinders doopen?

And. Iae't: Vvant midts dien se also vvel als die volvvassene in't verbondt Godts, ende in sijn Gemeynte begrepe*n* sijn[+], ende dat hen doer CHRISTI Bloet die verlossinghe van den sonden[*], ende de heylige Geest, die dat gelooue vverckt, niet vveynigher als den volvvassenen toegeseit vvert[+], so moeten se ooc doer den Doop als doer dat teeken des verbondts, der Christelicke Kercke inghelyft, ende van den Kinderen der onghelooуigen onderscheyden vverden[*], ghelijck in't oude verbondt ofte Testament, doer de besnydinge geschiedt is[+],

[+]1.Co. 7,14 Gal. 3,16. Gen. 17,7.

[*]Matt. 19,14. Marc. 9,36. Deut. 10, & 30.

[+]Luc. 1,14. Psal. 22,11. Esa. 44,1. Act. 2,59.

[*]Act. 10,47

[+]Gen. 17,14

voor de vvelcke in't nieuvve verbondt de Doop ingesett is[+].

VAN DEN HEYLIgen Auendtmaele onses HEEREN IESV CHRISTI. [+]Col. 2,11.

[+]§75. Vr. Hoe vverdt ghy in den heyligen Nachtmaele vermaent ende versekert, dat ghy aen die eenige Offerhande Christi, aen't Kruys volbracht, ende aen all sijn goet gemeynschap hebt? [+]28. Sond.

And. Also, dat Christus my ende allen geloouigen tot sijner gedachtenis, van dit gebroken broot te eten, ende van desen Drinckbeker te drincken beuolen heeft, ende daertoe ooc beloeft[*], Eerstelick, dat sijn Lichaem so sekerlick voor my aen't Kruys geoffert ende gebroken, ende sijn Bloet voor my vergoten sij, als ick met oogen sie, dat dat Broot des Heeren my gebroken, ende de [*]Matt. 26,26. Mar. 14,22. Luc. 22,19. 1.Cor. 10,16. & 11,2. & 12,13.

Drinckbeker my mede ghedeelt vverdt. Ende ten anderen, dat hy selue myne siele, met sijnen gekruysten Lichaeme, ende verghotenen Bloede so sekerlick tot den eevvigen leue*n* spyst ende laeft, als ick dat Broot ende den Drinckbeker des Heeren (als sekere vvaerteekenen des Lyfs ende Bloets Christi) vvt des Dienaers handt ontfanghe, ende mondelick geniete.

§76. Vr. Vvat ist dan te seggen, Dat ghekruyste Lichaem CHRISTI eten, ende sijn vergoten Bloet drincken?

And. Het is niet alleen met een geloouich herte dat gantsche lyden ende steruen Christi aennemen, ende daer doer vergheuinge der sonden, ende dat eevvich leuen bekomen[+], Maer oock daer beneuen doer den heyligen Geest, die t'samen in Christo ende in ons vvonet, also met sijnen heyligen Lichaeme, hoe langer hoe meer vereeniget vverden[*],

[+]Iohan. 6,35. *et*c.

[*]Ioh. 6,55.

dat vvy, all ist dat Christus in den Hemel is[+], ende vvy op der Eerden sijn, nochtans vleesch van sijne*n* vleesche, ende been van sijnen beenen sijn[*], ende dat vvy van eenen Geest (als geleden eens Lichaems van eener sielen) eevvighlick leuen ende geregiert vverden[+].

[+]Act. 3,21. Act. 1,9. 1.Cor. 11,26.
[*]Ephe. 5,29 1.Cor. 6,15. 1.Ioh. 3,24. & 4,13. Ephe. 3,17.
[+]Ioh. 14,23 Ioh. 6,56. Ioh. 15,1. Ephe. 4,15.

§77. Vr. Vvaer heeft Christus beloeft, dat hy de geloouigen so sekerlick also met sijnen Lyue ende Bloede vvil spysen ende laeuen, als als se van desen gebrokenen Broode eten, ende van desen Drinckbeker drincken?

And. In de insettinge des Auendtmaels, vvelcke also luydet: *Onse[*] Heere Iesus, in die nacht doe hy verraden wardt, nam dat Broot, danckte, ende brack het, ende seyde: Nemet, etet, dat iß myn Lyf dat voor v gebroke*n *werdt, Sulcks doet tot myner gedachteniß.*

[*]1.Cor. 11,23. Mar. 14,22. Mat. 26,26 Luc. 22,19.

Deßgelyken ooc den Drinckbeker nae den Auendtmaele, ende seyde, Desen Drinckbeker iß dat nieuwe verbondt of Testament, in mynenBloede, sulcks doet[+], *so dickwils als ghy het drincken sult, tot myner gedachtenisse*[*]. *VVant so dickwils als ghy van desen Broode eten sult, ende van desen Drinckbeker drincken, so verkondiget den doot des HEEren tot dat hy komt*. Dese toesegginge vverdt oock verhaelt doer den heylighen Paulum, daer hy spreeckt: *De Drinckbeker der Danckseggingh, daer mede wy danckseggen, iß hy niet de Ghemeynschap des Bloedts CHRISTI? Het Broot dat wy breken, iß dat niet de Gemeynschap des Lyfs CHRISTI? VVant een Broot is't, so syn wy veel*

[+]Exo. 24,8. Heb. 9,20.
[*]Exo. 13,9.

een Lichaem, midts dien wy alle eenes Broodts deelachtich syn[+].

[+]1.Cor. 10,16.

[+]§78. Vr. Vverdt dan vvt Broot ende Vvyn dat vvesentlick Lichaem ende Bloet Christi?

[+]29. Sond.

And. Neen't: Maer gelykervvys dat Vvater in den Doop niet in dat Bloet CHRISTI verandert vverdt, noch die afvvasschinge der sonden selue is (daer van het alleen een Goddelick vvaerteeken ende versekeringe is) Also en vverdt oock dat Broot in't Nachtmael niet dat Lichaem Christi selue[*], hoe vvel het naer de aerdt ende eygenschap der Sacramenten, dat Lichaem Christi IESV genaemt vverdt[+].

[*]Matt. 26,26. Mar. 14,24 1.Co. 11,26. 1.Cor. 10,16.

[+]Gen. 17,10 & 14 & 19. Exo. 12,27 & 43, & 48. item 13,9. Acto. 7,8. Exod. 24,8. & 29,36. Leui. 16,10 & 17,11. Esa. 6,6. Tit. 3,5. Act. 22,16. 1.Pet. 3,11. 1.Cor. 10,1.

§79. Vr. Vvaerom naemt dan CHRISTVS dat Broot sijn Lyf, den Drinckbeker sijn Bloet, ofte dat nieuvv verbondt doer sijn Bloet, ende Paulus de Gemeynschap des Lyfs en Bloets Christi?

And. Christus en spreeckt also niet sonder groote oorsaeke, Naemelick, niet alleen om ons daermede te leeren, dat gelijck als Broot ende Vvyn dit tydelick leuen onderhouden, also sij ooc sijn gekruyste Lichaem ende sijn vergoten Bloet de vvaerachtighe spyse ende dranck, daer doer onse sielen ten eevvigen leuen gheuoedt vverde*n*[+], maer veel meer om ons doer dese sichtbaere teekenen ende panden te versekeren, dat vvy so vvaerachtichlick sijns vvaeren Lichaems en*de* Bloets doer de vverckinghe des heyligen Geestes deelachtich vverden, als vvy dese heylige vvaerteekenen, met den Lichaemelicken monde tot sijner gedachtenis ontfangen[*], ende dat all sijn lyden ende gehoorsaemheidt so sekerlick onse eyghen sy, als hadden vvy selue in onse eygene persoone alles gheleden, ende Godt voor onse sonden genoegh gedaen.

[+]Ioh. 6,51 & 55.

[*]1. Cor. 10,16.

[+]§80. Vr. Vvat onderscheyd isser

[+]30. Sond.

tusschen dat Auendtmael des Heeren, ende de Paepsche Misse?

And. Dat Avendtmael des Heeren betuyght ons, dat vvy volkomene vergeuinghe aller onser sonden hebben doer die eenige offerhande IESV Christi,die hy selue eenmal aen't Kruys volbracht heeft[+], ende dat vvy doer den heylighen Geest Christo vverden inghelyft[*], die nu naer sijne menschelicke nature niet op der Eerden, maer in den Hemel is, ter rechter handt Godts sijns Vaders[+], ende daer vvil van ons angebeden sijn[*]. Maer die Misse leert, dat die leuende ende die dooden, niet doer dat lyden Christi vetgheuinghe der sonden hebben, ten sij dat Christus noch daegelijcks voor die selue van den Mespriesteren geoffert vverde, ende dat Christus lyflick onder die gestalte des Broodts ende VVyns sij, en*de* daerom ooc daerin moet aengebeden vverden[+], En*de* also is die Misse in den grondt an-

[+]Heb. 7,27 & 9,12 & 26. item 10,10. & 12,14 Ioh. 19,30. Mat. 26,28 Luc. 22,19.

[*]1.Cor. 6,17. & 10,16 & 12,13.

[+]Heb. 1,3. & 8,1.

[*]Ioh. 4,21. & 20,17. Luc 24,52. Act. 7,55. Col. 3,1. Phil. 3,20. 1.The. 1,10

[+]In Can. Missae. item de confec. distinct. 2.

ders niet, dan een verloocheninghe der eenighen offerhande ende lydens IESV CHRISTI, ende een vervloeckte Afgoderie.

§81. Vr. Voor vvien is dat Auendtmael des HEEREN inghestelt?

And. Voor die gene, die hen seluen van vvegen haerer sonden mishaegen, ende nochtans vertrauvve*n*, dat de selue hen om Christus vville vergeuen sijn, ende dat oock die ouerblyuende svvackheit met sijn lyden ende steruen bedeckt sij, begeeren oock lancks hoe meer haer gelooue te stercken, ende haer leuen te betere*n*. Maer die sick niet met vvaeren herte tot Godt en bekeeren, die eten ende drincken hen seluen het oordeel[+].

[+]1.Cor. 10,21. & 11,28.

§82. Vr. Sal men oock die tot desen Auendtmaele laeten komen, die sick mit haere bekentenis ende leuen als onghelooуige ende Godtloose menschen aenstellen?

And. Neen't: Vvant also vverdt dat verbondt Godes ontheylighet, ende sijnen tooren ouer de gantsche Gemeynte vervveckt[+]. Daerom is die Christelicke Kercke schuldich, naer de ordeninge Christi, ende sijner Apostelen, sulcke (tot dat se beteringe haeres leue*n*s bevvysen) doer de Sluetelen des Hemelrijcks, vvt te sluyten.

[+]1.Cor. 11,20 & 34. Esa. 1,11. & 66,3. Ier. 7,21. Psal. 50,16.

[+]§83. Vr. Vvat sijn die Sluetelen des Hemelrijcks?

[+]31. Sond.

And. De verkondinghe des heyligen Euangeliums, ende den Christelicken Ban, ofte versluytinge vvt de Christelicke Ghemeynte, doer vvelcke tvvee stucken dat Hemelrijck den geloouigen opghedaen, ende den ongeloouigen toegesloten vverdt.

§84. Vr. Hoe vverdt dat Hemelrijck doer die predikinge des heyligen Euangelij ontsloten ende toegesloten?

And. Also, Als achteruolgende t'

beuel Christi, allen ende jegelicken geloouigen verkondiget, ende opentlick betuyght vverdt, dat hen (so dick vvils als se de beloftenis des Euangelij, met vvaeren gelooue aennemen) vvaerachtichlick alle haere sonden, van Godt, om die verdienst Christi vville, vergeuen sijn: Daertegen allen ongeloouigen, ende die hen niet van herten bekeeren, verkondight ende betuyght vverdt, dat den tooren Godes, ende de eevvige verdomenis op hen ligget, so lange als se sick niet bekeeren[+]: naeuolgende vvelcke getuygenis des Euangelij, Godt beyde in desen ende in den toekomenden leuen oordeelen vvil.

[+]Ioh. 20,21. Mat. 16,19.

§85. Vr. Hoe vverdt dat Hemelryck toeghesloten ende ontsloten, doer den Christelicken Ban?

And. Also, Als achteruolgende t'beuel CHRISTI, die gene die onder den Christelicke*n* naeme, onchristelicke leere ofte leue*n* voeren, naer

dat se etlick mael broederlick vermaent sijnde, van haeren dvvaelingen ende schandelicken leuen niet afstaen vvillen: der gemeynte, ofte den genen die van der gemeynte daer toe verordineert sijn, aenghebrocht vverden, Ende so se naer die vermaninge niet en vraeghen, van hem lieden (doer't verbieden der Sacramenten) vvt de Christelicke Gemeynte, ende van Godt selue, vvt den Rijke Christi gesloten vverden: Ende vvederom als lidtmaeten Christi ende sijner Gemeynten aenghenomen, so vvanneer se vvaerachtige beteringe belouen ende bevvysen[+].

[+]Matt. 18,15. 1.Cor. 5. 2.The. 3,14 2.Ioh. 10. 2.Cor. 2,6 & 10.

Dat Derde deel.

Van de Danckbaerheit.

[+]§86. Vr. Aengesien vvy vvt onser allendicheit, sonder eenige onse verdienst, alleen vvt genaeden doer Christum verlost sijn, vvaerom moeten vvy dan noch goede vvercken doen? [+]32. Sond.

And. Daerom dat CHRISTVS, naer dat hy ons met sijnen Bloede ghekocht, ende vry gemaekt heeft, ons oock doer sijnen heyligen Geest tot sijnen euenbilde vernieuvvet, op dat vvy ons, met onsen gantschen leuen Gode danckbaer voor sijne vveldaeden bevvysen[+], ende hy doer ons ghepresen vverde[*]. Daer nae oock, dat elck by sick selfs sijns gheloofs vvt den vruchten versekert sij[+], ende dat doer onsen Godtsalighen vvandel onse naesten oock CHRISTO gevvonnen vverden[*].

[+]Rom. 6,13 & 12,1. 1. Pet. 2,5. 1.Cor. 6,20
[*]Mat. 5,16. 1.Pet. 2,12.

§87. Vr. Konnen dan die niet salich vverden, die in haeren Godtloosen, ondanckbaeren leuen voortvaerende, sick tot Godt niet en bekeeren?

[+]2.Pet. 1,10. Matt. 7,17. Gal. 5,6. & 22.
[*]1.Pet. 3,1. Ro. 14,19.

And. In geenderley vvyse, Vvant die Schrifft segget, dat geen Onkuyssche, Afgoden Dienaer, Ehebreker, Dief, Gierige, Dronckaert, Lasteraer, noch Roouer, noch dier-

gelycke dat Rijke Godes eruen sal[+].

[+]1.Cor. 6,9 Ephe. 5,5. 1.Ioh. 3,14.

[+]§88. Vr. In hoe veel stucken bestaet die vvaerachtige bekeeringhe des menschen?

[+]33. Sond.

And. In tvvee stucken. In die afsteruinge des ouden[*], ende in die opstandinghe des nieuvven mensches.

[*]Rom. 6,4. Ephe. 4,22. Col. 3,5. 1.Cor. 5,7.

§89. Vr. Vvat is die afsteruinge des ouden mensches?

And. Het is een hertelick leetvvesen, dat vvy Godt doer onse sonden vertoorent hebbe*n*, ende die selue hoe langer hoe meer haeten ende vlieden[+].

[+]Rom. 8,13 Ioel. 2,13.

§90. Vr. Vvat is die opstandinge des nieuvven mensches?

An. Het is een hertelicke vreughd in Godt doer Christum[*], ende lust ende liefde nae den vville Godts in allen goeden vvercken te leuen[+].

[*]Rom. 5,1. & 14,17. Esa. 57,15.

§91. Vr. Maer vvat sijn goede vvercken?

[+]Ro. 6,10. Gal. 2,20.

And. Alleen die vvt vvaeren gelooue[*], nae die Vvet Godts[+], hem

[*]Ro. 14,23

[+]1.Sam. 15,22. Ephe. 2,10.

ter eeren gheschieden[+], ende niet die op ons goetduncken ofte menschen insettingen gegrondet syn.[*].

[+]1.Cor. 10,31.

[*]Deu. 12,32 Eze. 20,18. Esa. 29,13. Matt. 15,9.

§92. Vr. Hoe luydt die Vvet des Heeren?

And. Godt sprack alle dese woorden. Exod. 20. Deut. 5.

Dat eerste Gebodt.

I*Ck ben de HEERE, vwen Godt, die v wt Egyptenlandt, wt den diensthuyse geleidt hebbe. Ghy en sult geen ander Gode*n *voor myn aengesicht hebben*.

Dat tvveede.

*Ghy en sult v geen beelden, noch geen gelyckeniß maecken, noch van't gene dat boue*n *in den Hemel iß, noch van't gene dat onder op der Eerden iß, noch van't gene dat in't VVater onder de Eerde iß. En buyght v voor die niet, noch en dient se niet*.

*VVant ick ben de Heere, vwe*n *Godt, sterck ende yuerich, die de mißdaet der Vaderen besoeke aen de Kinderen tot in dat derde ende vierde ledt der genen die my haeten, ende doe barmherticheit, aen veel duysenden die my liefhebben, ende myne geboden houden.*

Dat derde.

Ghy en sult den Naeme de Heeren vwes Godts niet te vergeefs ofte lichtueerdelick gebruyken. VVant de Heere en sal hem niet ongestraft laeten, die synen Naeme mißbruyket.

Dat vierde.

*Syt gedachtich des Sabbathdaechs dat ghy dien heyliget. Seß daeg*en *sult ghy arbeyden, en*de *all vwe wercken doen, Maer den Seuensten dach iß*

de Sabbath des HEEREN vwes Godts, Dan sult ghy geen aerbeydt doen, noch v Sone, noch v Dochter, noch v Knecht, noch v Dienstmaeght, noch v Vee, noch de Vremdelinck die in uwe Stadtpoorten iß. VVant in seß daeghen heeft de Heere Hemel ende Eerde ghemaeckt, ende die Zee, ende all datter in iß, ende hy rustede den seuensten dach. Daer om segende de HEERE den Sabbath dach, ende heylighde den seluen.

Dat vyfde.

Ghy sult v Vader ende Moeder eeren, op dat ghy lange leeft in den lande, dat v de HEERE vwen Godt geuen sal.

Dat seste.

Ghy en sult niet dooden.

Dat seuenste.
Ghy en sult niet ehebreken.
Dat achtste.
Ghy en sult niet stelen.
Dat negenste.
Ghy en sult geen valsch getuygeniß spreeken tegen vwen naesten.
Dat thiende.
*Ghy en sult niet begeeren vwes naesten huyß, ghy en sult niet begeeren vwes naesten VVyf, noch syne*n *Knecht, noch syn Dienstmaeght, noch synen Osse, noch synen Esel, noch eenich dinck dat vwen naesten heeft*.

[+]§93. Vr. Hoe vverden dese thien geboden gedeelt?

And. In tvvee tafelen[+], daeruan de eerste leeret, hoe vvy ons tegen Godt sullen houden Die ander, vvat vvy onsen naesten schuldich sijn[*].

§94. Vr. Vvat gebiedt Godt in't eerste Gebodt?

[+]34. Sond.

[+]Exo. 34,28 Deut. 4,13. & 10,3.

[*]Matt. 28,37.

And. Dat ick, so lief als my myner sielen salichheit is, alle Afgoderye[+], toouerye, vvaersegginge, afgelooue[*], aenroepinge der heyligen, ofte ander Creaturen[+] myde ende vliede, Ende den eenige*n* vvaeren Godt recht leere kennen[*], hem alleen vertrauvve[+], In aller ootmoedicheit[*] endelydtsaemheit, my hem alleen ondervverpe[+], van hem alleen alles goets vervvachte[*], hem van gantschen herten lief hebbe[+], vreese[*], ende eere[+], Also, dat ick eer alle Creaturen afgae, ende vaeren laete, dan dat ick in den allerminsten tegen synen vville doe[*].

§95. Vr. Vvat is Afgoderye?

And. Afgoderye is, in stadt des eenigen vvaeren Godts, die sick in sijn vvoort geopenbaert heeft, ofte beneuen den seluen jet anders versieren ofte hebben, daer op de mensche sijn vertrauvven settet[+].

[+]1.Cor. 6,9.

[*]Leu. 19,31 Deu. 18,11.

[+]Mat. 4,10 Apoc. 19,10. & 22,8.

[*]Ioh. 17,3.

[+]Ier. 17,5.

[*]1.Pet. 5,5.

[+]He. 10,36. Col. 1,11. Rom. 5,3. 1.Co. 10,10 Phil. 2,14.

[*]Ps. 104,27 Esa. 45,7. Iacob. 1,17.

[+]Deu. 6,50 Mat. 22,37.

[*]Deut. 6,2. Psal. 110,10 Prou. 1,7. Mat. 10,28.

[+]Mat. 4,10 Deu 10,20.

[*]Matt. 5,29. & 10,37. Acto. 5,29.

[+]Ephe 5,5. 1.Pa. 16,26. Ph. 3,19. Ga. 4,8. Ep. 2,12, 1.Ioh. 2,23.

[+]§96. Vr. Vvat heyscht Godt in't tvveede gebodt?

[+]35. Sond.

And. Dat vvy Godt in geenderley vvyse afbilden[+], noch op geen ander vvyse vereeren, dan hy in sijn vvoort beuolen heeft[*].

[+]Deu. 4,15. Esa. 40,18. Rom. 1,23. Act. 17,29.

§97. Vr. Mach men dan gantschelick geen bilden maeken?

[*]1.Sam. 15,23. Deu. 12,30. Matt. 15,9.

And. Godt en kan noch en mach in geenderley vvyse afgebildet vverden. Maer die Creaturen all ist dat sij konnen afgebildet vverden, so verbiedt doch Godt haer bildenis te maeken, ende te hebben, om die te vereeren, of Godt daer doer te dienen[+].

[+]Exo. 23,24 & 34,13. Num. 33. Deut. 7,5. & 12,3. & 16,21. 2.Reg. 18,4

§98. Vr. Maer soude man die bilden in den Kercken als boeken der leeken niet mogen lyden?

And. Neen't: Vvant vvy en moeten niet vvyser sijn dan Godt, de vvelcke sijne Christenen niet doer stomme bilden[*], maer doer die leuendige verkondinge sijns Vvoorts vvil ondervvesen hebben[+].

[*]Ier. 10,8. Hab. 2,17.

[+]2.Tim. 3,16. 2.Pet. 1,19.

[+]§99. Vr. Vvat vvil dat derde gebodt?

[+]36. Sond.

And. Dat vvy niet alleen met vloeken, ofte met valschen eedt[+], maer oock met onnoodichsvveeren[*], den Naeme Godts niet en laestere*n* noch misbruyken, noch ons met onsen stilsvvyghen ende toesien, sulcker schreckelicken sonden deelachtich maeke*n*. Ende in summa, dat vvy den heyligen naeme Godts anders niet, dan met vreese ende eerbiedinghe gebruyke*n*[+], op dat hy van ons recht bekent[*], aengeroepen[+], ende in alle onse vvoorden ende vvercken gepresen vverde[*].

[+]Leuit. 24,11. Leu. 19.12.
[*]Mat. 5,37. Iac. 5,12.
[+]Esa. 45,23
[*]Matt. 10,32.
[+]1.Ti. 2,8.
[*]Ro. 2,24. 1.Tim. 6,1. Col. 3,16.

§100. Vr. Is't dan so groote sonde, Godts Naeme met svveeren ende vloecke*n* te lasteren, dat Godt hem ooc ouer die vertoorent, die so veel als hen mogelick is, dat vloeken ende svveeren niet en helpen vveeren ende verbieden?

And. Iae't gevvisselick[+], Vvant daer en is geen grooter sonde, noch die Godt meer vertoorent, dan die lasteringhe sijns Naemes, Daer-

[+]Leu. 5,1.

om hy oock die selue met der doet te straffen beuolen heeft[+].

[+]Leui. 24,15.

[+]§101. Vr. Maer mach men oock Godtsalichlick by den Naeme Godes eenen eedt svveeren? [+]37. Sond.

And. Iae't, Als't de Ouerheit van haeren onderdaenen, ofte anders sins ooc de noot voordert, om trauvve ende vvaerheit daer doer te beuestighen, ende dat, tot Godes eere ende des naesten salichheit. Vvant sulcks eedt svveeren is in GODes Vvoordt gegrondet, ende daerom oock van den heylighen in den ouden ende nieuvve*n* Testamente recht gebruyckt gevveest[*].

[*]Deu. 6,13 & 10. Esa. 48,1.

§102. Vr. Mach men oock by den heyligen of by eenighe ander Creaturen eenen eedt svveeren?

And. Neen't: Vvant eenen rechten eedt svveeren, is Godt aenroepen, dat hy als die alleen dat herte kennet, der vvaerheit ghetuygenis vville geuen, ende my straffe, in dien ick valschelick svveere[+], vvelcke

[+]Gen. 21,24 & 31. 1.Sam. 24,23. 1.Reg. 1,29

eer geene Creature toebehoort[+].

[+]Mat. 5,34. Iac. 5,12

[+]§103. Vr. Vvat ghebiedt Godt in't vierde Gebodt?

[+]38. Sond.

And. Eerstelick, dat het Predickamt, ende die Scholen onderhouden vverde*n*[+]: ende dat ick in sonderheit op den Sabbath, dat is op den rustdach, tot der Gemeynte Gods neerstelick kome[*], om Godts Vvoordt te hooren[+],die Sacramente*n* te gebruyken[*], Godt den Heere opentlick aen te roepen[+], ende den Aermen Christelicke handtreyckinge te doen[*]. Ten anderen, Dat ick alle de daegen mijns leuens van mynen boosen vvercke*n* viere, den Heere doer sijnen Geest in my vvercken laete, ende also den eevvighen Sabbath in desen leuen aen vange[+].

[+]Tit. 1,5.

[*]Psal. 68,27 & 40,10 Act. 3,42.

[+]1.Cor. 14,19 & 29.

[*]1.Cor. 11,33.

[+]1.Ti. 2,1.

[*]1.Co. 16,2

[+]Esa. 66,23.

[+]§104. Vr. Vvat vvilt Godt in't vyfde Gebodt?

[+]39. Sond.

And. Dat ick myn Vader ende Moeder, ende alle die ouer my gestelt sijn, alle eere, liefde ende trauvve bevvyse, ende my haerer goede

leere ende straffe met behoorlicke gehoorsaemheit ondervverpe[+], ende oock met haere svvackheit ende gebreken gedult hebbe[*], aengesien het Godt belieft, ons doer haere handt te regieren[+].

[+]Ephe. 6,1. Col. 3,18. Ephe. 5,22. Prou. 1,8. & 4,1. & 15.20. & 20,20 Exo. 21,17. Rom. 13.

[*]Pro. 23,22 Gen. 9,25. 1.Pet. 2,18.

[+]§105. Vr. Vvat heysschet Godt in't seste gebodt?

And. Dat ick mynen naesten noch met ghedachten, noch met vvoorden, ofte eenich gelaet, veel vveyniger met der daet doer my selue, ofte doer andere onteere, haete, quetse ofte doode[*], maer dat ick alle vvraeckgiericheit aflegge[+], ooc my selue niet en quetse, of moetvvillighlick in eenich geuaer begeue[*], Daerom oock die Ouerheidt dat svveert draeght, den dootslach te vveeren[+].

[+]Ep. 6,4 & 9 Col. 3,19. Rom. 13. Mat. 22,21.

[+]40. Sond.

[*]Mat. 5,21 Gen. 9,6. Mat. 26,52.

[+]Ro. 12,19.

[*]Col. 2,23.

[+]Gen. 9,6. Exo. 21,14. Mat. 26,52. Rom. 13,4.

§106. Vr. Maer dit Ghebodt schynt alleen van het dootslaen te spreken?

And. GODT verbiedende den dootslach leeret ons, dat hy den vvortel des dootslachs, als nydt[*],

[*]Ro. 1,29.

haet[+], tooren[*], ende vvraeckgiericheit haetet: ende sulcks alles voor eenen dootslach houdet[+].

[+]1.Ioh. 2,9
[*]Iac. 1,20. Gal. 5,20.
[+]1.Ioh. 3,15

§107. Vr. Maer is dat genoegh, dat vvy onsen naesten, also't voorseit is, niet en dooden?

And. Neen't: Vvant Godt verbiedende den nydt, haet ende tooren, ghebiedt dat vvy onsen naesten lief hebben als ons seluen[*], ende hem ghedult, vrede, sachtmoedicheit[+], barmherticheit[*], ende alle vriendelickheit[+] bevvysen: sijn schaede so veel als ons mogelick is, af keeren[*], ende oock onse vyanden goet doen[+].

[*]Matt. 22,39. & 7,12.
[+]Ephe. 4,2. Gal. 6,1. Matt. 5,9. Rom 12,18
[*]Mat. 5,7.
[+]Ro. 12,10.
[*]Exo. 23,5.
[+]Mat. 5,44 Ro. 12,20.
[+]41. Sond.
[*]Leu. 18,27
[+]Iudae. 23.
[*]1.The. 4.3.
[+]Heb. 13,4. 1.Cor. 7.

[+]§108. Vr. Vvat leert ons dat seuenste gebodt?

And. Dat alle onkuyscheit van Godt vervloeckt sij[*], ende dat vvy daerom de selue van herten vyandt sijnde[+], kuysch en*de* tuchtelick leuen moete*n*[*], het sij in den heyligen houvvelicken staet, of buyten den seluen[+].

§109. Vr. Verbiedt Godt in desen

gebode niet meer dan ehebreken, ende diergelyke schanden?

And. Devvyl ons lyf ende siele tempelen des heyligen Geestes sijn, so vvil hy, dat vvy se beyde suyuer ende heylich bevvaere*n*, daerom verbiedt hy alle onkuysche daeden, gebeerden, vvoorden[+], ghedachten, lusten[*], ende vvat den mensche daer toe trecken kan[+].

[+]Ephe. 5,3. 1.Cor. 6,18.
[*]Mat. 5,28.

[+]§110. Vr. Vvat verbiedt Godt in't achtste Gebodt?

[+]Ephe. 5,18 1.Cor. 15,33.
[+]42. Sond.

And. Godt en verbiedt niet alleen stelen ende roouen[*], d'vvelck die Ouerheit straft: maer hy naemt oock dieuerye, alle boose stucke*n* ende aenslagen, daermede vvy onses naesten goet gedencken aen ons te bringen, het sy met gevvalt of schyn des rechts[+], als met onrechten gevvichte[*], elle, maete[+], vvaere, munte, vvoeker[*], ofte doer eenich middel van Godt verbode*n*: Daer toe ooc alle gierichheit[+], allen misbruyck ende verquistinge sijner gaeuen[*].

[*]Cor. 5.10.

[+]Luc. 3,14. 1.Thes 4,6
[*]Prou. 11,1 & 16,11.
[+]Ezec. 45,9
[*]Deu. 25,13 Psal. 15,5. Luc. 6,35.
[+]1.Cor. 6,10.
[*]Pro. 5,16.

§111. Vr. Maer vvat gebiedt v Godt in desen gebode?

And. Dat ick mijns naesten nut, daer ick kan ende mach, voordere, met hem also handele als ick vvilde dat men met my handelde[+], daer toe oock dat ick trauvvelick aerbeide, opdat ick den nootdruftigen helpen mach[+]

[+]Mat. 7,12
[+]Eph. 4,28

[+]§112. Vr. Vvat vvilt dat negenste Gebodt?

[+]43. Sond.

And. Dat ick teghen niemandt valsch getuygenisse en geue[+], niemandt syn vvoorde*n* verkeere[*], geen achterklapper of lasteraer en sij[+], niemandt lichtelick ende onuerhoort oordeele, oft helpe verdommen[*]: Maer allerley liegen ende bedriegen, als eygen vvercken des Duyuels[+], vermyde, t'en sy dat ick den svvaeren tooren Godts op my laeden vvil[*]. Item dat ick in't gerichte ende alle ander handelingen die vvaerheit lief hebbe, oprechtelick spreke ende bekenne[*], Oock

[+]Prou. 19,5 & 9. & 22,28.
[*]Psal 15,3.
[+]Ro. 1,29.
[*]Matt. 7,1. Luc. 6,37.
[+]Ioh. 8,44
[*]Prou. 12,22. & 13,5. 1.Cor. 13,6.
[*]Eph. 4,25.

myns naesten eere, ende goet gheruchte nae myn vermoghen voorstae ende voordere[+]
.

[+]1.Pet. 4,8.

[+]§113. Vr. Vvat heysschet van ons dat thiende gebodt?

[+]44. Sond.

And Dat oock die minste lust ofte gedancken tegen eenich gebodt Godts in ons herte nemmermeer en komme, maer dat vvy t'allen tyden van gantschen herte allen sonden vyandt sijn, ende lust tot aller gerechticheit hebben[*].

[*]Rom 7,7.

§114. Vr. Maer konnen die gene die tot GODT bekeert sijn, dese Geboden volkomelick houden?

And. Neen se: Maer oock die aller heylichste, so lange als se in desen leuen sijn, en hebben maer een kleen beginsel deser ghehoorsaemheit[+], doch also, dat se met een ernstlick voornemen niet alleen nae sommige, maer naer alle die gheboden Godts beginnen te leuen[*].

[+]1.Ioh. 1,8 Rom. 7,14. Eccle. 7,21.

[*]Ro. 7,22. Iac. 2,10.

§115. Vr. Vvaerom laet ons dan Godt also scherpelick die thien Ge-

boden prediken, so se doch niemant in desen leuen houden kan?

And. Eerstelick, op dat vvy ons leuenlanck onse sondelicke aert hoe langer hoe meer leeren kennen[+], ende dies te begeeriger sijn, die vergeuinge der sonden, ende die gherechticheit in Christo te soecken[*], Daernae, dat vvy sonder onderlaeten ons beneerstighen, ende Godt bidden, om die genaede des heyligen Geestes: dat vvy langs so meer nae dat euenbeeldt Godts vernieuvvet vverden, tot dat vvy tot dese voorghestelde volkomenheit nae desen leuen geraeken[+].

[+]1.Ioh. 1,9. Psalm. 32,5.

[*]Ro. 7,24.

Van't Gebedt.

[+]1. Cor. 9,24. Phil. 3,11.

[+]§116. Vr. Vvaerom is dat Gebedt den Christenen van nooden?

[+]45. Sond.

And. Daerom dat het dat voornaemste stuck der danckbaerheidt is, vvelcke GODT van ons voordert[*]. Ende dat Godt sijn genaede ende den heyligen Geest alleen dien

[*]Psal. 50,14.

geuen vvil, die hem met hertelicken suchten sonder ophouden daerom bidden, ende daer voor dancken[+].

[+]Mat. 7,7. Psal. 50,15.

§117. Vr. Vvat behoort tot een sulck Gebedt, dat Godt aengenaem sij, ende van hem verhoort vverde?

And. Eerstelick, dat vvy alleen den eenigen vvaeren Godt, die hem in sijn Vvoordt ons gheopenbaert heeft[*] om alle t'gene dat hy ons gheboden heeft te bidden, van herten aenroepen[+]. Ten anderen, dat vvy onsen noot ende allendicheidt recht ende grondelick kennen[*], op dat vvy ons voor den aenghesichte sijner Maiesteit verootmoedigen[+]. Ten derden, dat vvy desen vasten grond hebben[*], dat hy ons Ghebedt, niet teghenstaende, dat vvy sulcks onvveerdich sijn, om des Heeren Christi vville sekerlick vvil verhooren[+], gelijck hy ons in sijn vvoort beloeft heeft[*]

[*]Ioh. 4,22
[+]Rom 8,26 Ioh. 4,23.
[*]2.Par. 20,
[+]Psal. 2,11. Esa. 66,2.
[*]Rom. 10,14. & 8,15
[+]Ioh. 14,13 & 15,16. & 16,23. Dan. 9,17.
[*]Mat. 7,8. Psal. 143.1.

§118. Vr. Vvat heeft ons Godt beuolen van hem te bidden?

And. Alle Geestelicke ende lyflicke nootdruft[+], vvelcke de Heere Christus begrepen heeft in't Gebedt, dat hy ons selue geleert heeft. [+]Iac. 1,17. Matt. 6,33.

§119. Vr. Hoe luydet dat Gebedt?

And. Onse Vader[*], *die daer syt in de Hemelen.*
Vwen Naeme werde geheyliget. [*]Matt. 6,9. Luc. 11,2.
V Rijcke komme.
Vwen wille gheschiede, op der Eerden als in den Hemel.
Geeft ons huyden onß dagelicksch Broot.
Ende vergeeft ons onse schulden, ghelyck oock wy vergheuen onsen schuldenaeren.
Ende leydt ons niet in versoekinge, maer verlost ons van den quaeden.
VVant vwe iß dat Rycke, die

kracht ende de heerlickheidt in der eewicheit, Amen.

[+]§120. Vr. Vvaerom heeft ons Christus geboden, Godt also aen te spreken: *Onse Vader*? [+]46. Sond.

And. Op dat hy van stonden aen in't beginsel onses gebets in ons de kinderlicke vreese ende toeuersicht tot Godt vervvecke, vvelcke beyde de grondt onses gebedts sijn: Naemelick, dat Godt onse Vader doer Christum gevvorden is, ende dat hy ons veel vveyniger af slaen sal t'gene dat vvy hem met rechten gelooue bidden, dan onse Vaderen ons eerdsche dingen ontseggen[+].

[+]Mat. 7,9. Luc. 11,11.

§121. Vr. Vvaerom vvert hier toe gedaen, *Die daer sijt in de Hemelen*?

And. Op dat vvy van de hemelsche Maiesteit GODTS niet eerdsch en ghedencken[+], ende van sijner almachticheidt alle nootdruft des lyfs ende der sielen vervvachten[+] [+]*Ier. 23,23. Acto. 17,1 & 24.
[+]Ro. 10,12.

[+]§122. Vr. Vvelck is die eerste Bede?

[+]47. Sond.

And. Vwen Naeme werde geheyliget.

Dat is, Geeft ons eerstelick, dat vvy v recht kennen[+], ende v in alle uvve vvercken, in vvelcken uvve allmachticheidt, vvysheit, goetheit, gerechticheit, barmherticheit ende vvaerheit klaerlick schynet, heylighen, roemen ende prysen[*]. Daernaer oock, dat vvy all ons leuen, ghedachten, vvoorden ende vvercken also schicken ende richten, dat uvven Naeme om onsent vville niet gelastert, maer geeeret ende gepresen vverde[+].

[+]Ioh. 17,3. Mat. 16,17. Iac. 1,5. Psal. 119,105.

[*]Psal. 119, 137. Luc. 1,46. Exod. 34,6. Psal. 142,1. Ier. 31,3. Rom. 3,3.

[+]Psal. 115,1. & 71,8.

[+]§123. Vr. Vvelck is die tvveede Bede?

[+]48. Sond.

And. V Rijcke komme.

Dat is, Regiert ons also doer v vvoort en*de* uvven Geest, dat vvy ons langs so meer v ondervverpen[*]: Bevvaert en*de* vermeert uvve Kercke[+], v*er*stoort die vvercke*n* des Duyuels, en*de*

[*]Mat. 6,33. Psal. 119,5. & 143,10.

[+]Psal. 51,20. & 122,6.

alle gevvalt vvelcke haerteghen v verheft, metgaders alle boose raetslaegen, die tegen v heyligh vvoort bedacht vverden[+], tot dat die volkomenheit uvves Rijcks toekome[*], daerin ghy alles sult sijn in allen[+].

[+]1.Ioh. 3,8.
[*]Apo. 22,17
[+]1.Cor. 15,28.
[+]49. Sond.

[+]§124. Vr. Vvelck is die derde Bede?

And. Vwen wille geschiede op der Eerden, als in den Hemel.

Dat is, Geeft dat vvy ende alle menschen onsen eygenen vville versaeken[*], ende uvven vville die alleen goet is, sonder eenich teghenspreeken gehoorsaem sijn[+], op dat also een jegelick sijn amt ende beroepinge, so gevvillighlick ende getrauvvelick mach bedienen ende vvtuoeren[*], als die Engelen in den Hemel doen[+].

[*]Matt. 16,24.
[+]Lu. 22,42
[*]1.Cor. 7,24.
[+]Psal. 103,20.
[+]50. Sond.

[+]§125. Vr. Vvelck is die vierde Bede?

And. Geeft ons huyden ons daegelicksch Broot.

Dat is, Vvillet ons met alle nootdruft des Lichaems versorgen[+], op dat vvy daer doer kennen, dat ghy den eenigen oorspronck alles goets sijt[*], ende dat noch onse sorge, noch aerbeydt, noch uvve gauen, sonder uvven segen, ons en gedyen[+], ende dat vvy derhaluen ons vertrauvven van alle Creaturen aftrecken, ende op v alleen stellen[*].

[+]Psal. 145,15. & 104,27. Matt. 6,25.
[*]Act. 17,27 & 14,17.
[+]1.Cor. 15,58. Deut. 8,3.
[*]Psal. 62,11 & 55,23.

[+]§126. Vr. Vvelck is die vyfde Bede?

[+]51. Sond.

And. Vergeeft ons onse schulden, als oock wy vergheuen onsen schuldenaeren.

Dat is, Vvilt ons aerme sondaeren alle onse misdaeden, ende oock die boosheit die ons altyt aenhanght, om des Bloets Christi vville niet toe rekenen[+], also vvy oock dit getuygenis uvver ghenaeden in ons beuinden, dat ons gantsch voornemen is, onsen naesten van herten te vergeuen[*].

[+]Psal. 51,1. 1.Ioh. 2,1.
[*]Mat. 6,14.

[+]§127. Vr. Vvelck is die seste Bede?

[+]52. Sond.

And. Ende leydt ons niet in versoeckinghe, Maer verlost ons van den boosen.

Dat is, Devvyl vvy van ons seluen so svvack sijn, dat vvy niet een ooghenblick en konnen bestaen[+], ende daer toe onse dootvyanden, de Duyuel[*], die Vveerelt[+], ende ons eygen vleesch[*], niet ophouden ons aen te vechten: vvilt ons doch behouden en*de* stercken doer die kracht uvves heyligen Geestes, op dat vvy in desen Gheestelicken strydt niet onder ligghen[+], maer altyt stercken vvederstandt doen, tot dat vvy eyndelick t'eenemael die ouerhand behouden[*].

[+]Ioh. 15,5. Psal. 103,14
[*]1.Pet 5,8. Ephe. 6,12.
[+]Ioh. 15,19
[*]Ro. 7,23.
[+]Matt. 26,41. Mar. 13,33.
[*]1.Thes. 3,13.

§128. Vr. Hoe besluyt ghy v Gebedt?

And. VVant vwe iß dat Rijcke, die kracht ende die heerlickheit in der eewicheit.

Dat is, Sulcks alles bidden vvy van v, daerom dat ghy als onse Koningh, ende aller dingen machtigh, ons alles goets te geuen den vville ende het vermoghen hebt[+], ende dat all, op dat daer doer niet vvy, maer uvven heylighen Naeme eevvighlick gepresen vverde[*].

[+]Ro. 10,12. 2.Pet. 2,9.

[*]Ioh. 14,13 Psal. 115,1. Ier. 33,8.

§129. Vr. Vvat beduyt dat vvoort *Amen*?

And. Amen is te seggen, Het sal vvaer ende seker sijn. Vvant myn gebedt veel sekerer van Godt verhoort is, dan ick in myn herte geuoele, dat ick sulcks van hem begeere[+].

[+]2.Cor. 1,20. 1.Tim. 2,13.

Eynde des Catechismi.

Forme om den heyligen Doop wt te rechten.

ONse hulpe stae in den Naeme des HEEren, die Hemel ende Eerde geschapen heeft. Amen.[+]

[+]Psal. 121.

DEvvyle onse Heere IESVS CHRISTVS seght, dat vvy in Godes Rycke niet mogen kommen, t'en sij dat vvy nieuvv geboren vverden[+], So geeft hy ons daermede een sekere bevvysinge, dat onse nature gantsch verkeert ende vermaledydt is, ende vermaent ons daermede, dat vvy ons voor Gode verootmoedighen, ende aen ons seluen een mishaegen hebben moeten, ons also bereydende, sijn genaede te begeeren, op dat doer die selue alle onse boosheit en*de*

[+]Ioh. 3,3.

vermaledydinge onser ouder naturen afghevvasschen ende begrauen vverde. Vvant vvy konnen Godes ghenaede niet deelachtich sijn, t'en sij dat voorhenen, alle vertrauvven op ons eygen vermogen ende vvijsheit ende gerechticheit, vvt onsen herten ghenomen sij, Iae oock, tot dat vvy alles vvat in ons is, gantschelick verdoemen.

Nae dien ons Christus onse allendicheit, also voor oogen ghestelt heeft, so troost hy ons vvederom doer sijne barmherticheit, ons ende onsen Kinderen belouende van allen onsen sonden te vvasschen, dat is, ons die selue om sijns bloetvergietens vville niet toe te rekenen, ende onse verdoruen nature vvederom tot synen euenbeelde, doer synen heyligen Geest te vernieuvven. Ende op dat hy sulcke belofte onsen svvacken gelooue soude beuestige*n*, ende aen onsen eygenen Lichaeme versegelde, Heeft hy beuole*n*, dat vvy

in den Naeme Godes des Vaders, des Sones, ende heylighen Geests souden gedoopt vverden[+].

§ Daerom ten eersten, als hy vvilt dat vvy met Vvater in den Naeme des Vaders ghedoopt vverden, betuyght hy ons, gelijck als met eenen sichtbaer*en* eedt, all ons leuen langh, dat Godt onse ende onses saedes Vader sijn vvil, ons met aller nootdruft des Lichaems ende der sielen versorgende, ende alle quaet ons ten goede vvendende, Ouermits dat alle Creaturen (van vveghen des verbondts, dat vvy met Gode hebbe*n*)[*] ons niet konnen schaedighen, maer t'onser salicheit dienen moeten[+]. [+]Mat. 28,19 [*]Gen. 17,4.

§ Ten anderen, als vvy in den naeme des Sones ghedoopt vverden, belouet hy ons, dat alle t'gene dat de Sone GODES ghedaen ende geleden heeft, ons eyghen sy, also dat hy onse ende onser Kinderen Salighmaeker is, ons met sijner salighmaekender genaede sal- [+]Ro. 8,28.

uende, ons doer sijne heylighe ontfanghenisse, gheboerte, lyden ende steruen van aller onreynicheidt ende sonden verlost heeft, ende all onse vermaledijdinge* aen't Cruyce ghenaegelt, die selue met sijnen Bloede afghevvasschen, ende met hem begrauen+ heeft, ende ons also van der hellscher pijne bevrijdt, op dat hy ons doer sijn Opstandinghe ende Hemeluaerdt met sijner gerechticheit* bekleyden, nu voor den hemelsche*n* Vader voortreden+, ende ten letsten oordeele heerlick en*de* sonder vlecke* voor't aenschijn des Vaders presenteeren soude.

§ Ten derden, als vvy in den Naeme des heyligen Geestes ghedoopt vverden, vverdt ons beloeft, dat de heylige Geest onse ende onser Kinderen leeraer ende trooster+ in eevvicheit sijn sal, ons tot vvaerachtigen lidtmaeten des Lichaems Christi* maekende: op dat vvy aen Christo ende aen alle sijne goeden (met-

*Gal. 3,13.

+Rom. 6,4

*Ro. 4,24.

+Ro. 8,34.

*Eph. 5,27.

+Ioh. 16,7 & 13.

*Rom 8,5. 1.Cor. 12,13

gaeders alle lidtmaeten der Christelicke Kercke) gemeynschap souden hebben, Also, dat onser sonden in eevvicheit niet meer gedacht vverde[+], oock die sonden ende svvackheidt, die in ons noch ouerblijft, so langhs so meer ghedoodet[*], in ons een nieuvv leuen beghonnen, ende eyndelick in der saligen Opstandinge (daer dit vleesch den heerlicken Lichaeme Christi[+] gelijckformich sijn sal) volkomelick gheopenbaert vverde.

[+]Ier. 31,34.
[*]Rom. 6,11
[+]Phil. 3,21. 1.Cor. 15,49.

Maer naedien dat in alle verbonden, beyde deelen sick met malkanderen verbinden, so belouen vvy ooc Gode den Vader, Sone, ende heyligen Geest, dat vvy, doer syne ghenaede, hem[*] alleene voor onsen eenigen, vvaerachtigen ende leuendigen Godt houden ende bekennen vvillen, hem alleene in alle onse noot[+] aenroepen, ende als gehoorsaeme Kinderen leuen, ghelijck dese nieuvve gheboerte van ons heyschet,

[*]Gen. 17,1.
[+]Psal. 50,14

vvelcke in dese tvvee stucken ghelegen is, § Eerstelick, dat vvy vvaerachtich berauvv* ende leedtvvesen onser sonden hebbende, ons eyghen vernuft+ ende allerhande lusten verloochenen, ende den vville Godes ondervverpen, ende alle sonden van herten haeten ende vliede*n*, § Daernae ooc dat vvy beghinnen lust* ende liefde te hebben, nae Godes Vvoort in aller heylicheit+ ende gerechticheit te leuen.

*Matt. 3,2.

+2.Cor. 10,5.

*Rom. 6,3.

En*de* als vvy somvvylen vvt svvackheit in sonden vallen, so en moeten vvy nochtans daerin niet blijuen liggen, noch vertvvijfelen, ofte doer eenige ander middelen, dan alleen doer CHRISTVM vergeuinge der sonden soeken, Maer altyt doer onsen Doop vermaent vverden* van sonden af te staen, ende vaste te vertrauvve*n* dat der seluer (om des bloet vergietens Christi vville) voor Gode nemmermeer sal+ gedacht vverden, Ouermidts ons de heylighe

+Luc. 1,75.

*Rom. 6,4.

+Ier. 31,34.

Doop een ongetvvijfelt ghetuygenis is, dat vvy met GODE een eevvigh verbondt hebben, ende in de leuendige[+] fonteyne der eevvighe barmherticheit des Vaders, ende des allerheylighsten lijdens[*] ende steruens IESV CHRISTI, doer de[+] kracht des heylighen Geests gedoopt sijn.

[+]Ier. 2,12.
[*]Rom. 6,4.

Ende all ist dat onse Kinderkens dese gemelde oorsaecken ende verborgentheiden noch niet en begrijpen, ende noch veel vveyniger konden belijden, so mogen se nochtans van den heyligen Doope gheensins vvtghesloten vverden, Ouermidts se van Gode tot sijnen verbonde beroepen sijn, dien hy met[*] Abraham die een Vader is aller gheloouigen, ende[+] sijnen saede, ende also oock[*] met ons ende onsen Kinderen gemaeckt heeft: Ick vvil (spreeckt de Heere) oprechten mijn verbondt tusschen my ende v, en*de* uvven saede nae v, by haeren naekoemelingen,

[+]1.Cor. 6,11. Mat. 28,19.
[*]Gen. 17,4.
[+]Luc. 1,55.
[*]Gal. 3,9.

dat het een eevvigh verbondt sij, also dat ick uvve Godt sij ende uvves saedes nae v.

Nu is onse Heere IESVS Christus in de vveerelt gekommen, niet om die ghenaede sijnes hemelschen Vaders te[+] verminderen, maer veel meer, dat verbondt der ghenaeden (d'vvelck hier voortijts[*] binnen dat volck Israel ingesloten vvas)[+] doer de gantsche vveerelt vvt tebreyden, ende heeft in de plaetse[*] der Besnydinghe, den heyligen Doop tot een vvaerteecken[+] ende segel deses verbondts, ons ende onsen Kinderen ingestelt, Gelijck de heylige Apostel Petrus sulcks vvtdruckelick leert, Act. 2. seggende[*]: Doet boete, ende een jeghelick laete hem doopen in den Naeme IESV Christi, tot vergeuinge der sonde*n*, So sult ghy ontfangen die gaeue des heyligen Geests, Vvant uvve, en*de* uvver kindere*n* is dese beloftenisse, en*de* al dergene*n* die noch[+] verre sijn, vvelcke Godt onse Heere ooc daertoe beroepen sal.

[+]Act. 2,18.
[*]Ier. 31,32.
[+]Mat. 28,19 Mar. 16,15.
[*]Col. 2,11.
[+]Rom. 4,11 1.Pet. 3,21.
[*]Act. 2,38.
[+]Eph. 2,23.

Also beveelt ooc de Heere Christus selue die onmondighe Kinderkens tot hem te bringen, ende belouet hen met vvoorden ende vvercken dat Hemelrijcke, ghelijck Marcus in't 10. schrijft[+]: Te dier tijdt brochten se Kinderkens tot Iesum, op dat hy se soude aenroeren, Ende die Iongeren straften de gene die se brochten. Doen dat IESVS sach, nam hy't onvveerdelick, en*de* sprack tot hen: Laet de Kinderkens tot my komen, ende en vveert hen dat niet, vvant sulcken is dat rijcke Godes. Voorvvaer ick segghe v, Vvie dat rijcke Godes niet ontfanght gelijck een Kindeken, die en sal daer niet in komen. Ende hy omvingh se in sijne aermen, ende leyde de hande*n* op sy, ende segende se. § VVt desen vvoorde*n* ist openbaer, dat ooc onse Kinderkens in Godes rijcke en*de* verbondt sijn, ende daerom ooc den Doop als[*] den segel des verbondts behooren te ontfange*n*, al is't dat se

[+]Mar. 10,13

[*]Rom. 4,11 1.Pet. 3,21.

de verborgenheit des Doops, doer jongheit van jaeren, noch niet verstaen, Euen ghelijck oock de Kinderkens van IESV Christo selue, met vvoorden ende vvercken[+] gesegent sijn, Ende ghelijck se in de oude Kercke ten[*] achtsten daege besneden vvierden, hoevvel se noch den segen des Heeren, noch de verborghenheit der Besnydinge konden verstaen ofte begrijpen.

[+]Mat. 19,15 Mar. 10,16.
[*]Gen. 17,12

Op dat vvy dan dese heylige ordeninge Godes, tot sijner eeren, t'onsen trooste, ende tot stichtinghe der Gemeynten vvtrechten ende bedienen mogen, laet ons sijnen heyligen Naeme also aenroepen:

O Allmachtige, eevvighe Godt, Ghy die nae uvven stranghen oordeele die ongeloouige ende onboetueerdige Vveereldt[+] met de Sundtvloet gestraft hebt, ende den geloouigen Noah[*], sijn achtster, vvt uvve groote barmherticheidt

[+]Ge. 6. *et*c.
[*]1.Pet. 3,20.

behouden en*de* bevvaert, Ghy die den verstockten Pharao[+] met all sijnen volcke in't roode Meer verdroncke*n* hebt, en*de* uvve volck Israel drooghe voets daer doer gheleydet, doer d'vvelcke desen Doop[*] beduydet vvert, Vvy bidde*n* v doer uvve grondloose barmherticheit, dat ghy[+] dit uvve kind genaedelick vvilt aensien, en*de* doer uvven heyligen Geest uvven Sone Iesu Christo inlijuen, dat het met hem in sijn doodt[*] begrauen vverde, ende met hem magh opstaen in een nieuvv leuen, op dat het sijn Cruys, hem daghelicks naevolgende, vroylick draegen moge, hem aenhange met vvaerachtigen gelooue, vaster hope, ende vieriger liefde, dat het dit leuen (d'vvelck toch niet anders[+] is, dan een ghestaedige doot) om uvvent vville getroost verlaeten, en*de* ten letsten daege voor den Rechterstoel Christi uvves Sones sonder verschricken moge verschijnen, doer den seluen onsen Heere Iesum Chri-

[+]Exo. 14,28

[*]1.Cor. 10,2. 1.Pet. 3,21.

[+]ofte, dese uvve Kinderen.

[*]Rom. 6,4.

[+]Iob 7,16. Psal. 90,9.

stum, uvven Sone, die met v en*de* den heylighen Geest een eenigh Godt leeft en*de* regiert in eevvicheit, Amen.

§ *Vermaeninge aen die Ouders, en*de *die mede ten doope komen*.

CHristelicke Broeders, ghy hebt gehoort, dat den Doop een ordeninge Godes is, om ons ende onsen saede sijn[+] verbondt te[*] versegelen, Daerom moeten vvy hem tot dien eynde, ende niet vvt gevvoente ofte superstitie gebruyken. Op dat het dan openbaer vverde, dat ghy also[+] ghesinnet sijt, sult ghy van uvventvvege hier op opgheveynsdelick andvvoorden.

[+]Gen. 17,4.
[*]Rom. 4,11
[+]Act. 2,39. & 8,37. & 16,15.

§ Eerstelick (hoevvel onse kindere*n* in sonden ontfange*n*[*] en*de* gebore*n* sijn, en*de* daerom allerhande alle*n*dicheit, ja de[+] verdoemenisse selue ondervvorpen) of ghy niet bekendt, dat se in Christo[*] geheylight syn, en*de* daero*m* als[+] lidtmaete*n* sijner gemeynte*n* behooren gedoopt te vvesen?

[*]Psal. 51,6.
[+]Ephe. 2,3.
[*]Ephe. 5,26 1.Cor. 7,14.
[+]1.Co. 12,13

§ Ten anderen, of ghy dese leere*, die hier gheleert vvert, ende voorder, in't oude ende nieuvve Testament ende in d'Artijckelen des Christelicken gheloofs begrepen is, niet+ bekendt de vvaerachtige ende volkomene* leere der salichheit te vvesen?

§ Ten derden, of ghy niet belouet ende voor v neemt, dit+ Kindt (als't tot sijnen verstande komt) daerin nae v vermoghen t' ondervvysen?

Andwoorde.

Iae vvy.

Daerna begiet de Kerckendiener die tot den doope gebrocht werden, met water, seggende:

N. Ick doope v in den* Naeme Godes des Vaders, des Sones, ende des heyligen Geestes.

*2.Tim. 3,14.

+Rom. 12,2
*2.Pet. 1,19
+Gene. 18,19. Exo. 13,14. Psal. 78,4. Ephes. 6,4. Heb. 6,2.

*Mat. 28,19 Act. 2,38.

DANCKSEGGINGE.

Laet ons Godt den Heere dancken.

ALmachtige, barmhertige Godt ende Vader, vvy dancken ende louen v, dat ghy ons en*de* onsen Kinderen, doer dat[+] Bloet uvves lieuen Sones Iesu Christi, alle onse sonden vergeuen, ende ons doer uvven heyligen Geest tot[*] lidtmaeten uvves eengeborenen Sones, ende also tot uvven Kinderen aengenomen hebt, Ende ons dat selue met den heyligen Doope versegelt ende bekrachtight, Vvy bidden v oock doer den seluen uvven lieuen Sone, dat ghy[+] dit kind met uvven heylighen Geest altijdt vvilt regieren, op dat het Christelick ende Godtsalighlick opghetrocken vverde, ende in[*] den Heere IESV Christo vvasse ende toeneme, op dat het uvve[+] Vaderlicke goetheit en*de*

[+]Ephe. 1,7. & 2,13.
[*]1.Co. 12,13

[+]of, dese Kinderen

[*]Ioh. 15,5.
[+]Psal. 103,13.

barmherticheidt, die ghy hem ende ons allen bevvesen hebt, magh bekennen, ende
in aller[+] gerechtichheit, onder onsen eenigen Leeraer, Koningh ende hooge*n* Priester
Christo IESV leue, Ende vromelick teghen de Sonde[*], den Duyuel ende sijn [+]Luc. 1,75.
gantsche Rijcke strijden ende ouervvinnen moghe, v ende uvven Sone IESVM [*]Eph. 6,12. Gal. 5,24.
CHRISTVM, mitgaeders den heyligen Geest, den[+] eenighen ende vvaerachtigen
Godt eevvighlick te louen ende te prijsen, AMEN. [+]Ioh. 17,3.

Volght een korte Ondersoeckinge des Geloofs, voor de ghene die sick tot de Ghemeynte begeuen vvillen.

VRAGHE.

HOe sijt ghy in v herte versekert, dat ghy een lidtmaet der Gemeynte Christi sijt?

ANDVVOORDE.

VVt dien dat de heylige Geest tot mynen Geest getuyght,[+] dat ick een kindt Godes des Vaders sij, doer Iesum Christu*m* sijnen Sone, en*de* mijnen oppersten Priester, vvelcke my, doer de heylige offerha*n*de sijns lichaems, en*de* vvtstortinge sijns bloets, van mynen sonden gesuyuert heeft. Ick geuoele ooc bouendien, dat ick doer de*n* Geest Godes tot de gehoorsaemheit der geboden Godes geroert vverde.

[+]Rom. 8,16 2.Cor. 1,22. & 5,5.

§Vr. VVelck sijn de geboden des

Godlicken Vvets, daer toe alle menschen verbonden sijn, en*de* tot vvelcker gehoorsaemheit ghy v geuoelt gheroert te sijne?

And. Die daer kortelick in tien Geboden verhaelt staen, Exo. in het 20,1. Deut. 5,6. Naemelick dese.

ICk ben de HEERE, vwen Godt, die v wt Egyptenlandt, wt den diensthuyse geleydt hebbe.

1. *Ghy en sult geen ander Goden voor myn aengesicht hebben*.

2. *Ghy en sult v geen beelden, noch eenighe ghelyckenisse maeken, noch van't gene dat bouen in de Hemelen iß, noch van dat daer onder op Eerden iß, ofte van dat in de VVateren onder de Eerde iß. En anbidt se niet, noch eert se, noch dient se niet. VVant ick de Heere, vwe Godt, ben sterck ende yuerigh, die daer besoecke der Vaderen mißdaet in de Kin-*

*deren, tot in dat derde ende vierde lidtmaet, der ghener die my haeten. En*de *ick doe barmherticheit aen veel duysenden, die my lief hebben, ende myne geboden onderhouden.*

3. *Ghy en sult den Naem uwes Heeren vwes Godts niet te vergeefs ofte lichtueerdelick gebruyke*n. *VVa*nt *de Heere sal hem niet onschuldigh houden, noch ongestraft laeten, die synen Naeme te vergeefs oft lichtueerdelick gebruyckt.*

4. *Sijt ghedachtich des Sabbathdaeghs, dat ghy dien heylighet. Seß daegen sult ghy arbeyden ende all v werck doen, Maer de Seuensten dagh, iß de Sabbath des HEEREN vwes Gods, Dan sult ghy geen werck doen, noch v Sone, noch v Dochter, noch v Knecht, noch v Dienstmaeght, noch v Vee, noch de Vrem-*

delinck die in uwe Stadtpoorten iß. VVant in seß daeghen heeft de Heere Hemel ende Eerde ghemaeckt, ende die Zee, ende all datter in iß, ende hy rustede den seuensten dach. Daer om segende de HEERE den Sabbath dach, ende heylighde den seluen.

5. *Ghy sult v Vader ende Moeder eeren, op dat ghy lange leeft in den lande, dat v de HEERE vwen Godt geuen sal.*

6. *Ghy en sult niet dooden.*

7. *Ghy en sult niet ehebreken.*

8. *Ghy en sult niet stelen.*

9. *Ghy en sult geen valsche getuygeniß spreeken tegen vwen naesten.*

10. *Ghy en sult niet begeeren vwes naesten huyß, ghy en sult niet begeeren vwes naesten VVyf, noch*

*syne*n *Knecht, noch syn Dienstmaeght, noch synen Osse, noch synen Esel, noch eenigh dinck dat vwen naesten heeft*.

§Vr. Hoe vverden dese thien geboden gedeelt?

And.* In tvvee tafelen: vvaeraf de eerste Godt aensiet, ende de ander den naesten.

*Exod. 24,12. & 31,18. & 34.1. Deut. 9,10.

§Vr. Vvat leert ghy in de vier geboden der eersten tafel?

And. Ten eersten, dat ick verloochenende alle creature*n*,+ gantsch mijn betrauvven stelle*n* moet in den eenigen ende almachtighen Godt.

+Mat. 4,10 & 10,13. Deut. 6,20. 1.Sam. 7,3.

Ten anderen,* dat ick hem alleene, in den Geest ende vvaerheit aenbidden moet:+ niet doer beelden oft eenigen versierden Godsdienst.

*Ioh. 4,24 2.Cor. 3,17.

Ten derden, dat ick sijn vvoordt ende naeme, in alle dingen sal groot maeken.

+Psal. 15. Esa. 29,13. Matt. 15,9. Col. 2,22. Tit. 1,14.

Ten laetsten,* dat ick my schuldigh kenne te oeffenen in alle sijn

*Eze. 20,11 Num. 15,8. Ier. 17,21.

Goddelicke insettinghen, volgende die heylige ordinantie sijns vvoorts.

§Vr. Vvat leert ghy vvt de geboden der anderen tafel?

And. Ten eersten[+] dat men Vader ende Moeder in allen dinghen, die teghen Godt niet sijn, ghehoorsaem sal vvesen: de selue eerende ende helpende in haeren noodtruft. Doer vvelck ghebodt[*], de Knechten oock tot haer Heeren: ende[+] de Ondersaeten tot haer Ouerheit, in ghelijcker vvyse, verbonden sijn.

[+]Leu. 19,3. Ephe. 6,2. Prou. 23,22

[*]Col. 3,22. 1.Tim. 6,1. Tit. 2,9.

Ende in de vier nauolghende geboden, vverden vvy geleert[*], dat vvy onsen naesten oprechtelick beminnende, hem in gheender vvijse beschaedigen, in sijn Lichaem, huysgesin, goed ende eere: maer meer, dat vvy allesins sijn profijt soecken, doer vvoorden ende vvercken, nae ons vermogen.

[+]1.Pet. 2,18 Rom. 13,1. Tit. 3,1. 1.Pet. 2,13.

[*]Luc. 6,31. Tob. 4,16. Matt. 7,12. Rom. 12,10

§Vr. Vvat heyscht Godt van ons in het letste gebodt?

And.[+] Dat vvy gheenerhande

[+]Rom. 7,7. Exo. 20,17. Deut. 5,21.

boose ghenegentheit ofte lust hebben sullen, teghen de glorie Godes, of onsen naesten.

§Vr. Sijn ooc alle menschen verbonden tot de volmaeckte gehoorsaemheit deser geboden by straffe der eevvigen verdoemenisse?

And. Iae sij:[+] Vvant hy vervloeckt is, die niet blijft in al t'gene, datter gheschreuen staet, in den boeck des Vvets, om dat te doen.

[+]Deut. 27,26. Gal. 3,10.

§Vr. Maer is't oock eenighen mensche, in dese onse verdoruene nature, vvel mogelick, deselue Vvet in alle haer stucken gantschelick te volbringen?

And. Neen't:[*] Vvant de VVet die daer Geestelick is, doer het vleesch kranck is. T'is vvel vvaer, datter een beghinsel ende neersticheit[+] tot der gehoorsaemheit des Vvets in de geloouigen is doer de kracht des heylighen Geests, maer gheen volmaecktheit[*], die in't oordeel Godes staende kan blijuen.

[*]Ro. 7,14. & 8,3. & 5,6
[+]Ro. 7,22.

[*]Psal. 143,2 & 130,3. Iob 9,2. Phil. 3.

§Vr. Hoe konnen vvy dan saligh vverden?

And.* VVt genaede, doer Iesum Christum, als vvy in onse herten onvvanckelbaerlick geloouen, dat ons de hemelsche Vaeder genaedigh is, doer die verdiensten sijnes Sones Christi Iesu.

*Rom. 3,24 & 5,1. & 8,1. Ephes. 2,7. Gal. 3,22. 1.Ioh. 2,1 & 5,13.

§Vr. Moeten vvy dan bouen de goede vvercken oock geloouen?

And. Iae: Voor al moeten vvy geloouen.+ Vvant het onmogelick is, sonder het ghelooue Godt te behaegen. Ende daer vvt moeten alle goede vvercken vloeyen, tot Godes glorie, ende ten oorbore des naesten.

+Heb. 11,6.

§Vr. VVelcke sijn de Artijckelen ons Christelicken geloofs?

And. Ick ghelooue in Godt den Vader, den Almachtigen, Schepper des Hemels ende der Eerden.

Ende in Iesum Christum synen eengeborenen Sone onsen Heere, die ont-

*fangen is va*n *den heyligen Geest, geboren wt die Maeget Maria, geleden heeft onder Pontio Pilato, iß gekruyst gestorue*n*, ende begraue*n*, nedergeuaeren ter hellen, ten derden daege wederom opgestaen van den doode*n*, opgeuaeren ten Hemel, sitt ter rechter handt Godes des almachtige*n *Vaders, van daer hy komen sal, te oordeelen die leuende ende die dooden.*

Ick gelooue in den heyligen Geest, Ick gelooue een heylige algemeyne Christelicke kercke, de gemeinschap der Heyligen, vergheuinge der sonden, opstandinge des vleeschs, ende een eewigh leuen, Amen.

§Vr. VVat gelooft ghy met dat eerste deel, van Godt den Vader?

And. Dat is, Ick stelle all mijn vertrauvven in den eevvigen en*de* vvaerachtighen Godt:* versekert sijnde, dat hy my sal bystaen, in aller-

*Gene. 17,7 & 8.

hande nootvvendicheidt der sielen ende des Lichaems, gemerckt dat hy een almachtich Godt, ende my een goedtvvilligh Vader is.

§Vr. Vvat ghelooft ghy met dese vvoorden: Ende in Iesum Christum, sijnen eenighen Sone, onsen Heere?

And. Dat is,* Ick stelle ooc mijn betrauvven in den Sone Godes:+ aenghesien, dat hy sijn eygen ende eenigh gheboren Sone sij,* ende daerom een vvaerachtich Godt, bouen all gepresen in eevvicheit.

*Ioh. 5,17. & 14,10.
+Rom. 8,3. Ioh. 1,18. & 13,3. Rom. 1,3.
*Rom. 9,5. Ioh 20,28. 1.Ioh. 5,20. Esa. 9,6.

§Vr.Vvat is: Die daer ontfangen is van den heylighen Geest, Geboren vvt die Maeghet Maria?

And. Dat is: Ick gelooue,+ dat de Sone Godts vvaerachtich mensche gevvorden is,* aenghenomen hebbende t'vleesch ende bloet der kinderen+, vvt de Maeght Maria,* sonder eenige vlecke der sonden,+ doer de kracht des heyligen Geests,* So dat IESVS Christus vvaerach-

+Ioh. 1,14.
*He. 2,14. Phil. 3,7.
+Mat. 1,16.
*Heb. 4,15
+Luc. 1,31.
*Phil. 1,2. & 2,6. Heb. 1,3. & 2,11 & 14. Rom. 1,3. & 9,5.

tich Godt ende mensch sij,[+] de eenighe middelaer,[*] vvt de maeghet Maria ontfanghen, ende geboren: tot mijner ende aller gheloouigher menschen salighheit.

[+]1.Ti. 2,5. Gal. 3,9. Heb. 9,15.

[*]Gal. 4,4.

§Vr. Vvat is: Die gheleden heeft onder Pontio Pilato, ghecruyst, gestoruen, ende begrauen, Nedergedaelt ter hellen?

And. Dat is: Ick ghelooue dat IESVS Christus,[+] voor mijne sonden,[*] in sijn Lichaem,[+] de allerschandelickste doodt des Kruyses, gheleden heeft:[*] ende in sijn siele ghesmaeckt heeft de gramschap Godes ende die pijne der hellen, om my daervvt te verlossen.

[+]Gal. 1,4. & 2,21.

[*]1.Pet. 2,24.

[+]Mat. 28,37 Phil. 2,8.

[*]Matt. 27,45. Luc. 22,42.

§Vr. VVat is: Dat hy ten derden daeghe verresen is van den dooden?

And.[+] Dat is: dat sijn Lichaem gheen verderuenisse in't graf ghesien heeft: ende dat sijn siele niet meer dan drie daegen van den Lichaeme verscheyde*n* is gevveest,[*] vvant hy is verresen ten derden daege van

[+]Act. 2,27. & 13,35. Psal. 16,10. 1.Cor. 15,4.

[*]Matt. 28.

den dooden,[+] voor ons eerlick ouervvinnende, Sonde, Doodt, Helle, Duyuel, ende des VVets verdoemenisse.

[+]Ioh. 11,25. Gal. 3,13. Rom. 4,25.

§Vr. VVat gelooft ghy met dese vvoorden? Hy is opgeuaeren ten Hemel: sittende ter rechter handt Godes des almachtighen Vaeders, Van vvaer hy komen sal, *et*c.

And.[*] Dat IESVS Christus, nae sijn menschelicke nature, in dese vveerelt niet meer is:[+] maer bouen de vvolcken, by den Vaeder in den Hemel.[*] Van vvaer hy, doer sijn Goddelicke kracht, sijn Gemeynte is regierende ende beschermende, tot den eynde der vveerelt:[+] ende dan sal hy haestelick komen, om te oordeelen de leuende ende de doode.

[*]Act. 1,9. & 3,21.
[+]Heb. 7,25 & 8,4. Act. 1,9.
[*]Matt. 28,20. Ioh. 14,18.
[+]Mat. 25,6 & 32.

§Vr. VVat is't: Ick gelooue in den heyligen Geest?

And. Dat is: Ick stelle mijn betrauvven in den heyligen Geest:[*] sonder vviens ingheuen niemandt

[*]1.Cor. 2,10. & 12,3. Ioh. 14,26. & 16,13.

heyligh ofte reyn kan vvesen, noch eenigen troost in Godt hebben: of eenighe salighmaekende kennesse ende vvetenschap van den seluen.

§Vr. Ghelooft ghy dan, den Vader ende den Sone, ende den heyligen Geest, een Godt te vvesen?

And. Iae ick trauvven:[+] Maer in drye persoonen verscheyden:[*] en*de* daerom vverden vvy in den naeme des Vaders, ende des Sones, ende des heyligen Geests gedoopt.

[+]Mat. 3,16.
[*]Mat. 28,19

§Vr. Maer hoe sijn daer drye persoonen, en*de* nochtans maer een Godt?

And. Nae dat de schrifture leert,[+] dat daer maer een Godt is,[*] die sijn eer geenen anderen geuen vvil, ende de selue Goddelicke eere, in de Schrift,[+] eygentlick toeghegeuen vverdt den Vader, ende den Sone, en*de* den heylighen Geest: So is't doch klaer, dat daer een eenigh Godt sij, in drye persoonen verscheyden,[*] de Vader ende de Sone, ende de heylige Geest.

[+]Deut. 6,4. Mar. 12,29.
[*]Esa. 48,11.
[+]Mat. 28,19
[*]Mat. 3,16.

§Vr. VVat verstaet ghy met dese vvoorden: Een heylige algemeyne Christelicke Kercke?

And. Dat is: Ick bekenne, dat Christus IESVS, in dese boose vveerelt,[+] sijn seker vergaederinge der gheloouigen heeft, vvaer af ick my bekenne een lidtmaet te sijn.

[+]Matt. 16,18. & 18,17.

§Vr. VVat eygen schatten ende vercierselen heeft dese Gemeynte?

And. De gemeynschap der heyligen, vergeuenisse der sonden, verrijsenisse des vleeschs, ende een eevvigh leuen.

§Vr. VVat troost hebt ghy hier in?

And. Ten eersten,[*] dat alle de vveldaeden Christi allen heylighen ende geloouigen, sonder eenigh vvtvvendigh aensien der persoonen, gelijckmaetigh toekomen.

[*]Gal. 3. Col. 3.

Ten anderen,[+] dat se altijdt vergeuinghe haerer sonden, van Godt den Vader verkrijgen: so dickmael als se dat, doer een vast gelooue, met

[+]1.Ioh. 1,9. & 2,1. 1.Tim. 2,5. Heb. 7,24.

een oetmoedigh herte, in den Naeme Christi begeeren.

Ten letsten, dat se ([+] hoe seer se hier veracht sijn)[*] nochtans ten letsten daeghe, in haer eygene Lichaemen verrijsen sullen, ten eevvigen leuen.[+] Gelijckervvijs de ongeloouige, op sullen staen, ter eevviger schande ende verdoemenisse.

[+]2.Cor. 4.
[*]Ioh. 5,29. & 6,40. 1.Cor. 15,40. Phil. 3,21.
[+]Dan. 12,21 Matt. 25,2 & 47. Act. 24,15.

§Vr. Magh ooc dese vvaerachtighe Ghemeynte Christi, vvtvvendelick eenichsins bekent vverden?

And. Iae se: In sonderheit vvt drye tekenen. Te vveten: VVt de oprechte verkondinge des vvoords Godts: VVt het rechtsinnich vvtrechten der Sacramenten: Ende vvt het neerstich ghebruyck der Christelicke straffe.

§Vr. VVaer in is de oprechte verkondinghe des VVoords Godts gelegen?

And. In de VVet ende den Euangelio.

§Vr. VVat is de VVet?

And. Het is een verklaeringhe der Goddelicken Maiesteit en*de* vvillens: leerende vvatmen doen ofte laeten moet:* verdoemende alle menschen, die den seluen, ouer all niet genoegh doen.

*Deut. 27,26. & 28,15 Leu. 26,14.

§Vr. VVat is dat Euangelium?

And. Het is een blijde bodtschap,+ van een seker vergeuinge der sonden, doer de verdiensten ons hoogen Priesters Christi Iesu alleene.

+Luc. 2,10. Rom. 3,24. Ephe. 2,1. Col. 2,13. Heb. 7,10.

§Vr. VVat sijn de Sacramenten der Gemeynte Christi?

And. Het sijn heylige oeffeningen, in seker vvtvvendige Ceremonien doer Christum ingestelt: doer de vvelcke hy sijn Ghemeynte heeft vvillen getuyge*n*, dat vvy alleen doer de verdiensten sijns doodts, vergeuenisse onser sonden hebben.

§Vr. Hoe veel sijn daer sulcke Sacramenten?

And. Tvvee: Naemelick, den Doop, ende het Nachtmael des Heeren.

§Vr. VVat is den Doop?

And.* Het is een heylige instellinge Christi:+ doer de vvelcke alle lidtmaeten der Ghemeynten, (se sijn onmondighe Kinderen, oft volvvassen)* met VVater ghedoopt moeten vverden:+ in den Naeme des Vaders, ende des Sones, ende des heyligen Geests.

*Ioh. 3,22. & 4,1.
+Mat. 28,19 Mar. 16,15.
*Eph. 5,26.
+Mat. 28,19

§Vr. VVat troost hebt ghy vvt uvven Doop?

And. Dat ick doer het Bloedt CHRISTI so sekerlick afghevvasschen ben van mijne sonden: als het Lichaam in den Doop met vvater besprengt vvert. Voort,* dat ick altijdt, vergeuenisse der sonden vervveruen sal, so dickmael als ick dat in den Geest, van mijnen hemelschen Vader, doer Christum, in't gelooue, sal begeeren.

*1.Ioh. 2,1. Heb. 7,24.

§Vr. VVaer af vverdt ghy in uvven Doop meer vermaent?

And.+ Dat ick my al mijn leuen langh, sal van sonden vermijden:

+Rom. 6,4

mijn vleesch met alle sijne boose lusten doodende, ende in een nieuvvicheit des leuens vvandelende.

§Vr. VVat is het Nachtmael des HEEREN?

And.[+] Het is een instellinghe Christi:[*] in de vvelcke sijn doodt, doer het eten des gebrokene*n* broodes, ende het drincken des Bekers des HEEREN verkondight vverdt.

[+]Mat. 26,25 Mar. 14,22. Luc. 22,19.
[*]1.Cor. 11,23.

§Vr. VVat troost hebt ghy daer in?

And.[+] Dat ick doer den offer des Lichaems ende Bloeds Christi, so sekerlick vergheuenisse mijner sonden heb,[*] ende gheuoedt vverde ten eevvighen leuen: als ick ter taefel des Heeren het Broodt van den Dienaer gebroken ete, ende den Beker die my gegeuen vverd, drincke: jae gelijckervvijs mijn Lichaem daghelicks, doer spijse ende dranck naturelick onderhouden vverdt.

[+]Heb. 7,27
[*]Ioh. 6,51.

§Vr. VVaeraf vverdt ghy doer het Nachtmael meer vermaent?

And. Dat ick den Heere voor dese groote vveldaet, altijdt dancken sal: ende mijne danckbaerheit betuygen, met een daegelicksche doodinghe des ouden mensches, ende een nieuvvicheit des leuens.

§Vr. VVat is de Christelicke straffe?

And. Het is een instellinge Christi:[+] doer de vvelcke een jegelick lidtmaet verbonden is, sijnen Broeder Christelick te vermaenen, ende vvederom de vermaeninge gevvillighlick te ontfangen: Anders so sal hy, na d'vvoordt Godes, vvt der Gemeynten ghevvorpen,[*] ende den Duyuel ouergeleuert vverden.

[+]Mat. 18,15 Luc. 17,3. Leu. 19,17. Prou. 17,10 Syr. 19,13. Iac. 5,9.

[*]1.Cor. 5,5. 1.Tim. 1,20.

§Vr. Magh oock de Ouerheidt boose menschen, met den svveerde straffen?

And. Iae se: Ende behoort dat oock te doen:[+] vvant sij een Dienaer Godes is: niet te vergheefs het svveerdt voerende.

[+]Ro. 13,4.

§Vr. Sijn't oock alle Kinderen

Godes, die haer tot de vvtvvendige Gemeynte Christi voegen?

And. Neen't voorvvaer:[+] VVant daer onder veel gheveynsde Hypocriten sijn: Maer die sijn alleene Kinderen Godes, ende leuende lidtmaeten der Gemeynten, Die haer in dese voorghenaemde teeckenen eerlick draegen en*de* oeffenen, en*de* God om een vermeerderinghe der Godtsalicheit, daeghelicks sijn biddende.

[+]Matt. 13,30 & 47.

§Vr. Hoe moeten vvy in onser noodt bidden?

And. So ons Christus gheleert heeft, Naemelick:

Onse Vader [*] *die daer syt in de Hemelen.*
Vwen Naeme werde geheyliget.
V Rycke komme.
Vwen wille gheschiede, op der Eerden als in den Hemel.
Geeft ons huyden onß dagelicksch Broot.

[*]Matt. 6,9. Luc. 11,2.

Ende vergeeft ons onse schulden, ghelyck oock wy vergheuen onsen schuldenaeren.
Ende leydt ons niet in versoekinge, maer verlost ons van den quaeden.
VVant vwe iß dat Rijcke, die kracht ende de heerlickheidt in der eewicheit, Amen.

§Vr. VVat begeert ghy in desen gantschen Gebede van Godt?

And. Ten eersten, dat all vvat dienende is tot sijner Glorie, gheuoordert vverde, ende vvederom ghevveert, dat de selue is verhinderende, ofte sijnen vvile is vvederstaende.

Ten anderen, so begeere ick hulpe ende bystandt in alle nootvvendicheit der sielen ofte des lichaems: teghen de bekoringe des Duyuels.

§Vr. Vvat verstaet ghy by dat vvoert, Amen?

And. Dat is: Het sij also, vvaer doer ick betuyghe, dat ick in mijn herte, doer den heyligen Geest versekert ben, dat my de hemelsche Vader, om Christus vville, verhoort heeft.

ALS de ghene, die hem totter Ghemeynten begheuen vvilt, dese hooftstucken in den grondt bekendt, ende beleden heeft: so vraeght men hem, of hy ergens in (der leeringhen haluen) eenighen tvvijfel heeft: op dat men hem genoegh doen magh. Indien hy segt: Iae, So soecket men hem vvt der Schrift te voldoen. Ende is't dat hy gerust is: so vraeghtmen hem, of hy voor hem ghenomen heeft, by dese voorseyde leeringhe te blijuen, ende de vveerelt te versaeken: ende een nieuvv Christelick leuen te leyden?

Ten eynde vraeghtmen hem ooc, Of hy hem der Christelicker straf-

fe vvilt ghevvillighlick ondervverpen?

T'vvelck hy ghedaen hebbende, so vermaent men hem tot vrede, liefde, ende eendrachticheidt, met alle menschen, ende tot vredemaekinghe, indien hy met jemandt eenigh vvtstaen heeft.

Forme om dat heylige Avendtmael te hovden.

GEliefde in den HEERE IESV CHRISTO, hoort aen die vvoorden der insettinge des heylighen Auendtmaels onses HEEREN IESV CHRISTI, vvelcke ons beschrijft de heylighe Apostel Paulus, 1.Corint. 11.

ICk heb't van den Heere ontfangen, dat ick v gegeuen hebbe: VVant de Heere IEsus, in de nacht doe hy verraeden werdt, [+] *nam dat Broot danckte, ende brack het, ende seyde: Nemet, etet, dat iß myn Lyf dat voor v gebroken werdt, Sulcks doet tot myner gedachteniß. Deßgelyke*n *ooc den Drinckbeker nae den Auendt-*

[+]Matt. 26,26. Mar. 14,22. Luc. 22,19.

*maele, ende seyde, Desen Drinckbeker iß dat nieuwe verbondt ofte Testament, in mynen Bloede, sulcks doet, so dickwils als ghy het drincken sult, tot myner ghedachtenisse. VVant so dickwils als ghy van desen Broode eten sult, ende van desen Drinckbeker drincken, so verkondiget den doot des HEEren tot dat hy komt. So wie nu onweerdighlick va*n *desen broode etet, en*de *van den drinckbeker des HEEREN drincket, die is schuldigh aen den Lichaeme ende Bloede des HEEREN. Maer proeue de Mensche hem seluen, ende also ete hy van desen Broode, ende drincke van desen Drinckbeker. VVant wie onweerdighlick etet ende drincket, die etet ende drincket hem seluen dat oordeel, daer-*

mede dat hy dat Lichaem des Heeren niet onderscheydet.

OP dat vvy nu tot onsen troeste des HEEREN Auendtmael moghen houden, is voor allen dinghen ons van nooden, dat vvy ons te vooren recht beproeuen. Ten anderen, dat vvy het tot dien eynde richten, daer toe het de HEERE Christus verordonneert ende ingestelt heeft, naemelick tot sijner gedachtenisse.

DIE vvaerachtighe beproeuinge onses selfs staet in dese drye stucken:

§ Ten eersten, Bedencke een jeghelick by hem seluen sijne[*] sonden, ende[+] vermaledijdinge, op dat hy hem seluen mishaege, ende hem voor Gode[*] verootmoedige, Aengesien dat den[+] toorn Godes tegen de sonde also groot is, dat hy die (eer dat hy se ongestraft liete blijuen)[*] aen sijnen lieuen Sone Iesu Chri-

[*]Rom. 5,8.
[+]Ephe. 2,3.
[*]Mat. 18,4. Luc. 18,13.
[+]Exo. 20,5. Deu. 32,22.
[*]Rom. 8,32.

sto, met den bitteren ende[+] smaedelicken doodt des Cruyses ghestraft heeft.

§ Ten anderen, Ondersoecke een jegelick sijn herte, of hy oock deser ghevvisse belofte Godes[*] gelooft, dat hem alle sijne sonden,[+] alleen om des lydens ende steruens IESV Christi vville, vergheuen sijn, Ende die volkomen[*] gerechticheit Christi, hem als sijn eyghen toegerekent ende geschoncken sij, jae so[+] volkomen, als of hy selue in eyghener persoone, voor alle sijne sonden betaelt, ende alle gherechticheit volbracht hadde.

§ Ten derden, Ondersoecke een jeghelick sijn conscientie, of hy ooc gesint is, voortaen met[*] sijn gantsche leuen, vvaerachtige danckbaerheit teghen Godt den Heere te bevvysen, ende voor den aensichte Godes[+] oprechtelick te vvandelen, Ite*m*, Of hy sonder eenige geveynsdheit, alle[*] vyandtschap, haet en*de* nijdt

[+]Deu. 21,23 Gal. 3,13.

[*]Rom. 3,22

[+]Act. 4,12. & 10,43. & 13,38. & 15,11.

[*]Rom. 7,24 & 8,32. 2.Cor. 5,21.

[+]Psal. 16,9. Act. 2,26.

[*]Psal. 116,12. Luc. 7,42. Rom. 6,4.

[+]Psal. 15,2. & 32,10, & 50,13. & 51,7.

[*]Eph. 4,11. Gal. 5,20.

van herten af segghende, een neerstigh voornemen heeft, om van nu voort aen in vvaerachtiger liefde[+] ende eenighheit met sijnen naesten te leuen.

Alle die dan also ghesint sijn, die vvil Godt gevvislick te ghenaeden aennemmen, ende voor vveerdighe medegenooten der taefel sijnes Sones IESV Christi houden.

[+]Mat. 5,44 Rom. 12,18. Ephe. 4,32. & 5,2.

Daerenteghen, die dit getuygenisse in haeren herten niet gheuoelen, die eten ende drincken hen seluen dat oordeel. Daerom vvy oock nae den beuele Christi ende des Apostels[*] Pauli, alle die sick met desen naevolgenden lasteren besmett vveten, vermaenen van de taefel des HEEREN sick te onthouden, ende verkondighen hen, datse geen deel in't Rijcke Christi hebben, Als daer sijn, alle Afgoden dienaers, alle die verstoruen Heyligen, Engelen ofte andere Creaturen aenroepen, alle die den Beelden[+] eere aen doen, al-

[*]1.Cor. 6,9. & 10,28. & 11,28. Gal. 5,21. Ephe. 5,5.

[+]Exo. 20,5. Deut. 5,9. & 27,15.

le[*] Tooueraers en*de* VVaerseggers, die Vee ofte Menschen, mitgaeders ander dingen segenen, ende die sulcke segeninghe gelooue geuen, alle[+] verachters Godes en*de* sijns Vvoorts ende der heyligen[*] Sacramenten, alle Godslasteraers, alle die[+] tvveedracht, secten en*de* mueterije in Kercken ende vveereltlicken regimenten begheeren aen te richten, alle[*] Meyneedighe, alle die haeren[+] Ouderen ende Ouerheyden ongehoorsaem sijn, alle Doodtslagers[*], Kyuers, ende die in haet ende nijdt teghen haere naesten leuen, alle Ehebrekers[+], Hoereerders, Dro*n*ckaerts, Dieuen, Vvoeckeraers, Roouers, Spelers, Gierigaerts, ende alle deghene die een[*] ergerlick leuen leyden, Dese alle, so[+] lange se in sulcken lasteren blyuen, sullen sick deser spyse (vvelcke[*] Christus alleen sijnen geloouigen v*er*ordineert heft) onthouden, op dat haer gerichte en*de* verdoemenisse niet dies te svvaerer vverde.

[*]Deu. 18,11 Leu. 20,6.
[+]Luc. 7,30.
[*]Exo 4,24.
[+]Gal. 5,20.
[*]Psal. 15,5.
[+]Rom. 1,30
[*]Psal 50,19. Isa. 1,15.
[+]Heb. 13,4. 1.Cor. 6,9. 1.Tim. 1,10.
[*]2.Cor. 6,3.
[+]Eze. 18,26
[*]1.Cor. 10,21.

Maer dit vverdt ons (gheliefde broeders) niet voorghehouden, om die verslagen herten der gheloouighen kleynmoedigh te maeken[+], Euen of niemandt tot den Nachtmaele des Heeren gaen mochte[*], dan die sonder eenige sonde vvaere. VVant vvy en kommen niet tot desen Auendtmaele, om daermede te betuygen, dat vvy in ons seluen volkommen ende[+] rechtueerdich sijn, Maer ter contrarien, aengesien, dat vvy ons leuen, buyten ons selue*n*, in Iesu Christo soeken, so bekennen vvy daermede, dat vvy midden[*] in den doodt liggen. Daerom, al ist dat vvy[+] noch veel gebreken ende allendicheit in ons beuinden, als naemelick, dat vvy gheen[*] volkomen gelooue hebben, dat vvy ons oock met sulcken yuer om Gode te dienen niet begeuen, also vvy schuldich sijn, maer daegelicks met der svvackheit onses gheloofs, ende den boosen lusten onses[+] vleesches te strij-

[+]Rom. 7,13 & 8,26.
[*]Mat. 26,23
[+]Psal. 32,1. Rom. 4,11.
[*]Ephe. 2,1. Rom. 5,12. & 7,10.
[+]Gal. 5,17.
[*]Mar. 9,24 Luc. 17,6.
[+]Rom. 7,23. Gal. 5,16.

den hebben, Nochtans, dies niet tegenstaende, ouermits das ons (doer de ghenaede des heyligen Geests) sulcke ghebreken van herten leedt sijn, ende vvy van herten begeeren* tegen ons ongelooue te strijden, ende nae alle geboden Godes te leuen+, So sullen vvy gevvis ende seker sijn, dat geen sonde noch svvackheit, die noch (tegen* onsen vville) in ons ouerbleuen is, ons kan hinderen, dat ons Godt niet in genaeden soude aennemen, ende also deser+ hemelsche spyse ende drancks vveerdich ende deelachtich maeke.

*Mar. 9,24
+Phil. 3,12. Rom. 7,22.
*Rom. 7,19 & 8,20.
+Ioh. 6,31.

TEN ANDEREN, Laet ons nu oock ouerdencken, vvaertoe ons de HEERE sijn Auendtmael heeft ingesettet, naemelick, dat vvy sulcks doen souden tot sijner gedachtenisse. Maer aldus sullen vvy sijns daerby gedencken.

§ Eerstelick, dat vvy gantschelick in onsen herten vertrauvve*n*, dat onse Heer Iesus Christus (nae luyden

der beloftenissen, die den* Voorvaederen in den ouden Testamente, van den beghinne aen geschiedt sijn) van den Vader in dese vveerelt gesonden sij, ons vleesch ende bloet+ aenghenomen, den tooren Godes (onder vvelcken vvy eevvighlick hadden moeten versincken) van den beghinne sijner menschvverdinghe tot den eynde sijnes leuens, op eerden voor ons gedraegen* en*de* alle gehoorsaemheit der Godtlicke VVet ende gerechticheit voor ons vervult, voornemelick, doen hem den last onser sonden ende des toorns Godes, het+ bloedige svveet in den Hof vvtgedruckt heeft, Daer hy ghebonden vvard, op dat hy ons soude ontbinden, Daernae* ontallicke versmaedtheide*n* geleden heeft, op dat vvy nemmermeer+ te schande souden vverden, Onschuldich* ter doodt veroordeelt, op dat vvy voor't+ gerichte Godes vry souden gesproken vverden, Iae sijn gebene-

*Gen. 3,15. & 22,18. 2.Sam. 7,12 Gal. 3,16.

+Heb. 2,14

*Heb. 4,15. Rom. 8,3. Iesa. 53,4.

+Matt. 26,42. Luc. 22,44.

*Iesa. 53,3. Rom. 15,3. Psal. 69,10.

+2.Cor. 8,9

*Iesa. 53,8.

+Rom. 8,1 & 33. 2.Cor. 5,10.

dijde lichaem* aan't cruys laeten naegelen, op dat hy die handtschrift onser sonden daer aen soude hechten, En*de* heeft also die+ vermaledijdinge van ons op sick gelaeden, op dat hy ons met sijner benedijdinge v*er*vullen soude, En*de* heeft sick* v*er*nedert tot in die aller diepste versmaedtheit en*de* angst der hellen, met lyf en*de* siele, aen den hout des Cruyses, doen hy riep met luyder stemmen,+ Mijn Godt, mijn Godt, vvaerom hebt ghy my verlaeten, op dat vvy tot Gode souden ghenomen, ende nemmermeer van hem verlaeten vverden* Ende eyndelick met sijner doodt ende bloetstortinghe, dat+ nieuvve ende eevvighe Testament, dat verbondt* der genaeden ende der versoeninghe besloten, als hy seyde,+ Het is volbracht.

Ende op dat vvy vastelick souden gheloouen, dat vvy tot desen Ghenaeden verbonde behooren, Nam* de HEERE IESVS in sijnen

*Col. 2,14.
+Deu. 21,23 Gal. 3,13.
*Phil. 2,8.
+Psal. 22,2. Mat. 27,46
*Isa. 53,11. Ephe. 1,5. & 2,6.
+Heb. 10,16. & 8,8.
*Gal. 3,18.
+Ioh. 19,30
*Mat. 26,25 Mar. 14,22. Luc. 22,19. 1.Cor. 11,24.

letste*n* Auendtmaele dat broot, danckte, brack't ende gaf het sijnen Iongeren, ende sprack: Nemet, etet, dat is mijn Lichaem, dat voor v ghegeuen vvert, dat doet tot mijner ghedachtenisse. Diesgelijcken nae den Auendtmaele nam hy den Drinckbeker, seyde danck, ende sprack: Drincket alle daer vvt, Desen Beker is dat nieuvve Testament in mijnen Bloede, dat voor v ende voor veelen verghoten vverdt tot vergheuinge der sonden, sulcks doet, so dickmaels als ghy daer van drincket, tot mijner gedachtenisse. Dat is, So dickvvijls als ghy van desen Broode etet, ende van desen Beker drincket, sult ghy daer doer, als doer een gevvisse* ghedachtenisse ende pandt vermaent ende versekert vverden van dese mijne hertelicke+ liefde ende trauvve tegen v, dat ick voor v (daer ghy anders des eevvighen doodts haddet moeten steruen*) mijn Lichaem aen dat+ hout des Cruyses in

*Exod. 12,14. & 13,9. 1.Cor. 5,7.
+Ioh. 13,34 & 15,13.

*Rom. 5,6.
+Ioh. 3,14.

den doot geue, ende mijn Bloet vergiete, ende uvve hongerighe ende dorstighe sielen met den seluen mijnen gecruysten Lichaeme ende vergotenen Bloede[+] tot den eevvigen leuen spyse ende laeue, also sekerlick als eenen jeghelicken dit Broot voor sijnen ooghen gebroken, ende desen Beker hem ghegeuen vvert. ende ghy de selue tot mijner ghedachtenisse met uvven monde etet ende drincket.

[+]Ioh. 6,56.

VVt dese insettinge des heyligen Auendtmaels onses HEEREN IESV CHRISTI, sien vvy, dat hy ons[*] gelooue ende betrauvven, op sijn volkommen offerhande (die[+] een mael aen't Cruys geschiedt is, als op den eenighen grondt ende fondament onser salicheit vvijset, daer hy onsen hongerigen ende dorstigen sielen tot een[*] vvaerachtighe spijse ende dranck des eevvigen leuens ghevvorden is. VVant doer sijn doot, heeft hy die oorsaecke on-

[*]Ioh. 3,15. & 6,35.
[+]Heb. 10,14 Gal. 6,14.
[*]Ioh. 6,58.

ses eevvighen hongers ende kommers, naemelick[+], die sonde, vvech ghenomen, ende ons den[*] leuendichmaekenden Geest vervvoruen, op dat vvy doer[+] den seluen Geest (die in Christo, als in den hoofde, ende in ons, als sijne lidtmaeten,[*] vvonet) met hem vvaerachtighe gemeynschap souden hebben, ende aller sijner goeden, des eevvigen leuens, gerechticheit[+] ende heerlickheit deelachtich vverden.

[+]Gen. 3,17.
[*]Ioh. 6,63.
[+]1.Cor. 12,13. Ephes. 5,9.
[*]Ioh. 15,5. Psal. 133,2.

§ Daerbeneuen dat vvy ooc doer den selven Geest, onder malkanderen, als[*] lidtmaeten eenes lichaems, in vvaerachtiger broederlicker liefde verbonden vverden, ghelijck de heylighe Apostel spreeckt[+]: Een broodt is het, so sijn vvy veele een lichaem, devvyl vvy alle eens broots deelachtich sijn. VVant gelijck vvt veel Koornkens een Meel ghemaelen, ende een Broodt gebacken vvert, Ende vvt veel besien t' saemen geperst sijnde, eenen vvyn en-

[+]1.Cor. 1,30. Col. 2,10.
[*]Rom. 12,4
[+]1.Cor. 10,17.

de dranck vlietet, ende sick onder een vermengelt, Also sullen vvy alle, die daer den vvaerachtigen ghelooue Christo* ingelijuet sijn, doer broederlicke liefde, om Christi onses lieuen Salighmaekers vville, die ons+ te vooren so vvtnemelick heeft liefghehadt, all te saemen een lichaem sijn, Ende sulcks niet alleen met vvoorden* maer met der daet teghen malkanderen bevvysen.

*Rom. 12,5. & 15,5.
+Ioh. 13,34 & 15,12.
*1.Ioh. 3,18 Gal. 5,6. Iac. 2,14.

§ Daer toe helpe ons de Almachtige, Barmhertige GODT ende Vader onses HEEREN IESV CHRISTI, doer sijnen heylighen Gheest.

AMEN.

Op dat vvy dan dit all moghen vercryghen, laet ons voor Gode ons seluen verootmoedigen, ende hem met vvaerachtigen gelooue om sijn genaede aenroepen.

BArmhertige GODT ende Vaeder, vvy bidden v, dat ghy in desen Auendtmaele (in d'vvelcke vvy oeffenen die heerlicke ghe-

dachtenisse des bitteren doots uvves lieuen Sones IESV Christi) doer uvven heylighen Geest in onse herten vvillet[+] vvercken, dat vvy ons met vvaerachtighen vertrauvven uvven Sone IESV Christo so langer so meer ouergeuen, op dat onse[*] besvvaerde ende verslagene herten met sijnen vvaerachtigen Lichaeme ende Bloede, jae met hem, vvaerachtich Godt ende mensche, dat eenige[+] hemelschbroot, doer de kracht des heyligen Geestes gespijst ende ghelaeft vverden, Ende dat vvy niet meer in onsen sonden, maer hy in ons, ende vvy in hem leuen, ende also, vvaerachtighlich des[*] nieuvven ende eevvighen Testaments, ende verbondts der genaeden deelachtich sijn mogen, Dat vvy niet en tvvijfelen, of ghy sult eevvighlick onse ghenaedige[+] Vaeder sijn, ons onse[*] sonden nemmermeer toerekenende, ende met allen dingen aen lichaem ende siele versorgende, als

[+]Ioh. 6,29.
[*]Mat. 11,28
[+]Ioh. 6,33.
[*]Ier. 31,31.
[+]2.Cor. 6,18.
[*]Rom. 4,8.

uvve lieue* Kinders ende erfghenaemen. § Verleent ons oock uvve genaede, dat vvy getroostelick ons+ Cruys op ons nemende, ons seluen verloochenen, onsen Heylandt bekennen, ende in aller droeuenisse met* opgeheuenen hoofde onsen HEERE IESVM Christum vvt den Hemel vervvachten, daer hy onse+ steruelicke lichaemen sijnen verklaerden heerlicken Lichaeme, ghelijck maeken, ende ons tot hem nemen sal in eevvicheit, AMEN.

*Rom. 8,37

+Luc. 9,23. & 14,27. Matt. 10,38 & 16,24.

*Luc. 21,28

+Phil. 3,21. 1.Cor.15,53. 1.Thes. 5,23.

Onse Vader, *et*c.

VVilt ons oock doer dit heyligh Auendmael stercken in den alghemeynen ongetvvijfelden Christelicken Ghelooue, daer van vvy bekentenisse doen met monde ende herten, sprekende.

Ick gelooue in Godt, *et*c.

OP dat vvy dan met den vvaerachtighen Hemelschbroode,

Christo ghespyst moghen vverden, so laet ons met onsen herten niet aen den vvterlicken Broode ende VVyne blijuen hangende, Maer onse herten* opvvaerts in den hemel verheffen, daer Christus IESVS is, onse Voorspraecke+, ter rechter handt sijnes Hemelschen Vaeders, daerhenen ons oock die Artijckelen onses Christelicken geloofs vvysen, Niet tvvijfelende, of vvy sullen so vvaerachtighlick doer de vverckinghe des heylighen Geests, met sijnen Lichaeme ende Bloede aen onse sielen ghespyst ende ghelaeft vverden,. als vvy dat heylige Broot ende Dranck tot sijner ghedachtenisse ontfangen.

*Col. 3,1. Rom. 10,9.
+Ro. 8,34.

*In't breken en*de *wtdeelen des Broots, sal de Dienaer spreken:*

Dat Broot dat vvy breken, is die Ghemeynschap des Lichaemes CHRISTI.*

*1.Cor. 10,17.

Ende so hy den Drinckbeker gheeft:

De Drinckbeker der danckseggingе, daermede vvy danckseggen, is die Ghemeynschap des Bloedts CHRISTI.*

*1.Cor. 10,16.

Te wyle dat men communiceert, salmen + stichtelick singen, ofte sommige Capittelen lesen, ter gedachtenisse des steruens Christi dienende, als Iesaie 53. Ioan. 13. 14. 15. 16. 17 18. ofte diergelijcke.

+1.Cor. 14,26.

Nae voleyndinge des Com*munion, sal de Dienaer spreken:*

GEliefde in den Heere, de vvyle de Heere ons nu aen sijner taefel, onse sielen ghespijset heeft, So laet ons all te saemen sijnen Naeme* met danckseggingе prijsen, en*de* een jegelick spreeke in sijn herte, aldus:

*Psal. 116,17.

+ LOuet den HEERE mijn siele, ende vvat in my is sijnen heyligen Naeme.

2. Louet den Heere mijn siele, ende vergheetet niet vvat hy my goets gedaen heeft. +Psal 103. v*ers* 1.

3. Die v alle uvve sonden vergeeft, ende geneest alle uvve gebreken.

4. Die uvve leuen van t verderuen verlosset, die v kroonet met ghenaede ende barmherticheit.

8. Barmhertich is de Heere, geduldich, ende van grooter goedtheit.

10. Hy handelt niet met ons nae onsen sonden, ende vergeldet ons niet nae onse misdaeden.

11. VVant so hooghe als de Hemel bouen die Eerde is, laet hy sijn ghenaede ouervloedich sijn ouer de gene die hem vreesen.

12. So vvijdt als den Opganck der Sonnen is van den Nederganck, also verre doet hy onse ouertredinge van ons.

13. Gelijck hem een Vader ontfermt

ouer sijne Kinderen, so ontfermet hem de HEERE ouer die, die hem vreesen.

VVelcke oock sijnen[+] eygenen Sone niet gespaert heeft, maer heeft hem voor ons allen ouergegeuen, en*de* ons alles met hem geschoncken. Daerom, bevvijst[*] Godt daer mede sijne liefde tegen ons, dat Christus voor ons ghestoruen is, als vvy noch sondaers vvaeren, So sullen vvy oock veel meer doer hem behouden vverden voor sijnen toorn, nae dien vvy doer sijn Bloedt gherechtueerdicht sijn. VVant so vvy GODE versoent sijn doer den doot sijn Sones, doen vvy noch vyanden vvaeren, Veel meer sullen vvy salich vverden doer sijn leuen, nae dien vvy hem versoent sijn. Daerom sal mijnen mondt ende herte des HEEREN lof verkondigen, van nu aen tot in der eevvicheit.

[+]Rom. 8,32.

[*]Rom. 5,8. Ioh. 3,16.

AMEN.

So spreecke een jeghelick met aendachtigen herten:

O Almachtighe, barmhertighe Godt ende Vader, vvy dancken v van gantschen herten, dat ghy vvt grondelooser barmherticheidt ons uvven[+] eengeborenen Sone tot eenen Middelaer, ende offer voor onse sonden, ende tot een spyse ende dranck[*] des eevvighen leuens gheschoncken hebt, Ende dat ghy ons gheeft een vvaerachtich ghelooue, daer doer vvy sulcker uvver vveldaeden[+] deelachtich vverden, Ghy hebt ons oock tot sterckinghe des seluen, uvven lieuen Sone IESVM CHRISTVM, sijn heylighe Auendtmael laeten instellen, ende verordenen: VVy bidden v O ghetrauvve Godt ende Vader, dat ghy doer de vverckinghe dijnes[*] heylighen Geestes, de ghedachtenisse onses HEEREN IESV CHRI-

[+]Ioh. 3,16. Rom. 8,32.

[*]Ioh. 6,45.

[+]Eph. 2,18. & 3,6.

[*]Ioh. 6,63.

STI, ende de verkondinge sijns doodes, ons tot daeghelickschen[+] toenemen in't rechte ghelooue ende de saelighe ghemeynschap CHRISTI vvilt laeten gedyen, Doer den seluen uvven lieuen Sone IESVM CHRISTVM, In vviens Naeme vvy onse ghebeden besluyten:

[+]Iohan. 15,16.

Onse Vader, *etc*.

Forme om de Hovvvelicken voor de Gemeinte Christi te beuestigen.

Ende eerstelick hoe men die verloefde te vooren sal verkondigen.

N. ende N. vvillen nae Godes ordeninghe sick tot den heylighen houvvelicken staete begeuen, daer toe begeren se een gemeyn Christelick gebedt, op dat se desen Christelicken staet in Godes Naeme beghinnen, ende salighlich tot Godes lof voleynden mogen.

Ende so jemandt daer toe jet te spreecken hadde, daer doer sulcks verhindert ofte opgehouden moch-

te vverden, die bringhe sulcks' ordentlick ende by tijde aen, ofte svvyge daernae, ende vvachte hem eenige verhinderinge daer teghen voer te nemen.

GODT geue hen sijnen segen.

AMEN.

So daer gheen wettelicke beletselen sijn, so vaert men, na voleyndinge der verkondinghe, voort, Ende de Dienaer spreeckt aldus:

OVERMITS dat den gehouvveden gemeynlick veelerhande[+] teghenspoedt ende cruys, van vvegen der[*] sonden, is toekomende, Op dat ghy N. ende N. (die uvve Ehelicke verbindinge, in Godes Naeme, voor de Christelicke Ghemeynte vvilt laeten beuestighen) oock in uvve herten versekert sijn

[+]1.Cor. 7,28.

[*]Gen. 3,16 & 18.

moeght, van de gevvisse hulpe Godes in uvven cruyse, So hoort vvt den vvoorde Godes, hoe[+] eerlick dat den houvvelicken staet sij, ende dat hy een[*] insettinge Godes is, die hem behaeght, daerom hy oock die ghetrauvvde vvil[+] segenen, ende hen by staen, ghelijck hy beloeft heeft: daer teghen die[*] hoereerders ende ouerspeelders vvil hy oordeelen ende straffen.

[+]Heb. 13,4.
[*]Gen. 2,24. Matt. 19,6.
[+]Psal. 128,4.
[*]Heb. 13,4.

1. ENDE eerstelick sult ghy vveten, dat Godt onse Vader, (nae dien hy hemel[+] ende Eerde, ende alles vvat daer in is gheschaepen hadde) den mensche schiep tot sijnen euenbeelde ende gelijckenisse, op dat hy een Heere[*] soude sijn ouer die Dieren der Eerde, ouer die Vische*n* in de Zee, ende ouer de Vogelen des Hemels, Ende na dien hy den mensche geschaepen hadde, sprack hy[+]: T'en is niet goet, dat de mensche alleen sij, Ick vvil hem een hulpe mae-

[+]Gene. 2,1. Syrach 15. & 17.
[*]Psal. 8,7.
[+]Gen. 2,18.

ken, die by hem sij. Doen liet Godt de HEERE eenen diepen slaep vallen op Adam, ende hy ontsliep. Ende GODT nam eene van sijn Ribben, ende sloot de plaetse toe met vleesche. Ende Godt de HEERE schiep een VVyf, vvt der Ribben, die hy van den mensche nam, ende bracht se tot hem. Doen sprack de mensche, Dat is nu emmers een been van mijnen beenen, ende vleesch van mijnen vleesche. Men sal se nae den Man heeten, om dat se van den Man ghenomen is. Daerom sal een Man sijn Vader ende Moeder verlaeten, ende sijnen VVyue aenhanghen, ende sij tvvee sullen een vleesch sijn.

Daerom sult ghy ooc niet tvvijfelen, of den houvvelicken staedt, en[+] behaeghe GODT den HEERE, Ouermidts hy den Adam heeft sijne huysvrauvve geschaepen, selue[*] toegebracht, ende hem tot eener

[+]1.Tim. 4,3. Hebr. 13,4.

[*]Genes. 2,22.

Ehevrauvve gegeuen heeft, daermede betuyghende, dat hy noch huyden's daeghs eenen jeghelicken sijn Huysvrauvve, gelijck als met sijner handt toe bringht. Om dies vvillen heeft oock de Heere IESVS Christus den seluen so hooge geeert, met sijner[+] teghenvvoordicheit, geesten en*de* vvonderteeckenen, tot Cana in Galilaea, om daermede te betuygen, dat den houvvelicken staet behoort eerlick gehouden te vverden by allen, ende dat hy den getrauvvden sijn[*] hulpe ende bystandt altijt vvil bevvijsen, oock vvanneer men sulcks alderminst is vervvachtende.

[+]Ioh. 2,2 & 9.

[*]Psal. 128,2

2. MAER op dat ghy in desen staet Godtsalighlich leuen moeghet, so sult ghy vveten de oorsaeken, om vvelcker vville Godt den houvvelicken staet heeft ingesett.

§ Die eerste oorsaecke is, dat d'een den anderen trouvvelick[+] helpe ende by stae in allen dingen die

[+]Gen. 2,18.

tot den tijdelicken ende eevvighen leuen behooren.

§ Die andere, dat se haere Kinderen (die se krijghen vverden) in de vvaerachtighe* kennesse ende vreese Godes hem ter eeren ende t'haerer salicheit opbringen. *Gen. 18,19 Ephe. 6,4.

§ Die derde, Op dat een jeghelick alle+ onkuyschheit ende boose lusten* vermijdende, met een goede ende geruste conscientie moghe leuen. VVant om +1.Cor. 7,2.
hoererye te vermyden, sal een jegelick sijn eyghen vvyf hebben, ende een jegelick *Ephe. 4,2. 1.Thes. 4,3.
vvyf haeren eygenen man, Also dat alle die tot haeren jaeren kommen sijn, ende de+ gaue der kuyschheit niet hebben, nae den beuele Godes verbonden ende schuldigh +Mat. 9,11. 1.Cor. 7,9.
sijn, sick tot den houvvelicken staete, nae Christelicker ordeninge, met vveten ende vville*n* haerer ouderen, ofte mombaeren ende vrienden, te begeuen, Op dat den* Tempel Godes, dat *1.Cor. 6,19

is, ons lichaem niet verontreynight vverde. VVant so jemandt den tempel Godes schendet, dien sal Godt schenden.

3. DAERNAE sult ghy oock vveten, hoe hem d'een teghen den anderen nae Godes VVoort schuldich is te houden. § Eerstelick sult ghy, Man, vveten, dat v GODT ghesett heeft als een[+] hooft des VVyfs, op dat ghy se nae uvven vermogen verstandelick leydende soudet ondervvysen, troosten, ende beschermen, ghelijck dat hooft het lichaem regiert, Iae ghelijck als CHRISTVS dat hooft, vvysheit, troost ende bystandt sijner Ghemeynten is. Bouen dien sult ghy uvve Huysvrauvve lief hebben als v eyghen lichaem, ghelijck als CHRISTVS sijn[*] Ghemeynte lief ghehadt heeft. Ghy sult niet[+] bitter teghen haer sijn, maer by haer vvonen met verstande, ende der Vrauvve, als den[*]

[+]Ephe. 5,23 1.Cor. 11,3.

[*]Ephe. 5,25
[+]Col. 3,19.
[*]1.Pet. 3,7.

svvackeren Vaete, haere eere gheuen, aenghesien, dat ghy mede eruen der ghenaeden des leuens sijt, op dat v Ghebedt niet verhindert vverde. Ende nae dien het Godes beuel is, dat de man in't[+] svveet sijns aenschijns sijn broot eten sal, So sult ghy trauvvelick ende neerstelick in uvven Goddelicken[*] beroep aerbeyden, op dat ghy v huysghesin met Godt ende[+] met eerbaerheidt moghet onderhouden, ende oock vvat daer beneuen hebt, om den[*] nootdruftigen mede te deele*n*.

[+]Gen. 3,19.
[*]Ephe. 4,1. 1.Thes. 3,8.
[+]1.Tim. 5,4 & 14.
[*]Eph. 4,28.

§ Desgelijcken sult ghy, Vrauvve, vveten, hoe ghy v nae den vvoorde Godes houden sult teghen uvven Man: Ghy sult[+] uvven vvettelicken Man lief hebben, eeren ende vreesen, ooc hem gehoorsaem sijn, in allen dinghen die recht ende billich sijn, als uvven Heere, Gelijckervvijs het lichaem den hoofde, en*de* die gemeynte Christo onderdaenigh is.

[+]Eph. 5,22. Col. 3,18.

Ghy sult gheen heerschappye ghebruycken ouer uvven man, maer stille sijn. VVant Adam* is eerst gemaeckt, daernae Eua den Adam ter hulpe, Ende nae den val, heeft Godt tot Eua, ende in haer persoone tot den gantschen Vrouvvelicken gheslachte, ghesproken,+ Vvven vville sal den Man ondervvorpen sijn. Deze ordinantie Godes sult ghy niet tegenstaen, maer veel meer den ghebode Godes, ende der heylighen* Vrouvven Exempel nae volghen, vvelcke God betrauvvden, en*de* vvaeren haeren Mannen onderdaenigh, gelijckervvijs Sara gehoorsaem gevveest is haeren Huysvveert Abraham, hem naemende+ haeren Heere. Ghy sult oock uvven Man in allen goeden ende oprechten dingen behulpigh sijn, op uvve* Kinderen en*de* huyshoudinghe goede acht hebben, ende in aller+ tucht ende eerbaerheidt, sonder* vveereltlicken

*Gen. 2,18. 1.Tim. 2,13
+Gen. 3,16.
*1.Pet. 3,5.
+Gen. 18,12
*Tit. 2,4.
+1.Tim. 2,2
*1.Pet. 3,13.

pracht, vvandelen, op dat ghy anderen een goet exempel der tuchtighheit moeght geuen.

DAerom, ghy N. ende N. nae dien ghy verstaen hebt, dat Godt den houvvelicken staet ingesett heeft, ende vvat v daerin van hem beuolen is: Sijt ghy des sins ende vvillens, in den seluen heyligen staet also te leuen, ghelijck ghy hier betuyght voor die Christelicke Ghemeynte, Ende begeert dat den seluen uvven houvvelicke*n* staet beuestiget vverde?

Andwoorde.

Iae.

Daernae spreeckt de Dienaer tot der Gemeynten:

Ick nemen v alle, die hier nu vergaedert sijt, tot getuygen, dat daer gheen vvettelicke verhinderinghe voort gekomen is.

Voorts tot den Getrauwden.

Ende nae dien het dan recht ende behoorlick is, dat uvve saecke gheuoordert vverde, So vville onse Heere Godt v[+] voornemen, d'vvelck hy v ghegeuen heeft, beuestighen, Ende v beghinsel sij in den Naeme[*] des HEEREN, die Hemel ende Eerde geschaepen heeft.

[+]Mat. 19,6
[*]Psal. 121,2

Daernae sullen se malkanderen de handt geven, Ende die Dienaer spreckt eerstelick tot den Bruydegom:

N. Ghy bekendt hier voor Gode ende sijner heyligen Gemeynte, dat ghy genomen hebt ende neemt tot uvve vvettelicke Huysvrauvve N. hier teghenvvoordich, haer belouende, dat ghy se nemmermeer sult verlaeten, haer lief te hebben, ende trouvvelick te onderhouden, als een ghetrauvve en*de* Godtvreesende man

sijnen vvyue schuldich is? Dat ghy oock heylighlick met haer leuen vvilt, haer, trouvve ende ghelooue houdende in allen dingen, nae't vvtvvijsen des heyligen Euangelij?

Andwoorde.

Iae.

Daernae tot der Bruyt:

N. Ghy bekendt hier voor Gode ende sijner heyligen Gemeynte, dat ghy genomen hebt ende neemt N. tot uvven vvettelicken man, vvelcken ghy beloeft gehoorsaem te sijn, hem te dienen ende te helpen, hem nemmermeer te verlaeten, heylighlick met hem te leuen, Hem trauvve ende ghelooue in allen dingen te houden, ghelijckervvijs een vrome ende getrauvve Huysvrauvve haeren vvettelicken man schuldigh is, nae't vvtvvijsen der heyligen Euangelij?

Andwoorde, Iae

So spreeckt die Dienaer.

De Vaeder der barmhertichheit, die v doer sijne ghenaede, tot desen heylighen staete des houvvelicks beroepen heeft, verbinde v met rechter liefde ende trauvve, ende geue v sijnen segen, Amen.

HOORT nu vvt den Euangelio, hoe sterck den bandt des houvvelicks sij, alfo Matthaeus dat beschrijft, Cap. 19.

ENDE die Phariseen kamen tot IESVM, ende beproefden hem, seggende: Is't oock den mensche georloeft sijn vvyf te verlaeten, om allerhande oorsaecken? Hy andvvoordende seyde hen: Hebt ghy niet gelesen, Die va*n* den beginne den mensche gemaeckt heeft, dat hy se man ende vvyf heeft ghemaeckt? Ende geseyt heeft, Hierom sal de mensche Vaeder ende Moeder verlaeten, ende sijnen VVyue aenhangen: ende

die tvvee vvaeren, sullen een vleesch vvesen. So sijn nu niet meer tvvee, maer een vleesch. Daerom, vvat Godt tesaemen geuoeght heeft, dat en verscheyde gheen mensche. Se seyden tot hem, VVaerom heeft dan Moses geboden eenen scheydbrief te geuen, ende sy te verlaeten? Hy seyde tot hen, Moses heeft om uvver herten herdtheidt vville v toegelaeten, uvve vvyuen te verlaeten, Maer van den beginne is't niet also gevveest. Ende ick segge v, dat vvie sijn vvyf verlaetet, anders dan om hoererye, ende een ander trauvvet, die doet ouerspel, Ende vvie die verlaetene trauvvet, die doet oock ouerspel.

Ghelooue desen vvoorden des HEEREN Christi, ende sijt daer af versekert ende gevvis, dat onse Heere Godt v te saemen[+] gheuoeght heeft tot desen heyligen staet. Ende daerom sult ghy oock alles vvat v

[+]Mat. 19,6.

daerin* tegen komt, met gedult ende danckseggingh aennemen, als van der handt Godes. So sal v oock alles ten+ besten ende ter salighheit gedyen, Amen.

*1.Cor. 7,28.
+Ro. 8,28.

Daernae heet de Kerckendienaer die ghetrauwde nederknielen, ende vermaent de Ghemeynte voor sy te bidden:

ALmachtighe Godt, ghy die uvve* goetheit ende vvysheit in alle uvve vvercken ende ordeningen bevvijst, ende van den beghinne ghesproken hebt, dat het niet+ goet is, dat de mensche alleen sij, ende om dies vvillen hem een hulpe, die soude by hem sijn, gheschaepen hebt, en*de* verordineert, dat die tvvee vvaeren, een souden sijn, ende* straft ooc alle onreynicheit, VVy bidden v (aengesien dat ghy dese tvvee persoonen tot den heyligen staete des

*Psal. 45,5.
+Gen. 2,18.
*Heb. 13,4.

houvvelicks beropen, en*de* t'saemen verbonden hebt) Datghy hen vvilt geuen uvven heyligen Geest, op dat se in vvaerachtigen ende vasten gelooue heylighlick leuen nae uvven[+] Goddelicken vville, en*de* aller boosheit tegenstaen, VViltse ooc[*] segenen, gelijckervvijs ghy die geloouige Vaeders, uvve vrienden ende getrauvve dienaers Abraham, Isaac, en*de* Iacob gesegent hebt, Op dat se als medeerfghenaemen des Verbondts (d'vvelck ghy met den selue*n* vaederen opgerecht hebt) heylige Kinderen krijgen, ende die selue[+] godtsalighlick opbringen moghen, ter eeren uvves heyligen Naems, tot stichtinghe uvver Gemeynten, ende verbreydinge uvves heylige*n* Euangelij. VVilt ons verhooren O Vader aller barmherticheit, doer Iesum Christu*m* uvven lieuen Sone, onsen Heere, in vviens naeme vvy onse gebeden besluyten. ONSE Vader, *et*c.

[+]Eph. 5,17.
[*]Psal. 128,5
[+]Ephe. 6,4.

Nu hoort de belofte Godes, wt den 128. Psalm.

V*ers*. 1. WEl dien, die den Heere vreest, ende op sijne vvegen gaet.
2. Ghy sult v gheneeren met uvver handen aerbeidt, VVel v, ghy hebt het goet.
3. V vvyf sal sijn als eenen vruchtbaeren VVynstock ontrent v huys, en*de* uvve Kinderen als die olyfspruyten rondsom uvve taefel.
4. Siet also sal de man gesegent vverden, die den Heere vreesen sal.
5. De Heere sal v segenen vvt Zion, dat ghy sult sien het geluck Ierusalems al v leuen lanck.
6. Ende sult sien uvve Kindskinderen, ende vrede ouer Israel.

Onse lieue Heere Godt, vervulle v met sijner genaden, ende geue v,[+] dat ghy in aller Godtsalicheit lange ende heylighlick te saemen moeght leuen, Amen. [+]Psal. 121.

Christelicke Ghebeden, die men in de Vergaederinge der geloouigen ende elders ghebruycken kan.

Gebedt des Sondaeghs voor de Predicatie.

NAE dat men in de Ghemeynte CHRisti des Sondaeghs voor Middach de thien Gheboden Godes gelesen ofte ghesongen heeft, neemt de Kerckendienaer[+] *daer wt oorsaecke de Ghemeynte te vermaenen tot boete, ende bekentenisse haerer ouertredinghen, ende te*[*] *geloouen de Euangelische beloftenissen van*

[+]Rom. 3,20 & 7,7.

[*]Ioh. 3,36. Mat. 9,6.

Christo, d'welck beyde hy met getuygenisse der Schrift bewyset. Daer op hy[+] *den onboetueerdighen de straffe Godes, ende den boetueerdighen geloouigen de Genaede Godes in Christo verkondight. En*de *daernae bidt hy op de naeuolgende wyse*.

[+]Ezech. 3,18. & 18,21. & 33,9. Isai. 3,10. Ioh. 3,19.

O EEVVIGHE GODT ende allergenaedighste Vader, vvy verootmoedigen ons seluen vvt gront des herten, voor uvve hooghe Maiesteit, teghen de vvelcke vvy so menighmael ende so gruvvelick gesondight hebben, en bekennen (so ghy[*] met ons vvilt te rechte gaen) dat vvy anders niet, dan d'eevvige doot verdient hebben. VVant bouen dien, dat vvy alle doer de Erfsonde voor v[+] onreyn ende kinderen des toorens sijn, ontfanghen vvt sondelicken saede, ende in ongherech-

[*]Psal. 143,2 Iob 9,14. Exo. 32,33. Heb. 12,20.

[+]Psal. 51,6. Iob 7,20. Ephe. 2,3.

ticheidt gheboren, daer doer allerhande* boose lusten teghen v ende onsen naesten strijdende in ons vvonen, So hebbe*n* vvy met der daet uvve gheboden noch menighmael en*de* sonder eynde ouergetreden, naelaetende+ dat ghy ons gheboden hadt, ende doende dat ons klaerlick verboden vvas. VVy hebben als* schaepe*n* gedvvaelt, en*de* hebben grootelicks tege*n* v gesondight, d'vvelck vvy bekennen, en*de* het is ons va*n* herten leedt, Iae vvy belyden t'onser kleynicheit, en*de* ten prijse uvver ontfermherticheit t'onsvvaert, dat onse sonde*n*+ t'getal der haere*n* onses hoofdes te bouen gaen, en*de* dat vvy* thien duysent pondt schuldigh sijn, vvaer tege*n* vvy niet hebbe*n* om te betaelen. Daero*m* vvy ooc niet+ vveerdigh sijn uvve kinderen genaemt te vvesen, noch onse* oogen op te slaen ten hemel, om onse gebeden voor v vvt te spreken. Nochtans O Heere Godt,

*Rom. 7,23 1.Pet. 2,11. Gal. 5,17. Mat. 15,19. Gen. 6,5. & 8,21. Rom. 3,12.

+Mat. 12,7. & 15,3. Gal. 5,17. 1.Cor. 6,11.

*Isa. 53,6. 1.Pet. 2,25.

+Psal. 40,14.

*Mat. 18,24

+Luc. 15,21

*Luc. 18,13.

ende barmhertige Vaeder, vvetende dat ghy de doodt[+] des sondaers niet begheert,
maer dat hy hem bekeere ende leue, en*de* dat uvve barmherticheit[*] oneyndelick
is, die ghy bevvijst den ghenen, die sick tot v bekeeren, VVy roepen v van herten
aen, in't vertrauvven onses middelaers Iesu Christi, die dat[+] Lam Godes is, dat die
sonden der vveerelt is vveghnemende, ende bidden v, dat ghy vvilt medelyden
hebben met onser svvackheit, ons om Christi vville alle[*] onse sonden vergheuende,
VVascht ons in de[+] suyuer fonteyne sijns Bloedts, op dat vvy reyn ende[+] sneevvit
vverden, Deckt onse[+] naecktheit met sijner onnooselheit ende gherechticheidt, om
uvves Naems eere vville, Reynight ons verstandt van alle blindtheit, en*de* onse
herten van[*] allen moetvville ende hardneckicheidt. Opent den[+] mond uvves
Dienaers tegenvvoor-

[+]Eze. 18,23
[*]Rom. 2,4. & 10,12.
[+]Ioh. 1,29.
[*]1.Ioh. 1,7.
[+]Zach. 13,1.
[+]Isa. 1,18.
[+]2.Cor. 5,3. Rom. 8,35.
[*]2.cor. 3,14 Hebr. 4,11.
[+]Eph. 6,19. Mat. 10,19.

delick, ende vervult dien met uvver vvysheit ende kennisse, op dat hy v vvoort reynelick ende vrymoedelick verkondige. Bereydt oock onser aller herten, op dat vvy dat selue* hooren, verstaen, ende bevvaeren moeghen, Schrijuet uvve vvetten (nae uvve beloftenisse) in de taefelen+ onser herten, ende gheeft ons lust ende kracht daerin te vvandelen, tot uvves Naems prijs ende eere, en*de* tot stichtinge uvver Gemeynte. § Dit alles O genaedige Vaeder, bidden ende begheeren vvy in den Naeme IESV Christi, die ons also heeft leeren bidden:

*Mat. 13,23 Mar. 4,20. Luc. 8,15, & 11,28.

+Ier. 31,33. 2.Cor. 3,3. Ezec. 11,19.

Onse Vader, *et*c.

VVilt ons ooc stercken in't vvaerachtigh, Christelick ghelooue, op dat vvy daerin daegelicks meer ende meer toenemen, van d'vvelcke vvy* bekentenisse doen met mondt ende herten sprekende:

*Rom. 10,10.

Ick gelooue in Godt, *et*c.

Een algemeyne belydinghe der sonden, ende Gebedt voor alle noot der Christenheit.

Des Sondaeghs nae de Predicatie.

ALmachtighe, barmhertighe Godt, vvy bekennen by ons seluen, ende belyden voor v, ghelijck't de vvaerheidt is, Dat vvy niet vveerdigh sijn[+] onse ooghen op te slaen ten hemel, ende ons gebedt voor v te bringhen. Indien ghy aensien vvilt onse verdiensten ende vveerdicheit. VVant onse[*] conscientien beschuldighen ons, en*de* onse sonden geuen getuygenis tegen ons. VVy vveten ooc dat ghy een rechtueerdich Rechter sijt, straffende[+] de sonden der ghenen, die uvve Gheboden ouertreden.

[+]Luc. 18,13 Daniel. 9,7.

[*]Rom. 2,15.

[+]Exo. 20,5.

Maer O HEERE, na dien ghy ons beuolene hebt, v in aller noot[*] aen

[*]Psal. 50,14

te roepen, ende vvt uvve onvvtsprekelicke barmhertichheidt beloeft hebt, onse ghebeden te verhooren, niet[+] van vveghen onser verdiensten, die gheene sijn, maer om die verdienst onses Heeren Iesu Christi, vvelcken ghy ons tot eenen[*] middelaer ende voorspreker voortghestelt hebt, So versaecken vvy alle ander hulpe, ende hebben onsen toevlucht alleen tot uvver barmherticheit.

[+]Dan. 9,18. Isa. 64,5.

[*]1.Ioh. 2,1. 1.Tim. 2,5. Rom. 8,34.

Eerstelick O Heere, beneuen die ontallicke vveldaeden, die ghy in't gemeyne allen menschen op eerden bevvyst, hebt ghy ons in sonderheit so veel[+] genaede*n* gedaen, dat het ons onmogelick is die te bedencken ofte vvt te spreke*n*, Naemelick, dat ghy ons verlost hebt, vvt den[*] jam*m*erlicken dienst des duyuels en*de* aller afgoderye, daerin vvy geuangen lagen, En*de* hebt ons[+] gevoert tot den lichte uvver vvaerheit, ende tot der ken-

[+]Ephe. 1,3 & 18.

[*]Isa. 52,2. Luc. 11,14. Exod. 20,2.

[+]Ioh. 17,6 & 26.

nisse uvves heyligen Eua*n*gelij. Daer tegen so hebben vvy doer onse ondanckbaerheidt dese uvve vveldaeden vergeten, VVy sijn van v* afghevveken, ende hebben ons eyghen begeerlickheiden geuolght, v niet eerende gelijck vvy schuldigh vvaeren. Dies hebben vvy grouvvelick ghesondight O Heere, ende v grootelicks vertoorent, Dat vvy, so ghy met ons vvoudet handelen, nae dat vvy verdient hebbe*n*, niet anders souden hebben te vervvachten, dan de eevvighe doot ende verdoemenisse. Iae vvy mercken oock O Heere, by+ die castijdingen, die ghy ons daeghelicks sijt toe schickende, dat ghy v ten rechten ouer ons vertoorent. VVant aenghesien, dat ghy rechtueerdich sijt, so en straft ghy niemandt sonder oorsaecke. Ende vvy sien oock uvve handt verheuen, om ons noch meer te straffen. Maer al vvaert dat ghy ons

*Dan. 5,9.

+1.Cor. 11,32. Luc. 23,31. 1.Pet. 4,17.

noch veel harder straftet, dan ghy tot noch toe ghedaen hebt, Iae all vielen alle die plagen ouer ons, daer ghy de sonden uvves volcks Israels mede besocht hebt, so souden vvy nochtans moeten bekennen, dat ghy ons geen onrecht doen soudet.

Maer O HEERE, ghy sijt onse Godt, ende vvy sijn* maer eerde ende stof: Ghy sijt onse+ Schepper, ende vvy sijn d'vverck uvver handen: Ghy sijt onse* Heerder, ende vvy sijn uvve Schaepen: Ghy sijt onse+ Verlosser, ende vvy sijn die, die ghy verlost hebt: Ghy sijt onse* Vaeder, ende vvy sijn uvve Kinderen ende Erfgenaemen. Daerom en+ straft ons toch niet in uvven tooren, maer castijdt ons ghenaedelick, Ende* onderhoudt veel meer dat vverck dat ghy in ons doer uvve barmherticheit begonnen hebt, Op dat de+ gantsche vveerelt vvete en bekenne, dat ghy onse Godt en*de* Salighmaecker sijt.

*Ge. 18,27. Syrach 10.
+Rom. 9,20
*Psal. 23,1.& 79,13.
+Exo. 32,11
*Psal. 103,13.
+Psal. 6,2. & 38,2.
*Phil. 2,13.
+Psal. 79,10.

V* volck Israel heeft v menighmael vertoorent, ende ghy hebtse ten rechten ghestraft:
maer+ so dickmael als se sick vveder tot v bekeerden, hebt ghy se altijt in genaeden aenghenomen, Ende hoe svvaer dat oock haere sonden vvaeren, so hebt ghy nochtans die plaghen, die hen toebereydt vvaeren, afgevvendt, van vvegen des* verbondts, d'vvelck ghy gemaeckt hebt met uvven dienaeren Abraham, Isaac, ende Iacob, Ende hebt also dat ghebedt uvves volcks noyt van v verstooten. Nu hebben vvy, doer uvve ghenaede, euen dat selue verbondt, d'vvelck ghy in de+ handt Iesu Christi onses middelaers, tusschen v ende alle uvve gheloouigen hebt opgerecht, Iae het is nu so veel heerlicker ende krachtiger, nae dat het Christus met sijnen heyligen lyden ende steruen, ende inganck in sijne eevvige heerlickheit beuestiget en*de* vervult heeft.

*Exo. 16,4. & 32,6.
+Num. 21,7 Ios. 7,7. Iudic. 2, *et*c. 1.Sam. 7, *et*c.
*Exo. 32,13.
+Gal. 3,19.

Daerom O HEERE, versaeckende ons seluen, ende alle menschelicke hope, vvy hebben onsen toevlucht alleen tot desen saligen genaedenbondt, doer vvelcken onse Heere IESVS Christus, tot een volkomen* offerhande sijn Lichaem eenmael aen't cruys voor ons ouergeuende) ons met v in eevvicheidt versoent heeft. Daerom O Heere, siet aen dat+ aenschijn uvves gesalfden, ende niet onse sonden, op dat uvven toorn doer sijn voorbidden gestillet vverde, ende dat v aenschyn ouer ons lichte t'onser vrueghden ende salicheit. Vvilt ons ooc voortaen in v heyligh geleydt ende bescherminge aennemen, ende ons regieren* met uvven heyligen Geest, die daegelicks meer ende meer, ons+ vleesch met alle sijne vvellusten* doodende, ons+ vernieuvve tot een beter leuen, ende in ons voortbringhe vvaerachtige vruchten des geloofs, daer doer uvven naeme in eevvicheit geloeft ende gepresen vverde, ende

*Hebr. 8,3. & 10,10.
+Psal. 84.10
*Ro. 14,17. Col. 1,9.
+Gal. 5,16 & 22.
*Col. 3,5.
+Ephe. 4,23.

vvy met vieriger begheerte, alle* verganghelicke dingen verachtende, alleen nae de hemelsche mogen gedencken.

ENDE ouermits het v behaeght, dat men bidde voor+ alle mensche*n*, vvy bidden v, dat ghy uvven segen strecken vvilt ouer die leere uvves heyligen Euangelij, op dat het ouer al verkondight ende aenghenomen vverde, op dat de* gantsche vveerelt vervult vverde met uvver saligh maekende kennisse, op dat de onvvetende bekeert, de+ svvacke gesterckt, ende een jeghelick uvven heyligen* Naeme niet alleen met vvoorden, maer oock met der daet groot maecke ende heylige. § VVilt tot dien eynde getrauvve Dienaers in uvven+ oegst senden, ende die selue also beghaeuen, dat se haeren dienst* getrouvvelick moghen bedienen, Daer tegen vvilt vvtroeyen alle valsche Leeraers,+ grijpende

*Phil. 3,14. Col. 3,1.

+1.Tim. 2,1

*Ioh. 17,20

+1.Pet. 2,2. 2.Cor. 8,9.

*Psal. 115,1. Act. 4,29. Exe. 36,23.

+Mat. 9,28.

*Matt. 24,45. & 25,21 1.Pet. 5,2.

+Act. 20,29 Matt. 7,15. Ioh. 10,12. Phil. 3,2.

Woluen ende Huerlingen, die haer* eyghen eere ende nutticheit soecken, ende niet de eere uwes heyligen Naems alleen, noch der aermen menschen weluaert ende salicheit.

*Ezec. 34,2. Ier. 23,1. Isa. 30,10.

§ Wilt oock alle uwe Christelicke Gemeynten, die ghy ouer al beroepen hebt, ghenaedelick bewaeren ende regieren, in+ eenicheidt des waerachtigen gheloofs ende Godtsalicheit des leuens, op dat v rijcke daghelicks* toeneme, ende Satans rijcke te schanden gae, tot dat v rijcke volkomen werde, als ghy sult+ alles in allen sijn.

+Ephe. 4,4.

*Psal. 2,8. Psal. 110,2.

+1.Cor. 15,28.

Wy bidden v ooc voor dat* weereltlicke regiment, voor den Roomschen Keyser ende Koningh, voor alle ander Koninge*n*, Vorsten en*de* Heeren, Ende in sonderheidt voor onsen genaedighsten Cuer ende Landtvorst Hertogh Frederick Paltzgraeue, metgaeders sijner Cuervorstelicken genaeden Ehegemael, de Ion-

*1.Tim. 2,2.

ge Heeren sijne Sonen, alle Raedtsheeren, ende Amtlieden, oock voor den Eersaemen wysen Raet deser N. Geeft dat haere gantsche regieringhe daernae ghericht sij, dat de Koningh aller Koninghen[+] ouer sy ende haere Onderdaenen regieren moge, Ende t'rijcke des duyuels, d'welck een rijcke is aller schanden ende lasteringe, doer sy, als uwe dienaers, langhs so meer verstoort ende te niete gemaeckt werde, Ende dat wy onder hen[*] een gerust still leuen leyden mogen[+] in aller godtsalicheit ende eerbaerheit.

[+]Psal. 2,11. Dan. 4,34.

[*]1.Tim. 2,2

Voorder bidde*n* wy v voor alle onse metbroedere*n*, die onder den Paus ofte Turcken[*] veruolginge lyden, wilt se met uwen heyligen Geest troosten, en*de* genaedelick daer wt verlossen, En laet niet toe, dat uwe Christenheit gantschelick verwoestet, en*de* de gedachtenisse uwes naems op eerden wtgeroeyt werde, dat niet[+] de

[+]Luc. 1,75.

[*]Heb. 13,3. Iohan. 16,20. & 33. Mat. 10,20.

[+]Psal. 79,10.

vyanden uwer waerheit sick roeme*n* tot uwe oneere, en*de* lasteringe. Maer indien het uwen goddelicken wille is, dat de geuangen Christenen met haerer doodt der waerheit getuygenisse geuen, en*de* uwen naeme prysen, So geeft se troost in haeren lyde*n*, dat se sulcks van uwer Vaderlicke*n* handt op nemen, en*de* daerom* uwen wille volgende+ bestandigh blyuen,* t'sy in leuen ofte in steruen, t' uwer eeren, tot stichtinge uwer Gemeynten, ende+ t'haerer salicheit.

Wy bidde*n* v ooc voor alle die ghy* castijdt met aermoede, geua*n*genisse, kranckheit des lyfs, ofte aenuechtinge des geests, Troost se alle o Heere, nae dat ghy weetet, dat haeren noot is heyschende, Gheeft dat hen haere castijdinge diene tot kennisse haerer sonden, ende beteringhe haeres leuens. Wilt hen ooc geuen volstandige geduldicheit, Versoetet haer lyden, ende verlost se eynde-

*Mat. 26,39
+Mat. 24,13.
*Phil. 1,20.
+Apoc. 3,5.
*Psal. 50,14 & 107,10.

lick, op dat se sick uwer goetheidt verblyden, ende uwen Naeme eewighlick prysen.

Eyndelick O HEERE, wilt ons ende die onse, metgaeders alles wat ons aengaet, in uwe bescherminge ende bewaeringe nemen. § Gheeft dat wy in onsen[+] beroep nae uwen wille moghen leuen, ende de gauen, die wy van uwen segen ontfangen, also gebruycken, datse ons niet verhinderen, maer veel meer tot den eewigen leuen voorderen. § Sterckt ons oock in alle aenuechtingen, op dat wy in den ghelooue[*] strijdende ouerwinnen mogen, ende hiernaemaels met Christo[+] dat eewigh leuen besitten.

[+]1.Cor. 7,17.

[*]Eph. 6,16.

[+]2.Tim. 2,10. & 4,18. Ioh. 12,32. & 17,24.

Om dese dingen alle bidden wy v, ghelijckerwijs ons onse getrauwe HEERE ende Salighmaeker IESVS CHRISTVS selue geleert heeft:

Onse Vader, *et*c.

Daernae wert de Ghemeynde verlaeten met den gewonelicken [+] segen:

[+]Num. 6,24

Ontfanght den segen des HEEREN.

DE HEERE segene ende behoede v.
De Heere verlichte sijn aenschijn ouer v, ende sij v genaedigh.
De Heere wende sijn aengesicht t' uwaert, ende geue v sijnen vrede.
AMEN.

Syt gedachtigh[*] der aermen.

[*]1.Cor. 16,2.

Een Ghebedt voor die leere des Catechismi

O Hemelsche Vader, v Woort is[+] volkomen, ende bekeert die sielen, een waerachtige ghetuy-

[+]Psal. 19,8.

genisse, den ongheleerden wysheit geuende, ende der blinden ooghen verlichtende, een* krachtigh middel ter salicheit allen die't gheloouen, Maer ouermits dat wy van+ naturen niet alleen blindt, maer onbequaem sijn tot eenighen goede, Ende dat ghy oock niemanden helpen wilt, dan die* ootmoedigh en*de* verslagen sijn van herten: Wy bidden v dat ghy ons+ verstandt wilt verlichten met uwen heyligen Geest, ende ons geuen een* sachtmoedigh herte, van d'welcke alle opgeblaesenheit ende vleeschelicke wysheit gheweert sij, op dat wy v Woordt hoorende+ t'selue recht verstaen mogen, ende ons leuen daernae aenstellen. Wilt oock genaedelick* bekeeren, alle die noch van uwer waerheit afdwaelen, op dat wy v al t'samen eendraghtighlick dienen+ in waerachtiger heylicheit en*de* gerechticheit alle de dagen onses leuens. Dit

*Rom. 1,16
+1.Cor. 2,14. Gen. 8,20. Rom. 3,10.
*Isa. 66,2. Mat. 11,29.
+Eze. 11,19 Ier. 31,33.
*1.Pet. 5,5. Luc. 1,52. Rom. 8,5.
+Luc. 11,28
*1.Tim. 2,4 Ezec. 18,23.
+Luc. 1,75

begeeren wy alleen om Christi wille, die ons in syne*n* naeme heeft leere*n* bidden, en*de* ooc beloeft te verhooren.

Onse Vader, *et*c.

Ghebedt nae de leere des Catechismi.

O Genaedige, barmhertige God en*de* vader, wy dancke*n* v, dat ghy[+] niet alleen ons in v Verbondt genomen hebt, maer ooc onse kleyne Kinderen, d'welck ghy hen niet alleene[*] versegelt hebt doer den heyligen Doop, maer noch daeghelicks bewyset, als ghy uwe*n* lof[+] volmaecket, wt haeren monde, om also de wyse weerelt[*] te beschaemen. Wy bidden v, vermeert in hen uwe genaede, dat se aen Christu*m* uwen Sone altijt[+] toenemen en*de* wassen, tot dat se sijn volkomen mannelick ouderdom in aller wijsheit ende gherechticheit gelangen. Gheeft ons oock genaede, dat wy se in uwe kennisse

[+]Gen. 17,7. Act. 2,39. Mat. 10,14.

[*]Rom. 4,11

[+]Mat. 21,16 Psal. 8,3.

[*]1.Cor.1,27.

[+]Eph. 4,13.

ende* vreese, ghelijck ghy ons beuolen hebt, onderwysen, op dat doer haere Godtsalicheidt dat rijcke des Satans verstoort werde, ende t'rijcke IESV Christi in deser ende ander Ghemeynten versterckt werde, ter eeren uwes heylighen Naems, ende t'haerer eewigher salicheidt, doer IESVM Christum, Amen.

*Gen. 18,19 Exod. 13,8. Deut. 6,7. Psal. 78,4.

Een opentlicke bekenteniß der sonden, ende Ghebedt voor de Predicatie.

HEmelsche Vader, eewige ende barmhertighe Godt, wy+ bekennen en*de* belyden voor uwe Goddelicke Maiesteit, dat wy aerme allendige sondaeren sijn,* ontfangen ende geboren in aller boosheit ende verderuenisse,+ geneyght tot allen quaeden, ende onnutt tot eenighen goede, ende dat wy met ons sondigh leuen sonder ophoude*n* uwe

+Dan. 9,5.
*Psal. 51,6.
+Gen. 8,20. Rom. 3,12.

heylige geboden ouertreden, daer doer wy[+] uwen tooren tegen ons verwecken, ende nae uwen rechtueerdigen oordeele op ons laeden die[*] eewige verdoemenisse. Maer O Heere, wy hebben[+] berauw ende leetschap van dat wy v vertoorent hebben, wy beschuldigen ons seluen, ende beklaegen onse misdaeden, begeerende dat ghy ghenaedelick onse allendicheit wilt aensien. Wilt v ouer ons[*] ontfermen O allergoedertierenste GODT ende Vader, ende ons vergeuen[+] alle onse sonden, doer dat heylige lyden uwes lieuen Sones Iesu Christi. Wilt ons oock verleenen de ghenaede uwes heylighen Geests, die ons onse ongerechticheit van gantschen herten leere kennen, ende ons seluen recht mishaegen, Op dat de sonde in ons magh ghedoodet werden, ende wy in een nieuw leue*n* opstaen, in d'welcke wy oprechte vruchten der[*] hey-

[+]Exo. 32,10

[*]Deut. 27,26.

[+]Eze. 18,31. Psal. 79,5.

[*]Psal. 103,13.

[+]Luc. 18,13.

[*]Luc. 1,75.

licheit ende gherechticheit voortbringen, die v doer Iesum Christum mogen[+] aengenaem sijn. Wilt ons oock v heyligh Woort nae uwen Goddelicken wille te verstaen gheuen, dat wy daer wt leeren, all ons[*] betrauwen op v alleen te stellen, ende van allen Creaturen aftrecken, Dat oock onsen[+] ouden mensche met alle sijne begheerten van daeghe te daeghe meer ghekruyst werde, ende dat wy ons v opofferen tot eenen[*] leuendighen offer, ter eere uwes heylighen Naems, ende tot stichtinghe onses naesten, doer onsen HEERE IESVM CHRISTVM, welcke ons heeft geleert ende beuolen also te bidden,

[+]Ephe. 2,13.

[*]Ier. 2,4. & 17,7.

[+]Gal. 5,16. Ephe. 4,22.

[*]Rom. 12,1

Onse Vader, *et*c.

Een korte forme des Ghebedts, nae de Predicatie.

HEere Almachtige Godt, en laet uwen heyligen naeme om onser sonden wille niet[+] gelastert werden, Want wy hebben op menigherley wyse teghen v gesondight, mits dien dat wy uwen heylighen woorde niet[*] gehoorsaem sijn, ende met onwetenheit, ondanckbaerheit en*de* murmureeren uwen toorn daegelicks tegen ons verwecken, Daerom ghy ons ooc ten rechten straft, Maer o Heere sijt gedachtigh uwer groote barmherticheit, en*de* ontfermt v onser. Geeft ons kennisse en*de* leedwesen onser sonden, en*de* beteringhe onses leuens. Sterckt[+] de dienaers uwer Kercken, op dat se getrauwelick ende standtuastelick v heylighe Woort moghen verkondigen, Ende die Ouerheidt uwes volcks[*], op dat se dat weereltlicke sweert met

[+]Eze. 36,23 Rom. 8,24.

[*]Dan. 9,19.

[+]Ephe. 6,18

[*]Rom. 13,4 1.Tim. 2,2.

gerechticheidt ende bescheidenheit moghen voeren. Bewaert ons voor alle valschheidt ende[+] ontrouwe, verstoort alle boose ende listighe[*] raedtslaghen, die teghen v Woordt ende Kercken ouerdacht werden. O HEERE, ontreckt ons niet uwen Gheest ende Woordt, maer gheeft ons vermeerderinge des geloofs, ende in allen dingen lydtsaemheit ende volstandicheit. Komt uwe Kercke te hulpe, verlost se van allen ouerlast, bespottinghe ende Tyrannye. Sterckt oock alle swacke ende bedroefde herten, Ende sendt ons uwe vrede, doer IESVM Christum onsen HEERE, die ons dese seker beloftenisse gegeuen heeft[+], Voorwaer voorwaer segge ick v, all wat ghy den Vader bidden sult in mynen Naeme, dat sal hy v geuen, En*de* heeft ons also beuolen te bidden

[+]1.Sam. 15,23.

[*]Act. 4,29.

[+]Ioh. 14,13. & 16,23.

Onse Vader, *et*c.

Dat Morgen Gebedt.

O Barmhertige Vader, wy dancken v, dat ghy dese nacht so getrauwelick voor ons ghewaeckt hebt, Ende bidden v, dat ghy ons wilt stercken met uwen heylighen Geest, die ons voortaen[+] gheleyde, dat wy desen dagh (metgaeders alle de daegen onses leuens) moghen besteden tot aller gerechticheit ende heylicheit, ende wat wy in handen nemen, dat onse oogen altijt[*] sien, om v eere te verbreyden, also dat wy alle den[+] voorspoet onses voornemens van uwer milder hand alleen verwachten. Ende op dat wy sulcke genaede van v verkrijghen, wilt ons (nae[*] uwe beloftenisse, vergeuen alle onse sonden, doer dat heylige lyden ende bloetvergieten onses Heeren IESV Christi, Want se sijn ons van herten leedt. Verlicht onse herten, op dat wy alle[+] wercken der duysternis afgeleydt heb-

[+]Iac. 4,15.

[*]Mat. 6,35.

[+]1.Cor. 3,6. Psal. 127,2.

[*]Ier. 31,34.

[+]Ro. 13,12.

bende, als Kinderen des lichts in een nieuw leuen mogen wandelen in aller Godtsalicheit. Gheeft oock uwen segen, tot de verkondinghe uwes Goddelicken Woordts. Verstoort alle wercke*n* des duyuels, Stercket alle Kerckendienaers, en*de* Ouerheiden uwes volcks. Troost alle veruolghde en*de* benaude herte*n*, doer Iesum Christu*m* uwen lieue Sone, welcke ons beloeft heeft, dat ghy ons alles, wat wy v in synen[+] Naeme bidden, sekerlick geuen sult, en*de* daerom ons also heeft heeten bidden:

[+]Ioh. 14,13.

Onse Vader, *et*c.

Verleent ons ooc uwe genaede, dat wy nae uwen wille mogen leuen, welcken ghy ons in uwe Wet[*] gheopenbaert hebt, ende in dese thien geboden begrepen:

Ick ben de HEERE uvve Godt[+], *et*c.

[*]Psal. 103,7

[+]Exo, 20,2. Deut. 5,6.

Dat Auendt Gebedt.

O Barmhertighe Godt, eewigh licht,[+] schynende in de duysternisse, Ghy die verdrijft[*] de nacht der sonden ende alle blindtheit des herten, Naedien ghy de nacht verordineert hebt om te rusten, gelijck den dagh om te aerbeyden, Wy bidden v, gheeft dat onse lichaemen in vreden ende stillheit rusten, op dat se daernae bequaeme sijn mogen te lyden den aerbeydt, dien se draegen moeten, Maetight onsen slaep, dat die niet onordelick sij, op dat wy aen lyf ende siele onbevleckt moghen blyuen, jae dat onsen slaep selfs geschiede tot uwer eeren. Verlicht[+] die oogen onses verstands, dat wy in den doodt niet ontslapen, maer altijdt[*] verwachten op onse verlossinge wt deser allendicheit. Beschermt ons ooc voor alle[+] aenuechtingen des duyuels, ons in v heyligh gheleydt nemende, Ende hoe wel

[+]2.Cor. 4,6.
[*]Ro. 13,12.
[+]Ephe. 1,18
[*]Matt. 24,42. & 25,13 Luc. 12,36.
[+]1.Pet. 5,8. Ephe. 6,11.

wy desen dach niet toeghebracht hebben, sonder tegen v grootelicks gesondight te hebben, Wy bidden v wilt onse sonden bedecken doer uwe barmherticheit, ghelijck ghy nu alle dinghen op eerden bedeckt hebt, op dat wy daerom van v aenschijn niet verstooten werde*n*. Geeft oock ruste ende troost allen krancken, bedroefden ende aengevochtenen herten, doer onsen HEERE IESVM Christum, die ons also heeft leeren bidden:

Onse Vader, *et*c.

Bebedt voor Eten.

PSAL. 104, & 145.

PSAL. 104, & 145.

v*ers*. 15. Alle oogen wachten op v Heere, ende ghy gheeft hen haere spyse tot sijner tijdt.

16. Ghy doet uwe milde handt open, en*de* versaediget alles wat daer leeft, nae v welbehaegen.

HEERE almachtige Godt, ghy die alles geschaepen hebt, en*de* noch doer uwe Goddelicke kracht onderhoudet, ende dat volck Israel in de woestijne gespyst hebt, Wilt uwen segen strecken ouer ons uwe aerme dienaers, ende ons heylighen dese gaeuen, die wij van uwe milde goedtheit ontfanghen, op dat wy se maetelick ende heylighlick nae uwen goeden wille mogen gebruycken, ende daer doer bekennen, dat ghy onse Vaeder ende een oorspronck alles goedts sijt. Gheeft oock dat wy altijdt ende voor allen dinghen soecken dat Gheestelick broot uwes Woorts, met d'welcke onse siele gespyst werde ten eewighen leuen, d'welcke ghy ons bereydt hebt doer dat heyligh Bloedt uwes lieuen Sones onses Heeren IESV Christi.

Onse Vader, *et*c.

Also vermaent ons onse Heere Iesus Christus, Luc. in't 21. Cap.

v*ers*. 34. Wachtet v, dat uwe herten niet t' eeniger tijt beswaert werden met brasserye ende dronckenschap, ende met sorge deses leuens, op dat dien dagh niet snel ouer v en komme.

35. Want gelijck een valstrick sal hy komen ouer alle de ghene die op eerden wonen.

Gebedt nae Eten.

Also spreeckt de Heere in't vyfde boeck Mosis, in't 8. Cap.

v*ers*. 10. Als ghy sult gheten hebben ende versaedt sijn, so sult ghy den HEERE uwen Godt louen.

11. Siet wel toe, dat ghy des Heeren uwes Godts niet en verghetet, ende syne Gheboden niet en verachtet.

HEERE Godt hemelsche Vader, wy dancken v voor alle uwe weldaeden, die wy sonder ophouden van uwe milde handt ontfangen, dat uwen Goddelicken wille is, ons te onderhouden in dit tydelick leuen, ende ons te versorgen met alle onse nootdruft, Maer in sonderheidt, dat ghy ons herboren hebt tot der hope van een beter leuen, d'welcke ghy ons geopenbaert hebt doer v heyligh Euangelium.

Wy bidden v, barmhertige Godt ende Vader, dat ghy niet toe en laetet, dat onse herten hier in desen eerdschen ende vergangelicke*n* dingen souden gewortelt sijn, maer dat wy altijt mogen opwaerts sien ten hemel, verwachtende onsen Salighmaeker IESVM CHRISTVM, tot dat hy in den wolcken verschynen sal tot onser verlossinge, Amen.

Onse Vader, *et*c.

Ghebedt voor krancke, ende aengevochten menschen.

NAe datmen den krancken vermaenet heeft [+] *van wien de kranckheiden ende allerhande allendicheit komt, naemelick van Gode, Ende dat* [*] *d'oorsaecke der seluen is de sonde, die* [+] *doer Christum wederom weghgenomen is, den genen die aen hem* [*] *gheloouen, ende dat het hen daerom alles ten besten* [+] *moet dienen, So moetmen oock voor hem bidden, nae de leeringhe Iacobi* [*].

Daertoe sullen dienen dese ofte diergelijcke ghebeden.

[+]1.Sam. 2,6. & 31. Isa 45,7.
[*]Rom. 5,12 Gen. 3,16.
[+]1.Cor. 15,56.
[*]Ioh. 3,15. & 5,14. & 7,38.
[+]Rom. 8,28.
[*]Iac. 5,14.

O Almachtige, Eewige ende gerechtige Godt, ende barmhertige Vader, die ghy een[+] Heere des doots en*de* leuens sijt, sonder[*] wiens wille niet en geschiedt, noch in den hemel, noch op eerden, Hoe wel wy niet weerdigh sijn uwen naeme aen te roepen, noch te verhopen, dat ghy ons sult verhooren, als wy aensien hoe wy tot noch toe[+] onsen tijdt ouergebracht hebben, wy bidden v, dat ghy nae uwe barmhertichheit wilt aensien in't aenschyn Iesu Christi, die all onse[*] swackheit op hem ghenomen heeft, Wy bekennen dat daer niet in ons is, dan[+] geneightheit tot den boosen, ende onbequaemheit t'eenighen goede, Daerom wy oock dese[*] straffe, Iae noch veel meerder verdient hebbe*n*. Maer Heere ghy weetet, dat wy v volck ende ghy onse Godt sijt, Wy hebben tot niemandt toevlucht, dan

[+]Ro.14,8. Act. 10,36.
[*]Mat. 10,29
[+]Psal. 25,7.
[*]Isa. 35,10.
[+]Gen. 6,5. & 8,20.
[*]Dan. 9,16

alleen tot uwe[+] barmherticheit, die ghy noyt niemanden geweyghert hebt, die sick
tot v bekeert heeft. Dies bidden wy, dat ghy onse sonden niet wilt toerekenen, [+]Psal. 79,8.
maer rekent ons toe[*] de wysheit, gerechticheit ende heylicheit Iesu Christi, Op dat
wy in hem voor v bestaen mogen. Verlost ons om synent wille wt desen lyden, [*]1.cor.1,30
op dat de boose niet ghedencken, dat ghy ons verlaeten hebt. Ende so het v belieft
ons langer also te oeffenen, so geeft ons gedult ende sterckheit, sulcks alles nae uwen
wille te draegen, ende laet het ons alles nae uwer wysheit[+] ten besten komen. Castijdt
ons lieuer hier, dan dat wy hiernae met[*] der weerelt souden moeten verloren gaen. [+]Rom. 8,28
Geeft ons dat wy deser weerelt en*de* al wat[+] eerdsch is mogen af steruen, op dat [*]1.Cor. 11,32.
wy dagelicks nae dat euenbeeldt IESU Christi meer en*de* meer[*] verniewt werden. [+]Col. 3,5.
Laet ons doer [*]Ephe. 4,22

gheen dingh van uwer liefden[+] af gescheyden werde*n*, maer treckt ons daeghelicks meer ende meer tot v, op dat wy d'eynde onses[*] beroeps met vrueghden aenueerden mogen, d'welck is, met Christo te[+] steruen, te verrijsen, ende in eewicheit te leuen Wy gheloouen oock, dat ghy ons verhooren sult door IESUM Christum, die ons aldus heeft leeren bidden:

[+]Rom. 8,39
[*]Phil. 4,8. Ephe. 4,1.
[+]Tim. 2,10 & 4,18.

Onse Vader, *et*c.

Sterckt ons oock in't rechte gelooue, d'welck wy van herten, ende met den monde belyden:

Ick gelooue in Godt, *et*c.

Ofte aldus:

Eewighe, barmhertighe GODT ende Vader, die eewige salichheidt der leuenden, ende dat eewigh leuen der steruenden, Nae dat ghy[+] doodt ende leuen alleen

[+]Rom. 14,9. 1.Sam. 2,6.

in uwer handt hebt, ende sonder ophouden also voor ons* sorget, dat noch gesondtheit, noch kranckheit, noch eenigh goedt ofte quaet ons kan toekomen, Iae gheen haer van onsen hoofde vallen, sonder uwen wille, dat ghy oock uwen geloouigen alle dinghen t'haeren+ besten wendet, Wy bidden v, verleen ons die genaede uwes heyligen Geests, dat hy ons leere onse allendicheit recht bekennen, ende geduldighlick uwe castijdinge verdraegen, die wy* thienduysentmael grooter verdient hebben. Wy weeten, dat se ons niet sijn teeckenen uwes toorens, maer uwer+ Vaderlicken liefde teghen ons, op dat wy met der* weerelt niet verdoemt werden. Vermeerdert o Heere ons gelooue, doer uwe oneyndelicke barmherticheit, op dat wy Christo langhs so meer+ ingelijuet werden, als lidtmaeten haeren gheestelicken hoofde, welc-

*Mat. 6,32. & 10,30.

+Rom. 8,28

*Iob 9,3 & 15. Mat. 18,24.

+Heb. 12,7

*1.Cor. 11,32.

+Ioh. 6,56.

ken ghy ons in* lyden ende heerlickheit ghelijck maeken wilt. Verlicht dat kruys, nae dat het onse+ swackheit verdraegen kan. Wy onderwerpen ons* gantschelick uwen wille, t'sy dat ghy onse sielen langer in deser hutten wilt laeten, ofte+ tot v in't eewigh leuen nemen, Ouermits wy Christi eygen sijn, ende daerom niet moghen vergaen. Wy willen* gheern dit swacke vleesch verlaeten, in hope der saeligen+ opstandinghe, daer ons dat selue veel heerlicker sal wedergegeuen werden. Geeft ons te gheuoelen, den saligen troost der* vergeuinghe der sonden, ende der+ rechtueerdighmaekinghe Christi, op dat wy met dien schildt alle Satans* aenuechtingen ouerwinnen. Laet sijn onschuldich+ Bloet de vlecke ende onreynicheit onser sonden wtveghen, en*de* syne gherechticheit onse ongerechticheit* verantwoorden voor uwen

*Rom. 8,17
+1.Cor. 10,13.
*Ro. 14,11. Phil. 1,20.
+Ioh. 5,24. & 6,40. & 12,32. & 17,2.
*Phil. 1,23.
+1.Cor. 15,19. 2.Cor. 5,4.
*Psal. 51,2.
+Rom. 4,5. & 8,33.
*Ephe. 6,16
+1.Ioh. 1,7 & 2,2.
*Rom. 8,34 2.Cor. 5,10.

wtersten oordeele. Waepent ons met gelooue, ende hope, op dat wy niet te schande werden doer eenigh schricken des doots, maer als onse lichaemelicke ooghen duyster werden, dat als dan de oogen des geests op v sien. Ende als gy ons t'ghebruyck der tonghen benomen sult hebben, dat als dan dat herte niet ophoude v aen te roepen. O Heere, wy beuelen onse sielen in uwe handen, wilt ons in onser letsten noot niet[+] verlaeten, ende dat om CHRISTI IESU wille alleen, die ons also heeft leeren bidden:

[+]Psal. 22,2. Mat. 27,46.

Onse Vader, *et*c.

Ick gelooue in Godt, *et*c.

Gebedt by de Begraeuinge der Dooden.

Nae de vermaninghe van de [*] doot doer Adam, ende de wederge-

[*]Rom. 5,14 1.Cor. 15,45.

boerte doer Christum, danckt ende bidt men Godt, aldus:

WY dancke*n* v, almachtige barmhertige Godt ende Vader, dat ghy N. dat tydelick leuen so lange gegeuen hebt, ende nae dat ghy hem wt desen jam*m*erdaele hebt willen verlossen, dat* eewige ende salighe leuen ghenaedelick gegeuen, d'welck ghy allen geloouigen doer CHRISTUM waerachtighlick toegeseyt hebt, Wiens siele ghy va*n* nu genomen hebt in v+ rijcke, Wiens lichaem ghy ten letsten daege sult verwecken wt der* Eerden, op dat het uwe eewighe heerlickheit besitte, daer voor wy v van herten dancken, Ende bidden v, wilt ons wt desen exempel leeren, de Weereldt+ verlaeten, ende de sonde te vermyden, om welcker wille, ghy also op ons vertoorent sijt, dat ghy, om die te straffen, ons aller-

*Ioh. 3,15. & 5,24.

+Phil. 1,23. Luc. 23,42.

*Dan. 12,2. Iob 19,25. Psal. 16,9.

+Rom. 6,18.

hande allendicheidt onderworpen hebt, Ende ons nochtans waerschuwet t'onsen besten, op dat wy met* der weerelt niet verdoemt werden. Geeft ons dan een waerachtigh betrauwen op uw barmherticheidt doer IESUM Christum, daer wy de weerelt mede+ ouerwinnen mogen. Werckt doer uwen heyligen Geeest oprechte boete in ons, op dat wy nae hemelsche en*de* niet nae* eerdsche dinghen gedencken, Want wy sijn vremdelingen in deser weerelt, ende onse+ borgerschap is in den hemel. Laet ons daerom de weerelt, noch dat daer in is, nemmermeer so* lief sijn, dat het ons moghe verhinderen om Christum te verwachten tot onser verlossinge.

*1.Cor. 11,32.
+1.Ioh. 5,4.
*Col. 3,5.
+Phil. 3,20. 2.Cor. 5,1.
*1.Cor. 7,35.

Onse Vader, *et*c.

Wilt ons oock stercken in den rechten gelooue, daer van, *et*c.

Ick gelooue in Godt, *et*c.

Register

	Folio
Catechismus	1.
Forme om den heylighen Doop wt te rechten	72.
Een korte ondersoeckinge des gheloofs, ouer de gene die sick tot der Ghemeynten begheuen willen	87.
Forme om dat heylige Auendtmael te houden	110.
Forme om de houwelicken voor die Gemeynte te beuestigen	132.
Christelicke Ghebeden, die men in de Ghemeynte ende Elders ghebruycken kan	149.
Naemelick,	
Een Ghebedt des Sondaeghs voor de Predicatie	150.
Ghebedt des Sondaeghs nae de Predicatie	154.
Ghebedt voor de leere des Catechismi	165.

Ghebedt nae de leere des Catechismi	167.
Gebedt ende opentlicke belydinge der sonden des werckdaeghes voor de Predicatie	168.
Gebedt nae deselue Predicatie	171.
Dat Morgen Gebedt	173.
Dat Auendt Gebedt	175.
Gebedt voor eten	176.
Gebedt nae eten	178.
Ghebeden by den Krancken ende aengheuochtenen	180.
Ghebedt by de begraeuinghe der dooden	187.

GEDRVCKT TE HEY*delberghe by Michiel Chiraet.* ANNO M.D.LXVI.